

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΦΑΚΕΛΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Διδακτικές προτάσεις

2019

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Γ ' Λυκείου

ΦΑΚΕΛΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Διδακτικές προτάσεις

2019

ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ:	Βεκρής Ελευθέριος , Σύμβουλος Α΄ Ι.Ε.Π.
<i>Σύμβουλος Επιστημονικός συνεργάτης</i>	Κονδύλη Μαριάννα , Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών
ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ, ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ:	Βεκρής Ελευθέριος , Σύμβουλος Α΄ Ι.Ε.Π., Συντονιστής της Μονάδας Ανθρωπιστικών Επιστημών και Φιλολογίας του Ι.Ε.Π. Νικάκης Βασίλειος , Προϊστάμενος Αυτοτελούς Γραφείου Στρατηγικής και Πολιτικού Σχεδιασμού του Ι.Ε.Π. Λιάκου Ελένη , αποσπασμένη εκπαιδευτικός στο Ι.Ε.Π., ΠΕ02 Μανιού Ειρήνη , αποσπασμένη εκπαιδευτικός στο Ι.Ε.Π., ΠΕ60
ΕΚΠΟΝΗΣΗ: <i>Εξωτερικοί εμπειρογνώμονες:</i>	Μπαλτά Βενετία , Οργανωτική Συντονίστρια 2ου ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Νέζη Μαρία , Οργανωτική Συντονίστρια 1ου ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Γκούφας Κωνσταντίνος , Εκπαιδευτικός ΠΕ02 Κουτσιμπέλη Όλγα , Εκπαιδευτικός ΠΕ02 Λεουτσάκος Ευστάθιος , Εκπαιδευτικός ΠΕ02 Μητελούδης Πανταζής , Εκπαιδευτικός ΠΕ02 Μπίλλα Πολυξένη , Εκπαιδευτικός ΠΕ02 Πασσάς Ιωάννης , Εκπαιδευτικός ΠΕ02
ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:	Καζιμίρ Μάλεβιτς , <i>Ο τροχιστής</i> , 1913
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ Ή/ΚΑΙ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΥΧΟΝ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΑ ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΠΡΑΞΗ 36/14-09-2017 ΤΟΥ ΔΣ ΤΟΥ ΙΕΠ ΚΑΙ ΣΕ ΣΥΝΕΧΕΙΑ Η ΥΠ' ΑΡ. ΠΡΩΤ. 6139/19-09-2017 ΚΑΙ ΑΔΑ: 73Μ10ΞΛΔ-ΗΨΟ ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ)

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Γεράσιμος Κουζέλης

Πρόεδρος του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Δράσης

Γεωργία Φέρμελη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Το παρόν εκπονήθηκε αμισθί, με ευθύνη της Μονάδας Ανθρωπιστικών Επιστημών και Φιλολογίας του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, στο πλαίσιο της ανωτέρω Δράσης.

Περιεχόμενα

Εισαγωγικό σημείωμα.....	5
Θεματικός άξονας Η διαχείριση της ταυτότητας και της ετερότητας στον σύγχρονο κόσμο	9
1 ^η Διδακτική πρόταση: Ένας ξεχωριστός «Άλλος»: Αναπαραστάσεις σε αφηγήσεις	10
2 ^η Διδακτική πρόταση: «Εμείς» και οι «Άλλοι» σε περιόδους κρίσης: Λόγοι και προβληματισμοί	20
3 ^η Διδακτική πρόταση: Αναγνώσεις της ταυτότητας σε αφίσες του Ε.Ο.Τ.	37
4 ^η Διδακτική πρόταση: Η αλλοτρίωση/μοναξιά του ανθρώπου στον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο.....	59
Θεματικός άξονας Ψηφιακό περιβάλλον	71
5 ^η Διδακτική πρόταση: Στον κόσμο των ψευδών ειδήσεων	72
6 ^η Διδακτική πρόταση: Καλλιέργεια του οπτικού γραμματισμού με άξονα τις ψευδείς ειδήσεις	98
7 ^η Διδακτική πρόταση: Μελέτη και ανασχεδιασμός ιστοσελίδας	109
8 ^η Διδακτική πρόταση: Αναπαραστάσεις της ψηφιακότητας σε αφηγήσεις - τραγούδια.....	112
9 ^η Διδακτική πρόταση: Με αφορμή αναρτήσεις στο Facebook	119
Θεματικός άξονας Άνθρωπος και κοινωνικά περιβάλλοντα	125
10 ^η Διδακτική πρόταση: Γλωσσική Ποικιλότητα	126
11 ^η Διδακτική πρόταση: Η Εξερεύνηση του Διαστήματος	139
12 ^η Διδακτική πρόταση: Τέχνη - Επιστήμη - Τεχνολογία	161
13 ^η Διδακτική πρόταση: «Διαρροή επιστημόνων» στο εξωτερικό	172
14 ^η Διδακτική πρόταση: Άνθρωπος και μηχανή: μέλλον και εργασία.....	186
15 ^η Διδακτική πρόταση: Τι θα σημαίνει Άνθρωπος στο μέλλον...(:).....	202
16 ^η Διδακτική πρόταση: Ζωγραφίζοντας το μέλλον	222
17 ^η Διδακτική πρόταση: Το μέλλον της εκπαίδευσης.....	235
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	249
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1	250
Τρόποι αξιοποίησης του Κριτικού Γραμματισμού για την ενίσχυση της Δημοκρατίας στο σχολείο.....	250

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2	262
ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ	262
1ο ΜΕΡΟΣ: ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	262
2ο ΜΕΡΟΣ: ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ.....	272

Εισαγωγικό σημείωμα

«Κάθε κείμενο, λογοτεχνικό, μη λογοτεχνικό, πληροφοριακό, επιστημονικό δεν είναι μόνο μια γλωσσική μορφή, αλλά είναι μορφή ζωής, τρόπος ύπαρξης, πλαίσιο για κοινωνική δράση, περιβάλλον για μάθηση, χώρος εντός του οποίου παράγεται νόημα. Τα κειμενικά είδη διαμορφώνουν τις σκέψεις μας και τις επικοινωνιακές μας διαδράσεις. Τα κειμενικά είδη είναι τα οικεία μέρη, στα οποία πηγαίνουμε για να συνομιλήσουμε διανοητικά ο ένας με τον άλλο και οι οδηγοί που χρησιμοποιούμε για να εξερευνήσουμε το μη οικείο» (Bazerman 1997: 19).

Φίλες και φίλοι εκπαιδευτικοί

Με το νέο ΠΣ για τα φιλολογικά μαθήματα της Γ΄ Λυκείου συνεχίζουμε να επιδιώκουμε αυτά που εδώ και δεκαετίες αποτελούν ζητούμενο στα συγκεκριμένα γνωστικά πεδία: να υποστηρίξουμε τις μαθήτριες και τους μαθητές μας να είναι εγγράμματοι πολίτες. Αυτό σημαίνει να είναι καλοί «χειριστές» του λόγου, γραπτού και προφορικού, σε λεξικογραφματικό επίπεδο, αλλά και καλοί ερμηνευτές και κριτικοί στοχαστές σε σημασιολογικό επίπεδο, ώστε να μπορούν να διαμορφώνουν άποψη και στάση συγχρονικά και διαχρονικά.

Η λειτουργική και κριτική διάσταση των μαθημάτων, όσο σημαντική και να είναι, δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά εντάσσεται σε μια ευρύτερη και βαθύτερη ανθρωπιστική διάσταση των φιλολογικών μαθημάτων, που είναι η «φιλιαναγνωσία», όχι απαραίτητα νοούμενη ως μια τελετουργία της ανάγνωσης ενός βιβλίου, αλλά ως πόθος για επικοινωνία και κατανόηση του «άλλου» και τελικά του «εαυτού».

Το υλικό που θερμαίνει αυτή την επιθυμία είναι τα κείμενα που προτείνουμε στο κοινό της τάξης μας και οι δραστηριότητες που προτείνουμε, με τις οποίες μετατρέπουμε τις ομάδες των μαθητών και μαθητριών μας σε κοινότητες ανάγνωσης. Κοινότητες ανάγνωσης που αναζητούν απαντήσεις σε κοινά ερωτήματα και συνεργάζονται σε ανακαλυπτικές – διερευνητικές διαδικασίες, διαλέγονται και στοχάζονται επί των κειμένων που διαβάζουν ή παράγουν.

Ο ρόλος σας ως εκπαιδευτικών στη διδακτική πράξη παραμένει πρωταγωνιστικός.

Το πρόγραμμα των φιλολογικών μαθημάτων –και της Νεοελληνικής Γλώσσας– στηρίζεται στο επικοινωνιακό «ήθος» που επιδεικνύετε στις τάξεις σας, όπως αυτό περιγράφεται στο ΠΣ της Λογοτεχνίας, «καθιερώνοντας ανοιχτές διαδικασίες αλληλεπίδρασης και διαλόγου, προτάσσοντας την έκφραση της φωνής των μαθητών/-τριών απέναντι στην πρωτοκαθεδρία της δικής σας φωνής και λειτουργώντας σε κλίμα επικοινωνιακής ηθικής». Αυτό σας επιτρέπει να «ακούτε» τους μαθητές και τις μαθήτριάς σας, να

αποτιμάτε τις μαθησιακές ανάγκες τους και να επιλέγετε ποικιλία κειμένων που διεγείρουν τη σκέψη και τους/τις προκαλούν σε γόνιμες αναζητήσεις.

Ιδιαίτερα, στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, ο «σχεδιαστικός» οργανωτικός σας ρόλος είναι ισχυρός.

Ο πλούτος των κειμένων που έχετε να αξιοποιήσετε, ως προς τα γένη, τα είδη και τους τρόπους που αξιοποιούν, είναι μεγάλος, όπως πολυδιάστατη είναι και η προσέγγιση για κάθε κείμενο: λεξικογραμματική, ερμηνευτική κριτική, αναστοχαστική. Επίσης, ευρεία είναι η θεματολογία με άξονα τα διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα στα οποία κινούνται οι νέοι και οι νέες και διαμορφώνουν στάσεις και ταυτότητες. Διαφορετικές οι κοινωνικές ταυτότητες των μαθητών και μαθητριών σας καθώς και οι εκπαιδευτικές τους διαδρομές, που διαμορφώνουν για τον καθένα και την καθεμιά ένα διαφορετικό γλωσσικό υπόβαθρο. Μια ανομοιογένεια, που μπορεί να φαντάζει προβληματική, αλλά είναι πραγματική και μας προκαλεί για δημιουργικές προσεγγίσεις, που εσείς καλείσθε να οργανώσετε στη διδακτική πράξη.

Για την υποστήριξη του διδακτικού σας έργου στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας εκπονήθηκαν διδακτικά σενάρια, τα οποία αποτελούν ενδεικτικές διδακτικές προσεγγίσεις και όχι υλικό για αναπαραγωγή. Μέσω των σεναρίων μπορείτε να αντλήσετε κείμενα, δραστηριότητες και, κυρίως, στρατηγικές για την οργάνωση και υλοποίηση των δικών σας σεναρίων.

Για την ανάπτυξη του νέου ΠΣ για την Γ΄ Λυκείου βασικά κείμενα αναφοράς είναι:

- α. Το Πρόγραμμα Σπουδών
- β. Τα διδακτικά σενάρια που περιέχει ο παρών φάκελος
- γ. Ο τρόπος αξιολόγησης με ενδεικτικά κριτήρια αξιολόγησης
- δ. Η διδακτέα - εξεταστέα ύλη του μαθήματος με πλαίσιο πηγών για άντληση εκπαιδευτικού υλικού
- ε. Ο Φάκελος υλικού για τον μαθητή και τη μαθήτριά

Στο Παράρτημα παραθέτουμε απόσπασμα από το υπό δημοσίευση βιβλίο της κ. Κατσαρού, αν. καθηγήτριας Παν/μίου Κρήτης, στο οποίο περιγράφονται ενδεικτικές προσεγγίσεις στον Κριτικό γραμματισμό, οι οποίες μπορούν να σας δώσουν ιδέες για τη διδακτική πράξη.

Με τα παραπάνω πιστεύουμε ότι αίρονται αντιφάσεις που δυσκόλεψαν εσάς, τις μαθήτριες και τους μαθητές σας και διαμορφώνεται ένα συνεκτικό πλαίσιο για το μάθημα και την προετοιμασία των μαθητών και των μαθητριών για τις πανελλαδικές εξετάσεις.

Οι φάκελοι του υλικού για το μάθημα των Νέων Ελληνικών, για εκπαιδευτικούς και μαθητές/-ήτριες, μπορούν, ανά τακτά διαστήματα, να ανανεώνονται και να εμπλουτίζονται με νέο υλικό που θα προκύπτει στη συνέχεια, ακόμα και στο πλαίσιο των επιμορφωτικών μας συναντήσεων.

Τέλος, πρέπει να επισημάνουμε ότι οι όροι που περιλαμβάνονται στο «Γλωσσάρι», δεν προσφέρονται για να τους «αποστηθίζουν» οι μαθητές και οι μαθήτριες και να αποτελούν «εξεταστέα ύλη», αλλά έχουν καθαρά χρήση διδακτική στο βαθμό που διευκολύνουν την προσέγγιση στόχων, οι οποίοι τίθενται από τον εκπαιδευτικό και το μαθητικό κοινό της τάξης.

Από τη συγγραφική ομάδα

Θεματικός άξονας

Η διαχείριση της ταυτότητας
και της ετερότητας στον σύγχρονο κόσμο

1^η Διδακτική πρόταση:

Ένας ξεχωριστός «Άλλος»: Αναπαραστάσεις σε αφηγήσεις

Ενδεικτική διάρκεια υλοποίησης: 4 διδακτικές ώρες, με επιπλέον δυνατότητα επέκτασης σε project.

Δημιουργοί: Βενετία Μπαλτά και Μαρία Νέζη

Συνοπτική παρουσίαση της διδακτικής πρότασης

Στη συγκεκριμένη διδακτική πρόταση οι μαθητές και οι μαθήτριες επεξεργάζονται ένα υλικό (κείμενα και τρέιλερ κινηματογραφικής ταινίας) με το οποίο επιδιώκεται να προβληματιστούν σχετικά με τις στερεοτυπικές αντιλήψεις που αναπαράγονται ή αμφισβητούνται σχετικά με την ταυτότητα του επιστήμονα-ερευνητή και του ανθρώπου με αναπηρία.

Επιλέγεται το διαδικαστικό κειμενοκεντρικό μοντέλο με τις τρεις φάσεις (προαναγνωστική, αναγνωστική, μετααναγνωστική).

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. Hawking, S. (2013). *Το χρονικό της ζωής μου* (Αυτοβιογραφία), μτφ. Νέστορας Χούβος, Αθήνα: Τραυλός, σ.σ. 149-156.
2. *Η Θεωρία των Πάντων* (*The Theory of Everything*): επίσημο διαφημιστικό τρέιλερ ταινίας. Ανακτήθηκε από: <https://www.youtube.com/watch?v=Pac8A3-ti48> στις 09/03/2018.
3. Wikipedia, Stephen William Hawking, https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CE%AE%CE%B2%CE%B5%CE%BD_%CE%A7%CF%8C%CE%BA%CE%B9%CE%BD%CE%B3%CE%BA

Χρονοδιάγραμμα-Οδηγίες

Η διδακτική πρόταση μπορεί να εφαρμοστεί σε τέσσερις διδακτικές ώρες που δι-
αρθρώνονται σε δύο δίωρα. Μπορεί να υπάρξει περαιτέρω επέκταση σε μορφή
project.

1ο δίωρο: αυτοβιογραφική-βιογραφική αφήγηση

2ο δώρο: δραστηριότητες συνεξέτασης /σύγκρισης κειμένων και παραγωγής λόγου, αυτοαξιολόγησης

Η διδασκαλία μπορεί να οργανωθεί σε φάσεις: πριν, κατά, μετά την ανάγνωση. Ως βασικές διδακτικές πρακτικές προτείνονται η εργασία σε σχήμα των δύο ή ομάδες τεσσάρων μαθητών/-τριών και η συζήτηση. Σε κάθε περίπτωση, ο προβλεπόμενος χρόνος είναι ενδεικτικός και, ενδεχομένως, ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει να επεξεργαστεί ένα από τα δύο είδη αφήγησης: αυτοβιογραφική ή βιογραφική.

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

A. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων

Να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά των αυτοβιογραφικών και βιογραφικών αφηγήσεων στα μελετώμενα κείμενα και την πρόθεση που υπηρετούν.

Να παρουσιάζουν, με συντομία, τις πληροφορίες που περιέχονται στα μελετώμενα κείμενα για την προσωπικότητα του Stephen Hawking.

A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμός κειμένων

Να αναγνωρίζουν τη θέση κάθε αφηγητή και πώς αυτή υποστηρίζεται από τις γλωσσικές επιλογές του και το ύφος του κειμένου.

Να μετασχηματίζουν τις γλωσσικές δομές ενός αυτοβιογραφικού κειμένου με σκοπό την αξιοποίησή του σε νέο πλαίσιο επικοινωνίας.

Να παρουσιάζουν τον τρόπο με τον οποίο ποικίλοι σημειωτικοί τρόποι υπηρετούν συγκεκριμένο επικοινωνιακό σκοπό.

A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων

Να αναγνωρίζουν στερεοτυπικές αντιλήψεις που αναπαράγονται ή αμφισβητούνται στα κείμενα σχετικά με την ταυτότητα του επιστήμονα - ερευνητή και του ανθρώπου με αναπηρία.

Β. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου / Μετασχηματισμοί κειμένων

Β2. Σύνθεση νέων κειμένων
Να συνεξετάζουν κείμενα ως προς συγκεκριμένο άξονα και να διατυπώνουν τα συμπεράσματά τους σε μορφή άρθρου για ιστοσελίδα.
Β4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές και την αποτελεσματικότητα των παραγόμενων κειμένων
Να αναστοχάζονται πάνω στη διαδικασία παραγωγής λόγου και να αξιολογούν το αποτέλεσμα της δουλειάς τους με βάση συγκεκριμένα κριτήρια.

Κείμενα:

1. Διαφημιστικό τρέιλερ της ταινίας *Η Θεωρία των Πάντων* (*The Theory of Everything*). Ανακτήθηκε από: <https://www.youtube.com/watch?v=Pac8A3-ti48> (στις 09/03/2018. Διάρκεια: 2.24'). Σύμφωνα με τη Wikipedia, πρόκειται για βρετανική βιογραφική, δραματική, αισθηματική ταινία παραγωγής 2014, η οποία λαμβάνει χώρα στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ και αφηγείται την ζωή του θεωρητικού φυσικού Στίβεν Χόκινγκ. Τη σκηνοθεσία ανέλαβε ο Τζέιμς Μαρς και το σενάριο έγραψε ο Άντονι Μακάρτεν, ο οποίος βασίστηκε στην αυτοβιογραφία *Travelling to Infinity: My Life with Stephen* της Τζέιν Γουάιλντ Χόκινγκ, στην οποία αφηγείται την σχέση της με τον πρώην σύζυγό της Στίβεν Χόκινγκ, την διάγνωσή του με τη νόσο του κινητικού νευρώνα και την επιτυχία του στη φυσική. Ανακτήθηκε από [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97_%CE%98%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%AO%CE%AC%CE%BD%CF%84%CF%89%CE%BD_\(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1,_2014\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97_%CE%98%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%AO%CE%AC%CE%BD%CF%84%CF%89%CE%BD_(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1,_2014)) (στις 02/04/2018).
2. Hawking, S. (2013). *Το χρονικό της ζωής μου* (Αυτοβιογραφία). κεφ. 13, «Δίχως Όρια», σσ. 149-156, μτφ. Νέστορας Χούνος, Αθήνα: Τραυλός.

ΔΙΧΩΣ ΟΡΙΑ

Όταν διαγνώστηκα με ALS στα είκοσι ένα χρόνια μου, ένιωσα πολύ αδικημένος. Γιατί να συμβεί αυτό σε μένα; Εκείνη την εποχή σκέφτηκα πως η ζωή μου είχε τελειώσει και δεν θα μπορέσω να ξεδιπλώσω τις δυνατότητες που πίστευα πως είχα. Τώρα, όμως, πενήντα χρόνια αργότερα, μπορώ να είμαι απολύτως ικανοποιημένος με τη ζωή μου. Νυμφεύθηκα δύο φορές και έχω τρία όμορφα και ολοκληρωμένα παιδιά. Η επιστημονική καριέρα μου υπήρξε επιτυχημένη: πιστεύω πως οι περισσότεροι φυσικοί θα συμφωνούσαν ότι η πρόβλεψή μου για κβαντική εκπομπή από τις μαύρες τρύπες είναι σωστή, αν και δεν μου έχει αποφέρει μέχρι σήμερα το Βραβείο Νόμπελ, επειδή είναι εξαιρετικά δύσκολο να επιβεβαιωθεί πειραματικά. Από την άλλη, κέρδισα το ακόμη πιο βαρύτιμο Βραβείο Θεμελιώδους Φυσικής, που μου απονεμήθηκε για τη θεωρητική σημασία της ανακάλυψης, παρότι δεν έχει επιβεβαιωθεί πειραματικά.

Η αναπηρία μου δεν στάθηκε σοβαρό εμπόδιο στην επιστημονική εργασία μου. Στην πραγματικότητα, θα έλεγα ότι κατά κάποιον τρόπο με ωφέλησε: δεν ήμουν υποχρεωμένος να δίνω διαλέξεις ή να διδάσκω τελειοφοίτους, ούτε να συμμετέχω σε βαρετές, χρονοβόρες επιτροπές. Έτσι, ήμουν σε θέση να αφοσιωθώ ολοκληρωτικά στην έρευνα.

Για τους συναδέλφους μου είμαι απλώς ένας ακόμη φυσικός, αλλά για το ευρύ κοινό, έγινα πιθανότατα ο πιο γνωστός επιστήμονας του κόσμου. Κι αυτό, αφενός επειδή οι επιστήμονες, με την εξαίρεση του Αϊνστάιν, δεν είναι γνωστοί όπως τα αστέρια της ροκ, αφετέρου, επειδή ταιριάζω στο στερεότυπο της ανάπηρης μεγαλοφυΐας. Δεν μπορώ να μεταμφιεστώ φορώντας περούκα και μαύρα γυαλιά -με προδίδει η αναπηρική πολυθρόνα.

Η ζωή ενός διάσημου και εύκολα αναγνωρίσιμου ανθρώπου έχει τα υπέρ και τα κατά της. Στα «κατά» θα μπορούσα να αναφέρω ότι ίσως δυσκολεύεται να κάνεις απλά πράγματα, όπως να πας για ψώνια, χωρίς να πολιορκηθείς από ανθρώπους που θέλουν φωτογραφίες, και ότι στο παρελθόν ο Τύπος έδειξε ένα αρρωστημένο ενδιαφέρον για την προσωπική ζωή μου. Αλλά τα «υπέρ» είναι πολύ περισσότερα. Ο κόσμος χαίρεται ειλικρινά όταν με βλέπει. Είχα το μεγαλύτερο ακροατήριο που υπήρξε ποτέ, ως κεντρικό πρόσωπο των Παραολυμπιακών αγώνων του Λονδίνου, το 2012.

Έζησα μια πλήρη και ικανοποιητική ζωή. Πιστεύω ότι τα άτομα με ειδικές ικανότητες πρέπει να επικεντρώνονται σ' αυτά που δεν τα εμποδίζει η αναπηρία τους να κάνουν, και όχι να λυποούνται γι' αυτά που δεν μπορούν. Προσωπικά εγώ, κατάφερα να κάνω τα περισσότερα απ' όσα ήθελα.

1 ο διδακτικό δίωρο

Οδηγίες

Πριν την ανάγνωση τίθεται το θέμα που θα γίνει αντικείμενο επεξεργασίας στην κοινότητα της τάξης: Αναπαράστάσεις ενός ξεχωριστού «Άλλου» μέσα από αφηγήσεις.

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις

1. Ποιος μπορεί να είναι ο ξεχωριστός «Άλλος»;
2. Τι νομίζετε ότι σημαίνει ο όρος «αναπαράσταση»;
3. Ποιες μορφές αφήγησης γνωρίζετε;

Γίνεται καταιγισμός ιδεών και καταγραφή τους, συζήτηση στην τάξη. Στη συνέχεια δίνονται στους μαθητές και τις μαθήτριες πληροφορίες για τα κείμενα που θα μελετήσουν και διερευνώνται οι προσδοκίες τους:

4. Γνωρίζετε κάτι για τον Stephen Hawking; [Γίνεται συζήτηση, δίνονται βασικές πληροφορίες].
5. Ποιες προσδοκίες σας δημιουργεί ο τίτλος της ταινίας *Η Θεωρία των Πάντων* ή του κεφαλαίου «Δίχως όρια»; [Διατυπώνονται υποθέσεις].
6. Ποιο μπορεί να είναι το περιεχόμενο ενός αυτοβιογραφικού κειμένου και γιατί μπορεί να ενδιαφέρει το κοινό; Ποια μπορεί να είναι τα χαρακτηριστικά ενός αυτοβιογραφικού κειμένου; Έχετε διαβάσει άλλα αυτοβιογραφικά κείμενα;
7. Γιατί μια ταινία βιογραφική μπορεί να ενδιαφέρει το κοινό;
8. Τι προσδοκίες σας δημιουργούνται για τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να παρουσιάζεται ο ερευνητής – επιστήμονας και ο άνθρωπος με αναπηρία στα κείμενα που θα επεξεργαστούμε;

Οδηγίες

Κατά την ανάγνωση, γίνεται επεξεργασία των κειμένων. Εφόσον υπάρχει η δυνατότητα προβάλλεται το τρέιλερ της ταινίας *Η Θεωρία των Πάντων* (*The Theory of Everything*) και διερευνώνται οι αυθόρμητες ανταποκρίσεις των μαθητών/-τριών. Διαφορετικά, δίνεται από την αρχή το απόσπασμα από το κείμενο της αυτοβιογραφίας του Hawking.

Μετά την προβολή του τρέιλερ της ταινίας *Η Θεωρία των Πάντων*:

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις

1. Στο τρέιλερ της ταινίας *Η Θεωρία των Πάντων*, ποιο νομίζετε ότι είναι το θέμα που προβάλλεται:
  - α) η αφήγηση της ζωής ενός μεγάλου φυσικού επιστήμονα;
  - β) η αφήγηση της ζωής ενός ανθρώπου με αναπηρία;
  - γ) η αφήγηση μιας ιστορίας αγάπης;
  - δ) κάτι άλλο;Na τεκμηριώσετε την επιλογή σας με στοιχεία από το τρέιλερ. Ως μικροαφήγηση της ταινίας, κατά τη γνώμη σας, σε τι αποβλέπει το τρέιλερ;
2. Na καταγράψετε στο τρέιλερ τις πληροφορίες που αφορούν τον χώρο, τον χρόνο, τα πρόσωπα της ιστορίας, τον αφηγητή, την εξέλιξη της πλοκής (αρχική κατάσταση, πρόβλημα, λύση).

Εναλλακτικά

3. Στο αντίστοιχο λήμμα της Wikipedia διαβάζουμε ότι πρόκειται για βρετανική βιογραφική, δραματική, αισθηματική ταινία παραγωγής 2014, η οποία λαμβάνει χώρα στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ και αφηγείται τη ζωή του θεωρητικού φυσικού Στίβεν Χόκινγκ. Τη σκηνοθεσία ανέλαβε ο Τζέιμς Μαρς και το σενάριο έγραψε ο Άντονι Μακάρτεν, ο οποίος βασίστηκε στην αυτοβιογραφία *Travelling to Infinity: My Life with Stephen* της Τζέιν Γουάιλντ Χόκινγκ, στην οποία αφηγείται τη σχέση της με τον πρώην σύζυγό της Στίβεν Χόκινγκ, τη διάγνωσή του με τη νόσο του κινητικού νευρώνα και την επιτυχία του στη φυσική. ([https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97_%CE%98%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%AO%CE%AC%CE%BD%CF%84%CF%89%CE%BD_\(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1,_2014\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97_%CE%98%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%AO%CE%AC%CE%BD%CF%84%CF%89%CE%BD_(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1,_2014))). Κατά τη γνώμη σας επιβεβαιώνονται αυτά τα στοιχεία από το τρέιλερ; Na τεκμηριώσετε την απάντησή σας.
4. Πώς παρουσιάζονται να αντιμετωπίζουν οι ήρωες της ταινίας τη διάγνωση της ανίσχυρης ασθένειας και τις συνέπειές της που οδήγησαν στην αναπηρία τον Hawking; Νομίζετε ότι πρόκειται για ρεαλιστική αναπαράσταση της πραγματικότητας; Na τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με στοιχεία από το τρέιλερ που αφορούν όχι μόνο τα λόγια και τη συμπεριφορά των ηρώων αλλά και την κινηματογραφική γλώσσα που επιλέγεται (πλάνα, μουσική υπόκρουση, τίτλοι αφήγησης κ.ά.).
5. Ποια εικόνα του ερευνητή – επιστήμονα υποβάλλεται μέσα από το τρέιλερ; Na τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το τρέιλερ.

Για το κείμενο: «Δίχως Όρια»

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις

1. Στο κείμενο, ο συγγραφέας επιχειρεί έναν απολογισμό της ζωής του. Σε ποιους τομείς της ζωής του εστιάζει; Να εντοπίσετε σχετικά σημεία στο κείμενο. Νομίζετε ότι παραλείπει κάποιους τομείς;
2. Τι, κατά τη γνώμη σας, επιχειρεί να αναδείξει ο συγγραφέας μέσα από τον απολογισμό του; Προβάλλει κάποια στάση ζωής; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο.
3. Πώς αναπαρίσταται η ζωή του ερευνητή - επιστήμονα στον λόγο του Stephen Hawking; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο.
4. Ποιοι από τους παρακάτω χαρακτηρισμούς νομίζετε ότι ανταποκρίνονται στο ύφος του κειμένου; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο.
  - α) Το ύφος του κειμένου είναι επίσημο.
  - β) Το κείμενο έχει στοιχεία αυτοειρωνείας.
  - γ) Το κείμενο έχει στοιχεία ειρωνείας.
  - δ) Η προφορικότητα είναι το κύριο χαρακτηριστικό του κειμένου.
5. Κατά τη γνώμη σας, η περίπτωση του Stephen Hawking είναι η εξαίρεση ή ο κανόνας για τις περιπτώσεις ανθρώπων με αναπηρία;
6. Στις 3 Δεκεμβρίου είναι η παγκόσμια ημέρα ανθρώπων με αναπηρία. Στο πλαίσιο σχετικού αφιερώματος, ετοιμάζετε στο σχολείο σας ένα φυλλάδιο με αναφορές σε ανθρώπους με αναπηρία που έχουν διαπρέψει στη ζωή τους. Να παρουσιάσετε, σε τρίτο πρόσωπο, την περίπτωση του Stephen Hawking, αξιοποιώντας στοιχεία από το κείμενο της αυτοβιογραφίας του που διαβάσατε στην τάξη (150 λέξεις, περίπου).

2ο διδακτικό δίωρο

Οδηγίες

Συνεξέταση αφηγήσεων - παραγωγή λόγου - διαδικασίες αυτοαξιολόγησης. Οι μαθητές και οι μαθήτριες δουλεύουν είτε ατομικά είτε σε ζεύγη.

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις

1. Να συγκρίνετε το κείμενο που γράψατε για τον Stephen Hawking, με βάση τα στοιχεία από το κείμενο της αυτοβιογραφίας του, με το απόσπασμα από το αντίστοιχο λήμμα της Wikipedia που παρατίθεται:

Ο Στήβεν Γουίλιαμ Χόκινγκ (αγγλικά: Stephen William Hawking, 8 Ιανουαρίου 1942 – 14 Μαρτίου 2018) ήταν Βρετανός θεωρητικός φυσικός, κοσμολόγος, συγγραφέας και Διευθυντής Ερευνών στο Κέντρο Θεωρητικής Κοσμολογίας στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ. Μεταξύ των σημαντικών επιστημονικών εργασιών του ήταν μια συνεργασία με τον Ρότζερ Πένροουζ επάνω σε θεωρήματα βαρυτικής μοναδικότητας στα πλαίσια της γενικής σχετικότητας και η θεωρητική πρόβλεψη ότι οι μαύρες τρύπες εκπέμπουν ακτινοβολία, που συχνά καλείται ακτινοβολία Χόκινγκ. Ο Χόκινγκ ήταν ο πρώτος που εξέθεσε μια κοσμολογία που εξηγήθηκε από μια ένωση της γενικής θεωρίας της σχετικότητας και της κβαντικής μηχανικής. Ήταν φανατικός υποστηρικτής της ερμηνείας πολλών κόσμων της κβαντικής μηχανικής.

Ήταν επίτιμος συνεργάτης της Βασιλικής Εταιρείας των Τεχνών, ισόβιο μέλος στην Επισκοπική Ακαδημία Επιστημών, και αποδέκτης του Προεδρικού Μεταλλίου της Ελευθερίας, το υψηλότερο πολιτικό βραβείο στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο Χόκινγκ ήταν καθηγητής Μαθηματικών στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ μεταξύ 1979 και 2009.

Ο Χόκινγκ είχε συντάξει εργασίες εκλαϊκευμένης επιστήμης, στις οποίες συζητά τις θεωρίες και την κοσμολογία του γενικά. Το βιβλίο του *Το Χρονικό του Χρόνου* έμεινε στη λίστα με τα best-seller της Βρετανικής Sunday Times για 237 εβδομάδες σπάζοντας ρεκόρ.

Ο Χόκινγκ έπασχε από τη νόσο του κινητικού νευρώνα (αμυοτροφική πλευρική σκλήρυνση), κατάσταση που είχε εξελιχθεί κατά τη διάρκεια των ετών. Ήταν σχεδόν εξ ολοκλήρου παράλυτος και επικοινωνούσε μέσω συσκευής παραγωγής ομιλίας. Παντρεύτηκε δύο φορές και είχε τρία παιδιά.

Το 2014 κυκλοφόρησε το αυτοβιογραφικό βιβλίο του *Το χρονικό της ζωής μου*¹.

2. Ποιες είναι οι διαφορές που εντοπίζετε; Να τις κατατάξετε με βάση α) το περιεχόμενο, β) το ύφος και γ) τον σκοπό κάθε κειμένου.
3. Να συνεξετάσετε τις αφηγήσεις στο τρέιλερ της ταινίας *Η Θεωρία των Πάντων* και στο απόσπασμα «Δίχως όρια» από την αυτοβιογραφία του Stephen Hawking, ως προς τη στάση ζωής που προβάλλουν στο ζήτημα της αναπηρίας και να τεκμηριώσετε την απάντησή σας, με συγκεκριμένα στοιχεία από τα κείμενα. Να παρουσιάσετε τα συμπεράσματά σας σχετικά με την εικόνα του ανθρώπου με αναπηρία που υποβάλλουν, σ' ένα σύντομο άρθρο (100-150 λέξεων) που θα δημοσιευθεί στην ιστοσελίδα του σχολείου σας. Να μην ξεχάσετε να δώσετε τίτλο στο άρθρο σας.
4. Να συνεξετάσετε τις αφηγήσεις στο τρέιλερ της ταινίας *Η Θεωρία των Πάντων* και στο απόσπασμα «Δίχως όρια» από την αυτοβιογραφία του Stephen Hawking, ως προς την εικόνα του επιστήμονα – ερευνητή που προβάλλουν. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας, με συγκεκριμένα στοιχεία από τα κείμενα. Θεωρείτε ότι η εικόνα που δημιουργείται παραπέμπει σε στερεότυπα ή όχι; Ποια είναι η δική σας άποψη για τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και τον τρόπο δουλειάς ενός επιστήμονα – ερευνητή; Να παρουσιάσετε την απάντησή σας σε ένα άρθρο 250 περίπου λέξεων που θα δημοσιευθεί στην ιστοσελίδα του σχολείου σας. Να μην ξεχάσετε να δώσετε τίτλο στο άρθρο σας.

Κριτήρια αυτοαξιολόγησης (για το θέμα της αναπηρίας / ανάλογα διαμορφώνεται και το θέμα του επιστήμονα-ερευνητή):

- ▶ Έχω καταγράψει τα κοινά σημεία που αναγνωρίζω στις δύο αφηγήσεις;
- ▶ Επιβεβαιώνεται η στάση ζωής που προβάλλεται στα δύο κείμενα από τα κοινά σημεία που έχω καταγράψει;
- ▶ Είναι ξεκάθαρο στο κείμενό μου σε ποιο/-α συμπέρασμα/-τα καταλήγω σχετικά με την εικόνα του ανθρώπου με αναπηρία που υποβάλλουν οι δυο αφηγήσεις;
- ▶ Αξιοποιώ τα στοιχεία που έχω συγκεντρώσει και καταγράφει, για να υποστηρίξω το συμπέρασμα/τα συμπεράσματά μου;
- ▶ Έχω οργανώσει το κείμενό μου κατάλληλα, έτσι ώστε στη θεματική μου περίοδο να εμφανίζεται η θέση που υποστηρίζω;

¹ Ανακτήθηκε από: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CE%AE%CE%B2%CE%B5%CE%BD_%CE%A7%CF%8C%CE%BA%CE%B9%CE%BD%CE%B3%CE%BA στις 02-04-2018.

- Η θέση που αναπτύσσω προκύπτει μόνο από τα κείμενα που διάβασα; Μήπως επηρεάζομαι και από άλλα δεδομένα στον τρόπο που «διαβάζω» τις δυο αφηγήσεις και σκέφτομαι;
- Έχω δώσει τον κατάλληλο τίτλο στο άρθρο μου; Ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο του κειμένου μου; Τι προσδοκίες δημιουργεί;

Οδηγίες

Οι δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** μπορούν να έχουν τη μορφή σχεδίου εργασίας (project) στο πλαίσιο αφιερώματος για την παγκόσμια ημέρα ανθρώπων με αναπηρία και να αναπτυχθούν σε περισσότερες διδακτικές ώρες ανάλογα με τον προγραμματισμό του/της εκπαιδευτικού και τα ενδιαφέροντα των μαθητών/-τριών.

Δραστηριότητες μετά την ανάγνωση.

1. Αποφασίζετε να κάνετε μια έρευνα για τη ζωή ανθρώπων με αναπηρία, στο πλαίσιο αφιερώματος για την παγκόσμια ημέρα ανθρώπων με αναπηρία (3 Δεκεμβρίου). Αναζητάτε στο διαδίκτυο δημοσιογραφικά άρθρα (ρεπορτάζ, άρθρα γνώμης) στα οποία παρουσιάζονται οι δυσκολίες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι με αναπηρία στην καθημερινότητά τους. Αποδελτιώνετε το σχετικό υλικό και το παρουσιάζετε σε προσχεδιασμένο προφορικό λόγο. Μπορείτε στην παρουσίασή σας να χρησιμοποιήσετε λογισμικό παρουσίασης.
2. Αποφασίζετε να κάνετε μια έρευνα για τη ζωή ανθρώπων με αναπηρία, στο πλαίσιο αφιερώματος για την παγκόσμια ημέρα ανθρώπων με αναπηρία (3 Δεκεμβρίου). Αναζητάτε στο διαδίκτυο βιογραφικές πληροφορίες για ανθρώπους με αναπηρία που έχουν διαπρέψει. Φτιάχνετε ένα φυλλάδιο με φωτογραφίες και σύντομη βιογραφική αναφορά για τα πρόσωπα αυτά.

2^η Διδακτική πρόταση:

«Εμείς» και οι «Άλλοι» σε περιόδους κρίσης: Λόγοι και προβληματισμοί

Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης: 8 ώρες

Δημιουργοί: Βενετία Μπαλτά και Μαρία Νέζη

Συνοπτική παρουσίαση της διδακτικής πρότασης

Στη συγκεκριμένη διδακτική πρόταση οι μαθητές και οι μαθήτριες επεξεργάζονται ένα δημοσιογραφικό άρθρο σε ηλεκτρονική μορφή, στο οποίο διαπλέκονται βιβλιοπαρουσίαση και μικροσυνεντεύξεις. Οι δραστηριότητες έχουν σχεδιαστεί με στόχο την ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού στα Μέσα (Media literacy) και κριτικού γραμματισμού. Επιλέγεται το διαδικαστικό κειμενοκεντρικό μοντέλο με τις τρεις φάσεις (προαναγνωστική, αναγνωστική, μετααναγνωστική).

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

Χαρτουλάρη Μ. (12-03-2016). «Ετερότητα και ταυτότητα: ένα ανοιχτό στοίχημα». *Η Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε από: <http://www.efsyn.gr/arthro/eterotita-kai-taytotita-ena-anoihto-stoihima>, στις 09/03/2018 (απόσπασμα, δισκευή).

Χρονοδιάγραμμα – Οδηγίες

Η διδακτική πρόταση μπορεί να εφαρμοστεί σε οκτώ ώρες που διαρθρώνονται σε τέσσερα δώρα.

1ο δώρο: βιβλιοπαρουσίαση

2ο δώρο: συνεντεύξεις

3ο δώρο: συνολική επεξεργασία άρθρου

4ο δώρο: αναστοχασμός, αυτοαξιολόγηση

Η διδασκαλία μπορεί να οργανωθεί σε φάσεις: πριν, κατά, μετά την ανάγνωση. Ως βασικές διδακτικές πρακτικές προτείνονται η εργασία σε σχήμα των δύο ή ομάδες τεσσάρων μαθητών/-τριών και η συζήτηση. Σε κάθε περίπτωση, ο προβλεπόμενος χρόνος είναι ενδεικτικός και, ενδεχομένως, ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει να επεξεργαστεί μόνο το πρώτο δώρο.

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

Α. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων

Να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά ενός δημοσιογραφικού άρθρου σε ηλεκτρονική μορφή (οπτικός γραμματισμός, γραμματισμός στα Μέσα).

Να αναγνωρίζουν πώς διαπλέκονται σε ένα δημοσιογραφικό άρθρο το είδος της βιβλιοπαρουσίασης με μικροσυνεντεύξεις γύρω από το θέμα της ταυτότητας σε περίοδο κρίσης.

Να παρουσιάζουν, με συντομία, τα θέματα που γίνονται αντικείμενο προβληματισμού.

A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί κειμένων

Να αναγνωρίζουν τη θέση κάθε ομιλητή και πώς αυτή υποστηρίζεται από τις γλωσσικές επιλογές του και τον τρόπο οργάνωσης του λόγου του.

Να ερμηνεύουν λέξεις, φράσεις, προτάσεις, περιόδους του κειμένου.

Να παρουσιάζουν το νόημα που δίνουν στο κείμενο μέσα από δραστηριότητες προφορικού και γραπτού λόγου.

A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων

Να συγκρίνουν πληροφορίες μεταξύ των συνεντεύξεων, ως προς το ερώτημα στο οποίο απαντούν, την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητά τους και τις θέσεις που υποστηρίζουν.

Να αναγνωρίζουν τις «φωνές» στο κείμενο, ως προς το θέμα της ταυτότητας και της κρίσης.

Β. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου / Μετασχηματισμοί κειμένων

B2. Σύνθεση νέων κειμένων
Να συντάσσουν μια μικροσυνέντευξη σε ηλεκτρονική εφημερίδα, τοποθετούμενοι προς το αρχικό κείμενο.
B4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές και την αποτελεσματικότητα των παραγόμενων κειμένων
Να ελέγχουν και να βελτιώνουν τα κείμενά τους με βάση κριτήρια.

Κείμενο (απόσπασμα, διασκευή, παρατίθεται αυτούσιο ως προς τη μορφή, ανάκτηση: 9-3-2018):

Χαρτουλάρη Μ. (12-03-2016). «Ετερότητα και ταυτότητα: ένα ανοιχτό στοίχημα». *Η Εφημερίδα των Συντακτών*.

Την περασμένη Παρασκευή, στο Ελληνικό Κέντρο του Λονδίνου, [...] μέσα σε 90΄ μια κατάμεστη αίθουσα στην καθώς πρέπει οδό Πάντιγκτον ευαισθητοποιήθηκε κοινωνικά, πολιτικά, πολιτισμικά και υπαρκτικά για την ελληνική πραγματικότητα και ενδεχομένως σκέφτηκε να αμφισβητήσει το ηγεμονικό αφήγημα για την Ελλάδα και την Κύπρο. Αυτά, χάρη σε μια συζήτηση με θέμα τη λογοτεχνία της κρίσης.

Το μυστικό ήταν η συλλογή πρωτότυπων δοκιμίων Critical Times, Critical Thoughts (εκδ. Cambridge Scholars Publishing, μτφ. Liadain Sherrard), την οποία σχεδίασαν και επιμελήθηκαν δύο εκλεκτές Ελληνίδες της διασποράς, η ιστορικός Νατάσα Λαιμού με τη συγγραφέα Ελένη Γιαννακάκη, συλλογή την οποία πρωτοπαρουσίασε εκεί, μια ιδανική τριάδα: Ο καθηγητής στο King's College Ρόντρικ Μπίτον και οι δημοσιογράφοι Μπρους Κλαρκ του Economist και Μαρία Μαργαρώνη του The Nation και του BBC radio. Όλοι τους έμπειροι, αυστηροί αλλά και βαθιά καλλιεργημένοι μελετητές-αναλυτές της νεότερης και σύγχρονης ελληνικής Ιστορίας και επικαιρότητας.

Χωρισμένος σε τέσσερα κεφάλαια με θέμα τον «Άλλο», το ιστορικό μυθιστόρημα, την αστυνομική λογοτεχνία και τα ελληνοκυριακά γράμματα κατά την εξαετία 2009-2014, ο συλλογικός αυτός τόμος [...] πετυχαίνει με έναν σμπάρο δυο τρυγόνια.

Διότι τα δεκαπέντε ψαγμένα δοκίμια που τον συνθέτουν, καθρεφτίζουν και αναστοχάζονται με δημιουργικό και ουσιαστικό τρόπο τις συνέπειες της κρίσης αλλά ταυτόχρονα

συστήνουν στο κοινό ένα αχαρτογράφητο έως τώρα σύνολο 65 πεζογραφικών έργων. Τα πιο ενδιαφέροντα μυθιστορήματα και διηγήματα που γεννήθηκαν εν θερμώ στα χρόνια της κρίσης, και λειτουργούν ως παλμογράφοι της νέας πραγματικότητας. [...]

Δεν είναι υπερβολή να πούμε λοιπόν ότι αυτό το βιβλίο-των-βιβλίων-της κρίσης θα μπορούσε να γίνει ένα επιδραστικό εργαλείο πολιτισμικής διπλωματίας, αιχμή του δόρατος μιας ευρύτερης πνευματικής και καλλιτεχνικής παραγωγής έργων με αντίστοιχο πνεύμα. [...]

Το ελληνικό momentum του Λονδίνου

Ποιον ρόλο θα παίξει η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση τώρα που το προσφυγικό πρόβλημα φαίνεται να οξύνει την πολυεπίπεδη κρίση; Τι έχει φανερώσει η στάση της ελληνικής κοινωνίας τον τελευταίο καιρό; Τι σημαίνει το γεγονός ότι κατά την τελευταία εξαετία στην Ελλάδα έχουν διευρυνθεί τα όρια της ετερότητας, τι σημαίνει δηλαδή το ότι έχουν δημιουργηθεί νέες κατηγορίες «Άλλων» με αποτέλεσμα να αναπροσδιορίζονται οι ταυτότητες και οι σχέσεις στην Ελλάδα;

Η «Εφ.Συν.» έθεσε τα ερωτήματα αυτά στη Μαρία Μαργαρώνη, στον Μηρου Κλαρκ και στον Ρόντρικ Μπίτον, που επέλεξαν διαφορετικές γωνίες προσέγγισης της επικαιρότητας, αλλά έδωσαν βάρος και οι τρεις στη νεότερη και σύγχρονη ελληνική αλλά και ευρωπαϊκή Ιστορία ως κλειδί για την κατανόηση της κρίσιμης σημερινής κατάστασης. [...]

Τα σχόλια και των τριών για τα ελληνικά πράγματα έχουν μεγάλο ενδιαφέρον.

Μαρία Μαργαρώνη:

Η καρδιά των ευρωπαϊκών αντιφάσεων

«Η ελληνική κρίση δεν ήταν ποτέ μόνο ελληνική, και θεωρώ απλουστευτικό το να λέμε ότι η Ελλάδα ήταν το πειραματόζωο της Ευρώπης. Κατά τη γνώμη μου, η Ελλάδα είναι το σημείο όπου εκδηλώνονται όλες οι αντιφάσεις της Ευρώπης, το σημείο όπου η οξύτητα της ρήξης γίνεται πιο φανερή. Η Ευρώπη βιώνει μια σχιζοφρενική κατάσταση “διχασμού” με ψυχαναλυτικούς όρους.

Η πολιτική, πολιτισμική, κοινωνική και, τώρα, προσφυγική κρίση την φέρνουν μπροστά στις ευθύνες της, όμως εκείνη αρνείται να δει τα προβλήματα που έχει μέσα της. Αντ’ αυτού, προτιμά να καταστήσει την Ελλάδα αποθήκη των προβλημάτων της Ευρώπης. Πράγματι, λοιπόν, η Ελλάδα αντιμετωπίζει τεράστιες δυσκολίες, όμως παρ’ όλα αυτά, κρατά την ανθρωπιά της. Γι’ αυτό ακριβώς πιστεύω ότι θα έχει πολλά να προσφέρει στην Ευρώπη.

Η Ελλάδα της κρίσης επαναφέρει στο προσκήνιο το καίριο ζήτημα ποιος είναι “Άλλος” και κυρίως ποιος δεν είναι “Άλλος”. Είναι ένα ζήτημα που γίνεται όλο και πιο πιεστικό γι’ αυτήν, τώρα που η Ευρώπη κλείνει τα σύνορά της, και η Ελλάδα εξαναγκάζεται να μετατραπεί σε ένα μαντρί για χιλιάδες πρόσφυγες.

Το κεφάλαιο στο *Critical Times, Critical Thoughts*, Κρίσιμοι καιροί, κρίσιμες σκέψεις για τις λογοτεχνικές αναπαραστάσεις του “Άλλου” φωτίζει πολλές από τις παραμέτρους του ζητήματος, και δείχνει ότι είναι ακόμα ανοικτό προς πολλές κατευθύνσεις. Άλλωστε έχει μεγάλη ιστορία από τα μέσα του 19ου αιώνα, και την τότε στροφή του ελληνισμού προς τον ρομαντικό εθνικισμό. Θα έλεγα, λοιπόν, ότι το σημαντικό ερώτημα που αναδύεται από την Ελλάδα της κρίσης είναι: Τι είναι αυτό στους “Άλλους” που τους καθιστά “Άλλους”... σε σχέση με ποιους;»

Μπρους Κλαρκ:

Το ολισθηρό ζήτημα της «ημετερότητας»

«Η σημερινή πραγματικότητα στην Ελλάδα εξαναγκάζει τους ανθρώπους να αναπροσδιορίσουν το νόημα κάθε ορισμού. Ειδικότερα όταν ορίζουν τους πρόσφυγες ή τους μετανάστες ως “Άλλους”, θα χρειαστεί να εξερευνήσουν τη διαφορετική σημασία που έχει η “ετερότητα” (otherness) από την “ποικιλότητα” (diversity), και κυρίως να σκεφτούν πώς θα διαχειριστούν το ζήτημα της “ημετερότητας”. Αυτή η λέξη δεν υπάρχει στα ελληνικά (και δεν εννοεί τους πολιτικά “ημέτερους”), όμως θα ήθελα να την εισαγάγω, διότι παραπέμπει στις αντιφάσεις που βγαίνουν στην επιφάνεια σε συνθήκες κρίσης όπως οι σημερινές.

Ζω στη Βόρεια Ιρλανδία, μια χώρα πολύ αντιφατική, και ξέρω καλά ότι ακόμη και ανάμεσα στα μέλη της ίδιας οικογένειας υπάρχουν αμφίθυμες και διφορούμενες συμπεριφορές, που μονάχα τώρα, δειλά δειλά, αρχίζουν να εκφράζονται. Πιστεύω λοιπόν ότι και η κατάσταση στη σημερινή Ελλάδα θα εξαρτηθεί από το πώς η κοινωνία θα αντιληφθεί την έννοια της ταυτότητας άρα και της ετερότητας.» [...]

Ρόντρικ Μπίτον:

Η γραμμή θα χαραχτεί στην Ελλάδα

«Από τη δεκαετία του 1820 η Ελλάδα είναι πρωτοπόρα στην Ευρώπη. Το παράδειγμα που έδωσε με την εθνική επανάσταση και με τη διαμόρφωση ανεξάρτητου έθνους-κράτους, το ακολούθησαν κατόπιν όλα τα κράτη της Ευρώπης, αν όχι και της οικουμένης. Μην ξεχνάμε ότι πριν από το 1830, τα μόνα παραδείγματα ήταν οι ΗΠΑ και οι επαναστατημένες χώρες της Νότιας Αμερικής. Στην Ευρώπη δεν υπήρχε τέτοιο προηγούμενο.

Τώρα, η Ελλάδα είναι και πάλι πρωτοπόρα, τη στιγμή που ολόκληρη η Ευρωπαϊκή Ένωση απειλείται με διάλυση. Είναι ζητούμενο το πώς θα τα βγάλει πέρα η Ευρώπη με τη διπλή κρίση της οικονομίας και της προσφυγιάς, αλλά όπως και να γίνει, είναι πιθανόν ότι πάλι η γραμμή θα χαρακτηρίσεται στην Ελλάδα, που βρίσκεται στο επίκεντρο και των δυο κρίσεων». [...]

Λέξεις 941

1ο διδακτικό δίωρο

Οδηγίες

Δίνεται το κείμενο στους μαθητές και τις μαθήτριες και **πριν την ανάγνωση** μπορούν να τεθούν τα ακόλουθα ερωτήματα, που αφορούν τον τίτλο του δημοσιογραφικού άρθρου και χαρακτηριστικά της ηλεκτρονικής δημοσιογραφίας.

Ερωτήσεις

1. Ποιες πληροφορίες παρέχει ο τίτλος σε σχέση με το επικοινωνιακό πλαίσιο και τις συνθήκες συγγραφής; [μέσο δημοσίευσης, χρονολογία, θέμα, συντάκτης του κειμένου, κειμενικό είδος, κειμενικός τύπος, ετικέτες (λέξεις-κλειδιά για την αναζήτηση: ηλεκτρονική έκδοση)].
2. Τι μπορεί να σημαίνει «Ο λόγος στους συγγραφείς»; [Διατυπώνονται απόψεις].
3. Ποιες είναι οι προσδοκίες βάσει του τίτλου του δημοσιογραφικού κειμένου; «Ετερότητα και ταυτότητα: ένα ανοιχτό στοίχημα». [Διατυπώνονται υποθέσεις. Διερεύνηση των όρων].

Οδηγίες

Κατά την ανάγνωση, επειδή το κείμενο είναι εκτενές, προτείνεται η σταδιακή του επεξεργασία. Ο/ Η εκπαιδευτικός μπορεί να δουλέψει το πρώτο μέρος ως βιβλιοπαρουσίαση και το δεύτερο μέρος (οι συνεντεύξεις) να δοθεί για μελέτη σε διαφορετικές ομάδες μαθητών/-τριών.

Κείμενο: 1ο μέρος του δημοσιογραφικού άρθρου (βιβλιοπαρουσίαση)

Την περασμένη Παρασκευή, στο Ελληνικό Κέντρο του Λονδίνου, [...] μέσα σε 90΄ μια κατάμεστη αίθουσα στην καθώς πρέπει οδό Πάντιγκτον ευαισθητοποιήθηκε κοινωνικά, πολιτικά, πολιτισμικά και υπαρκτικά για την ελληνική πραγματικότητα και ενδεχομένως σκέφτηκε να αμφισβητήσει το ηγεμονικό αφήγημα για την Ελλάδα και την Κύπρο. Αυτά, χάρη σε μια συζήτηση με θέμα τη λογοτεχνία της κρίσης.

Το μυστικό ήταν η συλλογή πρωτότυπων δοκιμίων *Critical Times, Critical Thoughts* (εκδ. Cambridge Scholars Publishing, μτφ. Liadain Sherrard), την οποία σχεδίασαν και επιμελήθηκαν δύο εκλεκτές Ελληνίδες της διασποράς, η ιστορικός **Νατάσα Λαιμού** με τη συγγραφέα **Ελένη Γιαννακάκη**, συλλογή την οποία πρωτοπαρουσίασε εκεί, μια ιδανική τριάδα: Ο καθηγητής στο King's College **Ρόντρικ Μπίτον** και οι δημοσιογράφοι **Μηρους Κλαρκ** του *Economist* και **Μαρία Μαργαρώνη** του *The Nation* και του BBC radio. Όλοι τους έμπειροι, αυστηροί αλλά και βαθιά καλλιεργημένοι μελετητές-αναλυτές της νεότερης και σύγχρονης ελληνικής Ιστορίας και επικαιρότητας.

Χωρισμένος σε τέσσερα κεφάλαια με θέμα τον «Άλλο», το ιστορικό μυθιστόρημα, την αστυνομική λογοτεχνία και τα ελληνοκυπριακά γράμματα κατά την εξαετία 2009-2014, ο συλλογικός αυτός τόμος [...] πετυχαίνει με έναν σμπάρο δυο τρυγόνια.

Διότι τα δεκαπέντε ψαγμένα δοκίμια που τον συνθέτουν, καθρεφτίζουν και αναστοχάζονται με δημιουργικό και ουσιαστικό τρόπο τις συνέπειες της κρίσης αλλά ταυτόχρονα συστήνουν στο κοινό ένα αχατογράφητο έως τώρα σύνολο 65 πεζογραφικών έργων. Τα πιο ενδιαφέροντα μυθιστορήματα και διηγήματα που γεννήθηκαν εν θερμώ στα χρόνια της κρίσης, και λειτουργούν ως παλμογράφοι της νέας πραγματικότητας. [...]

Δεν είναι υπερβολή να πούμε λοιπόν ότι αυτό το βιβλίο-των-βιβλίων-της κρίσης θα μπορούσε να γίνει ένα επιδραστικό εργαλείο πολιτισμικής διπλωματίας, αιχμή του δόρατος μιας ευρύτερης πνευματικής και καλλιτεχνικής παραγωγής έργων με αντίστοιχο πνεύμα. [...]

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις

1. Πότε και πού έγινε η βιβλιοπαρουσίαση;
2. Ποιος είναι ο τίτλος του βιβλίου και ποιο το θέμα του;
3. Τι είδους βιβλίο είναι και σε πόσα κεφάλαια χωρίζεται;
4. Ποιοι είναι οι επιμελητές του βιβλίου και ποιοι οι εκδότες;
5. Ποιοι συμμετέχουν στη βιβλιοπαρουσίαση; Έχουν, κατά τη γνώμη σας, κοινά χαρακτηριστικά;

6. Ποια είναι, κατά τη γνώμη της δημοσιογράφου, η σημασία του βιβλίου;
7. Στο απόσπασμα συνυπάρχουν στοιχεία ρεπορτάζ για τη βιβλιοπαρουσίαση, πληροφορίες για το βιβλίο και σχόλια της δημοσιογράφου. Να εντοπίσετε τα σημεία στο κείμενο.

Εναλλακτικά

8. Συμπληρώστε τον ακόλουθο πίνακα, με τα σημεία του κειμένου που αντιστοιχούν:

Κείμενο	Πληροφορίες για τη βιβλιοπαρουσίαση	Πληροφορίες για το βιβλίο	Σχόλια
Την περασμένη Παρασκευή, στο Ελληνικό Κέντρο του Λονδίνου, [...] μέσα σε 90΄ μια κατάμεστη αίθουσα στην καθώς πρέπει οδό Πάντιγκτον ευαισθητοποιήθηκε κοινωνικά, πολιτικά, πολιτισμικά και υπαρκτικά για την ελληνική πραγματικότητα και ενδεχομένως σκέφτηκε να αμφισβητήσει το ηγεμονικό αφήγημα για την Ελλάδα και την Κύπρο. Αυτά, χάρη σε μια συζήτηση με θέμα τη λογοτεχνία της κρίσης.			

Το μυστικό ήταν η συλλογή πρωτότυπων δοκιμίων Critical Times, Critical Thoughts (εκδ. Cambridge Scholars Publishing, μτφ. Liadain Sherrard), την οποία σχεδίασαν και επιμελήθηκαν δύο εκλεκτές Ελληνίδες της διασποράς, η ιστορικός Νατάσα Λαιμού με τη συγγραφέα Ελένη Γιαννακάκη, συλλογή την οποία πρωτοπαρουσίασε εκεί, μια ιδανική τριάδα: Ο καθηγητής στο King's College Ρόντρικ Μπίτον και οι δημοσιογράφοι Μπρους Κλαρκ του Economist και Μαρία Μαργαρώνη του The Nation και του BBC radio. Όλοι τους έμπειροι, αυστηροί αλλά και βαθιά καλλιεργημένοι μελετητές-αναλυτές της νεότερης και σύγχρονης ελληνικής Ιστορίας και επικαιρότητας.			

9. «Η στάση της δημοσιογράφου απέναντι στη βιβλιοπαρουσίαση και το βιβλίο είναι απόλυτα θετική.» Συμφωνείτε με την παραπάνω θέση; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με σημεία του κειμένου.

Εναλλακτικά

10. Σε κάποια σημεία του κειμένου η δημοσιογράφος χρησιμοποιεί επίθετα, υπερβολές, μεταφορικό λόγο, για να εκφράσει τη θετική της άποψη για το βιβλίο και την επίδραση που μπορεί να ασκήσει. Να εντοπίσετε τα σημεία στο κείμενο.
11. Ένας συμμαθητής σας ετοιμάζεται να παρουσιάσει ένα βιβλίο στην τάξη. Ποια στοιχεία θα του προτείνετε ως απολύτως απαραίτητα σε μια βιβλιοπαρουσίαση; Να τα καταγράψετε με τη μορφή οδηγιών.
12. Πώς συνδέεται, κατά τη γνώμη σας, το ρεπορτάζ της παρουσίας του βιβλίου με τον τίτλο του άρθρου; Να αναπτύξετε την άποψή σας σε μία σύντομη παράγραφο 100 περίπου λέξεων.

2ο διδακτικό δίωρο

Κείμενο: 2ο μέρος του δημοσιογραφικού άρθρου (μικροσυνεντεύξεις)

Το ελληνικό momentum του Λονδίνου

Ποιον ρόλο θα παίξει η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση τώρα που το προσφυγικό πρόβλημα φαίνεται να οξύνει την πολυεπίπεδη κρίση; Τι έχει φανερώσει η στάση της ελληνικής κοινωνίας τον τελευταίο καιρό; Τι σημαίνει το γεγονός ότι κατά την τελευταία εξαετία στην Ελλάδα έχουν διευρυνθεί τα όρια της ετερότητας, τι σημαίνει δηλαδή το ότι έχουν δημιουργηθεί νέες κατηγορίες «Άλλων» με αποτέλεσμα να αναπροσδιορίζονται οι ταυτότητες και οι σχέσεις στην Ελλάδα;

Η «Εφ.Συν.» έθεσε τα ερωτήματα αυτά στη Μαρία Μαργαρώνη, στον Μηρου Κλαρκ και στον Ρόντρικ Μπίτον, που επέλεξαν διαφορετικές γωνίες προσέγγισης της επικαιρότητας, αλλά έδωσαν βάρος και οι τρεις στη νεότερη και σύγχρονη ελληνική αλλά και ευρωπαϊκή Ιστορία ως κλειδί για την κατανόηση της κρίσιμης σημερινής κατάστασης. [...]

Τα σχόλια και των τριών για τα ελληνικά πράγματα έχουν μεγάλο ενδιαφέρον.

Μαρία Μαργαρώνη:

Η καρδιά των ευρωπαϊκών αντιφάσεων

«Η ελληνική κρίση δεν ήταν ποτέ μόνο ελληνική, και θεωρώ απλουστευτικό το να λέμε ότι η Ελλάδα ήταν το πειραματόζωο της Ευρώπης. Κατά τη γνώμη μου, η Ελλάδα είναι το σημείο όπου εκδηλώνονται όλες οι αντιφάσεις της Ευρώπης, το σημείο όπου η

οξύτητα της ρήξης γίνεται πιο φανερή. Η Ευρώπη βιώνει μια σχιζοφρενική κατάσταση “δихασμού” με ψυχαναλυτικούς όρους.

Η πολιτική, πολιτισμική, κοινωνική και, τώρα, προσφυγική κρίση την φέρνουν μπροστά στις ευθύνες της, όμως εκείνη αρνείται να δει τα προβλήματα που έχει μέσα της. Αντ’ αυτού, προτιμά να καταστήσει την Ελλάδα αποθήκη των προβλημάτων της Ευρώπης. Πράγματι, λοιπόν, η Ελλάδα αντιμετωπίζει τεράστιες δυσκολίες, όμως παρ’ όλα αυτά, κρατά την ανθρωπιά της. Γι’ αυτό ακριβώς πιστεύω ότι θα έχει πολλά να προσφέρει στην Ευρώπη.

Η Ελλάδα της κρίσης επαναφέρει στο προσκήνιο το καίριο ζήτημα ποιος είναι “Άλλος” και κυρίως ποιος δεν είναι “Άλλος”. Είναι ένα ζήτημα που γίνεται όλο και πιο πιεστικό γι’ αυτήν, τώρα που η Ευρώπη κλείνει τα σύνορά της, και η Ελλάδα εξαναγκάζεται να μετατραπεί σε ένα μαντρί για χιλιάδες πρόσφυγες.

Το κεφάλαιο στο *Critical Times, Critical Thoughts*, Κρίσιμοι καιροί, κρίσιμες σκέψεις για τις λογοτεχνικές αναπαραστάσεις του “Άλλου” φωτίζει πολλές από τις παραμέτρους του ζητήματος, και δείχνει ότι είναι ακόμα ανοικτό προς πολλές κατευθύνσεις. Άλλωστε έχει μεγάλη ιστορία από τα μέσα του 19ου αιώνα, και την τότε στροφή του ελληνισμού προς τον ρομαντικό εθνικισμό. Θα έλεγα, λοιπόν, ότι το σημαντικό ερώτημα που αναδύεται από την Ελλάδα της κρίσης είναι: Τι είναι αυτό στους “Άλλους” που τους καθιστά “Άλλους”... σε σχέση με ποιους;».

Μπρους Κλαρκ:

Το ολισθηρό ζήτημα της «ημετερότητας»

«Η σημερινή πραγματικότητα στην Ελλάδα εξαναγκάζει τους ανθρώπους να αναπροσδιορίσουν το νόημα κάθε ορισμού. Ειδικότερα όταν ορίζουν τους πρόσφυγες ή τους μετανάστες ως “Άλλους”, θα χρειαστεί να εξερευνήσουν τη διαφορετική σημασία που έχει η “ετερότητα” (otherness) από την “ποικιλότητα” (diversity), και κυρίως να σκεφτούν πώς θα διαχειριστούν το ζήτημα της “ημετερότητας”. Αυτή η λέξη δεν υπάρχει στα ελληνικά (και δεν εννοεί τους πολιτικά “ημέτερους”), όμως θα ήθελα να την εισαγάγω, διότι παραπέμπει στις αντιφάσεις που βγαίνουν στην επιφάνεια σε συνθήκες κρίσης όπως οι σημερινές.

Ζω στη Βόρεια Ιρλανδία, μια χώρα πολύ αντιφατική, και ξέρω καλά ότι ακόμη και ανάμεσα στα μέλη της ίδιας οικογένειας υπάρχουν αμφίθυμες και διφορούμενες συμπεριφορές, που μονάχα τώρα, δειλά δειλά, αρχίζουν να εκφράζονται. Πιστεύω λοιπόν ότι και η κατάσταση στη σημερινή Ελλάδα θα εξαρτηθεί από το πώς η κοινωνία θα αντιληφθεί την έννοια της ταυτότητας άρα και της ετερότητας.» [...]

Ρόντρικ Μπίτον:

Η γραμμή θα χαραχτεί στην Ελλάδα

«Από τη δεκαετία του 1820 η Ελλάδα είναι πρωτοπόρα στην Ευρώπη. Το παράδειγμα που έδωσε με την εθνική επανάσταση και με τη διαμόρφωση ανεξάρτητου έθνους-κράτους, το ακολούθησαν κατόπιν όλα τα κράτη της Ευρώπης, αν όχι και της οικουμένης. Μην ξεχνάμε ότι πριν από το 1830, τα μόνα παραδείγματα ήταν οι ΗΠΑ και οι επαναστατημένες χώρες της Νότιας Αμερικής. Στην Ευρώπη δεν υπήρχε τέτοιο προηγούμενο.

Τώρα, η Ελλάδα είναι και πάλι πρωτοπόρα, τη στιγμή που ολόκληρη η Ευρωπαϊκή Ένωση απειλείται με διάλυση. Είναι ζητούμενο το πώς θα τα βγάλει πέρα η Ευρώπη με τη διπλή κρίση της οικονομίας και της προσφυγιάς, αλλά όπως και να γίνει, είναι πιθανόν ότι πάλι η γραμμή θα χαραχτεί στην Ελλάδα, που βρίσκεται στο επίκεντρο και των δυο κρίσεων». [...]

Οδηγίες

Δίνεται το απόσπασμα με ιδιαίτερη έμφαση, αρχικά, στο προς διερεύνηση ερώτημα της δημοσιογράφου.

Η επεξεργασία των μικροσυνεντεύξεων μπορεί να γίνει ομαδοσυνεργατικά ή ατομικά. Το υλικό προσφέρεται να γίνει αντικείμενο διαπραγμάτευσης από τρεις διαφορετικές ομάδες. Οι προτεινόμενες δραστηριότητες – ερωτήσεις που ακολουθούν έχουν σχεδιαστεί ξεχωριστά για κάθε μικροσυνέντευξη. Μετά την ολοκλήρωση της επεξεργασίας, γίνεται συζήτηση στην ολομέλεια.

Κατά τη συζήτηση στην ολομέλεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από τη διερεύνηση / επεξεργασία των μικροσυνεντεύξεων και αναπτύσσεται προβληματισμός σε κριτική κατεύθυνση σε σχέση με την προθετικότητα των κειμένων, το επικοινωνιακό πλαίσιο και την αποτελεσματικότητά τους.

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις

Για το κείμενο: «Η καρδιά των ευρωπαϊκών αντιφάσεων»

1. Ανταποκρίνεται ο τίτλος στο περιεχόμενο του κειμένου; [Καταφατική απάντηση. Επίσης: Μεταφορική λειτουργία της γλώσσας].
2. Ποια σημεία του κειμένου θεωρείτε ότι ανταποκρίνονται στον τίτλο; [Εντοπισμός της πληροφορίας στο κείμενο / συσχετισμός με τον τίτλο].

3. Ποιο είναι κατά τη γνώμη σας το θέμα του κειμένου; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με κάποιες λέξεις / φράσεις - κλειδιά από το κείμενο. [Αρχική διερεύνηση / πρώτες τοποθετήσεις].
4. Ποια κατά τη γνώμη σας είναι η άποψη της ομιλήτριας για το θέμα; Να εντοπίσετε στο κείμενο με ποιους εκφραστικούς τρόπους η ομιλήτρια παρουσιάζει τη θέση της.

Εναλλακτικά

5. Να εντοπίσετε τα σημεία του κειμένου, όπου η γλώσσα χρησιμοποιείται μεταφορικά και να παρουσιάσετε με δικά σας λόγια το νόημα του κειμένου στα σημεία αυτά. Διευκολύνουν οι επιλογές αυτές την ομιλήτρια στην υποστήριξη των απόψεών της; [Συζήτηση των γλωσσικών επιλογών σε σχέση με την προθετικότητα του κειμένου].
6. Πώς, κατά τη γνώμη της Μαργαρώνη, η Ευρώπη «βλέπει» την Ελλάδα; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο. [π.χ. Ενεργητική σύνταξη και συγκεκριμένο υποκείμενο στην πρώτη περίοδο της 2ης παραγράφου].

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις

Για το κείμενο: «Το ολισθηρό ζήτημα της “ημετερότητας”»

1. Ανταποκρίνεται ο τίτλος στο περιεχόμενο του κειμένου; [Καταφατική απάντηση. Επίσης: Μεταφορική λειτουργία της γλώσσας].
2. Ποια σημεία του κειμένου θεωρείτε ότι ανταποκρίνονται στον τίτλο; [Εντοπισμός της πληροφορίας στο κείμενο/ συσχετισμός με τον τίτλο].

Εναλλακτικά:

3. Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σας, το θέμα του κειμένου; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με κάποιες λέξεις / φράσεις - κλειδιά από το κείμενο. [Αρχική διερεύνηση / πρώτες τοποθετήσεις].
4. Να αναζητήσετε σε λεξικό τον ορισμό των λέξεων: ταυτότητα, ετερότητα, ποικιλότητα, αμφίθυμες και διφορούμενες (συμπεριφορές). Ποια σημασία αποκτούν οι συγκεκριμένες λέξεις στο κείμενο; Να τις αποδώσετε με δικά σας λόγια.
5. Στην τελευταία παράγραφο του αποσπάσματος, ο ομιλητής χρησιμοποιεί ένα παράδειγμα, για να εξηγήσει τι σημαίνει η λέξη «ημετερότητα» για τον ίδιο. Να παρουσιάσετε με δικά σας λόγια το νόημα της λέξης, σύμφωνα με τον ομιλητή.

Εναλλακτικά:

6. Να αναπτύξετε σε μια παράγραφο με παράδειγμα τη σημασία της λέξης «ημετερότητα» για σας τους ίδιους.
7. Γιατί, κατά τον Clark, στη σημερινή Ελλάδα χρειάζεται να επαναπροσδιοριστούν οι έννοιες της ταυτότητας, της ετερότητας και της «ημετερότητας»; Θα στηρίξετε την απάντησή σας σε στοιχεία από το κείμενο.

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις

Για το κείμενο: «Η γραμμή θα χαραχτεί στην Ελλάδα»

1. Ανταποκρίνεται ο τίτλος στο περιεχόμενο του κειμένου; [Καταφατική απάντηση. Επίσης: Μεταφορική λειτουργία της γλώσσας].
2. Ποια σημεία του κειμένου θεωρείτε ότι ανταποκρίνονται στον τίτλο; [Εντοπισμός της πληροφορίας στο κείμενο/ συσχετισμός με τον τίτλο].
3. Ποια από τις παρακάτω φράσεις μπορεί να θεωρηθεί ως το θέμα του κειμένου; Να αιτιολογήσετε την επιλογή σας με στοιχεία από το κείμενο.

Προτεινόμενο θέμα	Σωστό / Λάθος	Αιτιολόγηση
1. Η προσφυγική και οικονομική κρίση στην Ευρώπη. 2. Η αντιμετώπιση της οικονομικής και προσφυγικής κρίσης από την Ελλάδα, πρόκριμα για τις εξελίξεις στην Ευρώπη.		

4. Ποια είναι η θέση του ομιλητή; Με ποιον τρόπο προσπαθεί να πείσει;

Εναλλακτικά

5. Ο ομιλητής αναπτύσσει τη θέση του χρησιμοποιώντας μία αναλογία. Να εντοπίσετε τα μέρη της. Τι προσπαθεί να πετύχει κάνοντας χρήση της αναλογίας;
6. Πώς «βλέπει» ο ομιλητής τη θέση της Ελλάδας στην Ευρώπη; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία του κειμένου.

Εναλλακτικά

7. «Από τη δεκαετία του 1820 η Ελλάδα είναι πρωτοπόρα στην Ευρώπη. Το παράδειγμα που έδωσε με την εθνική επανάσταση και με τη διαμόρφωση ανεξάρτητου έθνους-κράτους, το ακολούθησαν κατόπιν όλα τα κράτη της Ευρώπης, αν όχι και της οικουμένης. Μην ξεχνάμε ότι πριν από το 1830, τα μόνα παραδείγματα ήταν οι ΗΠΑ και οι επαναστατημένες χώρες της Νότιας Αμερικής. Στην Ευρώπη δεν υπήρχε τέτοιο προηγούμενο. Τώρα, η Ελλάδα είναι και πάλι πρωτοπόρα, τη στιγμή που ολόκληρη η Ευρωπαϊκή Ένωση απειλείται με διάλυση. Είναι ζητούμενο το πώς θα τα βγάλει πέρα η Ευρώπη με τη διπλή κρίση της οικονομίας και της προσφυγιάς, αλλά όπως και να γίνει, είναι πιθανόν ότι πάλι η γραμμή θα χαραχτεί στην Ελλάδα, που βρίσκεται στο επίκεντρο και των δυο κρίσεων».
Λαμβάνοντας υπόψη τις υπογραμμισμένες περιόδους λόγου στο κείμενο, να παρουσιάσετε πώς «βλέπει» ο ομιλητής τη σχέση της Ελλάδας με την Ευρώπη.

3ο διδακτικό δίωρο

Οδηγίες

Συνεξέταση των κειμένων των μικροσυνεντεύξεων, στην ολομέλεια.

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις

«Ποιον ρόλο θα παίξει η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση τώρα που το προσφυγικό πρόβλημα φαίνεται να οξύνει την πολυεπίπεδη κρίση; Τι έχει φανερώσει η στάση της ελληνικής κοινωνίας τον τελευταίο καιρό; Τι σημαίνει το γεγονός ότι κατά την τελευταία εξαετία στην Ελλάδα έχουν διευρυνθεί τα όρια της ετερότητας, τι σημαίνει δηλαδή το ότι έχουν δημιουργηθεί νέες κατηγορίες «Άλλων» με αποτέλεσμα να αναπροσδιορίζονται οι ταυτότητες και οι σχέσεις στην Ελλάδα;»

1. Λαμβάνοντας υπόψη το αρχικό ερώτημα της δημοσιογράφου που παρατίθεται και τα κείμενα των μικροσυνεντεύξεων, να εντοπίσετε τα σημεία του ερωτήματος στα οποία δίνει βαρύτητα κάθε ομιλητής. Είναι κοινά για όλους τους ομιλητές; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας, λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία από τα κείμενα.
2. Να διαβάσετε και πάλι τις μικροσυνεντεύξεις και να συγκρίνετε τον τρόπο με τον οποίο κάθε ομιλητής προσπαθεί να πείσει με την απάντησή του. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας, λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία από τα κείμενα.
3. Πώς αναπαρίσταται η Ελλάδα και η κρίση στους λόγους των ομιλητών; Να δώσετε την απάντησή σας, αξιοποιώντας στοιχεία από τις δραστηριότητες επεξεργασίας του κειμένου που προηγήθηκαν.
4. Η δημοσιογράφος επιλέγει να παρουσιάσει αυτούσιες τις απαντήσεις των ομιλητών στο κείμενό της. Τι νομίζετε ότι επιτυγχάνει με τον τρόπο αυτό;

Οδηγίες

Τώρα, σε συζήτηση στην ολομέλεια διερευνώνται θέματα που προκύπτουν από τη συνολική θεώρηση του άρθρου.

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις

1. Αφού διαβάσατε και επεξεργαστήκατε το ηλεκτρονικό άρθρο στο σύνολό του (παρουσίαση βιβλίου και μικροσυνεντεύξεις), σε τι νομίζετε ότι αποβλέπει το άρθρο; Ποιες σκέψεις νομίζετε ότι δημιουργεί στους αναγνώστες του; Ποιες από τις αρχικές σας προσδοκίες, σε σχέση με τον τίτλο, επιβεβαιώνονται ή διαψεύδονται;

2. Αφού διαβάσατε και επεξεργαστήκατε το ηλεκτρονικό άρθρο στο σύνολό του (παρουσίαση βιβλίου και μικροσυνεντεύξεις), ποιες «φωνές», κατά τη γνώμη σας, ακούγονται σε αυτό; Υπάρχουν, ίσως, και «φωνές» που παραλείπονται; [Το ερώτημα είναι ανοιχτό και επιδέχεται διάφορες απαντήσεις. Η φωνή της δημοσιογράφου, των ομιλητών, οι φωνές του βιβλίου, η φωνή του κοινού στο Λονδίνο, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πώς ανταποκρίνονται οι αναγνώστες/-στριες της εφημερίδας...].

4ο διδακτικό δίωρο

Οδηγίες

Η συζήτηση που έχει αναπτυχθεί κατά τη μελέτη των κειμένων μπορεί να αξιοποιηθεί **μετά την ανάγνωση**, στον σχεδιασμό δραστηριότητας γραπτού λόγου, με την οποία οι μαθητές/-τριες θα τοποθετηθούν προς το κείμενο αναφοράς. Δίνονται από την αρχή κάποια κριτήρια για την (αυτο)αξιολόγηση του κειμένου.

Δραστηριότητα – Ερώτηση

«Ποιον ρόλο θα παίξει η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση τώρα που το προσφυγικό πρόβλημα φαίνεται να οξύνει την πολυεπίπεδη κρίση; Τι έχει φανερώσει η στάση της ελληνικής κοινωνίας τον τελευταίο καιρό; Τι σημαίνει το γεγονός ότι κατά την τελευταία εξαετία στην Ελλάδα έχουν διευρυνθεί τα όρια της ετερότητας, τι σημαίνει δηλαδή το ότι έχουν δημιουργηθεί νέες κατηγορίες «Άλλων» με αποτέλεσμα να αναπροσδιορίζονται οι ταυτότητες και οι σχέσεις στην Ελλάδα;»

- Η δημοσιογράφος αποφασίζει να παρουσιάσει τις «φωνές» των νέων στα ερωτήματα που έχει θέσει στο άρθρο της. Να δώσετε την προσωπική σας άποψη σε ένα από τα ζητούμενα, η οποία θα δημοσιευτεί ως μικροσυνέντευξη 130-160 λέξεων στην ηλεκτρονική εφημερίδα. Να λάβετε υπόψη τα χαρακτηριστικά των μικροσυνεντεύξεων, έτσι όπως τα μελετήσατε κατά την επεξεργασία των κειμένων. Να σκεφτείτε και να καταγράψετε τον τίτλο που θα προτείνετε στη δημοσιογράφο, για να συμπεριλάβει ως τίτλο της μικροσυνέντευξής σας.

Κριτήρια αυτοαξιολόγησης

- ▶ Εκφράζομαι σε πρώτο πρόσωπο;
- ▶ Απαντώ σε ένα από τα ερωτήματα της δημοσιογράφου (όπως μου ζητείται από τη διατύπωση της εργασίας μου);
- ▶ Γράφω απλά, κατανοητά, προσεγμένα (π.χ. με μικρές περιόδους λόγου);
- ▶ Διατυπώνω τη θέση μου με σαφήνεια και την υποστηρίζω με κάποιο παράδειγμα, με ένα επιχείρημα ή με μία αναλογία;
- ▶ Έδωσα τον κατάλληλο τίτλο στο κείμενό μου; Ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο του λόγου μου; Τι προσδοκίες δημιουργεί;

Μπορώ επίσης:

- ▶ Να χρησιμοποιήσω μεταφορικό λόγο, αν αυτό με διευκολύνει στη διατύπωση της σκέψης μου.
- ▶ Να αξιοποιήσω στοιχεία από τα κείμενα που με διευκολύνουν στην έκφρασή μου.
- ▶ Να χρησιμοποιήσω λεξικό, για να επιβεβαιώσω την ορθογραφία μου, τη σημασία λέξεων που με προβληματίζουν.

3^η Διδακτική πρόταση: Αναγνώσεις της ταυτότητας σε αφίσες του Ε.Ο.Τ.

Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης: 12 διδακτικές ώρες (4+4+4)

Δημιουργός: Κωνσταντίνος Γκούφας

Συνοπτική παρουσίαση της διδακτικής πρότασης

Με αφορμή τις αφίσες του Ε.Ο.Τ. και τα δύο συνοδευτικά άρθρα από τους δικτυακούς τόπους Lifo και AthensVoice η πρόταση εστιάζει στη «συνομιλία» των συγκεκριμένων πηγών αναδεικνύοντας ζητήματα ταυτότητας, πολυτροπικότητας, οπτικού και «μιντιακού» γραμματισμού. Η διδακτική πρόταση έχει σπονδυλωτή διάρθρωση (3 ενότητες) και αυτονομία. Ο εκπαιδευτικός, με αυτόν τον τρόπο, έχει τη δυνατότητα να προτείνει συγκεκριμένα «μονοπάτια» που εξυπηρετούν τους στόχους του και το επίπεδο της τάξης του.

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. Υπουργείο Τουρισμού, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού. “Αφίσες”. Ανακτήθηκε από: <http://www.gnto.gov.gr/el/posters#ad-image-0>, 31/03/2018.
2. Κωνσταντινίδης Γ. (21-06-2013). “Live your myth. Η Ελλάδα μέσα από τις αφίσες του ΕΟΤ. Από το χθες στο σήμερα”. Athens Voice. Ανακτήθηκε από: http://www.athensvoice.gr/life/home/design/43900_live-your-myth-i-ellada-mesa-apo-tis-afises-toy-eot, 31/03/2018 (διασκευή).
3. Καλτάκη Μ. (24-07-2014). “Οι 43 –διαχρονικά– ωραιότερες αφίσες του ΕΟΤ με πυρήνα το έργο των Κάραμποττ– Κατζουράκη”. Lifo. Ανακτήθηκε από: <http://www.lifo.gr/team/lola/50359>, 31/03/2018 (διασκευή).

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

A. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων

Να αναγνωρίζουν χαρακτηριστικά του ηλεκτρονικού άρθρου και της αφίσας.

Να αποκωδικοποιούν τα μηνύματα της εικόνας για την κατασκευή νοήματος (οπτικός γραμματισμός).

Να αναγνωρίζουν τις βασικές συμβάσεις που απορρέουν από τα συγκεκριμένα κειμενικά είδη σε σχέση με τον τρόπο οργάνωσης των στοιχείων και των πληροφοριών (οπτικός γραμματισμός, γραμματισμός στα Μέσα).

A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμός κειμένων

Να παρουσιάζουν με ποιον τρόπο οι σημειωτικοί πόροι (κείμενο, εικόνα) μεθοδεύουν την προσέλευση του ενδιαφέροντος του δέκτη, την οπτική γωνία που προκρίνεται κάθε φορά και τις ταυτότητες που κατασκευάζονται.

Να μετασχηματίζουν τις γλωσσικές τους επιλογές σε προσχεδιασμένο προφορικό λόγο.

A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων

Να συγκρίνουν πληροφορίες μεταξύ ίδιων αλλά και διαφορετικών κειμενικών ειδών, ως προς το ερώτημα στο οποίο απαντούν, την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητά τους και τις θέσεις που υποστηρίζουν.

Να παρουσιάζουν τον τρόπο προβολής της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και τις ταυτότητες που κατασκευάζονται από τον συγκεκριμένο τρόπο διαχείρισης.

B. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου / Μετασχηματισμοί κειμένων

B2. Σύνθεση νέων κειμένων

Να επιλέγουν την κατάλληλη γλώσσα, ύφος και επίπεδο λόγου ανάλογα με το είδος και τον επιδιωκόμενο σκοπό του παραγόμενου κειμένου.

Να εστιάζουν στο κοινωνικό και επικοινωνιακό περιεχόμενο των κειμένων που πρέπει να γράψουν τοποθετούμενοι και ως προς το αρχικό κείμενο.

B4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές και την αποτελεσματικότητα των παραγόμενων κειμένων

Να ελέγχουν και να βελτιώνουν τα κείμενά τους με βάση κριτήρια.

Χρονοδιάγραμμα-Οδηγίες

Η διδακτική πρόταση περιλαμβάνει τρεις (3) ενότητες των τεσσάρων (4) ωρών: **α.** αφίσες (4 ώρες), **β.** ηλεκτρονικά άρθρα και αφίσες (4 ώρες), **γ.** συνθετικές δραστηριότητες στο πλαίσιο της δημιουργικής εργασίας (4 ώρες). Η διδασκαλία μπορεί να οργανωθεί σε φάσεις: πριν, κατά, μετά την ανάγνωση. Ως βασικές διδακτικές πρακτικές προτείνονται η εργασία σε σχήμα των δύο ή ομάδες τεσσάρων μαθητών/-τριών και η συζήτηση. Σε κάθε περίπτωση, ο προβλεπόμενος χρόνος είναι ενδεικτικός και ενδεχομένως ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει να επεξεργαστεί μόνο τις αφίσες ή τα ηλεκτρονικά άρθρα.

1ο διδακτικό δίωρο
Α΄ Ενότητα: Ανάγνωση αφισών

Οδηγίες

Δίνονται οι δέκα (10) αφίσες του Ε.Ο.Τ. στους μαθητές και τις μαθήτριες και πριν την «ανάγνωση» μπορούν να προβούν σε έναν πρώτο σχολιασμό των όρων: αφίσα, Ε.Ο.Τ. Στη συνέχεια εστιάζουν στο «ξεκλείδωμα» των αφισών με βάση τις ακόλουθες δραστηριότητες.

ΑΦΙΣΕΣ ΕΟΤ

(επιλογή συντάκτη διδακτικής πρότασης):

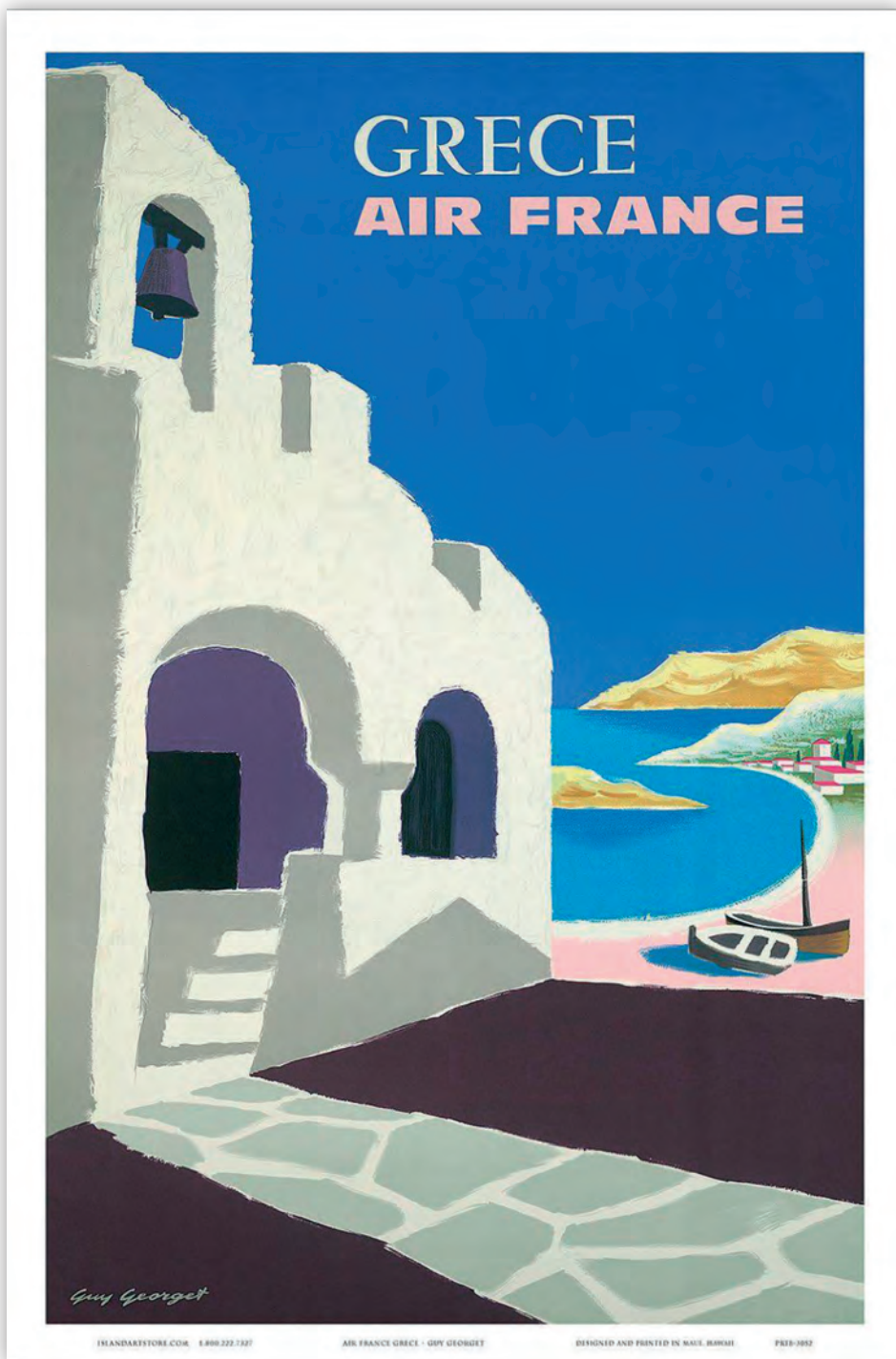
Εικόνα 1: Live your myth in Greece, Κ. Καραβέλας, Αφίσα Ε.Ο.Τ. 2005.

Εικόνα 2: Μ. Κατζουράκης, Αφίσα Ε.Ο.Τ. 1960-1962.

Εικόνα 3: Θ. Πανταλέων & Ν. Μαυρογένης, Αφίσα Ε.Ο.Τ. ΚΡΗΤΗ. 1973.

Εικόνα 4: Guy Georget, Αφίσα Ε.Ο.Τ. 1959.

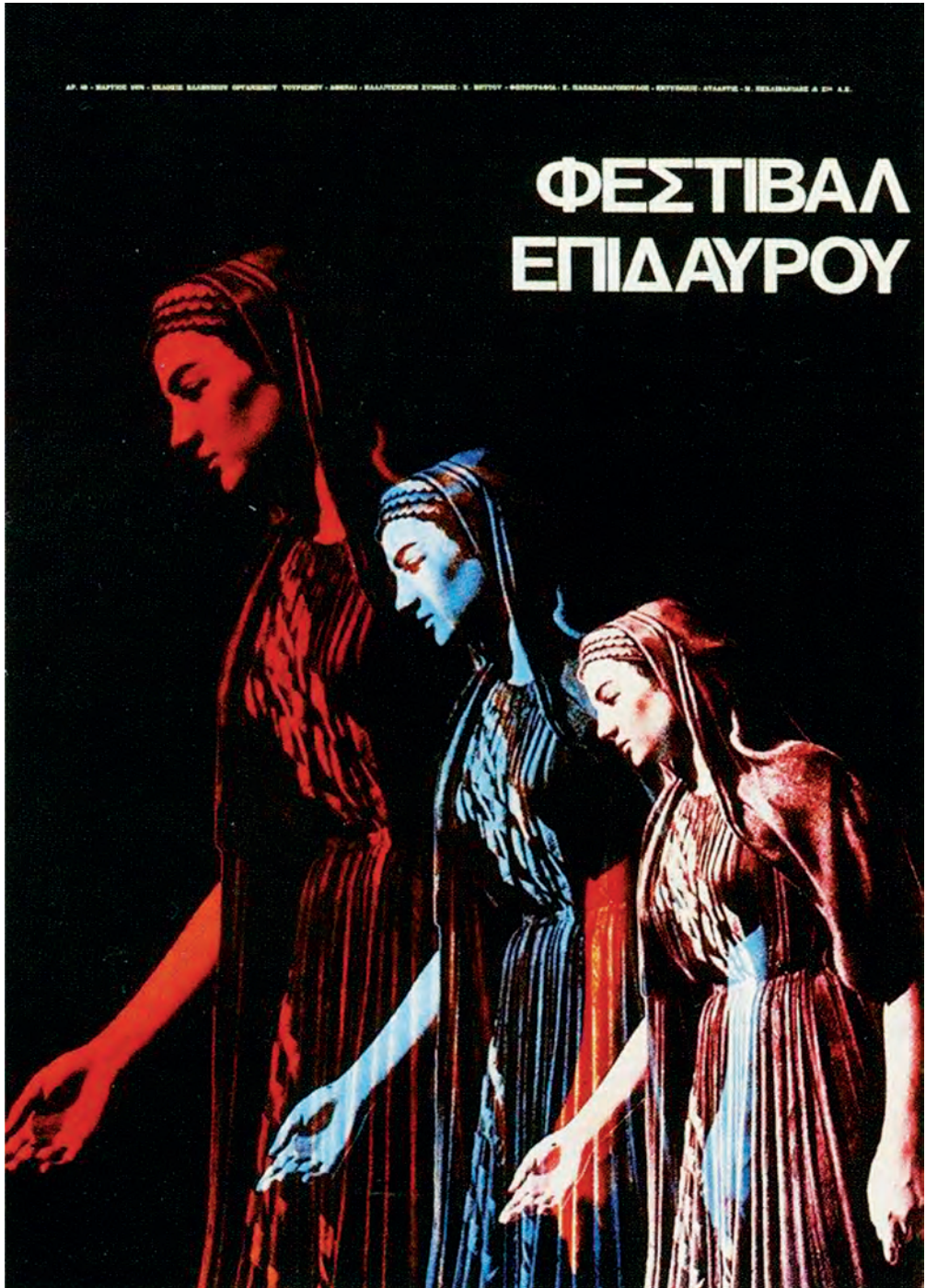
Εικόνα 5: Σελέστ Πολυχρονιάδη, Αφίσα Ε.Ο.Τ. 1938.

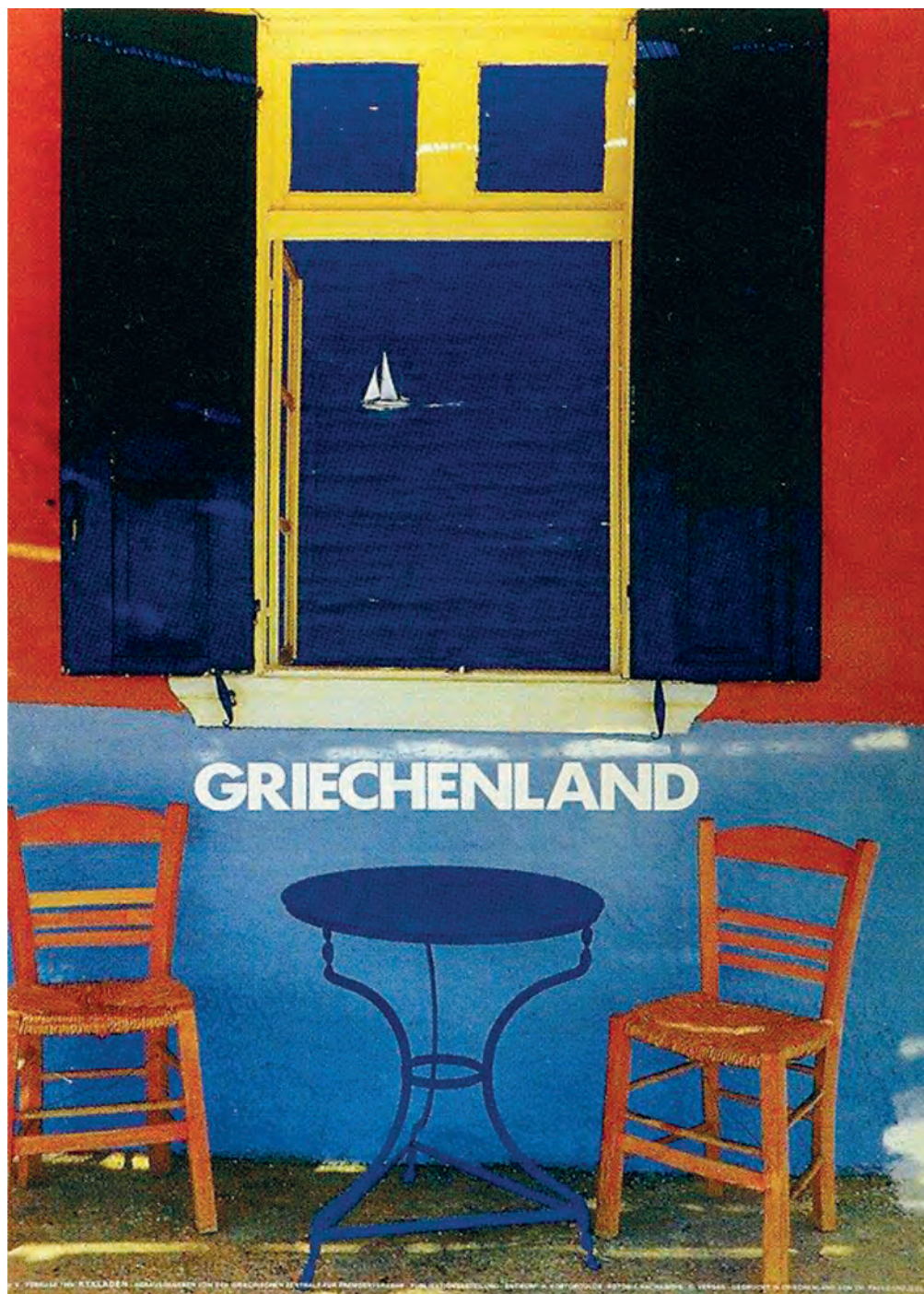
Εικόνα 6: Παρθενώνας. Nelly's, Αφίσα Ε.Ο.Τ. 1929.

Εικόνα 7: Ύδρα. Γ. Μόραλης. Αφίσα Ε.Ο.Τ. 1956.

Εικόνα 8: Φεστιβάλ Επιδαύρου. Κ. Βίττου & Ε. Παπααναγόπουλος. Αφίσα Ε.Ο.Τ. 1976.

Εικόνα 9: Κυκλάδες. Ν. Κωστόπουλος. Αφίσα Ε.Ο.Τ. 1988.

Εικόνα 10: Οία, Σαντορίνη. Ν. Δεσσύλλας. Αφίσα Ε.Ο.Τ. 1995.

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις:

1. Αφού παρατηρήσετε τις αφίσες να επιλέξετε μία (1) και:
  - να γράψετε «λεζάντες» αναδεικνύοντας το μήνυμά της,
  - να παρουσιάσετε σε ένα διάγραμμα πώς μεθοδεύεται η προσέλκυση του ενδιαφέροντος του δέκτη (χρώμα, αναλογία μεγέθους κειμένου και εικόνας, σκίτσο, επιλογή γλώσσας), πώς οργανώνονται τα στοιχεία της και τι προσφέρει το κάθε στοιχείο στην κατασκευή του μηνύματος,
  - να συμπληρώσετε/να τονίσετε/να υπογραμμίσετε το τι συμβαίνει σε αυτή: ποιο μήνυμα «περνάει»;
  - να αναδείξετε μια συγκεκριμένη οπτική γωνία με βάση τη διάταξη των στοιχείων της,
  - να αναφέρετε και να σχολιάσετε τα συναισθήματα που διεγείρονται από αυτή: πώς αυτά συνδέονται με τον στόχο των αφισών,
  - να καταγράψετε ποιες όψεις της ταυτότητας αναπαράγονται στη συγκεκριμένη αφίσα.
2. Να συγκρίνετε δύο αφίσες της επιλογής σας και να καταγράψετε τα αποτελέσματά σας, με τη μορφή των κουκίδων ως προς:
  - τον τρόπο που μεθοδεύεται η προσέλκυση του ενδιαφέροντος του δέκτη,
  - τον τρόπο διάταξης και οργάνωσης των στοιχείων,
  - την οπτική γωνία που προκρίνει η καθεμιά,
  - το φανερό και το λανθάνον νόημα,
  - τις ταυτότητες που αναπαράγουν.

2ο διδακτικό δίωρο

Οδηγίες

Δίνονται δραστηριότητες παραγωγής λόγου με βάση τις σημειώσεις και τα συμπεράσματα του πρώτου δίωρου. Η επεξεργασία μπορεί να γίνει ομαδοσυνεργατικά ή ατομικά.

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις:

1. Οι δικτυακοί τόποι που φιλοξενούν τα άρθρα και τις αφίσες σας προσκαλούν να λάβετε μέρος στον διαγωνισμό που έχουν προκηρύξει σχετικά με την ανάδειξη της καλύτερης αφίσας: μπορείτε να λάβετε μέρος με ένα σύντομο άρθρο που θα εξηγήει την επιλογή σας σύμφωνα με αισθητικά, επικοινωνιακά και κοινωνικοπολιτισμικά κριτήρια.

(200 – 300 λέξεις)

ή εναλλακτικά

2. Να γράψετε ένα άρθρο (400 λέξεων) που θα αναρτηθεί στον ιστοχώρο του Ε.Ο.Τ σχετικά με το πώς παρουσιάζεται, διαχρονικά, η ταυτότητα της Ελλάδας μέσα από τη συνολική θεώρηση των αφισών που μελετήσατε. Τα παρακάτω ερωτήματα θα σας βοηθήσουν στη συγγραφή σας:
- Ποια είναι εκείνα τα στοιχεία που προκρίνονται, προκειμένου να οικοδομηθεί η συγκεκριμένη ταυτότητα;
  - Για ποιο λόγο προτιμώνται αυτά τα στοιχεία;
  - Ποιος είναι ο ρόλος της κάθε εποχής στην οικοδόμηση αυτής της ταυτότητας;

ή εναλλακτικά

3. Οι φωνές των αφισών: Καταγράψτε μία υποτιθέμενη ιστορία/σενάριο που υπάρχει σε μία ή και ανάμεσα σε περισσότερες αφίσες του Ε.Ο.Τ (με κριτήρια χρονολογικά/αισθητικά/τεχνοτροπικά). Προσπαθήστε να δημιουργήσετε πλοκή, πρωταγωνιστή/πρωταγωνιστές και μία βασική δομή (αρχή – μέση – τέλος) για την ιστορία σας. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε αναφορική και ποιητική λειτουργία της γλώσσας.

Β΄ Ενότητα: προσπέλαση ηλεκτρονικών άρθρων **1ο διδακτικό δίωρο**

Οδηγία:

Δίνονται στους μαθητές και τις μαθήτριες τα δύο άρθρα που παρουσίασαν τις αφίσες του Ε.Ο.Τ από τους δικτυακούς τόπους της AthensVoice και της Lifo. Προτείνονται τα παρακάτω στάδια προσπέλασής τους: **α.** η χωριστή τους εξέταση, **β.** η συνεξέτασή τους και ο συσχετισμός τους με τις αφίσες.

1ο βήμα: ανάγνωση και εξέταση ηλεκτρονικών άρθρων

ΚΕΙΜΕΝΟ 1 (απόσπασμα, διασκευή)

Live your myth: Η Ελλάδα μέσα από τις αφίσες του ΕΟΤ. Από το χθες στο σήμερα

Το μυστικό είναι ότι υπήρξαμε πρωτοπόροι! Αποκτήσαμε γραφείο εθνικής τουριστικής ανάπτυξης, τον ΕΟΤ, το 1929! Δηλαδή, ακριβώς την εποχή που διαμορφωνόταν στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο δυτικό κόσμο η έννοια «τουρισμός» ως «νέα και πραγματική καταναλωτική ανάγκη του κάθε ανθρώπου και όχι μόνο των προνομιούχων».

Και επειδή έτσι συνέβαινε τότε, η διαφήμιση του «προορισμού», δηλαδή της Ελλάδας, γινόταν με αφίσες. Ο στόχος ήταν ξεκάθαρος: οι ξένοι θα έπρεπε να επιλέξουν την Ελλάδα – να την προτιμήσουν. Να έρθουν όσο το δυνατόν περισσότεροι και να παρατείνουν την παραμονή τους εδώ.

Οι αφίσες, λοιπόν, θα υπηρετούσαν το πρώτο σκέλος αυτού του στόχου: θα έπρεπε να δείχνουν την Ελλάδα μόνο ελκυστική. Για το λόγο αυτό και μόνο, όταν βλέπει κάποιος τις αφίσες του ΕΟΤ σε χρονολογική σειρά, από τη σύσταση του οργανισμού μέχρι σήμερα, έχει την εντύπωση ότι βλέπει το προσωπικό άλμπουμ φωτογραφιών όχι μιας οποιασδήποτε όμορφης γυναίκας, αλλά κάποιας σπουδαίας ηθοποιού, η οποία, σε κάθε ένα από τα «ενσταντανέ» που την απεικονίζουν, εμφανίζεται υπέροχη, αγέρωχη, αλλά και προσηνής, γοητευτική και πάντα –μα πάντα– αρμονικά και απόλυτα συντονισμένη με την εποχή και το ρόλο της.

Προπολεμική φαντασμαγορία. Η πρώτη αφίσα του ΕΟΤ έδειχνε τον Παρθενώνα φωτογραφημένο από τα Προύλαια, με το φακό της Nelly's. Οι εξηρεσιονιστικές σκιές στους κίονες, οι συμμετρίες που δημιουργούν στη φωτογραφική σύνθεση, η εκλαμπρότητα του υπερφωτισμένου από το απογευματινό φως Παρθενώνα, όλα αυτά μαζί υπογραμμίζουν το ότι δεν ενδιαφέρει η περιγραφή του μνημείου αλλά η εξιδανίκευσή του, μέσα από το πρίσμα μιας «άλλης δωρικότητας», η οποία στέκει ζωντανή, ατάραχη και εξίσου θελκτική, δίπλα στην αρχαία των κίωνων και λοιπών αρχιτεκτονικών μνημείων.

Η μοντερνίστικη όψη της ομορφιάς. Στη δεκαετία του 1950, τα πράγματα φαίνονται ήδη πολύ πιο αισιόδοξα. Οι αφίσες του ΕΟΤ ανατίθενται και πάλι σε σημαντικούς ζωγράφους, όπως Γιώργος Βακιρτζής, Γιάννης Μόραλης, Λουίζα Μοντεσάντου, Έλλη Ορφανού, Παναγιώτης Τέτσης, Σπύρος Βασιλείου και άλλοι. Η Ευρώπη έχει αρχίσει να συνέρχεται από τον πόλεμο και η Ελλάδα έχει αρχίσει να γίνεται της μόδας. Και όσο προχωρούν τα χρόνια, ο ενθουσιασμός αυξάνεται. Η δεκαετία του 1960 αποδεικνύεται χρυσή για τον τουρισμό. Είναι σαν όλοι να αδημονούν να επισκεφθούν την ανοιχτόκαρδη, όμορφη Ελλαδίτσα. Να γνωρίσουν από κοντά τη «μικρούλα και νοστιμούλα» που δεν αγκομαχά από τις δυσκολίες στις οποίες παγιδεύεται (ή από τη μετανάστευση που της στερεί τα νεότερα παιδιά της). Αντίθετα, χαίρεται την παραδοσιακή λιτότητα του καθημερινού βίου στη Μεσόγειο, η οποία προάγεται σε λαμπερό εναλλακτικό πρότυπο (και άρα ό,τι καλύτερο για διακοπές) της ήδη «μπουχτισμένης» από την απόλαυση (και τη λογική) της υπερκατανάλωσης Δύσης.

Από τη δεκαετία του 1980 μέχρι σήμερα, η φωτογραφία αντικαθιστά ολοκληρωτικά τη ζωγραφική. Είναι η μεγάλη περίοδος κατά την οποία η εξιδανικευμένη και πραγματική ομορφιά της Ελλάδας τείνουν να ταυτίζονται. Το ελκυστικό προκύπτει από απλά «στιγμιότυπα» της καθημερινής τουριστικής πραγματικότητας τα οποία προβάλλονται «καθ' υπερβολή» των πραγματικών τους διαστάσεων. Για παράδειγμα, ένα μπλε παρα-

δοσιακό τραπέζακι καφενείου με δυο ξύλινες καρέκλες προτείνονται ως «εικόνισμα» της αγαπημένης τουριστικής Ελλάδας. Και μέσω αυτών υποβάλλεται το μήνυμα ότι το αυθεντικό είναι ακόμα ζωντανό και σε τουριστική ετοιμότητα.

Σήμερα, το όραμα του ΕΟΤ ορίζεται από δύο άξονες: α) να γίνει η Ελλάδα ηγετικός ευρωπαϊκός προορισμός για όλο το χρόνο και β) να γίνει ένας από τους πρώτους 5 ευρωπαϊκούς προορισμούς που θα εξειδικεύεται στα βιωματικά ταξίδια. Όσο για τις δράσεις προώθησης, αυτές έχουν πολλαπλασιαστεί, έχουν διαφοροποιηθεί και μοιάζουν εξοπλισμένες με το βαρύ και υπερσύγχρονο πυροβολικό του μάρκετινγκ. Το οποίο – κακά τα ψέματα– είναι πια ψηφιακό.

Το 2009 ήταν η χρονιά που σταμάτησε η παραγωγή αφισών του ΕΟΤ, όταν ολοκληρώθηκε το πέραςμα στην ψηφιακή εποχή. Ο ΕΟΤ θέλησε να διαχειριστεί με πιο σύγχρονο και ωφέλιμο τρόπο το έντυπο υλικό που παρέμενε σε στοκ από τα προηγούμενα χρόνια. Έτσι, πολύ πρόσφατα ξεκίνησε ένα πολύ έξυπνο πρόγραμμα αξιοποίησής του –το upcycling project– χάρη στο οποίο αντί να σταλεί για πολτοποίηση όλο εκείνο το χαρτί που περίσσευε αποθηκευμένο, μετατρέπεται σε χίλια δυο χρήσιμα πράγματα. Για παράδειγμα: μπλοκάκια σημειώσεων, χαρτονένιες μολυβοθήκες, παιχνίδια πάζλ κ.ά.

Μοιραία, λοιπόν, όσες αφίσες απομένουν συνιστούν πια συλλεκτικό και αγαπημένο είδος, όσο και η Ελλάδα που καθρεφτίζουν και όλοι αναπολούμε με νοσταλγία.

Κωνσταντίνιδης Γ. (21-06-2013). “Live your myth. Η Ελλάδα μέσα από τις αφίσες του ΕΟΤ. Από το χθες στο σήμερα”. Athens Voice. Ανακτήθηκε από: http://www.athensvoice.gr/life/home/design/43900_live-your-myth-i-ellada-mesa-apo-tis-afises-toy-eot, 31/03/2018 (διασσκευή).

Δραστηριότητες - Ερωτήσεις

1. Να συζητήσετε για την «ταυτότητα» του συγκεκριμένου ιστότοπου που φιλοξενείται το άρθρο. Τι θεματολογία έχει; Πόσο «αναγνωρίσιμος» είναι;
  2. Τι θεωρείτε πως εξυπηρετεί η χρήση τόσο αγγλικών όσο και ελληνικών λέξεων στον τίτλο; Πώς νοηματοδοτείται και φανερώνεται η πρόθεση του αρθρογράφου από τη φράση “live your myth”;
- ή εναλλακτικά (με την προϋπόθεση ύπαρξης σύνδεσης στο διαδίκτυο)
3. Πληκτρολογήστε τον αγγλικό τίτλο στη μηχανή αναζήτησης google και προσπαθήστε να αποκωδικοποιήσετε και να συνδέσετε τα αποτελέσματα τόσο με την ερμηνεία του τίτλου όσο και με τη θεματολογία του άρθρου που ακολουθεί.
  4. Εντοπίστε και καταγράψτε τα συστατικά στοιχεία της ταυτότητας του Έλληνα όπως αναφέρονται στο κείμενο.
  5. Ποια όψη της Ελλάδας προκρίνει η φράση του αρθρογράφου «Ελλαδίτσα»; Εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ο συγκεκριμένος όρος σήμερα και για ποιους σκοπούς;

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

(παράτίθεται αυτούσιο το άρθρο με ελαφρώς διασκευασμένο τίτλο)

**Οι 43 -διαχρονικά- ωραιότερες αφίσες του ΕΟΤ
με πυρήνα το έργο των Κάραμποττ - Κατζουράκη.**

Τι είναι αυτό που κάνει το παρελθόν τόσο γοητευτικό; Οι αφίσες του Ελληνικού Οργανισμού τουρισμού, μας βάζουν σε σκέψη. Η παλαιότερη απ' αυτές, ο Παρθενών, όπως τον αποτύπωσε ο φακός της Nelly's το 1929, μένει χωρίς συνέχεια. Είχαν προηγηθεί τουριστικές αφίσες από το χέρι του Κωνσταντίνου Μαλέα, αλλά στην ουσία η ελληνική τουριστική διαφήμιση ξεκινά μετά το τέλος της εθνικής περιπέτειας των ετών 1940-9. Ο Γιάννης Μόραλης σχεδιάζει το 1949 την αφίσα με το υδραίικο σπίτι, το τραπεζάκι του καφενείου και το πλοίο που μπαίνει, σηματοδοτώντας τη μετακίνηση του ενδιαφέροντος από την αρχαιοπρεπή θεματολογία στην ομορφιά του νησιωτικού τοπίου αλλά και στη γραφικότητα της καθημερινής ζωής. Ο Σπύρος Βασιλείου, ο Παναγιώτης Τέτσης, ο Γιώργος Μανουσάκης, ακόμη και ο Γιώργος Βακιρτζής (ο οποίος, αν και γνωστός για τις κινηματογραφικές γιγαντοαφίσες, έχει υπογράψει μια σειρά αξιόλογων έργων για την τουριστική προβολή της χώρας) είναι μερικοί από τους καλλιτέχνες που ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση του ΕΟΤ για προβολή της Ελλάδας στο εξωτερικό, κερδίζοντας τις εντυπώσεις των ειδικών εκτός Ελλάδας.

Ο ζωγράφος Μιχάλης Κατζουράκης (που μαζί με τον Φρέντυ Κάραμποτ δημιούργησαν την εταιρεία Κ&Κ -ως ειδικοί στην οπτική επικοινωνία- και διετέλεσαν καλλιτεχνικοί σύμβουλοι του ΕΟΤ από το 1959 έως το 1967) θυμάται τα βραβεία που κέρδισαν στις αρχές του '60 σε διεθνείς εκθέσεις και διαγωνισμούς. Με τη βοήθεια και τις ειδικές γνώσεις τους, η αφίσα δεν ήταν πια ένα ζωγραφικό έργο που μετέφεραν λιθογραφικά στον τσίγκο. «Οι ζωγράφοι που ασχολήθηκαν με την τουριστική αφίσα» λέει στη Lifo ο Μ. Καμπουράκης, που επιμελείται την έκθεση στο Ζάππειο, «έφτιαξαν ωραίες αφίσες, οι οποίες, ωστόσο, δεν υπάκουαν σωστά στα κριτήρια της διαφημιστικής αφίσας - τα άτεχνα τυπογραφικά στοιχεία, λ.χ. τα γράμματα σε λάθος σημείο της εικόνας ή οι λέξεις (Greece, Grece) με τις περίεργες αραιώσεις, μαρτυρούν την ερασιτεχνική αντιμετώπισή της».

Να είναι αυτός ο λόγος γιατί σήμερα, που η διαφήμιση έχει γίνει επιστήμη, αυτές ακριβώς οι αφίσες κλέβουν τις εντυπώσεις; Σε σχέση με τις αλά κάρτ ποστάλ φωτογραφικές αφίσες που τώρα συνθηθίζονται, η σύγκριση είναι συντριπτική. Δεν είναι μόνο που τους λείπει η προσωπική «μετάφραση» του τοπίου. Δεν είναι μόνο που βαρεθήκαμε να βλέπουμε ακατοίκητες παραλίες, όπως ο Μύρτος στην Κεφαλλονιά ή το Ναυάγιο στη Ζάκυνθο, ή «περήφανους» γέρους και γριές να φωτογραφίζονται καλοπροαίρετοι

και ανυποψίαστοι σε ασπρογάλανους κυκλαδίτικους οικισμούς. Είναι που εμείς πλέον ξέρουμε πώς καταλήγει το ποίημα. Η Ελλάδα του '60 πίστευε και έλπιζε ότι τα δύσκολα είχαν περάσει και μια καινούργια εποχή ξεκινούσε, στην οποία ο τουρισμός αντιμετωπιζόταν ως σίγουρη πηγή πλούτου και ευημερίας. Οι Έλληνες άρχιζαν να πιστεύουν στη χώρα τους, που για δεκαετίες συστηματικά τους έστελνε στα ξένα μετανάστες. Ως ένα βαθμό δικαιώθηκαν. Αλλά με τίμημα βαρύ: η κακή, ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη σταδιακά μεταμόρφωσε τις πιο ωραίες περιοχές της Ελλάδας σε μέρη φαντάσματα, γεμάτα ξενόγλωσσες ταμπέλες και τουριστικά μαγαζιά και καταλύματα. Γι' αυτά τα μέρη-φαντάσματα, τα έρημα το χειμώνα, που ξαναζωντανεύουν με τα πρώτα γκρουπ της άνοιξης, οι πιο πρόσφατες αφίσες δεν λένε λέξη. Ούτε για μας που ψάχνουμε απελπισμένα για προορισμούς άγνωστους, άρα αλώβητους από την κατάρα των Roomstolet.

Καλτάκη Μ. (24-07-2014). "Οι 43 –διαχρονικά– ωραιότερες αφίσες του ΕΟΤ με πυρήνα το έργο των Κάραμποττ - Κατζουράκη". Lifo.
Ανακτήθηκε από: <http://www.lifo.gr/team/lola/50359>, 31/03/2018 (διασκευή).

Δραστηριότητες – Ερωτήσεις

1. Ποιες πληροφορίες παρέχει ο τίτλος και πώς προϊδεάζει για το «προς πραγμάτευση» θέμα; [μέσο δημοσίευσης, χρονολογία, θέμα, συντάκτης του κειμένου, κειμενικό είδος/τύπος]
2. Ποια χαρακτηριστικά, κατά τη γνώμη της αρθρογράφου, αναδεικνύονται από τη σύγκριση αφισών του χτες και του σήμερα; Σε ποια χρονική περίοδο δείχνει την πρότίμησή της;
3. Ποιες ταυτότητες, κατά την αρθρογράφο, έχουν κατασκευαστεί με βάση αυτές τις αφίσες; Συμφωνείτε;

2ο διδακτικό δίωρο

Οδηγίες

2ο βήμα: συνεξέταση ηλεκτρονικών άρθρων και αφισών. Παραγωγή γραπτού λόγου

Δραστηριότητες - Ερωτήσεις

1. Σε ποια σημεία των κειμένων θα τοποθετούσατε τις αφίσες με βάση τα γραφόμενα των αρθρογράφων και τις πληροφορίες των αφισών, προκειμένου ο γραπτός, κάθε

φορά, λόγος να συμπληρώνεται από την εικόνα και να μη διαταράσσεται η συνεκτικότητα του κειμένου;

2. (Με την προϋπόθεση ότι υπάρχει πρόσβαση στο διαδίκτυο): Να συγκρίνετε τα δύο άρθρα -αφού πρώτα τα διαβάσετε όπως εμφανίζονται στον δικτυακό τους τόπο- και να κρατήσετε σημειώσεις ως προς:

- την αισθητική,
- τον τρόπο διεπαφής (το πόσο εύχρηστος και «εύκολα πλοηγήσιμος» είναι ο κάθε ιστοχώρος, τις δυνατότητες που δίνονται για επικοινωνία, ανάπτυξη συζήτησης και διαμοιρασμό περιεχομένου),
- το «αναγνωστικό» κοινό που απευθύνονται μέσα από τις συγκεκριμένες δυνατότητες.

Στη συνέχεια να καταγράψετε ένα ηλεκτρονικό άρθρο που θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του σχολείου σας και με τη μέθοδο της σύγκρισης - αντίθεσης θα εκθέσετε τα παραπάνω χαρακτηριστικά (150 λέξεις).

3. Λαμβάνοντας υπόψη ότι και οι δύο αρθρογράφοι αφορμώνται από το ίδιο γεγονός:

- να επιχειρήσετε μια συγκριτική εξέταση των κειμένων εντοπίζοντας και καταγράφοντας -με τη μορφή των κουκίδων (bullet points) σε δύο στήλες- τα σημεία στα οποία συμπίπτουν και σε αυτά που διαφοροποιούνται οι απόψεις τους.
- Με βάση το σχεδιάγραμμα σας να παρουσιάσετε -σε περιληπτική μορφή στην ολομέλεια της τάξης σας- την ταυτότητα που αποδίδεται στην Ελλάδα, από τους δύο αρθρογράφους στο πέρασμα των χρόνων μέχρι και σήμερα (150 λέξεις).

Γ΄ Ενότητα: Δημιουργικές εργασίες

Οδηγίες

Μετά τη συνεξέταση των αφισών και των ηλεκτρονικών άρθρων ακολουθούν τρεις (3) ενδεικτικές δραστηριότητες σχετικά με τις δημιουργικές εργασίες. Προτείνεται η ατομική ή η ομαδική προσπάθεια (σε ομάδες των 2 ή των 4 ατόμων).

Δραστηριότητα 1

Δραστηριότητα κινητοποίησης

- Ποια η σημασία των παρακάτω όρων (εστιάστε σε ομοιότητες και διαφορές); διαφήμιση, διαφημιστική καμπάνια, μάγκετινγκ. Μπορείτε να ανατρέξετε σε λεξικά για την ερμηνεία των όρων.
- Μπορείτε να αναγνωρίσετε μερικά από τα συστατικά στοιχεία της ταυτότητας της καμπάνιας του Ε.Ο.Τ;

- Να επιλέξετε από τα συνοδευτικά άρθρα συγκεκριμένες φράσεις που θεωρείτε κατάλληλες ως λεζάντες στην αφίσα/αφίσες.
- Ποια είναι εκείνα τα στοιχεία που πιστεύετε ότι αναδεικνύουν/ξεχωρίζουν/προωθούν τη συγκεκριμένη καμπάνια;

Κύρια Δραστηριότητα

- Μπορείτε να αναγνωρίσετε την ομάδα – στόχο της συγκεκριμένης καμπάνιας; Προσδιόρισε τα δημογραφικά της χαρακτηριστικά:
  - α.** Σε ποιο/ποια γκρουπ (ηλικία, κοινωνικό και οικονομικό status) απευθύνονται και γιατί;
  - β.** Υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά που σχετίζουν περισσότερο τις αφίσες με συγκεκριμένο φύλο;
  - γ.** Πώς φαντάζεστε τον τρόπο ζωής και τις συνήθειες της ομάδας – στόχου;
  - δ.** Γιατί πιστεύετε πως το κοινό θα επηρεάζονταν από τη συγκεκριμένη καμπάνια (π.χ είναι θέμα οικονομίας, χλιδής, απλότητας, άνεσης κλπ); Θα επιλέγονταν η συγκεκριμένη καμπάνια και χώρα σε σχέση με άλλες καμπάνιες και χώρες (εδώ μπορούμε να παραθέσουμε αντίστοιχες διαφημιστικές –ενδεικτικά– καμπάνιες άλλως χωρών – τουριστικών προορισμών) και γιατί;
  - ε.** Σε ποιες κοινωνικές τάξεις ανήκει το κοινό στο οποίο απευθύνεται η καμπάνια;
  - στ.** Σε ποια περίοδο του ημερολογιακού έτους στοχεύει η καμπάνια και γιατί; Αποκλείονται άλλες περιοδοί του χρόνου και γιατί;

ή/και

Δραστηριότητα 2

Ατομικά ή σε ομάδες να αποστείλετε στον EOT email με το οποίο θα ζητάτε να συνεργαστεί η υποτιθέμενη εταιρεία σας μαζί τους για τη δημιουργία μιας καλοκαιρινής καμπάνιας: **α.** αναγνωρίστε και καταγράψτε τον αντικειμενικό σκοπό της καμπάνιας, **β.** περιγράψτε την «ταυτότητα» του κοινού στο οποίο θέλετε να απευθυνθείτε, **γ.** ποιες στρατηγικές ή τεχνικές θα χρησιμοποιήσετε; **δ.** για πόσο χρονικό διάστημα θα διαρκέσει η καμπάνια αυτή; **ε.** ποια μέσα θα ήταν προτιμυτέα για την καμπάνια σας και γιατί;

(150 – 250 λέξεις)

ή/και

Δραστηριότητα 3

Σε ομάδες ή ατομικά εργαστείτε –με την ιδιότητα του σεναριογράφου / υπεύθυνου μάρκετινγκ– πάνω στον σχεδιασμό οικοτουριστικής καμπάνιας που θα «προμοτάρει»/προωθεί ένα ταινιάκι/ ταινία/ ντοκιμαντέρ για την Ελλάδα και την ταυτότητά της στον

σύγχρονο κόσμο και θα κυκλοφορήσει/ θα «παίξει» στους κινηματογράφους. Απώτερος στόχος η συγγραφή μιας αναλυτικής αναφοράς – έκθεσης προς τον ΕΟΤ, προκειμένου να διεκδικήσετε και να αναλάβετε τη συγκεκριμένη δουλειά.

1. Ερευνήστε προηγούμενη δουλειά πάνω στο συγκεκριμένο πεδίο (σποτς, ταινίες, κτλ) (προαιρετικό, εφόσον δεν υπάρχει δυνατότητα διαδικτύου).
2. Αναλύστε τα χαρακτηριστικά του κοινού που θα έχετε ως στόχο και θέλετε να «επηρεάσετε».
3. Καταγράψτε τα μέσα με τα οποία θα «επικοινωνήσετε» τη δουλειά σας στο κοινό σας (π.χ πόστερ, καμπάνια, τηλεοπτικές/ραδιοφωνικές/Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης/διαφημίσεις κτλ).
4. Πώς θα βεβαιωθείτε ότι η δημιουργία σας θα «φθάσει» στο κοινό σας (τόπος, μέσα, ώρα διαφήμισης);
5. Σκεφτείτε να συμπεριλάβετε τρεις (3) πρωτότυπους τρόπους, για να διαχυθεί επιτυχημένα η δουλειά σας.

Κριτήρια αυτοαξιολόγησης

- Γράφω απλά, κατανοητά, προσεγμένα (π.χ. με μικρές περιόδους λόγου);
- Διατυπώνω τη θέση μου με σαφήνεια και την υποστηρίζω με κάποιο παράδειγμα, με ένα επιχείρημα ή με μία αναλογία;
- Χρησιμοποιώ την αναφορική και ποιντική λειτουργία της γλώσσας και πώς αυτό με διευκολύνει στη διατύπωση της σκέψης μου;
- Χρησιμοποίησα στοιχεία από τα κείμενα που με διευκόλυναν στην έκφρασή μου;
- Έχω καταγράψει τα κοινά σημεία που αναγνωρίζω στα δύο κείμενα;
- Αξιοποιώ τα στοιχεία που έχω συγκεντρώσει και καταγράψει, για να υποστηρίξω το συμπέρασμά /τα συμπεράσματά μου;
- Έχω οργανώσει το τελικό μου προϊόν με ευσύνητο τρόπο;
- Οι θέσεις που αναπτύσσω προκύπτουν μόνο από τα κείμενα και τις αφίσες που «διάβασα»; Μήπως επηρεάζομαι και από άλλα δεδομένα στον τρόπο που «διαβάζω» τους διαθέσιμους σημειωτικούς πόρους και σκέφτομαι;

4^η Διδακτική πρόταση: Η αλλοτρίωση / μοναξιά του ανθρώπου στον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο

Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης: 8 ώρες

Δημιουργός: Στάθης Λεουτσάκος

Συνοπτική παρουσίαση πρότασης

Η πρόταση εστιάζει στην κινητοποίηση της σκέψης του μαθητή μέσα από την επεξεργασία των στίχων ενός τραγουδιού, καθώς και τη μελέτη κινούμενων σχεδίων που αξιοποιούνται για την παρουσίασή του. Οι μαθητές ασκούνται σε ποικίλες μορφές λόγου (προφορικού, γραπτού και πολυτροπικού), καλλιεργώντας τη γλώσσα, την κριτική τους σκέψη και τις μεταγνωστικές τους δεξιότητες.

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

Moby (2016). «Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο, όπως εγώ;», από το άλμπουμ «*Αυτά τα συστήματα αποτυγχάνουν*», στον ιστότοπο <https://genius.com/Moby-and-the-void-pacific-choir-are-you-lost-in-the-world-like-me-lyrics>

Cutts, Steve (2016). Κινούμενα σχέδια για το τραγούδι του Moby, «Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο, όπως εγώ» (“Are you lost in the world like me”), στον ιστότοπο <https://www.youtube.com/watch?v=VASywEuqFd8>

Οδηγία για το εκπαιδευτικό:

Η καθεμιά από τις εκδοχές της πρότασης μπορεί να διδαχθεί αυτόνομα. Ωστόσο, αν ο εκπαιδευτικός επιθυμεί να διδάξει μόνο τη δεύτερη εκδοχή της, είναι αναγκαίο να δώσει στους μαθητές και στις μαθήτριες, μεταφρασμένους στα ελληνικά, τους στίχους του τραγουδιού.

1η εκδοχή: Μελέτη στίχων ενός τραγουδιού

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες αναμένεται να είναι σε θέση:

A. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων
A1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων
Να αναγνωρίζουν το περιεχόμενο και τις προθέσεις του δημιουργού των κειμένων.   Να εντοπίζουν γλωσσικές επιλογές των δημιουργών των κειμένων (π.χ. γραμματικά πρόσωπα, στίξη, εγκλίσεις, επαναλήψεις, αντιθέσεις, λεξιλόγιο κ.ά.).
A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί των κειμένων
Να εξηγούν με ποιον τρόπο οι γλωσσικές επιλογές ή οι βασικές πληροφορίες που εντόπισαν στα κείμενα υπηρετούν την πρόθεση του εκάστοτε πομπού, τις ιδεολογικές θέσεις και τους κοινωνικούς του σκοπούς.
A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων
Να αξιολογούν τα κείμενα ως προς τις ίδιες τις γλωσσικές επιλογές που εντοπίζονται σε αυτά, την αποτελεσματικότητα των σημειωτικών τρόπων και πόρων στη συγκρότηση του νοήματος και τον επικοινωνιακό στόχο.

Κείμενο

Moby (2016). «Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο, όπως εγώ;», από το άλμπουμ «*Αυτά τα συστήματα αποτυγχάνουν*», στον ιστότοπο <https://genius.com/Moby-and-the-void-pacific-choir-are-you-lost-in-the-world-like-me-lyrics>

Χρόνος: 2 ώρες

Οδηγίες για τον εκπαιδευτικό:

Οι μαθητές/μαθήτριες ακούν το τραγούδι του Moby, «Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο, όπως εγώ;» (από το άλμπουμ «*Αυτά τα συστήματα αποτυγχάνουν*», 2016). Στη συνέχεια, δίνονται σε αυτούς/αυτές οι στίχοι του τραγουδιού με τις ερωτήσεις για να τις επεξεργαστούν, ατομικά ή ανά δυάδες. Ακολουθεί συζήτηση για το τραγούδι με βάση τις ερωτήσεις αυτές (την πρώτη διδακτική ώρα). Την επόμενη διδακτική ώρα οι μαθητές/μαθήτριες προετοιμάζουν και υλοποιούν την παραγωγή προφορικού λόγου.

Look harder, say it's done Black days and a dying sun Dream a dream of god lit air Just for a minute you'll find me there	Δες καλύτερα, πες ότι έγινε Μαύρες μέρες και ένας ήλιος που πεθαίνει Ονειρέψου ένα ευοίωνο όνειρο έστω για μια στιγμή θα με συναντήσεις εκεί
Look harder and you'll find The forty ways it leaves us blind I need a better place To burn beside the lights Come on and let me try	Δες καλύτερα και θα βρεις Τους σαράντα τρόπους που μας αφήνουν τυφλούς Χρειάζομαι ένα καλύτερο μέρος Για να μπορώ να λειτουργώ πίσω από τα φώτα Έλα πρώτος εσύ και άφησέ με να προσπα- θήσω
Are you lost in the world like me? If the systems have failed? Are you free? All the things, all the loss Can you see? Are you lost in the world like me? Like me?	Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο όπως εγώ; Αν τα συστήματα έχουν αποτύχει Είσαι ελεύθερος; Όλα τα πράγματα, όλες τις απώλειες Μπορείς να τα/τις δεις; Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο όπως εγώ; Όπως χάθηκα κι εγώ;
Burn a courtyard, say it's done Throwing knives at a dying sun A source of love in the god lit air Just for a minute, you'll find me there	Κάψε μian αυλή, πες ότι έγινε Το να πετάς μαχαίρια σε έναν ήλιο που πεθαίνει Μια ευλογημένη πηγή αγάπης Έστω για μια στιγμή θα με συναντήσεις εκεί
Look harder and you'll find The 40 ways it leaves us blind I need a better way To burn beside the lights Come on and let me try	Δες καλύτερα και θα βρεις Τους σαράντα τρόπους που μας αφήνουν τυφλούς Χρειάζομαι ένα καλύτερο μέρος Για να μπορώ να γράφω πίσω από τα φώτα Έλα και άφησέ με να προσπαθήσω

Are you lost in the world like me? If the systems have failed? Are you free? All the things, all the loss Can you see? Are you lost in the world like me? Like me? Are you lost in the world like me? If the systems have failed? Are you free? All the things, all the loss Can you see? Are you lost in the world like me? Like me? If the systems have failed <i>(στίχοι του Moby στο https://genius.com/Moby-and-the-void-pacific-choir-are-you-lost-in-the-world-like-me-lyrics)</i>	Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο όπως εγώ; Αν τα συστήματα έχουν αποτύχει Είσαι ελεύθερος; Όλα τα πράγματα, όλες τις απώλειες Μπορείς να τα/τις δεις Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο όπως εγώ; Όπως χάθηκα κι εγώ; Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο όπως εγώ; Αν τα συστήματα έχουν αποτύχει; Είσαι ελεύθερος; Όλα τα πράγματα, όλες οι απώλειες Μπορείς να τα/τις δεις; Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο όπως εγώ; Όπως χάθηκα κι εγώ; Αν τα συστήματα έχουν αποτύχει <i>(απόδοση: του δημιουργού της πρότασης)</i>

Ερωτήσεις

1. Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σας, το θέμα του τραγουδιού. Από πού το συμπεραίνετε;
2. Ποια σχέση θεωρείτε ότι έχει ο τίτλος του άλμπουμ (*Αυτά τα συστήματα αποτυγχάνουν*) με το περιεχόμενο του τραγουδιού;
3. Ποιος στίχος επαναλαμβάνεται; Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σας, συμβαίνει αυτό;
4. Γιατί ο στιχουργός χρησιμοποιεί, κατά τη γνώμη σας, προστακτικές (π.χ. *δες, ονειρέψου κ.ά.*) και δεύτερο γραμματικό πρόσωπο;
5. Στους στίχους του τραγουδιού διατυπώνονται πολλά ερωτήματα. Για ποιον λόγο θεωρείτε ότι ο στιχουργός διατυπώνει τα ερωτήματα αυτά;
6. Να εντοπίσετε και να γράψετε τις αντιθέσεις που υπάρχουν στους στίχους του τραγουδιού. Τι πετυχαίνει, κατά τη γνώμη σας, ο στιχουργός με τις αντιθέσεις αυτές;
7. Στους στίχους υπάρχουν πολλές λέξεις σχετικές με την απώλεια. Να τις επισημάνετε. Γιατί ο στιχουργός, θεωρείτε, επιμένει σε αυτές τις λέξεις;
8. Να παρουσιάσετε προφορικά στην τάξη σας, σε δύο λεπτά, αφού κρατήσετε κάποιες σημειώσεις, το περιεχόμενο των στίχων του τραγουδιού, όπως το έχετε αντιληφθεί.

2η εκδοχή: Μελέτη βίντεο με κινούμενα σχέδια

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες αναμένεται να είναι σε θέση:

A. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων

Να εντοπίζουν το κεντρικό θέμα των κειμένων, επιμέρους θέματα που τίγονται και τις προθέσεις των δημιουργών τους.

Να αναγνωρίζουν πληροφορίες που αφορούν το κειμενικό είδος, τον τρόπο οργάνωσης και τα γλωσσικά/σημειωτικά χαρακτηριστικά του.

A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί των κειμένων

Να εξηγούν με ποιον τρόπο οι γλωσσικές/σημειωτικές επιλογές ή οι βασικές πληροφορίες που εντόπισαν στα κείμενα υπηρετούν την πρόθεση, τις ιδεολογικές θέσεις και τους σκοπούς των δημιουργών τους.

Να μετασχηματίζουν γλωσσικά και κειμενικά στοιχεία και να εξηγούν πώς αυτοί οι μετασχηματισμοί αλλάζουν με τη σειρά τους το νόημα και τον επικοινωνιακό στόχο των κειμένων.

A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση των κειμένων

Να αξιολογούν τα κείμενα ως προς τις ίδιες τις γλωσσικές επιλογές που εντοπίζονται σε αυτά, την αποτελεσματικότητα των σημειωτικών τρόπων και πόρων στη συγκρότηση του νοήματος και τον επικοινωνιακό στόχο.

Να προσεγγίζουν κριτικά και να αναστοχάζονται σχετικά με τρόπους με τους οποίους στερεοτυπικές οπτικές εγγράφονται στις χρήσεις της γλώσσας και άλλων σημειωτικών κωδίκων και αναπαράγουν στερεότυπα και προκαταλήψεις, σε διάφορα κείμενα.

Να μετασχηματίζουν τις επιλογές των δημιουργών των κειμένων τεκμηριώνοντας τις δικές τους επιλογές.

Β. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου: Μετασχηματισμοί κειμένων

Β2. Σύνθεση κειμένων (συγγραφική φάση)

Να αξιοποιούν τις γνώσεις τους για το κειμενικό είδος (π.χ. άρθρο, προφορική παρουσίαση κ.ά.) και την παράμετρο της επικοινωνιακής περίστασης (σκοπός, κοινό κ.ά.), προκειμένου να συντάξουν/εκφωνήσουν τα κείμενά τους.

Να αξιοποιούν τις πληροφορίες και βασικές έννοιες που εντόπισαν στα κείμενα αναφοράς στη σύνθεση των δικών τους κειμένων.

Να εξασφαλίζουν τη συνοχή των προτάσεων και την αλληλουχία των νοημάτων τους (συνεκτικότητα), επιλέγοντας τις κατάλληλες τεχνικές.

Να χρησιμοποιούν ποικίλες τεχνικές πύκνωσης ή παράφρασης, για να επιτύχουν την περιληπτική προφορική ή γραπτή απόδοση των κειμένων ανάλογα με την εκάστοτε επικοινωνιακή περίσταση.

Να προσαρμόζουν το ύφος του κειμένου τους (π.χ. ύφος οικείο, επίσημο κ.ά.) τροποποιώντας το λεξιλόγιο, τη δομή των προτάσεων κ.ά., ανάλογα με τον σκοπό (π.χ. να πείσουν, να διαμαρτυρηθούν, να συγκινήσουν κ.ά.) και το κοινό στο οποίο απευθύνονται.

Να αξιοποιούν στρατηγικές διαπροσωπικής προφορικής επικοινωνίας (π.χ. γλώσσα του σώματος, χιούμορ, διακοπή του συνομιλητή με ευγένεια) και προφορικής έκφρασης (π.χ. επιτονισμός, παύσεις, ένταση της φωνής κ.ά.) και να τις χρησιμοποιούν για την επίτευξη συγκεκριμένων επικοινωνιακών στόχων.

Β3. Αναθεώρηση – Δημοσίευση των κειμένων

Να αξιοποιούν τις παρατηρήσεις των άλλων (εκπαιδευτικού και συμμαθητών/τριών) για τη βελτίωση του περιεχομένου, της τεκμηρίωσης, της οργάνωσης και της γλώσσας των κειμένων τους.

Να επιλέγουν τον κατάλληλο τρόπο παρουσίασης της εργασίας τους (π.χ. γραμματοσειρές, διαστήματα, γραφικά κ.ά.), χρησιμοποιώντας μια ποικιλία οπτικοακουστικών μέσων (π.χ. ηλεκτρονικά προγράμματα παρουσίασης, καταγραφής της φωνής κ.ά.), ώστε να την καταστήσουν περισσότερο επικοινωνιακή.

B4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές και την αποτελεσματικότητα των παραγόμενων κειμένων

Να αντιλαμβάνονται τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία τους ως συγγραφείς/ομιλητές/-τριες, ώστε να προσδιορίσουν τους τρόπους με τους οποίους θα αναπτύξουν τις δεξιότητές τους να γράφουν και να μιλούν κατάλληλα και αποτελεσματικά.

Να αναστοχάζονται αποτιμώντας την πορεία των ενεργειών τους με βάση πιθανές δυσκολίες που αντιμετώπισαν και τις λύσεις τις οποίες επέλεξαν.

Κείμενο

Cutts, Steve (2016). *Κινούμενα σχέδια για το τραγούδι του Moby*, «Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο, όπως εγώ» (“Are you lost in the world like me”), στον ιστότοπο <https://www.youtube.com/watch?v=VASyWEuqFd8>

Χρόνος: 6 ώρες

Οδηγίες για τον εκπαιδευτικό:

Προβάλλεται το βίντεο με το τραγούδι του Moby, «Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο, όπως εγώ», με τα κινούμενα σχέδια του Steve Cutts.

<https://www.youtube.com/watch?v=VASyWEuqFd8>

και ακολουθούν οι ερωτήσεις για το βίντεο σε τρεις διαδοχικές φάσεις. Οι μαθητές/μαθήτριες κρατούν σημειώσεις, ατομικά ή σε дуάδες, και στη συνέχεια γίνεται συζήτηση για το βίντεο με βάση τις ερωτήσεις αυτές (δύο διδακτικές ώρες / η μια διατίθεται ως χρόνος εργασίας των μαθητών/μαθητριών και η δεύτερη ως χρόνος της συζήτησης).

1η φάση: Αρχική εντύπωση

Ερωτήσεις

1. Γύρω από ποιον θεματικό άξονα θεωρείτε ότι οργανώνεται το βίντεο; Να αποδώσετε το θέμα του σε μια περίοδο.
2. Ποιο είναι το ερώτημα που, κατά τη γνώμη σας, θέτει το βίντεο;
3. Ποια συναισθήματα σας προκαλεί;
4. Ποιον σημειωτικό τρόπο (εικόνες, μουσική ή στίχοι) θεωρείτε κυρίαρχο στο βίντεο ως προς τη δημιουργία του νοήματος; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
5. Ποιο είναι πιο κατανοητό για σας; Οι στίχοι του τραγουδιού ή η διαδοχή των κινούμενων σχεδίων στο βίντεο; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

2η φάση: Λεπτομερειακή παρατήρηση

Ερωτήσεις

1. Ποια επιμέρους θέματα μπορείτε να εντοπίσετε μέσα από τα κινούμενα σχέδια του Steve Cutts και από τους στίχους του τραγουδιού του Moby που σας δόθηκαν;
2. Ποια, κατά τη γνώμη σας, είναι η κοινωνική πραγματικότητα, την οποία αποτυπώνει ο δημιουργός του βίντεο; Η πραγματικότητα αυτή ταιριάζει με τη δική σας πραγματικότητα, όταν διαβάσατε τους στίχους του τραγουδιού;
3. Ποια εντύπωση σας δημιουργεί η μουσική του βίντεο (π.χ. ευχάριστη ή δυσάρεστη); Πώς συνδέεται η μουσική με τα κινούμενα σχέδια (π.χ. ρυθμός);
4. Ποιες αντιθέσεις παρατηρείτε στα κινούμενα σχέδια στο βίντεο (όσον αφορά τα χρώματα, τα σχήματα, τους ανθρώπους και τη δράση τους); Γιατί ο δημιουργός των κινουμένων σχεδίων χρησιμοποιεί τις αντιθέσεις αυτές;

3η φάση: Συνολική θεώρηση

Ερωτήσεις

1. Το βίντεο σας πείθει ως προς τον τρόπο που παρουσιάζει το θέμα ο δημιουργός του; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας αξιολογώντας τα μέσα (τα κινούμενα σχέδια, τη μουσική και τους στίχους) και τον σκοπό του δημιουργού του (ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, σας ευαισθητοποιεί, σας δημιουργεί συναισθήματα συμπάθειας ή αντιπάθειας για τα πρόσωπα κ.ά.).
2. Τι θα αλλάζατε στο βίντεο (τι θα προσθέτατε ή θα αφαιρούσατε), αν ήσασταν ο δημιουργός του, αποδίδοντας τους στίχους του τραγουδιού; Να εξηγήσετε τις επιλογές σας.

Οδηγίες για τον εκπαιδευτικό:

Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να επιλέξουν μια δραστηριότητα από την κάθε ομάδα και να την υλοποιήσουν στην τάξη, ατομικά ή ομαδικά σε δύο διδακτικές ώρες. Στην αρχή, δίνονται σε αυτούς/αυτές και επεξηγούνται τα κριτήρια για την αξιολόγηση των εργασιών τους (πίνακες 1, 2 και 3).

Δραστηριότητες

Α΄ ομάδα: περιληπτική απόδοση νοήματος

1. Να επιλέξετε ένα κινούμενο σχέδιο (στιγμιότυπο) από το βίντεο, αυτό που σας εντυπωσίασε περισσότερο, και να το αποδώσετε σύντομα γράφοντας έναν στίχο του τραγουδιού, ο οποίος θεωρείτε ότι το αποδίδει, ή μια δική σας λεζάντα. Αν

είστε σε ομάδα, μπορείτε να δημιουργήσετε ένα πόστερ με τις ατομικές επιλογές σας (στιγμιότυπα και λεζάντες).

2. Να παρουσιάσετε προφορικά ένα κινούμενο σχέδιο (στιγμιότυπο) από το βίντεο (το πιο χαρακτηριστικό, κατά τη γνώμη σας) στους συμμαθητές σας σε 5 περίπου λεπτά (περιγραφή του κινούμενου σχεδίου και ερμηνεία του). Αν είστε σε ομάδα, μπορείτε να δημιουργήσετε με τη βοήθεια ενός υπολογιστή μια παρουσίαση (με λογισμικό της επιλογής σας, π.χ. ppt, prezi ή sway) 5 περίπου λεπτών με επιλογή μερικών χαρακτηριστικών, κατά τη γνώμη σας, κινουμένων σχεδίων (σε στιγμιότυπα) και έναν σύντομο σχολιασμό τους με τίτλους.

B' ομάδα: γραπτή ανάπτυξη/τεκμηρίωση σκέψεων

1. Αφού δείτε και μελετήσετε το βίντεο με τα κινούμενα σχέδια για το τραγούδι του Moby «Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο, όπως εγώ», να αναπτύξετε σε δύο παραγράφους το θέμα στο οποίο αναφέρεται ο τίτλος του τραγουδιού και το περιεχόμενό του, όπως αποδίδεται με τα κινούμενα σχέδια του Steve Cutts. Ο σκοπός σας είναι να παρουσιάσετε το τραγούδι του Moby και τα κινούμενα σχέδια του Cutts, αναρτώντας το κείμενό σας στο ηλεκτρονικό περιοδικό του σχολείου.
2. Να αντιπαρεθεθείτε στην άποψη του δημιουργού του βίντεο και να παρουσιάσετε μια διαφορετική/εναλλακτική άποψη για το θέμα του, η οποία θεωρείτε ότι ανταποκρίνεται καλύτερα στους στίχους του τραγουδιού του Moby «Μήπως έχεις χαθεί στον κόσμο, όπως εγώ». Ο σκοπός σας είναι να γράψετε μια κριτική 300 περίπου λέξεων για το τραγούδι του Moby και τα κινούμενα σχέδια του Cutts, αναρτώντας το κείμενό σας στο ηλεκτρονικό περιοδικό του σχολείου.

Οδηγίες για τον εκπαιδευτικό:

Στη συνέχεια, στο επόμενο διδακτικό δίωρο, προβάλλονται οι μαθητικές εργασίες της Α' ομάδας και γίνεται σύντομη συζήτηση. Αμέσως μετά, κάθε μαθητής/μαθήτρια δίνει την παρουσίαση ή την κριτική που συνέταξε (από τη Β' ομάδα) σε κάποιον άλλο/άλλη μαθητή/μαθήτρια για να καταγράψει τις παρατηρήσεις του/της (με βάση τα κριτήρια αξιολόγησης που έχουν ήδη δοθεί). Οι μαθητές/μαθήτριες, έπειτα, ξαναγράφουν την εργασία τους αξιοποιώντας τις παρατηρήσεις των άλλων. Στο τέλος, δίνουν τα τετράδιά τους στον εκπαιδευτικό για διόρθωση και καταγραφή παρατηρήσεων, ο οποίος τα επιστρέφει σε αυτούς/αυτές στο επόμενο μάθημα και συζητά μαζί τους σχετικά θέματα. Δεν παραλείπει ο εκπαιδευτικός, ολοκληρώνοντας τη διαδικασία αυτή, να δώσει στους/στις μαθητές/-τριες το φύλλο αναστοχασμού (**πίνακας 4**), για να το συμπληρώσουν, ώστε να αξιολογηθεί η πορεία τους στην παραγωγή των δικών τους κειμένων.

Πίνακας 1

Κριτήρια αξιολόγησης γραπτών εργασιών

1. Η συνάφεια ερώτησης/θέματος και απάντησης/ανάπτυξης ως προς το περιεχόμενο.
2. Η πειστικότητα του λόγου (καταγραφή τουλάχιστον δύο επιχειρημάτων ή άλλων υποστηρικτικών στοιχείων για τη στήριξη μιας θέσης/άποψης).
3. Η σαφήνεια και η ακρίβεια της έκφρασης.
4. Η τήρηση των κανόνων της ορθογραφίας, της στίξης, της γραμματικής και του συντακτικού.
5. Η επιτυχής οργάνωση των σκέψεων ως προς τη επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα του κειμένου (συνοχή, αλληλουχία, κατάλληλο ύφος ανάλογα με τον σκοπό και τον αποδέκτη, τα τυπικά χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους).

Πίνακας 2

Κριτήρια αξιολόγησης προφορικών εργασιών

1. Η συνάφεια ερώτησης/θέματος και απάντησης/ανάπτυξης ως προς το περιεχόμενο.
2. Η πειστικότητα του λόγου (καταγραφή τουλάχιστον δύο επιχειρημάτων ή άλλων υποστηρικτικών στοιχείων για τη στήριξη μιας θέσης/άποψης).
3. Η σαφήνεια και η ακρίβεια της έκφρασης.
4. Η λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία (γλώσσα του σώματος, επιτονισμός, παραγλωσσικά και εξωγλωσσικά στοιχεία της επικοινωνίας).
5. Η επιτυχής οργάνωση των σκέψεων ως προς την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα (συνοχή, αλληλουχία, κατάλληλο ύφος ανάλογα με τον σκοπό και τον αποδέκτη, στοιχεία προφορικότητας).

Πίνακας 3

Κριτήρια αξιολόγησης πολυτροπικών εργασιών

1. Η θεματική συνάφεια της ερώτησης/θέματος με τον σχεδιασμό του υλικού (εικόνες, ήχος, γραπτός λόγος).
2. Η σαφής και επικοινωνιακά αποτελεσματική μετάδοση του μηνύματος μέσα από τον επιτυχή συνδυασμό των σημειωτικών τρόπων.
3. Η συνετή χρήση πληροφοριών και η απουσία υπερφόρτωσης του μηνύματος.

Πίνακας 4

Ήρθε η ώρα να προβληματιστώ για το κείμενο που έγραψα...

- Τι με δυσκόλεψε κατά τη διαδικασία της γραφής του κειμένου μου;

- Πώς προσπάθησα να αντιμετωπίσω τις δυσκολίες που είχα;

- Τι άλλη βοήθεια θα ήθελα;

- Ποιες στρατηγικές εφάρμοσα (π.χ. έκανα σχεδιάγραμμα των ιδεών μου, πώς βρήκα ιδέες και υποστηρικτικό υλικό για το κείμενό μου, με ποιους τρόπους το οργάνωσα κ.ά.);

Θεματικός άξονας

Ψηφιακό περιβάλλον

5^η Διδακτική πρόταση:

Στον κόσμο των ψευδών ειδήσεων

Ενδεικτική διάρκεια υλοποίησης: 6 ή 8 διδακτικές ώρες

Δημιουργός: Πολυξένη Μπίλλα

Συνοπτική παρουσίαση της διδακτικής πρότασης

Η διδακτική πρόταση σχεδιάστηκε με βάση τον θεματικό άξονα «Ψηφιακό περιβάλλον» (βλ. το Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Νέων Ελληνικών της Γ΄ τάξης Γενικού Λυκείου) και θα μπορούσε να ενταχθεί σε θεματική ενότητα που διερευνά το ζήτημα των ψευδών ειδήσεων. Αντλώντας από την παιδαγωγική των πολυγραμματισμών, το θέμα της διδακτικής πρότασης είναι σχετικό με τις εμπειρίες των μαθητών/-τριών (τοποθετημένη πρακτική). Προσεγγίζεται μάλιστα μέσω κειμένων που προσφέρονται για κριτική μελέτη σε σχέση με το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ανήκουν (κριτική πλαισίωση). Η όλη πρόταση εστιάζει στην καλλιέργεια του γραμματισμού στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, ενώ σε επίπεδο γλωσσικού γραμματισμού επικεντρώνεται στην αξιοποίηση των σχετικών κειμένων για την παραγωγή διακειμενικής περίληψης, καθώς και μονοτροπικού ή πολυτροπικού κειμένου οδηγίων (μετασχηματισμένη πρακτική).

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. Δανιηλίδης, Θ. (2014). «Πώς μπορούμε να καταλάβουμε αν μια ανάρτηση είναι hoax». Ανακτήθηκε στις 19/3/2019 από <http://ellinikahoaxes.gr/2014/09/15/%CF%80%CF%8E%CF%82-%CE%B C%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%BF%CF%8D%CE%BC%CE%B5-%CE%BD%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%BB%CE%AC%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5-%CE%B1%CE%BD-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%AC/>
2. Δερμεντζόγλου, Γ. (2017). «Fake... Σκίτσο». Ανακτήθηκε στις 19/3/2019 από <http://m.tvxs.gr/mo/i/221625/f/news/skitsa/fke.html>
3. Μαραγκουδάκη, Δ. (2017). «Η παγκόσμια μάστιγα των Fake news». Ανακτήθηκε στις 19/3/2019 από <http://www.liberal.gr/arthro/104716/diethni-themata/2017/i-pagkosmia-mastiga-ton-fake-news.html>
4. Παυλίδης, Γ. (2017). «Fake news και δημοσιογραφία». Ανακτήθηκε στις 20/3/2019 από http://www.europarl.europa.eu/cyprus/resource/static/files/20171127_george-pavlidis_fake-news.pdf

5. Σκαράκη, Α. (2017). «Fake News, αυτή η μάστιγα! Τι λένε στη HuffPost Αμερικανοί και Ευρωπαίοι δημοσιογράφοι για τη μάχη ενάντια στις ψευδείς ειδήσεις». Ανακτήθηκε στις 19/3/2019 από https://www.huffingtonpost.gr/2017/10/30/diethnes-fake-news-afti-i-mastiga-ti-lene-sti-huffpost-amerikanoi-kai-evropaioidimosiografoi-gia-ti-maxi-enantia-stis-pseudeis-eidiseis_n_18418330.html
6. Τσαουσάκης, Η. (2018). «2018... Καλώς ορίσατε στον θαυμαστό κόσμο των Fake News». Ανακτήθηκε στις 20/3/2019 από <http://www.insider.gr/apopseis/vlogs/71992/2018-kalos-orisate-ston-thaymasto-kosmo-ton-fake-news>
7. «Ψευδείς Ειδήσεις. It's Fake!» PowerPoint παρουσίαση του Ελληνικού Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου. Ανακτήθηκε στις 20/3/2019 από https://saferinternet4kids.gr/wp-content/uploads/2017/05/fake_news.pptx
8. «Face2Face». Βίντεο παραποίησης ομιλιών πολιτικών προσώπων σε πραγματικό χρόνο. Ανακτήθηκε στις 20/3/2019 από <https://www.youtube.com/watch?v=ohmajJTcpNk>
9. «Fake News». Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου. Ανακτήθηκε στις 20/3/2019 από <https://saferinternet4kids.gr/wp-content/uploads/2018/02/fake-news-per-page.pdf>

Χρονοδιάγραμμα- Οδηγίες

Ενδεικτικά για την υλοποίηση απαιτούνται 3 ή 4 δίωρα.

Η διδακτική πρόταση υλοποιείται μέσω στρατηγικών ανάγνωσης και παραγωγής κειμένων που διαπλέκονται δημιουργικά, καθώς για την παραγωγή των κειμένων των μαθητών/-τριών αξιοποιούνται διαδικασίες κριτικής ανάγνωσης κειμένων αναφοράς.

Αναλυτικότερα, εφαρμόζονται:

Το διαδικαστικό μοντέλο κατανόησης κειμένων στη βάση τριών σταδίων: προαναγνωστικό, αναγνωστικό και μετααναγνωστικό στάδιο.

Το διαδικαστικό μοντέλο παραγωγής κειμένων με τρία επίσης διδακτικά στάδια: προσυγγραφικό, συγγραφικό και μετασυγγραφικό στάδιο.

Σε σχέση με την παιδαγωγική της διδασκαλίας υιοθετούνται οι προκρινόμενες από το ΠΣ συμμετοχικές διδακτικές πρακτικές, ώστε οι μαθητές/-τριες να έχουν κεντρικό ρόλο στην οικοδόμηση της γνώσης.

Η διδακτική πρόταση μπορεί να αξιοποιηθεί αυτοτελώς ή σε συνδυασμό με τη διδακτική δραστηριότητα «Καλλιέργεια του οπτικού γραμματισμού με άξονα τις ψευδείς ειδήσεις». Στη δεύτερη αυτή περίπτωση παραλείπεται το προαναγνωστικό στάδιο που προτείνεται εδώ.

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

Α. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων

Να εντοπίζουν στα κείμενα το θέμα και τους βασικούς άξονες προσέγγισής του.

Να παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της διαδικασίας ανάγνωσης (εντοπισμός θέματος και επιμέρους θεματικών κέντρων) με δραστηριότητες κλειστού και ανοιχτού τύπου (υπογράμμιση στοιχείων, συμπλήρωση πίνακα, δημιουργία νοητικού χάρτη κ.λπ.).

A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί κειμένων

Να εξηγούν με ποιον τρόπο οι πληροφορίες που εντόπισαν στα κείμενα υπηρετούν την πρόθεση του εκάστοτε πομπού και τους κοινωνικούς σκοπούς του.

Να μετασχηματίζουν γλωσσικά τα κειμενικά στοιχεία που επέλεξαν, ώστε να ανταποκρίνονται στις συμβάσεις του τρόπου παρουσίασής τους (πίνακας, νοητικός χάρτης κ.λπ.).

A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων

Να αντιπαραβάλλουν και να συγκρίνουν πληροφορίες μεταξύ κειμένων για το μελετώμενο θέμα (τις ψευδείς ειδήσεις) ως προς την οπτική του συντάκτη την οποία αναδεικνύουν.

Να συνδέουν μεταξύ τους τα μελετώμενα κείμενα, κάνοντας διακειμενικές αναφορές στις γνώσεις που παρέχουν και στις θέσεις που υποστηρίζουν.

Να εφαρμόζουν δεξιότητες κριτικής σκέψης (λογική ανάλυση, σύγκριση, αξιολόγηση κ.ά.), για να τοποθετούνται προφορικά ή γραπτά απέναντι στο περιεχόμενο και την οργάνωση των κειμένων.

Να αναγνωρίζουν τις ψευδείς ειδήσεις.

Β. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου / Μετασηματισμοί κειμένων

Β1. Σχεδιασμός και οργάνωση κειμένων

Να κατανοούν τα ζητούμενα των δραστηριοτήτων παραγωγής λόγου και να προσδιορίζουν την επικοινωνιακή περίσταση στην οποία θα ανταποκρίνεται η σύνθεση των κειμένων τους.

Να λαμβάνουν υπόψη τους τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους στο οποίο χρειάζεται να αντιστοιχούν τα σχεδιαζόμενα από αυτούς/-ές κείμενα.

Να συλλέγουν πληροφορίες για τα ζητούμενα των δραστηριοτήτων μέσα από τις αναπαραστάσεις των κειμένων ή και τη δική τους βιωμένη πραγματικότητα.

Β2. Σύνθεση κειμένων

Να αξιοποιούν τις πληροφορίες που εντόπισαν στα κείμενα αναφοράς για τη σύνθεση των δικών τους κειμένων.

Να αξιοποιούν τις γνώσεις τους για τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους στο οποίο χρειάζεται να αντιστοιχούν τα σχεδιαζόμενα από αυτούς/-ές κείμενα.

Να χρησιμοποιούν ποικίλες τεχνικές πύκνωσης ή παράφρασης, για να επιτύχουν την περιληπτική απόδοση των κειμένων αναφοράς.

Να εκφράζουν το δικό τους προσωπικό στυλ εκφοράς λόγου ανάλογα με τις επικοινωνιακές περιστάσεις.

Β3. Αναθεώρηση – Δημοσίευση κειμένων

Να επιλέγουν τον κατάλληλο τρόπο παρουσίασης της εργασίας τους.

Να αξιοποιούν τις παρατηρήσεις των άλλων συμμαθητών/-τριών (ετεροδιόρθωση) για τη βελτίωση των κειμένων τους.

Β4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές και την αποτελεσματικότητα των παραγόμενων κειμένων

Να αναστοχάζονται σε σχέση με τις στρατηγικές που ακολούθησαν από την άγνωση έως και την παραγωγή λόγου, τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν, καθώς και τις λύσεις στις οποίες οδηγήθηκαν.

Να αντιλαμβάνονται τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία τους ως παραγωγών λόγου σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο.

1ο διδακτικό δίωρο

Οδηγίες προς τον/την εκπαιδευτικό (Προαναγνωστικό στάδιο)

Με βάση το τρίπτυχο «Βλέπω – Σκέφτομαι – Αναρωτιέμαι», οι μαθητές/-τριες επιχειρούν να αποκωδικοποιήσουν το μήνυμα του σκίτσου και να διατυπώσουν κριτικά ερωτήματα, όπως: «Για ποιες θεωρίες συνωμοσίας γίνεται λόγος;», «Πώς μπορούμε να τις αντιληφθούμε;», «Ποιο είναι το αντίδοτο στη "βλακεία";» κ.τ.λ. Πρόκειται για μια προαναγνωστική φάση, από την οποία ο/η εκπαιδευτικός θα αξιοποιήσει τα ερωτήματα αυτά ως άξονες προς διερεύνηση κατά το επόμενο στάδιο, αυτό της κριτικής ανάλυσης κειμένων.

Δραστηριότητα

Παρατηρήστε προσεκτικά το σκίτσο. «Τι βλέπετε;», «Τι νομίζετε ότι συμβαίνει;», «Ποιες απορίες σας δημιουργεί;»

Εικόνα 1 Γ. Δερμεντζόγλου «Fake»

Οδηγίες προς τον/την εκπαιδευτικό (Αναγνωστικό στάδιο / Προσυγγραφικό στάδιο)

Δίνονται στους μαθητές/-τριες τα κείμενα 1, 2, 3. Μελετούν τα κείμενα σε ομάδες με βάση τις προτεινόμενες δραστηριότητες-ερωτήσεις και συμπληρώνουν τους πίνακες που ακολουθούν. Είναι στην ευχέρειά τους να αυτοοργανωθούν και να συγκροτήσουν υποομάδες εργασίας. Στόχος είναι κατά το 2ο διδακτικό δίωρο να συντάξουν διακειμενική (κοινή) περίληψη και για τα τρία κείμενα, αξιοποιώντας τους κοινούς θεματικούς άξονες.

Κείμενο 1**Fake News, αυτή η μάλιστα! Τι λένε στη HuffPost Αμερικανοί και Ευρωπαίοι δημοσιογράφοι για τη μάχη ενάντια στις ψευδείς ειδήσεις**

Σε μια εποχή όπου το παγκόσμιο κοινό χάνει την εμπιστοσύνη του προς τα μεγάλα τηλεοπτικά δίκτυα και τις εφημερίδες, ήρθαν στο προσκήνιο τα «fake news».

Η διάδοση ψευδών ειδήσεων βέβαια δεν είναι κάτι νέο, αρκεί μόνο να ανατρέξουμε στην κυβερνητική προπαγάνδα κατά τους δυο παγκόσμιους πολέμους, πρακτική που υιοθετήθηκε από όλες τις αντιμαχόμενες πλευρές και αποσκοπούσε σε κέρδη στο μέτωπο των επιχειρήσεων. Ωστόσο, το φαινόμενο των «fake news» γιγαντώθηκε τα τελευταία χρόνια και έφτασε στην αιχμή του κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου του 2016 στις Ηνωμένες Πολιτείες, πυροδοτώντας τη συζήτηση για τον αντίκτυπό τους στο εκλογικό αποτέλεσμα.

Η ραγδαία εξάπλωση των «fake news» αποτέλεσε το έναυσμα για πολλές μελέτες σχετικά με τα αίτια της εμφάνισής τους, τον ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και τον αντίκτυπο που έχουν οι ψευδείς ειδήσεις στην καθημερινότητά μας κυρίως σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο. Ποια είναι όμως τα κίνητρα παραγωγής των ψευδών ειδήσεων και πώς μας επηρεάζουν; Γιατί και πόσο ευάλωτοι είμαστε σε αυτές;

Η HuffPost Greece μίλησε με δημοσιογράφους από την Ελλάδα και το εξωτερικό, σε μια προσπάθεια προσέγγισης του θέματος και του αντίκτυπού του στην κοινωνία.

Η εξέλιξη στη διάδοση ψευδών ειδήσεων οφείλεται στην αλλαγή του τρόπου που καταναλώνουμε αλλά και παράγουμε την πληροφορία, με βασικό συντελεστή τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Πλατφόρμες όπως το Facebook έχουν διαφορετική δομή από τις προηγούμενες τεχνολογίες των μέσων ενημέρωσης, καθώς υπάρχει δυνατότητα για φιλτράρισμα από τρίτους, με απουσία αξιόπιστης διασταύρωσης των πληροφοριών ή μιας συντακτικής κριτικής. Ένα παράδειγμα ήταν η αμερικανική ενημερωτική ιστοσε-

λίδα «Ending The Fed», η οποία ευθύνεται για τέσσερις από τις 10 δημοφιλέστερες ψευδείς ειδήσεις που δημοσιεύτηκαν στο Facebook, όπως η έγκριση του Πάπα Φραγκίσκου για τον Ντόναλντ Τραμπ ή η πώληση όπλων από τη Χίλαρι Κλίντον στην ISIS, σύμφωνα με έρευνα του αμερικανικού ιστοτόπου BuzzFeed.

Τα δύο κίνητρα που παράγουν ψευδείς ειδήσεις

Μελέτη του πανεπιστημίου Στάνφορντ ορίζει δύο βασικά κίνητρα για την παροχή ψευδών ειδήσεων. Το πρώτο είναι οικονομικό, καθώς τα νέα που διαδίδονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να αντλήσουν σημαντικά διαφημιστικά έσοδα, όταν οι χρήστες «κλικάρουν» στον αρχικό ιστότοπο. Αυτό αποτελεί το κύριο κίνητρο για τους περισσότερους παραγωγούς των fake news που η ταυτότητά τους έχει αποκαλυφθεί. Το δεύτερο κίνητρο είναι ιδεολογικό και συνδέεται κυρίως με την πολιτική και τους πολιτικούς.

«Οι πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook, έχουν καταστεί κυρίαρχη πηγή ειδήσεων με τρόπο που δεν υπήρχε κατά τις προεδρικές εκλογές του 2012. Επιχειρηματίες με προσωπικό ενδιαφέρον και-όπως πιστεύουμε-παράγοντες χρηματοδοτούμενοι από τη Ρωσία, εκμεταλλεύτηκαν την ανοιχτή φύση του Facebook για να διαδώσουν αναληθείς ιστορίες», λέει ο Daniel Marans, πολιτικός ρεπόρτερ στην αμερικανική HuffPost.

Πώς μας επηρεάζουν τα fake news

Οι πολίτες φαίνεται πως έγιναν ευάλωτοι στην παραπληροφόρηση με την -εδώ και πολλά χρόνια- στροφή της εμπιστοσύνης τους από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης σε τηλεοπτικές πηγές όπως το καλωδιακό, συντηρητικό κανάλι Fox και διάφορα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. «Είναι γεγονός ότι δεν είχαμε παρόμοια εμπειρία στο παρελ-

θόν και από ότι φαίνεται η κοινή γνώμη πιθανότατα μετατοπίσθηκε σε ορισμένες τουλάχιστον περιπτώσεις», προσθέτει ο Marans.

Εκτός από την πολυσυζητημένη επίδρασή τους στις εκλογές, ένα άλλο ερώτημα αφορά στο πόσο οι ψευδείς ειδήσεις θα μπορούσαν να υποβαθμίσουν το ενδιαφέρον του κοινού για έγκυρη πληροφόρηση. «Νομίζω ότι οι ψευδείς ειδήσεις υποβαθμίζουν το ενδιαφέρον που έχουν οι άνθρωποι για τη τρέχουσα επικαιρότητα. Η αλήθεια είναι ελκυστική από μόνη της όμως και θέλω να πιστεύω ότι πολλοί θα συνεχίζουν πάντα να την αναζητούν και να τη μοιράζονται», λέει η Ελένη Κουναλάκη, πρώην πρέσβειρα των ΗΠΑ στην Ουγγαρία στην κυβέρνηση Ομπάμα. [...]

Τι συμβαίνει στην Ελλάδα με τα fake news

Πρόσφατη έρευνα του Reuters, δείχνει ότι το 70% περίπου του πληθυσμού χρησιμοποιεί τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για άντληση πληροφόρησης, με το Facebook να αποτελεί την πιο διαδεδομένη (62%) πλατφόρμα. Υπάρχει επίσης υψηλή συμμετοχή με σχολιασμό και ανταλλαγή ειδήσεων, γεγονός που παραπέμπει σε πολιτικό φανατισμό και δυσπιστία ως προς την δημοσιογραφία που έχει γίνει πιο έντονη λόγω της οικονομικής κρίσης.

Με τα δεδομένα αυτά, είναι προφανές ότι οι Έλληνες είναι το ίδιο ευάλωτοι στις ψευδείς ειδήσεις όσο και οι πολίτες άλλων χωρών. «Στη χώρα μας η οικονομική κρίση, πέραν των άλλων, έπαιξε οπωσδήποτε καταλυτικό ρόλο. Επιπλέον, η κρίση δημιούργησε "θέσεις εργασίας" στη βιομηχανία των fake news», λέει ο Δημήτρης Αλικάκος, αρχισυντάκτης της πλατφόρμας «Ellinika Hoaxes», με στόχο την κατάρριψη των ψευδών ειδήσεων στο διαδίκτυο. [...]

Σκαράκη, Α. (2017). «Fake News, αυτή η μάστιγα! Τι λένε στη HuffPost Αμερικανοί και Ευρωπαίοι δημοσιογράφοι για τη μάχη ενάντια στις ψευδείς ειδήσεις». Διαδικτυακή δημοσίευση στη σελίδα HuffPost Greece (απόσπασμα)

Κείμενο 2

2018... Καλώς ορίσατε στον θαυμαστό κόσμο των Fake News

* Ο Πάπας με δηλώσεις του υποστηρίζει την υποψηφιότητα του Donald Trump.

Αλήθεια ή Ψέματα;

* Ένας πράκτορας του FBI ανακοίνωσε ότι υπάρχουν διαρροές από τον ηλεκτρονικό λογαριασμό της Hillary Clinton οι οποίες οδηγούν σε υποθέσεις δολοφονιών και αυτοκτονιών.

Αλήθεια ή ψέματα;

* Ο Donald Trump κατηγορήσε την Κίνα ότι δημιούργησε ψεύτικη είδηση για την κλιματική αλλαγή.

Αλήθεια ή ψέματα;

Ποιος μπορεί να διακρίνει εύκολα ποιες από τις παραπάνω ειδήσεις είναι αληθινές και ποιες είναι ψεύτικες;

Καλώς ορίσατε στον κόσμο των Fake News...

Βρισκόμαστε στην εποχή του photoshop, του Facebook, του illustrator, της τεχνητής νοημοσύνης και του instagram. Οι ειδήσεις, τα σχόλια, τα news feed τροποποιούνται και καλλωπίζονται ανάλογα με το ποιος τελικά είναι ο δέκτης. Οι αλγόριθμοι καθορίζονται προκειμένου να προσελκύουν περισσότερους followers, κι εμείς γινόμαστε θύματα χειραγώγησης ακολουθώντας το ψυχογράφημα που τα κοινωνικά δίκτυα ορίζουν για εμάς.

Σήμερα, το περιεχόμενο (content) μπορεί να μεταδοθεί μεταξύ των χρηστών χωρίς να περάσει από κάποιον έλεγχο, φιλτράρισμα ή από κάποια κριτική. Ένας χρήστης ανάλογα με την είδηση που θα κοινοποιήσει στα κοινωνικά δίκτυα μπορεί να προσελκύσει

περισσότερους followers από ό,τι το CNN ή ακόμα κι ο New Yorker. Διαβάζουμε ιστορίες ή τις ακούμε και συνειδητοποιούμε ότι τελικά είναι πολύ δύσκολο - κάποιες φορές δεν φτάνουμε καν στην συνθήκη της συνειδητοποίησης - να διακρίνουμε ποια είδηση είναι αληθινή και ποια ψεύτικη.

Τα Fake News είναι η νέα πραγματικότητα

Ο όρος fake news ανακηρύχθηκε η λέξη της χρονιάς για το 2017 από το λεξικό Collins, το οποίο έδωσε στη δημοσιότητα τη σχετική λίστα που καταρτίζει ετησίως, σημειώνοντας ότι θα συμπεριλάβει τον όρο στην επόμενη έντυπη έκδοσή του. Ο ορισμός που δίνει το λεξικό στο fake news είναι: «ψευδείς, συχνά εντυπωσιακές, πληροφορίες που διαδίδονται υπό το πρόσχημα της είδησης». Σύμφωνα με τους λεξικογράφους του Collins, η χρήση του όρου αυξήθηκε κατά 365% το 2016.

Ο όρος fake news άρχισε να γίνεται δημοφιλής, όταν η Hillary Clinton δήλωσε πως έχασε στις Αμερικάνικες εκλογές του 2016 εξαιτίας της διασποράς ψευδών ειδήσεων που κοινοποίησε η επικοινωνιακή ομάδα του Donald Trump. Συγκεκριμένα, στην ομιλία της δήλωσε «πως η τάση των fake news έχει συνέπειες στον πραγματικό κόσμο» και πώς έχουν την δύναμη να «ανεβάζουν και να κατεβάζουν» κυβερνήσεις.

Ο μύθος όμως των fake news χτίστηκε όταν έφηβοι από το Veles της ΠΓΔΜ έγιναν πλούσιοι διαδίδοντας ψεύτικες ειδήσεις για τον Trump. Όσα περισσότερα κλικ έκαναν οι αναγνώστες στον ιστότοπο που οι έφηβοι είχαν ανεβάσει την ψεύτικη είδηση, τόσα περισσότερα λεφτά κέρδιζαν². Περισσότερες από 100 ιστοσελίδες εντοπίστηκαν τις τελευταίες εβδομάδες της προεκλογικής περιόδου των ΗΠΑ παράγοντας ψεύτικα νέα. Σύμφωνα με έρευνα στην The Washington Post 6 στους 10 χρήστες του διαδικτύου αναδημοσιεύουν μια είδηση διαβάζοντας μόνο τον τίτλο και όχι το περιεχόμενο, γεγονός το οποίο δείχνει την ευκολία αναπαραγωγής μιας είδησης ακόμα κι αν είναι ψευδής. Το πανεπιστήμιο του Stanford, πάλι, σε έρευνα σχετικά με την αξιολόγηση μιας αληθούς ή ψευδούς πληροφορίας, διαπίστωσε ότι το 80% των μαθητών και φοιτητών που συμμετείχαν δεν κατάφεραν να ξεχωρίσουν ένα πραγματικό άρθρο από ένα ψεύτικο.

Παρόλα αυτά, είναι λάθος να πιστεύουμε ότι το ψηφιακό αποτύπωμα της εποχής μας είναι αυτό που γέννησε τον όρο fake news, γιατί οι ψευδείς ειδήσεις υπήρχαν από την πρώτη στιγμή που κυκλοφόρησε «έντυπος τύπος», τον 18ο αιώνα. Η διαφορά από το τότε στο σήμερα κρύβεται στις λέξεις και στην πρόσβαση των αναγνωστών στην είδηση. Την προπαγάνδα σήμερα την ορίζουμε ως fake news ενώ η πρόσβαση στο διαδικτυό έχει αλλάξει τον τρόπο πληροφόρησης. Ο λόγος που τα fake news έχουν

² Το λεγόμενο clickbait – οι ειδήσεις-δόλωμα για κλικ – αποτελεί κίνητρο για ν' αποφασίσει να γράψει και να διαδώσει κάποιος μια ψεύτικη είδηση, ακριβώς επειδή είναι κάτι που θα του αποφέρει χρήματα.

ωστόσο απασχολήσει τόσο πολύ το κοινό είναι αυτό που ανέφερε σε ομιλία του ο Mark Thompson διευθύνων σύμβουλος του New Yorker: «το πρόβλημα είναι η εκ των υστέρων συνειδητοποίηση των Μ.Μ.Ε. ότι δεν κατέχουν πλέον την αποκλειστικότητα να διαμορφώνουν την ειδησεογραφία».

Την ίδια στιγμή, τη δημοσιότητα των fake news εκμεταλλεύονται κατά κύριο λόγο οι πολιτικοί χρησιμοποιώντας τον όρο ως ρητορικό τους εργαλείο. Ο Donald Trump χρησιμοποιεί τον εν λόγω όρο για να υπονομεύσει τους αντιπάλους του. Ο Πρόεδρος Nicolas Maduro της Βενεζουέλας κατηγορήσε τα παγκόσμια Μ.Μ.Ε. για ψευδείς ειδήσεις, ενώ η Διεθνής Αμνηστία, όταν δημοσίευσε έκθεση σχετικά με τους θανάτους στις φυλακές της Συρίας, ο Πρόεδρος της χώρας, Bashar al-Assad, απάντησε ότι ζούμε σε μια εποχή ψευδών ειδήσεων. Το ίδιο συμβαίνει κατά εξακολούθηση και στην Ελλάδα, όπου ο όρος χρησιμοποιείται πολύ συχνά πλέον. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι λαϊκιστές πολιτικοί, στην πλειοψηφία τους, κάνουν χρήση της φράσης fake news νομιμοποιώντας την ως εργαλείο για να επιτεθούν στους αντιπάλους ή τους επικριτές τους και σε ορισμένες περιπτώσεις για να υπονομεύσουν σκόπιμα τους θεσμούς της Δημοκρατίας. Ειδικά, σε χώρες όπου η ελευθερία του λόγου είναι περιορισμένη ή υπό σοβαρή απειλή – όπως Ρωσία, Τουρκία, Κίνα, Πολωνία, Ουγγαρία- οι πολιτικοί ηγέτες επικαλούνται διαρκώς τα fake news. [...]

Τσαουσάκης, Η. (2018). «2018...Καλώς ορίσατε στον θαυμαστό κόσμο των Fake News». Διαδικτυακή δημοσίευση στη σελίδα Insider.gr (απόσπασμα)

Κείμενο 3

Fake news και δημοσιογραφία

Υπάρχουν ψεύτικες ειδήσεις που οφείλονται στην άγνοια ή τον ελλειμματικό επαγγελματισμό των δημοσιογράφων, υπάρχουν όμως και ειδήσεις χαλκευμένες

Του Γιώργου Παυλίδη³

Αν κάποιος μπει στον κόπο ν' ανατρέξει στις ελληνικές εφημερίδες κατά τους πρώτους μήνες του 1976, θα γίνει μάρτυρας μιας δημόσιας αντιπαράθεσης με αντικείμενο το θαυματουργό δήθεν νερό του δικηγόρου Γιώργου Καματερού από την Κω. Ο εν λόγω τσαρλατάνος ισχυριζόταν ότι το νερό που πωλούσε με βυτιοφόρα στους δρόμους της Αθήνας, νερό που δήθεν έφερνε από το νησί του, ένεκα της σύνθεσής του θεράπευε κάθε είδους ασθένεια μεταξύ των οποίων και τον καρκίνο. Το τραγικό ή τραγελαφικό

³ Ο Γιώργος Παυλίδης είναι Επίκουρος Καθηγητής Επικοινωνιών και δημοσιογραφίας στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, δημοσιογράφος, Πρόεδρος της Επιτροπής Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας.

της υπόθεσης είναι ότι εκτός από χιλιάδες απλούς πολίτες, τις εικασίες Καματερού υποστήριζαν και αρκετές εφημερίδες με πρώτη και καλύτερη τα «Νέα» των Αθηνών. Καθημερινά, οι απογευματινές κυρίως εφημερίδες δημοσίευαν εκτενή ρεπορτάζ για άτομα που δήθεν ήπιαν το θαυματουργό νερό και θεραπεύτηκαν. [...]

Fake news υπήρχαν πάντα. Και τα ΜΜΕ ήταν πάντα γεμάτα με τέτοιου είδους «ειδήσεις». Βέβαια να διευκρινίσω ότι οι ψεύτικες ειδήσεις δεν έχουν όλες την ίδια βαρύτητα και χαρακτήρα. Υπάρχουν ψεύτικες ειδήσεις που οφείλονται στην άγνοια ή τον ελλειμματικό επαγγελματισμό των δημοσιογράφων, υπάρχουν όμως και ειδήσεις καλκευμένες, που κρύβουν σκοπιμότητα, εξυπηρετώντας αλλότρια συμφέροντα. Όπως εύστοχα σημειώνει και ο Έλληνας ερευνητής Αντρέας Βλάχος: «άλλο είναι η λανθασμένη πληροφορία (misinformation) κι άλλο η παραπληροφόρηση (disinformation), που γίνεται με κακή πρόθεση».

Ενδεικτικά να θυμίσω ότι για την έναρξη του αμερικανο - ισπανικού πολέμου το 1898 καθοριστικό ρόλο έπαιξαν και οι εφημερίδες της εποχής. «Δώσε μου εσύ τις εικόνες κι εγώ θα σου δώσω τον πόλεμο» είπε στον εικονογράφο Frederic Remington ο William Randolph Hearst. Και όταν οι εφημερίδες του αμερικανού μεγαλοεκδότη γέμισαν με τις ψεύτικες εικόνες από τις δήθεν ταραχές στην Κούβα, η αμερικανική κυβέρνηση βρήκε την αφορμή που γύρευε για να κηρύξει τον πόλεμο κατά της Ισπανίας.

Στη μνήμη μας διατηρείται ακόμη η φωτογραφία του άτυχου κορμοράνου που ενώ ήταν παγιδευμένος σε μια πετρελαιοκηλίδα στον Κόλπο του Μεξικού, κάποια Μέσα τον ήθελαν να βρίσκεται στον Περσικό Κόλπο, θύμα κι αυτός της οικολογικής καταστροφής που προκάλεσε δήθεν ο Σαντάμ Χουσέιν.

Καθοριστικά για την προετοιμασία της δεύτερης εισβολής των ΗΠΑ στο Ιράκ ήταν επίσης τα καθημερινά δημοσιεύματα της Judith Miller στους New York Times, τα οποία ήθελαν τα υπόγεια των ανακτόρων του Σάνταμ Χουσέιν να είχαν μετατραπεί σε επιστημονικά εργαστήρια παρασκευής χημικών και βιολογικών όπλων. Βέβαια όσο κι αν έψαξαν οι αμερικανοί στρατιώτες, τέτοια εργαστήρια δεν βρέθηκαν ποτέ.

Αλλά και στη γειτονική μας Συρία, τα ψέματα που διαδίδονται με ταχύτητα φωτός από τα κοινωνικά δίκτυα και όχι μόνον, ίσως είναι περισσότερα από τις πραγματικές ειδήσεις. Το αιμόφυρτο παιδάκι μέσα στο ασθενοφόρο της ημισελήνου που κοιτά με απλάνες βλέμμα το κενό, το αγόρι που κοιμάται ανάμεσα στους τάφους των γονιών του, ο στρατιώτης του Συριακού στρατού που βάζει την πλάτη του σκαλοπάτι για να κατέβει από το καμiónι μια ταλαιπωρημένη γυναίκα... Fake, όλα Fake...

«Η επιδημία των fake news μπορεί να έχει συνέπειες στον πραγματικό κόσμο» τόνισε σε ομιλία της στο Καπιτώλιο τον περασμένο Δεκέμβριο η Hillary Clinton και μάλλον

έχει δίκαιο. Και αυτό γιατί η επιρροή τους σήμερα είναι πολύ μεγαλύτερη από ό, τι στο παρελθόν. Δεν είναι επειδή τα ψέματα του πολέμου του Κόλπου, της Τιμισοάρα και τόσα άλλα δεν ήταν σοβαρά. Κάθε άλλο. Απλώς σήμερα οι δυνατότητες αναπαραγωγής και διασποράς χαλκευμένων ειδήσεων είναι πολλαπλάσιες. Η παρουσία του διαδικτύου γενικά και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ειδικότερα, κάνουν τη διαδικασία διάχυσης ψευδών ειδήσεων πολύ πιο εύκολη και μαζική. Επίσης σήμερα στο χώρο δεν κινούνται μόνο οι επαγγελματίες δημοσιογράφοι, αλλά και η ατέλειωτη στρατιά των δημοσιογράφων - πολιτών. Ο έντονος ανταγωνισμός, που ολοένα οξύνεται, αποτελεί δυστυχώς κίνητρο για αρκετά Μέσα και δημοσιογράφους να γράφουν και να πολλαπλασιάζουν ψευδείς ειδήσεις. Από τη στιγμή που αυτό που μετρά και αποφέρει έσοδα είναι η ψηλή επισκεψιμότητα, πολλοί λειτουργοί των διαδικτυακών μέσων επιλέγουν την εύκολη λύση του click- bait - δηλαδή τις ειδήσεις δόλωμα που ενίοτε δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα.

Επιπλέον, η ανάγκη ελαχιστοποίησης του χρόνου που μεσολαβεί από την εκδήλωση του γεγονότος μέχρι τη δημοσιοποίηση του μηνύματος, εξωθεί αρκετούς λειτουργούς να παραβιάζουν τη βασική αρχή της διασταύρωσης της πληροφορίας προτού αυτή καταστεί είδηση. Η αρνητική αυτή συμπεριφορά πολλαπλασιάζεται όταν το μήνυμα φθάνει στο χρήστη. Συγκεκριμένα, έρευνα που έγινε το 2016 από το Πανεπιστήμιο Κολούμπια δείχνει ότι 6 στους 10 χρήστες του Ίντερνερτ αναδημοσιεύουν μια είδηση, μια ανάρτηση, διαβάζοντας μόνο τον τίτλο, όχι το περιεχόμενο. (<https://hal.inria.fr/hal-01281190>). Άρα εκτός από το click- bait έχουμε και το share - bait.

Υπάρχει όμως ένα ακόμη πιο ανησυχητικό φαινόμενο. Ο οίκος Oxford Dictionaries έχρισε ως λέξη της χρονιάς για το 2016 τη λέξη "post truth", δηλαδή «μετά - αλήθεια». Πρόκειται για ένα νεολογισμό που περιγράφει το μεταμοντέρνο φαινόμενο της γκρίζας ζώνης που επεκτείνεται μεταξύ της αλήθειας και του ψέματος. Ο όρος αυτός δεν είναι τόσο αθώος όσο φαίνεται, διότι σύμφωνα με ειδικούς γλωσσολόγους, σχετίζεται με τις συνθήκες που κάνουν επίκληση στο συναίσθημα και οι οποίες παρουσιάζονται να διαδραματίζουν πιο ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης από ό,τι τα πραγματικά γεγονότα. Μ' άλλα λόγια ο δέκτης του μηνύματος σχηματίζει εικόνα για τα τεκταινόμενα όχι με κριτήριο αυτό που πραγματικά είναι, αλλά με κριτήριο το τι ο ίδιος πιστεύει, νομίζει, αισθάνεται ή και πληροφορείται ότι είναι. [...]

Ζούμε στην εποχή των αστικών θρύλων γνωστότερων ως Hoaxes, των internet trols, των Fake news, μια εποχή όπου οι φήμες και οι ψευδείς ειδήσεις επισκιάζουν τα πραγματικά γεγονότα. Δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι έρευνα που έγινε στις ΗΠΑ από γνωστό πολιτικό think tank τον Αύγουστο του 2016 έδειξε ότι το 70% των γεγονότων που επικαλείτο ο Ντόναλντ Τραμπ στην προεκλογική του εκστρατεία ήταν ψεύ-

τικά. Ωστόσο ο κόσμος τα πίστευε και μέσα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που υποστήριζαν τον νυν πρόεδρο τα πολλαπλασίαζε, δημιουργώντας στην πράξη μια φούσκα από ψεύτικες, παραπλανητικές ειδήσεις.

Η εικόνα γίνεται πιο δραματική αν λάβουμε υπόψη τον ψηφιακό αναλφαβητισμό και την αδυναμία του χρήστη να αξιολογήσει σωστά το μήνυμα που λαμβάνει. Έρευνα του Πανεπιστημίου του Stanford που κυκλοφόρησε το Νοέμβριο του 2016 έδειξε ότι το 80% των μαθητών και φοιτητών που συμμετείχαν στην έρευνα δεν κατάφεραν να ξεχωρίσουν ένα πραγματικό κείμενο από ένα ψεύτικο, ούτε ένα δημοσιογραφικό μήνυμα από ένα διαφημιστικό. Επίσης, ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι κριτήριο εγκυρότητας για τους νέους αποτελεί το μέγεθος της φωτογραφίας σε ένα κείμενο και όχι... η απουσία της πηγής του. [...]

Παυλίδης, Γ. (2017). «Fake news και δημοσιογραφία». Διαδικτυακή δημοσίευση στη σελίδα www.europarl.europa.eu (απόσπασμα)

Δραστηριότητες-ερωτήσεις για τα κείμενα 1, 2, 3

Συμπληρώστε τον πίνακα με τα στοιχεία που αντιστοιχούν, αφού λάβετε υπόψη σας τις ακόλουθες ερωτήσεις.

1. Ποιο είναι το θέμα καθενός από τα τρία κείμενα;
2. Ποια από τα επιμέρους θεματικά κέντρα που δίνονται στον πίνακα εντοπίζονται σε κάθε κείμενο; (Σημειώστε ✓)

	Θέμα	Διαπιστωτικά στοιχεία	Αίτια	Επιπτώσεις	Τρόποι αντιμετώπισης
Κείμ. 1					
Κείμ. 2					
Κείμ. 3					

3. Από ποιον χώρο αντλούνται τα διαπιστωτικά στοιχεία (κοινωνική, πολιτική ζωή, ...) και ποια είναι τα μέσα προβολής τους (εφημερίδες, ...);

4. Στα κοινά επιμέρους θεματικά κέντρα (κύριες ιδέες) των κειμένων, εντοπίστε τα σημεία προβληματισμού (δευτερεύουσες ιδέες). Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε όλους πίνακες αποδελτίωσης υλικού είναι αναγκαίο.

Οδηγίες προς τον/την εκπαιδευτικό

Παρατίθεται ενδεικτικά ένας πίνακας αποδελτίωσης ιδεών. Η αποδελτίωση του υλικού μπορεί εναλλακτικά να γίνει με χρωματική επισήμανση πάνω στα κείμενα, με τη μορφή χειροποίητου νοητικού χάρτη ή με αξιοποίηση διαδικτυακών εργαλείων mind mapping.

	Αίτια φαινομένου
Κείμενο 1	
Κείμενο 2	
Κείμενο 3	

2ο διδακτικό δίωρο

Οδηγίες προς τον/την εκπαιδευτικό (Μεταναγνωστικό στάδιο / Συγγραφικό στάδιο)

Ζητείται από τις ομάδες εργασίας των μαθητών/-τριών να συντάξουν διακειμενική (κοινή) περίληψη και για τα τρία κείμενα, αξιοποιώντας τις ιδέες που αποδελτίωσαν.

Δραστηριότητα

Να γράψετε κοινή περίληψη 130 - 150 λέξεων και για τα τρία κείμενα, αξιοποιώντας την αποδελτίωση των ιδεών που κάνατε το προηγούμενο διδακτικό δίωρο. Στην περίληψη, θα πρέπει να δίνετε το κοινό θεματικό κέντρο των κειμένων, καθώς και τις απόψεις που εκφράζονται για καθένα από τα επιμέρους κοινά θεματικά κέντρα. Οι απόψεις αυτές (π.χ. κάποιο αίτιο του φαινομένου) δεν είναι απαραίτητο να υπάρχουν και στα τρία κείμενα. Θυμηθείτε ότι τυχόν διαπιστωτικά στοιχεία – παραδείγματα δεν παρατίθενται ένα προς ένα.

Ενδεικτικές εκφράσεις : «Τα κείμενα αναφέρονται...», «Οι συντάκτες των κειμένων επιχειρούν να διερευνήσουν...», «Κοινό θεματικό κέντρο των κειμένων αποτελεί/-ούν...», «Αφού παραθέσουν παραδείγματα..., εστιάζουν στη διερεύνηση...».

Οδηγίες προς τον/την εκπαιδευτικό (Μετασυγγραφικό στάδιο)

Στη συνέχεια, οι ομάδες ανταλλάσσουν τις περιλήψεις τους. Κάθε ομάδα, σε ρόλο κριτικού φίλου σημειώνει τυχόν παρατηρήσεις (ετεροδιόρθωση). Ακολουθεί συζήτηση στην τάξη, με τον/την εκπαιδευτικό να συνοψίζει τα συμπεράσματα της διαδικασίας, δίνοντας έμφαση στην επισήμανση κριτηρίων αποτελεσματικότητας μιας διακειμενικής περίληψης, όπως προέκυψαν από τη διαδικασία της διόρθωσης.

3ο διδακτικό δίωρο – κείμενα 4, 5, 6, 7 και 8**Οδηγίες προς τον/την εκπαιδευτικό****(Προαναγνωστικό στάδιο)**

Σε επίπεδο ολομέλειας, ο/η εκπαιδευτικός προβάλλει για σχολιασμό και αποδελτίωση [PowerPoint](#) του Ελληνικού Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου – κείμενο 8 που περιέχει παραδείγματα ψευδών ειδήσεων και οδηγίες αναγνώρισής τους. Επίσης, μπορεί να δείξει [βίντεο](#) παραποίησης ομιλιών πολιτικών, το οποίο αναφέρεται στο 5ο κείμενο.

(Αναγνωστικό στάδιο – Προσυγγραφικό στάδιο)

Δίνονται στις ομάδες εργασίας των μαθητών/-τριών κείμενα που εστιάζουν στους τρόπους με τους οποίους μπορεί κανείς να ξεχωρίσει τις ψευδείς ειδήσεις από τις πραγματικές. Ανά δύο οι ομάδες είναι δυνατόν να δουλεύουν διαφορετικά κείμενα (ενδεικτικά, η μια ομάδα τα κείμενα 4 και 5 και η άλλη ομάδα τα κείμενα 6, 7 και 8).

(Μεταναγνωστικό στάδιο - Συγγραφικό στάδιο)

Στόχος της δραστηριότητας είναι η συγκέντρωση υλικού για τη σύνταξη κειμένου οδηγιών, σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους μπορεί κανείς να προστατευτεί από τις φήμες και τις ψευδείς ειδήσεις. Μπορεί να δοθεί η δυνατότητα στους/στις μαθητές/-τριες να επιλέξουν τη μορφή του κειμένου τους. Αυτό θα τους δώσει τη δυνατότητα να αναστοχαστούν στο επόμενο στάδιο σχετικά με την αποτελεσματικότητα της επιλογής τους.

Για τις ανάγκες των δραστηριοτήτων, έχουν επιλεγεί αποσπάσματα σχετικά με το προς διερεύνηση θέμα. Το εικονιστικό υλικό ανήκει στην αρχική δημοσίευση των κειμένων.

Κείμενο 4

Fake News, αυτή η μάστιγα! Τι λένε στη HuffPost Αμερικανοί και Ευρωπαίοι δημοσιογράφοι για τη μάχη ενάντια στις ψευδείς ειδήσεις

[...] Είναι σαφές ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, με την ευρύτατη υιοθέτηση τους, θα εξακολουθήσουν να αποτελούν μια σημαντική πηγή ενημέρωσης για πολλούς. Με αυτό το δεδομένο, ποιος θα μπορούσε να είναι ο ρόλος των κυβερνήσεων, των ίδιων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αλλά και του καθένα ατομικά για την «προστασία» από τις ψευδείς ειδήσεις;

Πώς θα ξεχωρίσουν οι αναγνώστες τις ψευδείς ειδήσεις από τις αληθινές

«Οι αναγνώστες θα γίνουν πιο παρατηρητικοί με την πάροδο του χρόνου και θα πρέπει να δίνουν προσοχή στη διεύθυνση (url) που δημοσιεύεται ένα άρθρο», λέει ο Greg Galant, συνιδρυτής και διευθύνων σύμβουλος της πλατφόρμας Muck Rack, που απευθύνεται σε δημοσιογράφους και ανθρώπους από τον κλάδο των δημοσίων σχέσεων.

«Στο παρελθόν γνώριζες τον εκδότη της εφημερίδας ή αν νόμιζες ότι υπάρχει λάθος, μπορούσες να το εξετάσεις ο ίδιος. Οι περισσότεροι δεν έχουν τις ικανότητες να ανατρέξουν αποτελεσματικά για το σκοπό αυτό στο Twitter ή στο Facebook από το οποίο προήλθαν αρχικά οι ειδήσεις. Πιστεύω έτσι ότι η μεγαλύτερη πρόκληση είναι, από τη στιγμή που το νέο έχει δημοσιευθεί και διαισθάνεσαι ότι είναι ψευδές, να το τοποθετήσεις ο ίδιος στη σωστή του διάσταση», λέει ο Simon Wilson, δημοσιογράφος του BBC στις Βρυξέλλες.

Τι θα μπορούσαν να κάνουν τα μέσα ενημέρωσης; «Όσον αφορά στα μέσα ενημέρωσης, χρειαζόμαστε από την κυβέρνηση και τα ιδρύματα να επενδύσουν σε μη κερδοσκοπικά μέσα που θα έχουν την ικανότητα να ενημερώνουν τις κοινωνίες και να ξανακερδίσουν την εμπιστοσύνη τους, χωρίς να κυνηγούν τα “κλικ” και τα γρήγορα κέρδη. Χρειαζόμαστε επίσης μια αποτελεσματικότερη νομοθεσία που θα αποτρέπει τη συνένωση εταιριών και τη δημιουργία μονοπωλίων στη βιομηχανία των μέσων ενημέρωσης», συμπληρώνει ο Marans.

«Η δουλειά ενός δημοσιογράφου είναι να κάνει ερωτήσεις. Και αυτό είναι πραγματικά ο ρόλος μας στον οποίο πρέπει να επικεντρωθούμε. Η αλήθεια πραγματικά αλλάζει και για αυτό νομίζω ότι τα ψεύτικα νέα είναι, as πούμε, ένα σύμπτωμα αλλά όχι ένα πρόβλημα από μόνο του. Είναι ένα σύμπτωμα έλλειψης εμπιστοσύνης όχι μόνο για τους δημοσιογράφους αλλά και για τους πολιτικούς του όλου συστήματος», λέει η Prune Antoine, ανεξάρτητη Γαλλίδα δημοσιογράφος με έδρα το Βερολίνο.

Τέλος, ποια θα μπορούσε ή θα έπρεπε να είναι η συμβολή της Πολιτείας και πως θα γίνουν δεκτές παρεμβάσεις περιοριστικού χαρακτήρα χωρίς αντιδράσεις; «Νομίζω ότι

εναπόκειται στους νομοθέτες και τις κυβερνήσεις να αποφασίσουν εάν θέλουν να νομοθετήσουν. Έχουμε καθήκον να εκπαιδεύσουμε το κοινό μας και να τους προσφέρουμε τα κατάλληλα εργαλεία, ιδιαίτερα στα νεότερα ακροατήρια που μεγαλώνουν σε έναν κόσμο που είναι πολύ δύσκολο να διακρίνεις τα πραγματικά νέα», συμπληρώνει ο Wilson. [...]

Σκαράκη, Α. (2017). «Fake News, αυτή η μάστιγα! Τι λένε στη HuffPost Αμερικανοί και Ευρωπαίοι δημοσιογράφοι για τη μάχη ενάντια στις ψευδείς ειδήσεις». Διαδικτυακή δημοσίευση στη σελίδα HuffPost Greece (απόσπασμα)

Κείμενο 5

2018... Καλώς ορίσατε στον θαυμαστό κόσμο των Fake News

[...] Τι μέλλει γενέσθαι;

Το μέλλον των Fake News προδιαγράφεται μακρύ και «ένδοξο». Στο πανεπιστήμιο του Stanford έχουν ήδη δημιουργήσει ένα λογισμικό, το Face2Face, το οποίο παραποιεί βίντεο. Για παράδειγμα, μπορεί κάποιος να παραποιήσει την ομιλία του Donald Trump, σε πραγματικό χρόνο. Σύμφωνα με την ερευνητική ομάδα του Stanford, το πρόγραμμα αυτό καταγράφει τις εκφράσεις προσώπου ενός δευτέρου ατόμου την ώρα που μιλάει μπροστά στην κάμερα. Στη συνέχεια αυτές οι κινήσεις μεταφέρονται στο πρόσωπο του ατόμου του αρχικού βίντεο, βάζοντας ό,τι λόγια θέλει το δεύτερο άτομο στο στόμα του πρώτου προσώπου. Όπως αναφέραμε και στο παραπάνω παράδειγμα φανταστείτε ότι όποιος θέλει με το λογισμικό Face2Face θα μπορεί να βάζει ό,τι λόγια θέλει στο στόμα του Trump⁴.

Οι νέες τεχνολογίες συνεχώς θα μας δείχνουν τα καινούργια τους εργαλεία και εμείς, κοιτώντας μέσα από την ψηφιακή κλειδαρότρυπα, θα πρέπει να εξελίσσουμε την κριτική μας ικανότητα και φυσικά να διεκδικούμε την θωράκιση της Δημοκρατίας και την υπεράσπιση δικαιωμάτων που βάζονται. Πέρυσι η λέξη της χρονιάς, σύμφωνα με τον οίκο Oxford Dictionaries, ήταν η φράση Post Truth, που μεταφράζεται ως μετά-αλήθεια και είναι η μεταμοντέρνα συνθήκη ή αλλιώς είναι η ουδέτερη ζώνη ανάμεσα στο ψέμα και την αλήθεια. Φέτος, η λέξη της χρονιάς είναι τα fake news, και οι δύο φράσεις αποτυπώνουν τη μετάβαση μας σε μια νέα εποχή όπου θα κυριαρχούν όλο και περισσότερο τα «εναλλακτικά γεγονότα», δηλαδή μια παράλληλη πραγματικότητα διαρκούς ερμηνείας των γεγονότων από

⁴ Δείτε το βίντεο που έφτιαξε η ερευνητική ομάδα του πανεπιστημίου χρησιμοποιώντας την τεχνολογία του «κουκλοθέατρου» σ' αυτό το βίντεο με συνεντεύξεις πολιτικών ηγετών. (<https://www.youtube.com/watch?v=ohmajJTcpNk>)

την εκάστοτε πρόθυμη εξουσία. Γι' αυτό και δύσκολα μπορεί κάποιος να μαντέψει ποιο θα είναι το επόμενο βήμα, ή έστω η λέξη της χρονιάς για το 2018. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η Δημοκρατία σήμερα φαίνεται να είναι απόλυτα ευάλωτη απέναντι σε μια ανεξέλεγκτη δυναμική αμφισβήτησης που σαρώνει τα πάντα στο πέρασμα της, χειραγωγεί ψηφοφόρους και επηρεάζει εκλογικά αποτελέσματα, λειτουργώντας σαν το ιδανικό εργαλείο ελέγχου στα χέρια του κάθε λαϊκιστή που ονειρεύεται την τυραννία της μετα – δημοκρατίας. Όπως έλεγε και ο Άλντους Χάξλεϋ «όπως στρώσεις, έτσι θα κοιμηθείς».

Τσαουσάκης, Η. (2018). «2018... Καλώς ορίσατε στον θαυμαστό κόσμο των Fake News». Διαδικτυακή δημοσίευση στη σελίδα Insider.gr (απόσπασμα)

Κείμενο 6

Η παγκόσμια μάστιγα των fake news

[...] Δίνοντας την μάχη κατά των fake news

Η απάντηση των τεχνολογικών γιγάντων όπως το Facebook και η Google είναι η δημιουργία προγραμμάτων που θα μπορούν να «διαβάζουν» τις ψεύτικες ειδήσεις χρησιμοποιώντας αυτοματοποιημένες μεθόδους. Το Facebook είχε δεχθεί τις περισσότερες επικρίσεις για τα fake news που διαδίδονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κάτι που οφείλεται στον τρόπο λειτουργίας του: Στη ροή του κάθε χρήστη δίνεται προτεραιότητα σε νέο περιεχόμενο που έχει προηγουμένως προκαλέσει το ενδιαφέρον άλλων χρηστών, με αποτέλεσμα να διαδίδεται με ταχύτερο ρυθμό.

Παράλληλα, υπάρχουν αρκετά σάιτ τα οποία βοηθούν το χρήστη να αναγνωρίζει τα fake news, καθώς η ταχύτητα με την οποία καταφέρνουν να γίνουν viral είναι σχεδόν τρομακτική.

Τέλος, υπάρχει πάντα και η θεωρία του Karl Popper που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως οδηγός και αναφέρει τα εξής:

Είναι εύκολο να βγουν επιβεβαιώσεις, ή επαληθεύσεις, για σχεδόν κάθε θεωρία — αν ψάχνουμε για επιβεβαιώσεις.

Κάθε γνήσιος έλεγχος μιας θεωρίας είναι μια προσπάθεια να τη διαψεύσουμε ή να την αντικρούσουμε. Οι θεωρίες που παίρνουν μεγαλύτερα «ρίσκα» είναι πιο επιδεκτικές στον έλεγχο, πιο πολύ εκτεθειμένες στη διάψευση.

Τα τεκμήρια επιβεβαίωσης μιας θεωρίας είναι αξιόλογα μόνο όταν έχουν προκύψει από έναν γνήσιο έλεγχο της θεωρίας. «Γνήσιος» σε αυτή την περίπτωση σημαίνει ότι είναι αποτέλεσμα μιας σοβαρής μεν, αποτυχημένης δε, προσπάθειας να διαψευσθεί η θεωρία...

Μαραγκουδάκη, Δ. (2017). «2018... Η παγκόσμια μάστιγα των Fake news». Διαδικτυακή δημοσίευση στη σελίδα Liberal.gr (απόσπασμα)

Κείμενο 7

Πώς μπορούμε να καταλάβουμε αν μια ανάρτηση είναι hoax

Έχουμε λάβει πολλά μηνύματα που μας ρωτάνε πως μπορούν να καταλάβουν αν μία ανάρτηση είναι hoax. Σήμερα θα κάνουμε μια προσπάθεια να σας εξηγήσουμε με ποιο τρόπο θα καταλάβατε ότι κάτι δεν πάει καλά σε μια δημοσίευση που διαβάζετε στο ίντερνετ.

Δεν υπάρχει κάποιος κανόνας γιατί οι διαφορές από hoax σε hoax είναι τεράστιες, αλλά υπάρχουν κάποια στοιχεία που αν υπάρχουν στην ανάρτηση που διαβάζετε, θα πρέπει να σας υποψιάσουν, ότι κάτι δεν πάει καλά. Ας τα δούμε αναλυτικά.

1. Αναπαράγωγή. Αν το κείμενο σας προτρέπει να το αναπαράγετε, αυτό θα πρέπει να σας υποψιάσει. Τα hoaxes υπάρχουν και αναπαράγονται στο ίντερνετ με αυτό τον τρόπο. Αν κανείς δεν αναπαράγει το hoax, αυτό έχει πεθάνει.

2. Συντάκτης. Αν δεν υπάρχει συντάκτης, είναι ύποπτο. Όσο πιο μεγάλης σημασίας ισχυρισμοί υπάρχουν σε ένα κείμενο, τόσο και περισσότερο σημαντικό είναι να υπάρχει συντάκτης και να μην είναι φανταστικό πρόσωπο.

3. Ημερομηνία. Αν αντί για ημερομηνία το κείμενο μας δίνει το χρόνο της ιστορίας που περιγράφει με λέξεις, όπως χθες, προχθές, την προηγούμενη βδομάδα κ.τ.λ., αυτό είναι πολύ ύποπτο.

4. Ονόματα. Αν το κείμενο που διαβάζετε μιλάει για τη μικρή Μαρία, τον Γιωργάκη και την θεία Καλλιόπη στο χωριό αυτό θα πρέπει να σας υποψιάσει. Η θεία Καλλιόπη, ο Γιωργάκης, η μικρή Μαρία και οποιοδήποτε άλλο όνομα, δεν είναι υπαρκτά πρόσωπα. Αν μάλιστα, αυτά που περιγράφουν είναι πολύ σημαντικά, αυτό να σας υποψιάσει διπλά.

5. Ορθογραφία. Αν στο κείμενο υπάρχουν πολλά ορθογραφικά λάθη, είναι μια ακόμη ένδειξη.

6. Μετάφραση. Αν το κείμενο είναι προϊόν αυτόματης μετάφρασης, τότε αυτό είναι μια πολύ μεγάλη ένδειξη. Όσο πιο σημαντικό μήνυμα προσπαθεί να σας περάσει, τόσο πιο πολύ θα πρέπει να σας υποψιάσει το κείμενο που προέρχεται από αυτόματη μετάφραση.

7. Φωτογραφίες. Αν το κείμενο συνοδεύεται από φωτογραφίες άσχετες με το θέμα, ή αν το θέμα της ανάρτησης είναι η φωτογραφία και αυτή έχει άθλια ανάλυση, είναι μια καλή ένδειξη ότι κάτι δεν πάει καλά.

8. Ιστορίες. Αν αυτό που διαβάζετε είναι η περιγραφή μιας ιστορίας χωρίς κανένα στοιχείο, μην το πιστεύετε. Είναι απλά μια ιστορία.

9. Πικάντικα και πονηρά. Αν το κείμενο περιγράφει μια σεξουαλικού περιεχομένου, πικάντικη ιστορία που φυσικά δεν θα περιέχει στοιχεία, για ευνόητους λόγους, μην την πιστέψετε. 99% αυτές οι ιστορίες γράφονται για να αυξήσουν την επισκεψιμότητα στις σελίδες γιατί κινούν την περιέργεια των αναγνωστών.

10. Μην πιστεύετε ότι αν κοινοποιήσετε μια φωτογραφία ή ένα κείμενο, οποιαδήποτε εταιρία θα διαθέσει ένα ποσό για κάποιο λόγο. Συνήθως αυτά τα μηνύματα αναπαράγονται στο Facebook και ισχυρίζονται ότι θα δοθεί ένα ποσό σε κάποια θεραπεία ή άλλο φιλανθρωπικό σκοπό.

11. Απίστευτοι ισχυρισμοί. Όσο πιο απίστευτοι και τρελοί ισχυρισμοί υπάρχουν σε ένα κείμενο, τόσο πιο ατράνταχτες αποδείξεις και στοιχεία θα πρέπει να το συνοδεύουν. Αν δεν υπάρχουν τότε η ανάρτηση είναι προϊόν φαντασίας του αρθρογράφου.

12. Συνωμοσιολογίες. Το ίντερνέτ και οι σελίδες κοινωνικής δικτύωσης είναι το ιδανικό μέσο για τους συνωμοσιολόγους που θέλουν να ψαρέψουν οπαδούς. Να είσαστε πολύ επιφυλακτικοί, ειδικά όταν διαβάζετε ισχυρισμούς χωρίς να υπάρχουν τρανταχτά στοιχεία.

13. Μη λειτουργικά – ενεργά λινκ. Σελίδες διαγράφονται καθημερινά από το ίντερνέτ και είναι πολύ πιθανό να συναντήσετε σε αρκετές αναρτήσεις κάποιο τέτοιο μη λειτουργικό λινκ, επειδή έχει διαγραφεί η σελίδα ή από κάποιο λάθος. Όμως, αν αυτό συνοδεύεται και με κάποια από τα παραπάνω ή υπάρχουν αρκετά μη ενεργά λινκ στην ανάρτηση, είναι μια ακόμη ένδειξη ότι κάτι δεν πάει καλά.

14. Λογικά σφάλματα. Αν το κείμενο περιέχει λογικά σφάλματα, τότε μην το πάρετε στα σοβαρά. Δεν μπορεί να μας λέει αλήθεια ένα κείμενο που μιλάει για μια ευρωπαϊκή χώρα και να περιέχει τιμές σε δολάρια Καναδά.

15. Υπερβολικοί τίτλοι ή τίτλοι που δεν έχουν σχέση με το κείμενο της ανάρτησης. Τίτλοι που περιέχουν λέξεις όπως *ΣΟΚ*, *ΣΟΚΑΡΙΣΤΙΚΟ*, *ΤΡΟΜΕΡΟ*, *ΦΟΒΕΡΟ*, *ΑΠΙΣΤΕΥΤΟ*, *ΔΕΝ ΘΑ ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΣΤΑ ΜΑΤΙΑ ΣΑΣ* κ.τ.λ. ή τίτλοι που μετά την ανάγνωση του άρθρου καταλαβαίνεις ότι δεν έχουν σχέση με την ανάρτηση, ή στον τίτλο υπάρχουν 25 θαυμαστικά *!!!!!!!!!!!!!!* είναι εύκολο να καταλάβετε ότι μπαίνουν μόνο για να εκμεταλλευτούν την περιέργειά σας και να αυξήσουν την επισκεψιμότητα της σελίδας. Αυτό με συνδυασμό κάποιων από τα παραπάνω ανεβάζει τις πιθανότητες, να είναι hoax το άρθρο.

16. Αδικαιολόγητα λάθη. Δε μιλάμε για απλά ορθογραφικά λάθη, αλλά για τρανταχτά αδικαιολόγητα λάθη. Δεν μπορεί σε ένα άρθρο που μας εμφανίζει π.χ. ένα email απάντηση από μια εταιρία, το όνομα της εταιρίας να είναι γραμμένο λάθος από την ίδια την εταιρία.

17. Έρευνες και βαριά ονόματα. Αν το άρθρο αναφέρει κάποια έρευνα χωρίς να την παρουσιάζει ή να υπάρχει link για να τη διαβάσετε, αυτό θα πρέπει να σας προβληματίσει. Η αναφορά σε έρευνες, γίνεται για να αυξήσει την αξιοπιστία του άρθρου και να το πιστέψετε. Το ίδιο συμβαίνει με μεγάλα και γνωστά ονόματα επιστημόνων όπως Αϊνστάιν, Τέσλα κ.τ.λ. Αν το είπε ο Αϊνστάιν, «τότε δεν αμφισβητείται».

18. Άλλες αναρτήσεις. Αν στη σελίδα που διαβάσατε την ανάρτηση δείτε άλλα γνωστά hoaxes, αυτό είναι μια πολύ μεγάλη ένδειξη, γιατί, όπως καταλαβαίνετε, δεν υπάρχει έλεγχος στις αναρτήσεις της σελίδας.

19. Πόσα άρθρα ανά ώρα; Παρατηρήστε πόσα άρθρα ανεβάζουν οι διαχειριστές την ημέρα. Αν κάθε 2-3 και 5 λεπτά ανεβαίνει και νέο άρθρο, καταλαβαίνετε ότι δεν υπάρχει ο παραμικρός έλεγχος. Ούτε καν διαβάζουν αυτό που αναπαράγουν.

20. Σχόλια. Διαβάζετε πάντα τα σχόλια. Αν στα σχόλια υπάρχουν ισχυρισμοί ότι η ανάρτηση είναι ψέμα, αυτό δεν είναι καθόλου μα καθόλου καλό για την αξιοπιστία του άρθρου.

21. Όλα τα παραπάνω. Όσο περισσότερα από τα παραπάνω συναντήσετε σε μια ανάρτηση, τόσο πολλαπλασιάζονται οι πιθανότητες αυτή η ανάρτηση να είναι ένα ακόμη ψέμα ή τουλάχιστον να περιέχει μεγάλες ανακρίβειες.

Δανιηλίδης, Θ. (2014). «Πώς μπορούμε να καταλάβουμε αν μια ανάρτηση είναι hoax». Διαδικτυακή δημοσίευση στη σελίδα ellinikahoaxes.gr (διασκευή, απόσπασμα)

Κείμενο 8

Πως θα καταλάβουμε αν αυτό που διαβάζουμε είναι αξιόπιστο;

Υποβάλλοντας στον εαυτό μας τις εξής ερωτήσεις:

ΠΟΙΟΣ; Ποιος το δημοσίευσε; Είναι ειδικός στο συγκεκριμένο θέμα;

ΠΟΥ; Που δημοσιεύτηκε; Είναι η πηγή αξιόπιστη;

ΠΟΤΕ; Πότε δημοσιεύτηκε ή ενημερώθηκε τελευταία φορά;

ΓΙΑΤΙ; Για ποιο λόγο δημοσιεύτηκε; Για να μας ενημερώσει, να μας πείσει για μια γνώμη ή για προωθήσει ένα προϊόν;

ΠΩΣ; Πώς αναπαράχθηκε; Από αξιόπιστα site ή κυρίως μέσω των κοινωνικών δικτύων;

Αν συναντήσετε περιεχόμενο στο διαδίκτυο για το οποίο δεν είστε σίγουροι ότι είναι αληθές **σε καμία περίπτωση μην το αναδημοσιεύσετε χωρίς πρώτα να το ερευνήσετε**. Ένας τρόπος είναι να αναζητήσετε την είδηση μέσω μιας μηχανής αναζήτησης έτσι ώστε να διαπιστώσετε αν έχει δημοσιευθεί και αλλού.

Πολλές φορές κάποιος ο οποίος έχει προχωρήσει στην αναδημοσίευση μιας ψεύτικης είδησης μπορεί καν να μην το γνωρίζει οπότε είναι σημαντικό να το επισημάνετε γράφοντας κάποιο σχετικό πολύ ευγενικό σχόλιο κάτω από την αναδημοσίευση. **Πρέπει να γίνει συνείδηση ότι όπως ο εκφοβισμός δεν είναι αποδεκτός έτσι δεν είναι αποδεκτή και η παραπληροφόρηση.**

ΟΤΑΝ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΤΑΛΑΒΑΙΝΟΥΝ ΤΙ ΕΙΔΟΥΣ ΕΠΙΡΡΟΗ ΕΧΕΙ ΚΑΤΙ, ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ ΣΥΝΕΙΔΗΤΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ!

Πως θα ξεχωρίσω την είδηση από το άρθρο γνώμης;

Τόσο η είδηση όσο και το άρθρο γνώμης διαμορφώνουν την κατανόηση μιας πληροφορίας. **Στη συγγραφή μιας είδησης ακολουθούνται οι δημοσιογραφικοί κανόνες**, η είδηση δηλαδή πρέπει να απαντήσει στα ερωτήματα τι, ποιος, πού, γιατί, πώς. **Αυτό δεν είναι το ίδιο με ένα άρθρο γνώμης όπου το άτομο εκφράζει μια άποψη**. Σκοπός είναι να βοηθήσει τον αναγνώστη ή τον θεατή να κατανοήσει καλύτερα την έννοια των γεγονότων, να εξηγήσει και όχι να πείσει.

Είδηση: Οι υψηλής ποιότητας ειδήσεις πρέπει να επικεντρώνονται στις αδιαμφισβήτητες πληροφορίες που απαιτούνται για την αναμετάδοση των νέων. Αυτό περιλαμβάνει όσους συμμετείχαν, τον τόπο όπου συνέβη και τυχόν πρόσθετες σημαντικές λεπτομέρειες και αποδεικτικά στοιχεία.

Γνώμη: Ένα σημαντικό μέρος των ειδήσεων αφορά την ερμηνεία ενός ατόμου σχετικά με τη σημασία ή την επίδραση ενός συμβάντος ή πολλών γεγονότων. Η γνώμη μπορεί να είναι μια συγκεκριμένη άποψη ή μπορεί να σκοπεύει να πείσει τους άλλους, εφόσον είναι σαφώς χαρακτηρισμένη ως άποψη.

Ενδείξεις μη αξιόπιστου δημοσιεύματος:

- Υπερβολικοί τίτλοι ή τίτλοι που δεν έχουν σχέση με το κείμενο της ανάρτησης
- Ανυπόγραφο δημοσίευμα
- Ορθογραφικά-συντακτικά λάθη ή κείμενο-προϊόν αυτόματης μετάφρασης
- Απίστευτοι ισχυρισμοί περιεχομένου
- Απουσία ημερομηνίας
- Φωτογραφίες-προϊόν photoshop
- Παραπομπή σε μη ενεργά links
- Προτροπή για αναδημοσίευση

«Fake News». Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου. Διαδικτυακή δημοσίευση στη σελίδα saferinternet4kids.gr (απόσπασμα).

Δραστηριότητες

1. Μελετήστε τα κείμενα και καταγράψτε τρόπους με τους οποίους μπορεί κανείς να προστατευτεί από τις φήμες και τις ψευδείς ειδήσεις. Πώς μπορεί να τις ξεχωρίσει;
2. Ετοιμάστε ένα κείμενο οδηγιών για τους συμμαθητές/-τριές σας στο σχολείο. Μπορεί να έχει τη μορφή φυλλαδίου, PowerPoint, βίντεο, άρθρου για τη σχολική εφημερίδα ή ομιλίας σε σχετική σχολική εκδήλωση (350 περίπου λέξεων).
3. Σκεφθείτε ποιοι είναι οι αποδέκτες του κειμένου; Ποιο πρόσωπο θα χρησιμοποιήσετε (α΄ πληθυντικό, β΄ ενικό ή β΄ πληθυντικό); Πώς η επιλογή αυτή επηρεάζει το ύφος του κειμένου; Πώς μπορείτε να ενισχύσετε την αποτελεσματικότητα του κειμένου; Αν χρησιμοποιούσατε εικόνες...;

4ο διδακτικό δίωρο

Οδηγίες προς τον/την εκπαιδευτικό (Μετασυγγραφικό στάδιο – Αναστοχασμός)

Οι εργασίες παρουσιάζονται στην ολομέλεια. Αξιολογούνται από τους/τις συμμαθητές/-τριες και τον/την εκπαιδευτικό και συνοψίζονται τα στοιχεία που συντελούν στην αποτελεσματικότητά τους. Με βάση την ανατροφοδότηση της δικής τους εργασίας αλλά και των εργασιών των συμμαθητών/-τριών, οι μαθητές/-τριες αναστοχάζονται σχετικά τόσο με το αποτέλεσμα όσο και με τη διαδικασία παραγωγής λόγου που ακολούθησαν. Η φάση αυτή θα μπορούσε να παραλειφθεί, αν ο/η εκπαιδευτικός παραλάμβανε και διόρθωνε στο σπίτι τις εργασίες και τις επέστρεφε με εξατομικευμένες επισημάνσεις για τα στοιχεία αποτελεσματικότητας ενός κειμένου οδηγιών.

6^η Διδακτική πρόταση: Καλλιέργεια του οπτικού γραμματισμού με άξονα τις ψευδείς ειδήσεις

Ενδεικτική διάρκεια υλοποίησης: 2 διδακτικές ώρες

Δημιουργός: Πολυξένη Μπίλλα

Συνοπτική παρουσίαση της διδακτικής δραστηριότητας

Η δραστηριότητα εστιάζει στην καλλιέργεια του οπτικού γραμματισμού μέσω μιας διαδικασίας η οποία αξιοποιεί την κριτική σκέψη και τον κριτικό (ανα)στοχασμό. Αντιστοιχεί δε στην ομάδα Α των δραστηριοτήτων καλλιέργειας οπτικού γραμματισμού που προτείνονται από το Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Νέων Ελληνικών της Γ΄ τάξης Γενικού Λυκείου, η οποία περιλαμβάνει δραστηριότητες που μπορούν να υλοποιηθούν στη διάρκεια 2-3 μαθημάτων και στη βάση ταυτόχρονης, συλλογικής επεξεργασίας.

Η συγκεκριμένη δραστηριότητα αξιοποιεί εικονιστικό υλικό (σκίτσα) από το σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον (τοποθετημένη πρακτική) και εφαρμόζει για τη στοχαστική προσέγγισή τους το μοντέλο του D. Perkins. Βασιζόμενη σε αυτό και εκκινώντας από ένα σκίτσο ως οπτικό ερέθισμα, επιδιώκει την ενεργοποίηση του κριτικού στοχασμού των μαθητών/-τριών μέσα από τέσσερις διαδοχικές φάσεις. Σε επίπεδο γλωσσικού γραμματισμού, η πρόταση εστιάζει στην καλλιέργεια τεκμηριωμένου προφορικού και γραπτού λόγου.

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. Amorim, C. (2017). «Fake news». Σκίτσο. Ανακτήθηκε στις 18/3/2019 από https://www.toonpool.com/cartoons/Fake%20News..._291910
2. Δερμεντζόγλου, Γ. (2017). «Fake News. Ελεύθερος Τύπος». Σκίτσο. Ανακτήθηκε στις 20/3/2019 από <http://tvxs.gr/news/skitsa/fake-news-0>
3. Δερμεντζόγλου, Γ. (2018). «Fake News». Σκίτσο. Ανακτήθηκε στις 20/3/2019 από <http://m.tvxs.gr/mo/i/249243/f/news/skitsa/fake-news-1.html>

Οδηγίες για τον/την εκπαιδευτικό

Κατά το διδακτικό αυτό δώρο, οι μαθητές/-τριες προσεγγίζουν το θέμα των ψευδών ειδήσεων μέσα από μια διαδικασία ανακαλυπτικής διερεύνησης. Ο/Η εκπαιδευτικός δεν αποκαλύπτει το θέμα της διερεύνησης αυτής, καθώς η ανακάλυψή του αποτελεί βασικό στόχο της όλης διεργασίας η οποία, ακολουθώντας το μοντέλο D. Perkins, ολοκληρώνεται σε τέσσερις φάσεις. Το σκίτσο δίνεται στους/στις μαθητές/-τριες αρχικά χωρίς τη λεζάντα του δημιουργού, ώστε μέσα από την παρατήρηση να οδηγηθούν οι ίδιοι στη διατύπωση κριτικών ερωτημάτων που θα διευκολύνουν την ερμηνεία του. Κατά την τρίτη φάση της διαδικασίας δίνεται το κείμενο με τη λεζάντα του δημιουργού, για σύγκριση-επαλήθευση των αρχικών και τελικών εκτιμήσεων των μαθητών/-τριών, καθώς και άλλα σκίτσα που προσφέρονται για κριτική συνεξέταση. Κατά την τελευταία φάση, οι μαθητές/-τριες προσεγγίζουν ολιστικά και αναστοχαστικά το έργο. Γράφουν τις σκέψεις τους για αυτό, σημειώνοντας τις αλλαγές από την πρώτη ως την τελική παρατήρηση του έργου.

Οι μαθητές/-τριες είναι χωρισμένοι σε ομάδες και εναλλάσσουν την ατομική και την ομαδική εργασία με τη συζήτηση στην ολομέλεια. Η διαδικασία δεν είναι άκαμπτη ως προς τις επιμέρους δράσεις της. Τα ερωτήματα που θα διατυπώσει ο/η εκπαιδευτικός είναι συνάρτηση και των απαντήσεων που θα δοθούν από τους/τις μαθητές/-τριες.

Μαθησιακές διαδικασίες - Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

A. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων**A 1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων**

Οι διαδικασίες αυτές αντιστοιχούν στην πρώτη («Χρόνος για παρατήρηση») καθώς και στη δεύτερη φάση εφαρμογής του μοντέλου («Ανοικτή και περιπετειώδης παρατήρηση»):

- να εντοπίζουν τα στοιχεία που συνθέτουν τα εικονογραφικά σύμβολα,
- να επισημαίνουν λεπτομέρειες (χρώματα, σχήματα, περιγράμματα κ.ά.),
- να προσδιορίζουν τα σημεία που εγείρουν απορίες και αμφισημίες.

A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί κειμένων

Στη συγκεκριμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα, οι διαδικασίες αυτές αντιστοιχούν στην τρίτη φάση εφαρμογής του μοντέλου («Αναλυτική και σε βάθος παρατήρηση»):

να αποκωδικοποιούν τους συμβολισμούς,

να διατυπώνουν υποθέσεις σχετικά με την πρόθεση και την ιδεολογική θέση του δημιουργού του εικονιστικού υλικού,

να εξηγούν με ποιον τρόπο τα βασικά σημεία και οι εικονογραφικές επιλογές που εντόπισαν κατά τις προηγούμενες φάσεις υπηρετούν την πρόθεση αυτή,

να μετασχηματίζουν τα εικονογραφικά στοιχεία και να εξηγούν την επίδραση του μετασχηματισμού στο νόημα και τον επικοινωνιακό στόχο του εν λόγω σκίτσου.

A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων

Οι διαδικασίες αυτές αντιστοιχούν επίσης στην τρίτη φάση εφαρμογής του μοντέλου («Αναλυτική και σε βάθος παρατήρηση») και εστιάζουν στην ανάπτυξη του κριτικού στοχασμού σε σχέση με την προθετικότητα των κειμένων και την αποτελεσματικότητα των σημειωτικών τρόπων που έχουν επιλεγεί για τη συγκρότηση του νοήματος:

να εφαρμόζουν δεξιότητες κριτικής σκέψης (λογική ανάλυση, σύγκριση, αξιολόγηση κ.ά.), για να τοποθετούνται ατομικά ή ομαδικά σχετικά με το περιεχόμενο και τη μορφή των σκίτσων (π.χ. να απαντούν σε κριτικά ερωτήματα, να αναδεικνύουν υπόρρητα νοήματα, να αξιολογούν την αποτελεσματικότητα εναλλακτικών εικονιστικών επιλογών κ.ά.),

να συγκρίνουν εικονιστικό υλικό που αναφέρεται στο ίδιο θέμα ως προς τα χαρακτηριστικά, την πρόθεση και την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητά του.

A4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές κατανόησης των κειμένων

Με άξονα τη διαδικασία που προβλέπεται στην τέταρτη φάση εφαρμογής του μοντέλου («Ανασκόπηση της διεργασίας»):

να αποτιμούν την ακολουθούμενη πορεία των σκέψεων και των παραδοχών τους πριν και μετά την ερμηνευτική - κριτική προσέγγιση του έργου σε μια διαδικασία αυτοαξιολόγησης ή και αυτοελέγχου.

Β. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου / Μετασχηματισμοί κειμένων**Β1. Σχεδιασμός και οργάνωση κειμένων**

Να κατανοούν τα ζητούμενα της δραστηριότητας.

Να οργανώνουν τη σκέψη τους αξιοποιώντας τις προτεινόμενες στρατηγικές (π.χ. καταιγισμό ιδεών).

Β2. Σύνθεση κειμένων

Να αξιοποιούν τα αποτελέσματα του αναστοχασμού τους σχετικά με τις παραδοχές τους πριν και μετά τις διαδικασίες κατανόησης και ερμηνείας του εικονιστικού υλικού.

Να διατυπώνουν το δικό τους προσωπικό στυλ εκφοράς λόγου.

Να αξιοποιούν στρατηγικές διαπροσωπικής προφορικής επικοινωνίας (γλώσσα σώματος, εκφραστικότητα κ.τ.λ.) και προφορικής έκφρασης (επιτονισμός, ένταση φωνής κ.τ.λ.).

Δραστηριότητες - Ερωτήσεις

1ο Κείμενο

Εικόνα 1: Σκίτσο του Carlos Amorim (2017) χωρίς λεζάντα

1η ΦΑΣΗ: ΧΡΟΝΟΣ ΓΙΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Στη φάση αυτή οι μαθητές/-τριες παρατηρούν – εξετάζουν το σκίτσο χωρίς πρόθεση ερμηνείας του και κρατούν σημειώσεις.

ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ	ΤΕΧΝΙΚΕΣ
Αυθόρμητη παρατήρηση	Ζητά από τους/τις μαθητές/-τριες να παρατηρήσουν το έργο σιωπηλά χωρίς σχόλια. <i>Τι βλέπετε;</i>	Ατομική εργασία
Έκφραση πρώτων παρατηρήσεων	Καλεί τους/τις μαθητές/-τριες να καταγράψουν τις πρώτες παρατηρήσεις για το σκίτσο. <i>Τι παρατηρείτε; Ποια λεζάντα θα βάζατε στο σκίτσο;</i>	Εργασία σε ομάδες
Έκφραση πρώτων ερωτημάτων	Ζητά από τους/τις μαθητές/-τριες να εκφράσουν ερωτήματα – απορίες που τους δημιουργεί το σκίτσο, χωρίς να επιδιώκουν να εξαγάγουν συμπεράσματα. <i>Ποιες απορίες-ερωτήματα σας δημιουργεί το σκίτσο που βλέπετε;</i>	Εργασία σε ομάδες
Απομάκρυνση από το έργο	Ζητά από τους/τις μαθητές/-τριες να στρέψουν για 1-2 λεπτά το βλέμμα τους αλλού. <i>Κάντε ένα μικρό διάλειμμα από την παρατήρηση και στρέψτε αλλού το βλέμμα σας.</i>	
Επιστροφή στην παρατήρηση	Καλεί τους/τις μαθητές/-τριες να κυκλώσουν ενδιαφέροντα σημεία του σκίτσου και να σημειώσουν νέες παρατηρήσεις – απορίες. <i>Συνεχίστε την παρατήρηση, για να ανακαλύψετε καινούρια στοιχεία ή να δείτε τα γνωστά με ενδεχομένως διαφορετική οπτική.</i>	Εργασία σε ομάδες

2η ΦΑΣΗ: ΑΝΟΙΧΤΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΗΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Στη φάση αυτή οι μαθητές/-τριες λαμβάνουν υπόψη το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν το έργο, αξιοποιούν τη δημιουργική σκέψη τους, για να παρατηρήσουν καλύτερα το σκίτσο, χωρίς ακόμη να οδηγούνται σε ερμηνευτικές επισημάνσεις.

ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ	ΤΕΧΝΙΚΕΣ
Διέγερση προσοχής	Ρωτά τους/τις μαθητές/-τριες να πουν τι συμβαίνει στο σκίτσο. <i>Τι συμβαίνει στην εικόνα; Φτιάξτε ένα σύντομο «σενάριο» για αυτό που βλέπετε.</i>	Εργασία σε ομάδες
Αναζήτηση εκπλήξεων	Ζητά από τους/τις μαθητές/-τριες να επισημάνουν παράξενα στοιχεία, να εστιάσουν στις λεπτομέρειες, τα χρώματα, τα σχήματα, τις γραμμές και τα περιγράμματα των μορφών. <i>Αναζητήστε εκπλήξεις, κάτι παράξενο, ίσως υπερβολικό.</i>	Καταιγισμός ιδεών
Αναζήτηση συμβόλων	Καλεί τους/τις μαθητές/-τριες να αναζητήσουν σύμβολα. <i>Υπάρχουν στοιχεία που λειτουργούν, κατά τη γνώμη σας, συμβολικά;</i>	Καταιγισμός ιδεών
Διερεύνηση συναισθημάτων	Ρωτά τους/τις μαθητές/-τριες πώς τους φαίνονται τα πρόσωπα, οι φιγούρες και ποια ατμόσφαιρα αποπνέουν. <i>Ποια ψυχική διάθεση σας δημιουργεί η παρατήρηση της εικόνας;</i>	Καταιγισμός ιδεών

3η ΦΑΣΗ: ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΕ ΒΑΘΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Στη φάση αυτή οι μαθητές/-τριες επιστρέφουν στις προηγούμενες επισημάνσεις, για να τις αναλύσουν, να εμβαθύνουν, να ερμηνεύσουν, ενεργοποιώντας την κριτική σκέψη τους.

ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ	ΤΕΧΝΙΚΕΣ
Ερμηνεία των εκπλήξεων	Ζητά από τους/τις μαθητές/-τριες να προσεγγίσουν κριτικά τα στοιχεία που έχουν επισημάνει ως παράξενα ή υπερβολικά. <i>Γυρίστε πίσω σε αυτό που σας εξέπληξε. Γιατί ο σκιτσογράφος δημιούργησε αυτή την έκπληξη;</i>	Συζήτηση στην ολομέλεια
Ερμηνεία συμβόλων	Ζητά από τους/τις μαθητές/-τριες να επιχειρήσουν να αποκωδικοποιήσουν τους συμβολισμούς. <i>Πώς ερμηνεύονται τα σύμβολα;</i>	Συζήτηση στην ολομέλεια
Διανοητικές αλλαγές	Καλεί τους/τις μαθητές/-τριες να τροποποιήσουν τις μορφές και να στοχαστούν πάνω στο αποτέλεσμα της αλλαγής. <i>Πώς θα μπορούσαν να είχαν αλλιώς απεικονιστεί οι μορφές; Θα άλλαξε τότε το μήνυμα;</i>	Εργασία σε ομάδες
Επανεξέταση αρχικών ερωτημάτων	Καλεί τους/τις μαθητές/-τριες να δώσουν τεκμηριωμένες απαντήσεις στα ερωτήματα που είχαν θέσει και στις απορίες που είχαν δημιουργηθεί κατά την αρχική φάση της διεργασίας. <i>Αξιοποιώντας τις παρατηρήσεις και τις επισημάνσεις που έχετε κάνει, ποιες απαντήσεις θα δίνατε στα αρχικά ερωτήματα και τις απορίες σας; Θα δίνατε διαφορετική λεζάντα στο σκίτσο ύστερα από την όλη διεργασία; Αν ναι, ποια θα ήταν αυτή;</i>	Εργασία σε ομάδες

Χρήση επιπλέον πηγών	Θέτει υπόψη των μαθητών/-τριών τη λεζάντα που ο δημιουργός του επέλεξε για το σκίτσο «Fake news» (βλ. 2ο κείμενο) και τους ζητά να τη συγκρίνουν με τη δική τους. <i>Πώς σας φαίνεται η επιλογή του δημιουργού; Ποια η σχέση της με τη δική σας;</i> Δίνει στους/στις μαθητές/-τριες για συζήτηση και άλλα σκίτσα σχετικά με το θέμα (βλ. 3ο και 4ο σκίτσο). <i>Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζετε στα σκίτσα;</i>	Εργασία σε ομάδες και ύστερα συζήτηση στην ολομέλεια Συζήτηση στην ολομέλεια

2ο Κείμενο

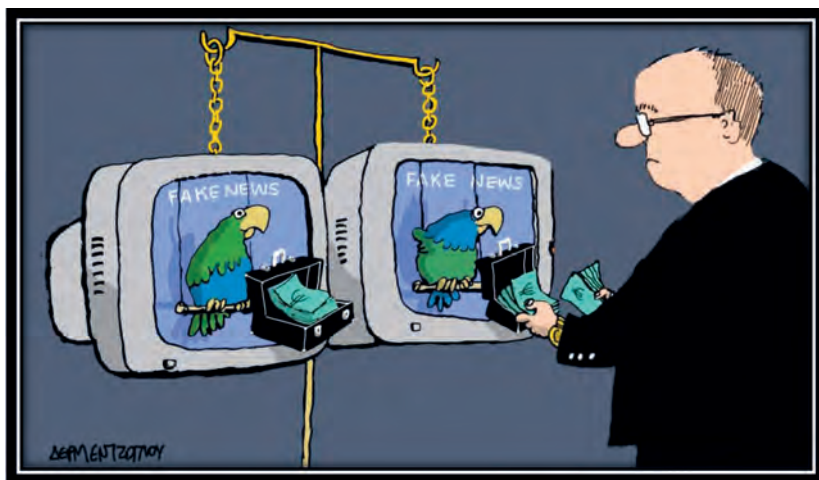
Εικόνα 2: Σκίτσο του Carlos Amorim (2017) με λεζάντα

3ο Κείμενο

Εικόνα 3: Σκίτσο του Γ. Δερμεντζόγλου (2017)

4ο Κείμενο

Εικόνα 4: Σκίτσο του Γ. Δερμεντζόγλου (2018)

4η ΦΑΣΗ: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΑΣ

Με βάση την εμπειρία των προηγούμενων φάσεων οι μαθητές/-τριες καλούνται σε μια ολιστική και αναστοχαστική προσέγγιση του έργου.

ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ	ΤΕΧΝΙΚΕΣ
Ανάκληση της διεργασίας	Ζητά από τους/τις μαθητές/-τριες να θυμηθούν την όλη διεργασία. <i>Φέρτε στο μυαλό σας την όλη διεργασία. Αναβιώστε την σιωπηλά για λίγα λεπτά.</i>	Ατομική εργασία
Ολιστική – Αναστοχαστική προσέγγιση	Καλεί τους/τις μαθητές/-τριες να οργανώσουν τη σκέψη τους σε κείμενο και να το συνδέσουν με ένα κριτικό ερώτημα. <i>Γράψτε ένα κείμενο δύο παραγράφων που να συνοψίζει την πορεία των σκέψεων και των παραδοχών σας πριν και μετά την προσέγγιση του έργου. Διατυπώστε ένα κριτικό ερώτημα για το θέμα.</i>	Ατομική εργασία

Οδηγίες για τον/την εκπαιδευτικό

Η όλη διαδικασία αποτελεί μια αυτοτελή εκπαιδευτική δραστηριότητα. Μπορεί, ωστόσο, να λειτουργήσει και ως προαναγνωστικό στάδιο στη διδακτική πρόταση «Στον κόσμο των ψευδών ειδήσεων», καθώς εκεί υιοθετείται η κριτική συνεξέταση γραπτών κειμένων σχετικών με το θέμα. Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί, επίσης, να αξιοποιήσει τα κριτικά ερωτήματα που διατύπωσαν οι μαθητές/-τριες στη φάση του αναστοχασμού, προκειμένου να σχεδιάσει τη δική του/της διδακτική διαδρομή.

7^η Διδακτική πρόταση: Μελέτη και ανασχεδιασμός ιστοσελίδας

Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης: 2 ώρες

Δημιουργός: Στάθης Λεουτσάκος

Συνοπτική παρουσίαση της διδακτικής πρότασης

Ο σκοπός της πρότασης είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές με τον σχεδιασμό, την κριτική ανάγνωση και τον ανασχεδιασμό μιας ιστοσελίδας. Συνιστά μια πρακτική κριτικού γραμματισμού στα Μέσα (critical media literacy).

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες αναμένεται να είναι σε θέση:

A. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων

Να εντοπίζουν τα επιμέρους κειμενικά είδη που ενσωματώνονται σε ευρύτερα κείμενα (π.χ. ιστοσελίδες), το περιεχόμενο, τον τρόπο οργάνωσης, τις συμβάσεις και τη γλώσσα τους.

A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί κειμένων

Να εξηγούν με ποιον τρόπο οι γλωσσικές επιλογές ή οι βασικές πληροφορίες που εντόπισαν στα κείμενα υπηρετούν την πρόθεση του εκάστοτε πομπού, τις ιδεολογικές θέσεις και τους κοινωνικούς του σκοπούς.

Να μετασχηματίζουν γλωσσικά και κειμενικά στοιχεία και να εξηγούν πώς αυτοί οι μετασχηματισμοί αλλάζουν με τη σειρά τους το νόημα και τον επικοινωνιακό στόχο των κειμένων.

A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων

Να αξιολογούν τα κείμενα ως προς τις γλωσσικές επιλογές που εντοπίζονται σε αυτά, την αποτελεσματικότητα των σημειωτικών τρόπων και πόρων στη συγκρότηση του νοήματος και τον επικοινωνιακό στόχο.

Να προσεγγίζουν κριτικά και να αναστοχάζονται σχετικά με τρόπους με τους οποίους στερεοτυπικές οπτικές εγγράφονται στις χρήσεις της γλώσσας και άλλων σημειωτικών κωδίκων και αναπαράγουν στερεότυπα και προκαταλήψεις, σε διάφορα κείμενα (π.χ. να διατυπώνουν κριτικά ερωτήματα, να σκέφτονται εναλλακτικές οπτικές για το περιεχόμενο των κειμένων κ.ά.).

Να συγκρίνουν πληροφορίες μεταξύ κειμένων για το μελετώμενο θέμα ως προς την πληρότητα, την εγκυρότητα και αξιοπιστία του περιεχομένου, ως προς τις ιδεολογικές θέσεις που εγγράφονται κ.λπ.

Κείμενα

1. Τράπεζα Χρόνου Αθήνας, <http://www.time-exchange.gr/> Ανακτήθηκε στις 31/03/2018.
2. Παπάζογλου, Νίκη. (2015/ Ιανουάριος). «Τι είναι οι Τράπεζες Χρόνου», <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/775137/ti-einai-i-trapeza-hronou> Ανακτήθηκε στις 31/03/2018.

Οδηγίες για τον εκπαιδευτικό:

Η υλοποίηση του σεναρίου αυτού απαιτεί ηλεκτρονικούς υπολογιστές συνδεδεμένους με το διαδίκτυο. Οι μαθητές/μαθήτριες μπορούν στο Εργαστήριο Πληροφορικής του σχολείου να δουλέψουν ομαδικά σε σταθμούς εργασίας, με βάση τα ερωτήματα που τίθενται.

Ερωτήσεις

Παρατηρήστε την ιστοσελίδα <http://www.time-exchange.gr/> και σκεφτείτε, κρατώντας σημειώσεις, τα εξής ερωτήματα, για να τα συζητήσουμε στην τάξη, με σκοπό να παρουσιάσετε και να αξιολογήσετε το περιεχόμενο της ιστοσελίδας:

1. Ποιο είναι το θέμα της ιστοσελίδας;
2. Ποιοι, κατά τη γνώμη σας, τη δημιούργησαν και για ποιον σκοπό;
3. Ποια είναι η δομή της, όπως προσδιορίζεται από τους επιμέρους συνδέσμους

- (links) της; Θεωρείτε τη δομή αυτή λειτουργική (εύχρηστη) για την προσέγγιση της ιστοσελίδας;
4. Σε ποιους θεωρείτε ότι απευθύνεται; Πώς το συμπεραίνετε αυτό;
  5. Ποιους δεν αφορά η ιστοσελίδα αυτή; Ποιους αποκλείει;
  6. Θεωρείτε την ιστοσελίδα αξιόπιστη; Σας πείθει το περιεχόμενό της; Είναι, κατά τη γνώμη σας, ελκυστική;
  7. Τι θα υποστήριζαν αυτοί που θα ήταν αντίθετοι με τη δημιουργία αυτής της ιστοσελίδας;
  8. Εσείς τι πιστεύετε για τη χρησιμότητα αυτής της ιστοσελίδας;
  9. Στην ιστοσελίδα ο δημιουργός της ενσωματώνει πολλά και διαφορετικά κείμενα: πρόσκληση, αφίσα για πάρτι, οδηγίες και συμβουλές, βίντεο με κινούμενα σχέδια και πληροφοριακό κείμενο. Τι εξυπηρετεί, κατά τη γνώμη σας, η ενσωμάτωση των κειμένων αυτών; Ποιες πληροφορίες παρέχουν ως προς το θέμα;
  10. Να συγκρίνετε την ιστοσελίδα αυτή με το ρεπορτάζ της Newsbeast <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/775137/ti-einai-i-trapeza-hronou> με βάση τους εξής άξονες: α) τις πληροφορίες/στοιχεία που παρέχουν ως προς το θέμα τους, β) τις προθέσεις των δημιουργών τους.

Δραστηριότητα

Να ανασχεδιάσετε υποθετικά τη δομή και το περιεχόμενο της ιστοσελίδας. Τι επιλογές θα κάνατε ως προς το κοινό που θα θέλατε, τις πληροφορίες που θα δίνετε και τα κείμενα που θα ενσωματώνατε; Να δικαιολογήσετε τις όποιες επιλογές σας.

8^η Διδακτική πρόταση: Αναπαραστάσεις της ψηφιακότητας⁵ σε αφηγήσεις-τραγούδια

Ενδεικτική διάρκεια υλοποίησης: 4 διδακτικές ώρες

Δημιουργός: Όλγα Κουτσιμπέλη

Συνοπτική παρουσίαση της διδακτικής πρότασης

Η πρόταση εστιάζει στην ανάπτυξη συνδυαστικών δεξιοτήτων ψηφιακού και κριτικού γραμματισμού, ενώ σε γλωσσικό επίπεδο επικεντρώνεται σε ασκήσεις ύφους (register) και ποικιλίας στον προφορικό λόγο αλλά και στον λόγο του σύγχρονου τραγουδιού. Μπορεί να αξιοποιηθεί αυτοτελώς αλλά και συνδυαστικά με άλλες διδακτικές προτάσεις ψηφιακού ή/και κριτικού γραμματισμού στους νέους.

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. Τραγούδι «Mr3», Στίχοι, μουσική & τραγούδι: Δεληβοριάς Φ.
2. Τραγούδι «Ρόζα», Στίχοι: Αλκαίος Ά., Μουσική: Μικρούτσικος Θ., Τραγούδι: Μητροπάνος Δ.
3. Τραγούδι «Αχ, Ευρώπη», Στίχοι, μουσική & τραγούδι: Πανούσης Τζ.

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων

Να εντοπίζουν τα χαρακτηριστικά της προφορικότητας των τραγουδιών.

A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμός κειμένων

Να διατυπώνουν υποθέσεις σχετικά με την ταυτότητα, την πρόθεση και την ιδεολογική θέση του κειμένου.

Να εξηγούν με ποιους τρόπους οι γλωσσικές επιλογές υπηρετούν τις προθέσεις των συγγραφέων του.

Να ερμηνεύουν προτάσεις των κειμένων αξιοποιώντας κειμενικά, επικοινωνιακά και ιστορικά συμφραζόμενα.

⁵ Η ψηφιακότητα ορίζεται από τις κάθε λογής εφαρμογές της πληροφορικής, του υπολογιστή, των δικτύων, του διαδικτύου, των κινητών τηλεφώνων, των τάμπλετ κ.λπ. και προϋποθέτει τον κώδικα. Η ψηφιακότητα συνδέεται με την παρουσίαση, τη διάδοση και την παραγωγή των ψηφιακών αντικειμένων.

A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων

Να αντιπαραβάλλουν και να συγκρίνουν κείμενα που αναφέρονται στο ίδιο θέμα ως προς την πρόθεση, τις ιδεολογικές θέσεις, το ύφος και την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητά τους.

Να συσχετίζουν μεταξύ τους τα μελετώμενα κείμενα κάνοντας διακειμενικές αναφορές όσον αφορά τις γνώσεις που παρέχουν, τις στάσεις ή αξίες που υποστηρίζουν.

Να διατυπώνουν κριτικά ερωτήματα, να αναδεικνύουν υπόρρητα νοήματα, να αντιστέκονται σε στερεότυπα, να σκέφτονται εναλλακτικές οπτικές για το περιεχόμενο των κειμένων, να ερμηνεύουν αξίες και στάσεις, να αναλύουν τους γλωσσικούς τρόπους με τους οποίους ο πομπός επιχειρεί να επηρεάσει τους δέκτες του, να προβληματίζονται για τις προθέσεις του κ.ά.

B2. Σύνθεση κειμένων (συγγραφική φάση)

Να αξιοποιούν τις πληροφορίες και τις βασικές έννοιες που εντόπισαν στα κείμενα αναφοράς στη σύνθεση των δικών τους κειμένων.

Να προσαρμόζουν το ύφος του κειμένου τους (π.χ. ύφος οικείο, επίσημο κ.ά.) τροποποιώντας το λεξιλόγιο, τη δομή των προτάσεων κ.ά. ανάλογα με τον σκοπό (π.χ. να πείσουν, να διαμαρτυρηθούν, να συγκινήσουν κ.ά.) και το κοινό στο οποίο απευθύνονται.

Κείμενο 1. «Mr3»**Στίχοι: Δεληβοριάς Φ.****Μουσική: Δεληβοριάς Φ.**

Πάνω από τα ATM
και τ' autocalfe
πάνω από τα goody's
και τα flocafe
πάνω απ' τα ringtones και τα sms
σε κοιτάζει η αγάπη σου που ξέχασες

Πάνω απ' τ' Applebees
και τα multiplex
πάνω από τα login
και τα password checks

πάνω από το Σείριο στην εθνική
σε κοιτάζει η αγάπη σου η πρωταρχική

Και γελάει μαζί σου που όλο ξενυχτάς
και καινούργια στέκια φτιάχνεις για να πας
και καινούργιες λέξεις
ενώ θες να πεις

Σ' αγαπώ
φοβάμαι να 'ρθω
να σε ξαναβρώ
κι όπως παλιά να σου πω
μόνο για σένα ειμ' εγώ
θέλω απλά να ζω
δίπλα σου κάθε λεπτό.

Πάνω από τα divx
πάνω από τα mp3
απ' τα free2go
κι από το b free
πάνω από τα κούριερ της ACS
σε κοιτάζει η αγάπη σου που ακόμα θες.

Πάνω απ' τα Starbucks
κι απ' τα coffee time
πάνω απ' τα old holborn
κι από τα slim line
πάνω από τα νούμερα της AGB
σε κοιτάζει η αγάπη σου η πραγματική.

Ανακτήθηκε από <https://www.youtube.com/watch?v=NYOJqdkacLM>

στις 10-4-2019.

Δραστηριότητες-Ερωτήσεις

Ακούστε το τραγούδι του Φοίβου Δεληβοριά «Mp3» (<https://www.youtube.com/watch?v=NYOJqdkacLM>)

1. Ποιος είναι ο αποδέκτης στο τραγούδι αυτό; Να αναδείξετε τα στοιχεία της ταυτότητας του με βάση τα γλωσσικά μέσα που αξιοποιούνται.
2. Στο τραγούδι κυριαρχεί μία αντίθεση. Να την εντοπίσετε και να την ερμηνεύσετε.

Κείμενο 2. «Ρόζα», τραγουδιστής: Μητροπάνος, Δ.**Στίχοι: Αλκαίος Α.****Μουσική: Μικρούτσικος Θ.**

Τα χείλη μου ξερά και διψασμένα
γυρεύουνε στην άσφαλτο νερό
περνάνε δίπλα μου τα τροχοφόρα
και συ μου λες μας περιμένει η μπόρα
και με τραβάς σε καμπαρέ υγρό

Βαδίζουμε μαζί στον ίδιο δρόμο
μα τα κελιά μας είναι χωριστά
σε πολιτεία μαγική γυρνάμε
δε θέλω πια να μάθω τι ζητάμε
φτάνει να μου χαρίσεις δυο φιλιά

Με παίζεις στη ρουλέτα και με χάνεις
σε ένα παραμύθι εφιαλτικό
φωνή εντόμου τώρα ειν' η φωνή μου
φυτό αναρριχώμενο η ζωή μου
με κόβεις και με ρίχνεις στο κενό

Πώς η ανάγκη γίνεται ιστορία
πώς η ιστορία γίνεται σιωπή
τι με κοιτάζεις Ρόζα μουδιασμένο
συγχώρα με που δεν καταλαβαίνω
τι λένε τα κομπιούτερς κι οι αριθμοί

Αγάπη μου από κάρβουνο και θειάφι
πώς σ' έχει αλλάξει έτσι ο καιρός
περνάνε πάνω μας τα τροχοφόρα
και γω μέσ' στην ομίχλη και τη μπόρα
κοιμάμαι στο πλευρό σου νηστικός

Πώς η ανάγκη γίνεται ιστορία
πώς η ιστορία γίνεται σιωπή
τι με κοιτάζεις Ρόζα μουδιασμένο
συγχώρα με που δεν καταλαβαίνω
τι λένε τα κομπιούτερς κι οι αριθμοί

Ανακτήθηκε από <https://www.youtube.com/watch?v=sliaSXxnNcg> στις 10-4-2019.

Ανακτήθηκε από <https://www.youtube.com/watch?v=sG3qS3zSxYY> (lyrics)
στις 10-4-2019.

Δραστηριότητες-Ερωτήσεις

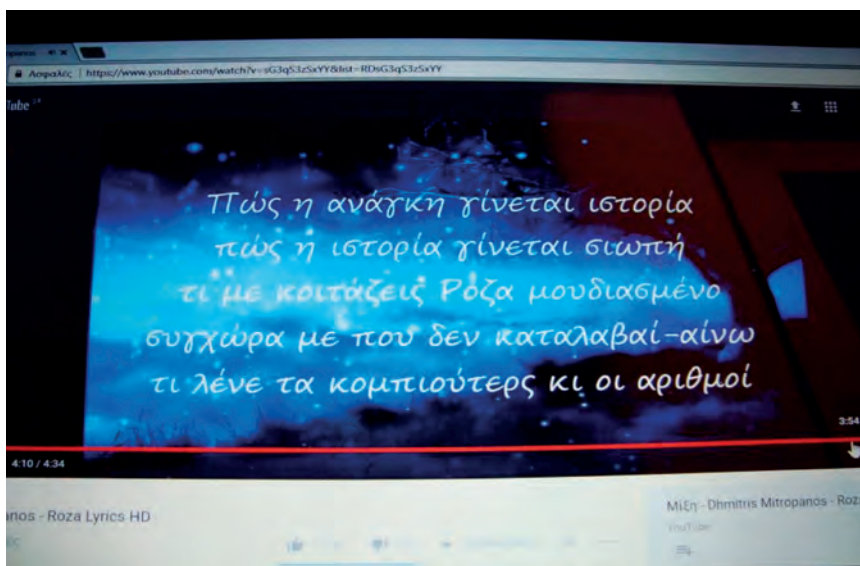
Ακούστε το τραγούδι του Δημήτρη Μητροπάνου «Ρόζα».

<https://www.youtube.com/watch?v=sliaSXxnNcg>

Προσέξτε τους στίχους του τραγουδιού (lyrics):

<https://www.youtube.com/watch?v=sG3qS3zSxYY>

1. Να σχολιάσετε τους στίχους «Συγχώρα με που δεν καταλαβαίνω τι λένε τα κομπιούτερς και οι αριθμοί». Ποιο στοιχείο ταυτότητας του ομιλητή-αφηγητή-τραγουδιστή προβάλλεται εδώ; Ποια είναι η ταυτότητά του;
2. Αν λάβετε υπόψη σας αυτό που ισχυρίζονται πολλοί, ότι η Ρόζα είναι η Ρόζα Λούξεμπουργκ (βλ. βιογραφικά στοιχεία), ποιο νομίζετε ότι είναι το θέμα και ποιος ο στόχος του τραγουδιού;

Κείμενο 3. «Αχ, Ευρώπη», τραγουδιστής: Πανούσης Τζ.**Στίχοι: Πανούσης Τζ.****Μουσική: Πανούσης Τζ.**

Αχ Ευρώπη, αχ Ευρώπη
εσύ μας μάranes, εσύ μας μάranes
Μας τη φέραν οι βάρβαροι
Μας θαμπώσαν με δώρα
Με χαντρούλες πολύχρωμες
και κουτιά κόκα κόλα

Μας τη φέραν οι βάρβαροι
μας φλομώσαν στο ψέμα
μας τρελάναν στα πέναλτι
και δεν έχουμε τέρμα

Δεν μπορώ δεν μπορώ δεν μπορώ να τη βρω
με κομπιούτερ και με κουμπάκια

Αχ Ευρώπη, Αχ Ευρώπη
εσύ μας μάranes, εσύ μας μάranes

Γιαπωνέζοι βρικόλακες
με καλώδια στο αίμα
Ξεχυθήκαν στο Σύνταγμα
από Δούρειο Ίππο
με καπνούς και με λείζερ
και μας πιάσαν στον ύπνο

Δεν μπορώ δεν μπορώ δεν μπορώ να τη βρω
με κομπιούτερ και με κουμπάκια

Ανακτήθηκε από <https://www.youtube.com/watch?v=4QS4K06iBq8>

στις 10-4-2019.

Δραστηριότητες-Ερωτήσεις

Ακούστε το τραγούδι του Τζίμη Πανούση «Αχ, Ευρώπη».

<https://www.youtube.com/watch?v=4QS4KO6iBq8>

1. Ποια είναι τα στοιχεία προφορικότητας;
2. Προσέξτε με ποιο τρόπο προβάλλεται η ψηφιακότητα για το χτίσιμο της ταυτότητας του ομιλητή-αφηγητή-τραγουδιστή. Γίνεται αποδεκτή η ψηφιακότητα ή όχι; Πώς μπορούμε να συσχετίσουμε τη συγκεκριμένη αναπαράσταση ψηφιακότητας με τις δύο προηγούμενες;

Δραστηριότητα για τα κείμενα 1, 2 και 3

1. Να συγκρίνετε τις τρεις παραπάνω αναπαραστάσεις ψηφιακότητας και να συζητήσετε το θέμα της διαφορετικής πρόσληψής της από διαφορετικούς αφηγητές-τραγουδιστές.

Δραστηριότητες παραγωγής λόγου

1. Να γράψετε ένα κείμενο επιχειρώντας να ερμηνεύσετε τους διαφορετικούς τρόπους προσέγγισης της ψηφιακότητας από τον κάθε ομιλητή-αφηγητή-τραγουδιστή. Ποιες αξίες και στάσεις εμπνέουν τον καθένα; Επιχειρήστε να αναλύσετε τους γλωσσικούς τρόπους με τους οποίους ο κάθε ομιλητής-αφηγητής-τραγουδιστής επιχειρεί να πείσει το κοινό/ακροατήριό του.
2. Να επιχειρήσετε σε ομάδες να γράψετε τους δικούς σας στίχους (ή άλλο δικό σας κείμενο) για τη σύγχρονη ψηφιακότητα, καταθέτοντας ταυτόχρονα και την προσωπική σας μαρτυρία για τον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο.

9^η Διδακτική πρόταση: Με αφορμή αναρτήσεις στο Facebook

Ενδεικτική διάρκεια: 2 διδακτικές ώρες

Δημιουργός: Πανταζής Μπελούδης

Συνοπτική παρουσίαση της διδακτικής πρότασης

Σ' αυτή τη διδακτική πρόταση αξιοποιούνται αναρτήσεις στο Facebook για την προσέγγιση διαφορετικών κειμενικών ειδών, όπως της γελοιογραφίας, του σκίτσου και της ανάρτησης – μικροαφήγησης. Έτσι, βασικοί στόχοι είναι: α) η αποκωδικοποίηση οπτικού μηνύματος και η λεκτική απόδοση του περιεχομένου του (οπτικός γραμματισμός) και β) η αναγνώριση στοιχείων προφορικότητας, λογοτεχνικών στοιχείων και άλλων χαρακτηριστικών σε σύντομα κείμενα – αναρτήσεις στο Facebook. Σε γλωσσικό επίπεδο, επιδιώκεται οι μαθητές, μεταξύ άλλων, να χρησιμοποιούν ποικίλες τεχνικές πύκνωσης (π.χ. απαλοιφή, γενίκευση κ.ά.), για να επιτύχουν την περιληπτική γραπτή απόδοση ενός κειμένου σε ένα σύντομο μήνυμα στο twitter (tweet story).

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

A. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων

Να εντοπίζουν το θέμα των κειμένων.

Να εντοπίζουν πληροφορίες σχετικά με το επικοινωνιακό πλαίσιο του κειμένου (πομπός, δέκτης, περιστάσεις επικοινωνίας, σκοπός της επικοινωνιακής περίπτωσης κ.λπ.) και το περιεχόμενο του μηνύματος.

A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμός κειμένων

Να εντοπίζουν στοιχεία προφορικότητας, λογοτεχνικά στοιχεία και άλλα χαρακτηριστικά σε σύντομα κείμενα - αναρτήσεις στο Facebook.

Να αποκωδικοποιούν την εικόνα - οπτικό μήνυμα (οπτικός γραμματισμός) και να αποδίδουν λεκτικά το περιεχόμενο.

A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων

Να αντιπαραβάλλουν και να συγκρίνουν τα κείμενα και να εντοπίζουν τις διαφορετικές οπτικές στην προσέγγιση ενός θέματος.

Να κατανοούν και να αποδίδουν λεκτικά τα σχόλια, την κριτική και τις θέσεις που οι συντάκτες των πολυτροπικών κειμένων – γελιογραφίες – προβάλλουν.

B. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου / Μετασχηματισμοί κειμένων

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

B1. Σχεδιασμός και οργάνωση κειμένων

Να αντιλαμβάνονται τις διαφορές στο νόημα μέσα από την επιλογή διαφορετικών σημειωτικών τρόπων (π.χ. χρήση εικόνων, ομιλίας, ήχου κ.ά.).

B2. Σύνθεση κειμένων

Να χρησιμοποιούν ποικίλους τρόπους, για να επιτύχουν τη συνοχή κατά τον μετασχηματισμό κειμένων π.χ. τη χρήση διαρθρωτικών λέξεων και φράσεων, σχηματισμό δευτερευουσών προτάσεων κ.ο.κ.

Να διαμορφώνουν το δικό τους προσωπικό στιλ εκφοράς λόγου.

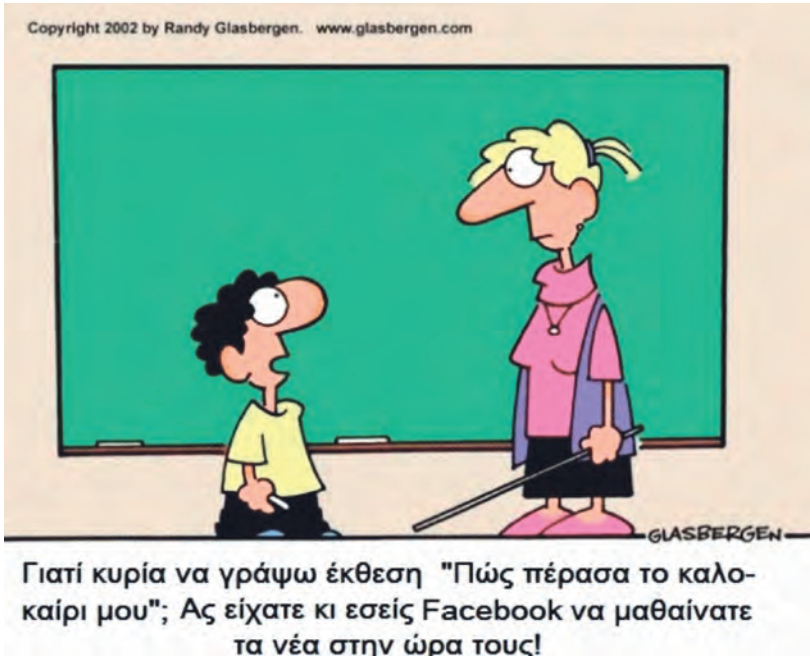
Να χρησιμοποιούν ποικίλες τεχνικές πύκνωσης (π.χ. απαλοιφή, γενίκευση κ.ά.), για να επιτύχουν την περιληπτική γραπτή απόδοση ενός κειμένου σε ένα σύντομο μήνυμα στο twitter.

B4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές και την αποτελεσματικότητα των παραγόμενων κειμένων

Να αναστοχάζονται για πιθανές δυσκολίες που αντιμετώπισαν και τις λύσεις στις οποίες οδηγήθηκαν κατά τη διαδικασία συγγραφής των κειμένων τους.

Κείμενα

1. Ανάρτηση στο Facebook – γελοιογραφία

2. Ανάρτηση στο Facebook – γελοιογραφία

3. Ανάρτηση στο Facebook – σκίτσο

4. Ανάρτηση στο Facebook. Της Ιωάννας Γεωργαντά. Ανακτήθηκε από: Πολύτροπη Γλώσσα, ενότητα Τέχνη.

Οδηγίες:

Πολύ συχνά στο Facebook αναρτώνται κείμενα, όπως το παρακάτω, πολύ κοντά στον προφορικό λόγο, αλλά και με πολλά χαρακτηριστικά του λογοτεχνικού λόγου και στοιχεία που θυμίζουν χρονογράφημα.

Διαβάστε το παρακάτω κείμενο, το οποίο αποτελεί ανάρτηση της Ιωάννας Γεωργαντά⁶ στο Facebook και παρατηρήστε τη χρήση των εικονιδίων στα σχόλια. Να λάβετε υπόψη ότι το κείμενο γράφτηκε αμέσως μετά το συμβάν σε κινητό τηλέφωνο και αναρτήθηκε απευθείας, χωρίς καμία βελτιωτική παρέμβαση.

⁶ Η Ιωάννα Γεωργαντά είναι ηθοποιός και σκηνοθέτης.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- Ομαδική εργασία: Να σχολιάσετε τις παραπάνω γελοιογραφίες (κείμενα 1 και 2) και το σκίτσο (κείμενο 3).
  - Ποιο είναι το θέμα; Να το αποδώσετε σε 1 – 2 σύντομες προτάσεις.
  - Τι απεικονίζεται; Να αναφερθείτε στη δράση, στα πρόσωπα, στον χώρο.
  - Τι παρατηρήσεις έχετε να κάνετε;
  - Τι επιχειρεί να στιγματίσει ο γελοιογράφος / σκιτσογράφος; Ποια άποψη εκφράζει;
  - Με ποιους τρόπους επιτυγχάνει να αποδώσει το θέμα του; Σε τι συνίσταται το χιούμορ του;
- Να εντοπίσετε στοιχεία προφορικότητας και λογοτεχνικά στοιχεία στο 4ο κείμενο. (Ομαδική εργασία)

3. Στο 4ο κείμενο να αντικαταστήσετε τα emoticons με σύντομα σχόλια. (Ομαδική εργασία)
4. Αφού λάβετε υπόψη τις οδηγίες για το 4ο κείμενο, να αφηγηθείτε το περιστατικό της ανάρτησης σε γ' πρόσωπο, συντάσσοντας με τη σειρά σας μια δική σας ανάρτηση στο Facebook. Στην αφήγησή σας να αποδώσετε και τα σχόλια της συντάκτριας του αρχικού κειμένου. (Ομαδική ή ατομική εργασία)
5. Με θέμα το ίδιο περιστατικό να συντάξετε ένα tweet story (μικροαφήγηση έως 140 χαρακτήρες/γράμματα). Να αποδώσετε και τα σχόλια της συντάκτριας του αρχικού κειμένου. Να προσπαθήσετε, επίσης, να διατηρήσετε το ύφος του αρχικού κειμένου. (Ομαδική ή ατομική εργασία)
6. Με αφορμή μια προσωπική, καθημερινή σας εμπειρία να γράψετε ένα σύντομο κείμενο, που θα αναρτήσετε στο Facebook. (150 λέξεων). Αν θέλετε, χρησιμοποιήστε κατάλληλα emoticons, για να εμπλουτίσετε το κείμενό σας. (Ατομική εργασία)

Δραστηριότητες Αναστοχασμού

Για τη σύνταξη των κειμένων:

Οδηγία προς τον εκπαιδευτικό:

Οι παρακάτω δραστηριότητες αναστοχασμού ακολουθούν μετά τη σύνταξη και τη διόρθωση των κειμένων των μαθητών.

- Ποιες στρατηγικές (προσθήκη διαρθρωτικών λέξεων/φράσεων, δημιουργία δευτερευουσών προτάσεων κ.ο.κ.) ακολούθησα για τη συνοχή του κειμένου στην 4η δραστηριότητα;
- Ποιες στρατηγικές ακολούθησα για την πύκνωση του κειμένου στην 5η δραστηριότητα; Ποια σημεία του αρχικού κειμένου επέλεξα να κρατήσω και ποια αφαίρεσα; Κατάφερα να αποδώσω το ύφος του αρχικού κειμένου και με ποιον τρόπο ;
- Τα κείμενα που συντάσσουν οι ομάδες παρουσιάζονται στην ολομέλεια. Ακολουθεί σχολιασμός και συζήτηση. Στη συνέχεια η κάθε ομάδα προχωρά σε διορθώσεις ή βελτίωση του κειμένου, ανάλογα με τα σχόλια και τις παρατηρήσεις που δέχτηκε.
- Οι ατομικές εργασίες παρουσιάζονται στην ολομέλεια. Ακολουθεί σχολιασμός και συζήτηση. Στη συνέχεια κάθε μαθητής προχωρά σε διορθώσεις ή βελτίωση του κειμένου του, ανάλογα με τα σχόλια και τις παρατηρήσεις που δέχτηκε. *Εναλλακτικά*, για εξοικονόμηση χρόνου, μπορεί ο σχολιασμός των κειμένων να γίνει ανά ζεύγη: ο κάθε μαθητής να σχολιάζει το κείμενο ενός συμμαθητή του. Στη συνέχεια ακολουθούν οι διορθώσεις ή δεύτερη γραφή του κειμένου. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι συμβουλευτικός καθ' όλη τη διαδικασία.

Θεματικός άξονας

.....

Άνθρωπος και κοινωνικά περιβάλλοντα

10^η Διδακτική πρόταση: Γλωσσική Ποικιλότητα

Ενδεικτική διάρκεια υλοποίησης: 8 διδακτικές ώρες

Δημιουργός: Γιάννης Ι. Πασσάς

Συνοπτική παρουσίαση της πρότασης

Στην πρόταση αυτή επιχειρείται μία εφαρμογή των βασικών αρχών του Νέου Προγράμματος Σπουδών στο σχεδιασμό μιας ολοκληρωμένης διδακτικής ενότητας από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό. Το περιεχόμενο της διδασκαλίας οργανώνεται γύρω από δραστηριότητες ανάγνωσης κειμένων, που εντάσσονται στους συγκεκριμένους θεματικούς άξονες, και μέσω καθορισμένων διαδικασιών στοχεύουν στην ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων και του κριτικού γραμματισμού των μαθητών. Τα κείμενα ανήκουν σε διαφορετικά είδη και τύπους (εικόνα, βίντεο, λήμμα λεξικού, δημοσιογραφικό, επιστημονικό), έχουν νοηματική πληρότητα και είναι στοχαστικά, θέτουν δηλαδή ερωτήματα χωρίς απαραίτητα να δίνουν απαντήσεις, ώστε οι μαθητές να αποδεσμευτούν από τη νοοτροπία του κειμένου - προτύπου.

Η επιλογή τόσο του θεματικού άξονα και του θέματος όσο και των κειμένων, αλλά και ο καθορισμός των διαδικασιών και των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων γίνεται από τον εκπαιδευτικό (και σε συνεργασία με τους μαθητές του) με κριτήριο τα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς των ίδιων των μαθητών, ώστε να εξασφαλιστεί η ουσιαστική εμπλοκή τους στη διαδικασία της μάθησης. Η πρόταση βασίζεται στις παιδαγωγικές αρχές των πολυγραμματισμών της Ομάδας του Νέου Λονδίνου και αξιοποιεί ως στρατηγικές ανάγνωσης και παραγωγής λόγου το διαδικαστικό μοντέλο και το Σχέδιο.

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. «Γιατί να σώσουμε τις γλώσσες που πεθαίνουν;» (2009, 29 Οκτωβρίου). *The New York Times*. Ανακτήθηκε από <https://ideas.blogs.nytimes.com/2009/10/29/why-save-dying-languages/>
2. Κακριδή - Φεράρι, Μ. (2001). Πλούσιες και φτωχές γλώσσες. Στο *Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης.
3. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής. (1998). *Διάλεκτος / Ιδίωμα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
4. UNESCO. (2011). Languages matter. Ανακτήθηκε από <https://www.youtube.com/watch?v=dE5qkGNe63Q>

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

A. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων
Να εντοπίζουν και να αναγνωρίζουν τις κύριες συμβάσεις των κειμενικών ειδών ως προς τη γλώσσα και το οργανωτικό πρότυπο, καθώς και βασικές πληροφορίες που αφορούν την επικοινωνιακή περίσταση και το ύφος.
A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί κειμένων
Να εξηγούν με ποιον τρόπο οι γλωσσικές επιλογές ή οι βασικές πληροφορίες που εντόπισαν στα κείμενα υπηρετούν τις προθέσεις του εκάστοτε πομπού.   Να ερμηνεύουν λέξεις / φράσεις των κειμένων, αξιοποιώντας κειμενικά, επικοινωνιακά και ιστορικά συμφραζόμενα.
A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων
Να αξιολογούν τα κείμενα ως προς γλωσσικές επιλογές που εντοπίζονται σε αυτά και την αποτελεσματικότητα των σημειωτικών τρόπων και πόρων στη συγκρότηση του νοήματος και τον επικοινωνιακό στόχο.   Να προσεγγίζουν κριτικά και να αναστοχάζονται σχετικά με τρόπους με τους οποίους στερεοτυπικές οπτικές εγγράφονται στις χρήσεις της γλώσσας και άλλων σημειωτικών κωδίκων και αναπαράγουν στερεότυπα και προκαταλήψεις.
A4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές κατανόησης κειμένων
Να αναγνωρίζουν τις προσωπικές αξίες, στάσεις, εμπειρίες, ιδεολογικές θέσεις που τους επηρεάζουν στη διαδικασία νοηματοδότησης του κειμένου.

Β. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου / Μετασχηματισμοί κειμένων

Β2. Σύνθεση νέων κειμένων

Να χρησιμοποιούν ποικίλες τεχνικές πύκνωσης ή παράφρασης, για να επιτύχουν την περιληπτική απόδοση των κειμένων ανάλογα με την εκάστοτε επικοινωνιακή περίσταση.

Να παράγουν ιδέες για τα δικά τους κείμενα, χρησιμοποιώντας ως πηγή ένα επιχειρηματολογικό κείμενο.

Να αξιοποιούν τις γνώσεις τους για το κειμενικό είδος της επιχειρηματολογίας, προκειμένου να παράγουν τα δικά τους κείμενα.

Β4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές και την αποτελεσματικότητα των παραγόμενων κειμένων

Να αναστοχάζονται, αποτιμώντας την πορεία των ενεργειών τους με βάση πιθανές δυσκολίες που αντιμετώπισαν και τις λύσεις τις οποίες επέλεξαν.

1ο ΣΤΑΔΙΟ: Το σχεδιασμένο

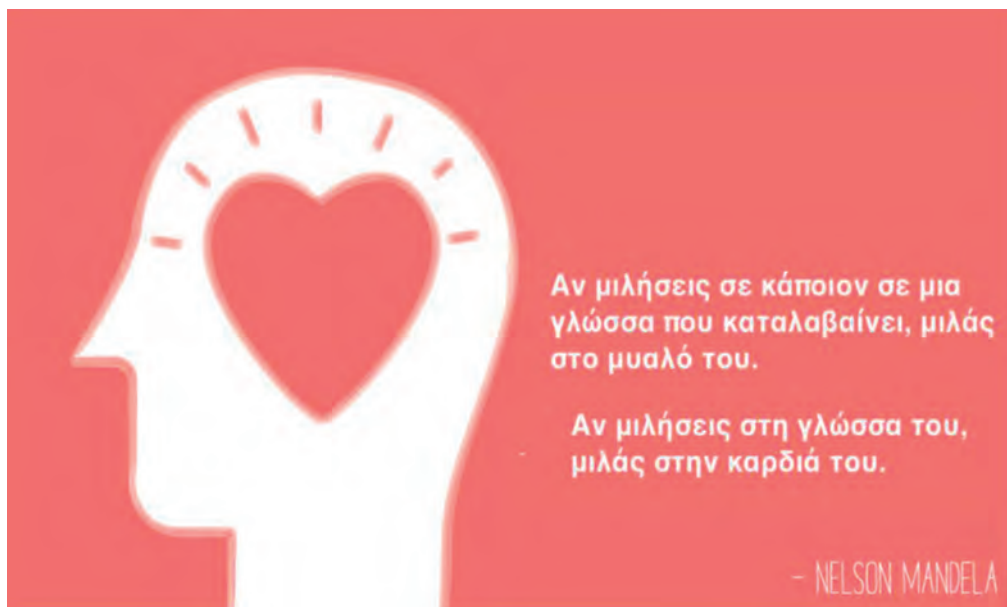
(4 Διδακτικές Ώρες)

1η ΦΑΣΗ: Διερεύνηση του θέματος (τοποθετημένη πρακτική)

Οδηγία

Στη φάση αυτή επιδιώκεται η βιωματική εμπλοκή των μαθητών στην υπό εξέταση ενότητα και στη διεύρυνση της εμπειρικής γνώσης της. Η φάση αυτή προτείνεται να μην επισπευστεί, διότι είναι εκείνη που ουσιαστικά εξασφαλίζει το πέρασμα από τα συγκεκριμένα πράγματα στις αφηρημένες ιδέες.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Δραστηριότητες

1. Παρατηρήστε για λίγο την εικόνα.
2. Ποιο πιστεύετε πως είναι το θέμα της;
3. Ποιες σκέψεις και συναισθήματα σας γεννά;
4. Έχετε σχετικές προσωπικές εμπειρίες;

2η ΦΑΣΗ: Επεξεργασία Κειμένων (ανοιχτή διδασκαλία & κριτική πλαισίωση)

Οδηγία

Το στάδιο αυτό εντάσσεται στο πλαίσιο δύο παιδαγωγικών αρχών, της «ανοιχτής καθοδήγησης», κατά την οποία η γνώση παρουσιάζεται με αναλυτικό τρόπο και μοντελοποιείται, και της «κριτικής πλαισίωσης», που αναφέρεται στην ερμηνεία και κριτική ανάλυση του κοινωνικοπολιτισμικού πλαισίου. Η προσέγγιση αυτή απαιτεί επομένως πολλαπλές αναγνώσεις των κειμένων, συχνά παλίνδρομες (βλ. Κείμενα 4 & 5).

Στην ανάγνωση του κειμένου ιδιαίτερα χρήσιμο θεωρείται το «διαδικαστικό μοντέλο» γλωσσικής διδασκαλίας, το οποίο διακρίνεται σε τρία στάδια:

- το προ-αναγνωστικό (ανάκληση εμπειριών και διατύπωση υποθέσεων),
- το αναγνωστικό, και
- το μετα-αναγνωστικό (συνολική θεώρηση του κειμένου, διατύπωση εναλλακτικών οπτικών κ.τ.λ.).

Στο αναγνωστικό στάδιο η ανάλυση κάθε κειμένου ξεκινά από την τοποθέτηση στο κοινωνικοπολιτισμικό του πλαίσιο (συγκεκριμένο) και τη διερεύνηση της επικοινωνιακής περίπτωσης, του τρόπου δηλαδή με τον οποίο το πλαίσιο αυτό διαμορφώνει τον σκοπό και την ιδεολογική του λειτουργία. Ιδιαίτερα σημαντική στη φάση αυτή είναι η διάκριση του επιπέδου ύφους, που εξαρτάται από το «πεδίο» (= το θέμα του κειμένου), τους «συνομιλιακούς ρόλους» (= η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ του παραγωγού και των αποδεκτών του κειμένου) και τον «τρόπο» (= οι σημειωτικοί πόροι που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή του νοήματος). Ακολουθεί η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίον οι εξωτερικοί παράγοντες (συγκεκριμένο και επικοινωνιακή περίπτωση) πραγματώνονται μέσω της γλώσσας. Συγκεκριμένα, διερευνώνται οι πηγές που συμβάλλουν στη θεμελίωση της κειμενικής συνοχής και συνεκτικότητας και ο τρόπος παραγωγής του νοήματος στις επιμέρους προτάσεις του κειμένου (λεξικογραμματικά στοιχεία).

Το στάδιο αυτό λειτουργεί και ως το «προσυγγραφικό στάδιο» της παραγωγής

λόγου που θα ακολουθήσει. Οι μαθητές συλλέγουν από τα κείμενα πληροφορίες που θα στηρίξουν το περιεχόμενο της συγγραφής του και εξοικειώνονται με δομικά πρότυπα διαφορετικών κειμενικών ειδών, παρόμοιων με αυτά που θα κληθούν στη συνέχεια να παραγάγουν οι ίδιοι. Έτσι, εξασφαλίζεται ότι οι μαθητές θα αποκτήσουν την απαραίτητη εμπιστοσύνη στις γνώσεις τους.

Η ενασχόληση με ολόκληρα κείμενα προτείνεται να ξεκινά από κειμενικά είδη που αναπαριστούν τις εμπειρίες των μαθητών (π.χ. βίντεο, λήμματα λεξικών), ώστε να εξασφαλιστεί το πέρασμα από το οικείο στο ανοίκειο (βλ. Κείμενα 2 & 3).

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

<https://www.youtube.com/watch?v=dE5qkGNe63Q>

Unesco (2011)
Languages matter!

Δραστηριότητες

1. Ποιο είναι το θέμα του βίντεο;
2. Ποιος είναι ο δημιουργός του, σε ποιο ακροατήριο απευθύνεται και με ποιον σκοπό;
3. Ποια είναι τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο βίντεο; Ποιες είναι οι ιδιότητές τους; Ποια από αυτά μιλούν και ποια παραμένουν σιωπηλά;
4. Πώς παρουσιάζονται τα πρόσωπα στα «καρέ» του βίντεο; Για ποιον λόγο ο δημιουργός του έκανε αυτήν την επιλογή;
5. Παρατηρήστε τη μουσική του βίντεο. Πόσο αποτελεσματική τη θεωρείτε σε σχέση με το θέμα του;
6. Ποια επιχειρήματα προβάλλονται στο βίντεο υπέρ της προστασίας της πολυγλωσσίας;
7. Ποιες απειλές της πολυγλωσσίας παρατηρήσατε και ποιες προτάσεις διατυπώθηκαν για την προστασία της;

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

[Λεξικό Τριανταφυλλίδη]

διάλεκτος η [diálektos]: ιδίωμα με μεγάλη έκταση ή με σημαντικές διαφορές από την κοινή στην προφορά, στη μορφολογία, στη σύνταξη και στο λεξιλόγιο, που δε θεωρείται όμως διαφορετική γλώσσα: *Κυπριακή / ποντιακή / τσακωνική* ~. || *Μιλάει στη ρουμελιώτικη διάλεκτο*, ιδίωμα. || ποικιλία μιας γλώσσας: *Η αρχαία ελληνική γλώσσα παρουσιάζεται εξ αρχής χωρισμένη σε διαλέκτους, από τις οποίες οι κυριότερες ήταν η ιωνική, η αττική, η αιολική και η δωρική.*

[λόγ. < ελνστ. διάλεκτος, αρχ. σημ.: `κοινή γλώσσα']

[Λεξικό Τριανταφυλλίδη]

ιδίωμα το [idioma]: 1α. (γλωσσ.) τοπική παραλλαγή μιας γλώσσας, με μικρές αποκλίσεις από την κοινή γλώσσα στο χώρο της φωνολογίας, της μορφολογίας ή του λεξιλογίου· (πρβ. *διάλεκτος*): *Το γλωσσικό ~ της Κύμης. Τα βόρεια ιδιώματα. Με την επικράτηση της κοινής νεοελληνικής γλώσσας τα ιδιώματα παραμερίζονται. Παρόλο που έζησε πολλά χρόνια στην Αθήνα, μιλάει ακόμα το ~ της πατρίδας του.* β. (σπάν.) ιδιαίτεροι φραστικοί και λεκτικοί τρόποι συγγραφέα. 2. (προφ.) ιδιαίτερη συνήθεια, λίγο ή πολύ παράδοση και συνήθ. ενοχλητική· ιδιοτροπία: *Έχει το ~ να διακόπτει τους συνομιλητές του.*

[λόγ. < αρχ. *ιδίωμα* `ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, ιδιαιτερότητα ύφους' (1α: γαλλ. *idiome* < αρχ. *ιδίωμα*)]

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (1998)

διάλεκτος / ιδίωμα

Δραστηριότητες

1. Τι είδους είναι το κείμενο αυτό; Ποια στοιχεία του επιβεβαιώνουν την κατάταξη που κάνατε;
2. Ποιο είναι το θέμα του κειμένου και ποιος ο σκοπός της δημιουργίας του;
3. Ποια έννοια ορίζεται σε καθένα από τα λήμματα (οριστέα έννοια); Σε ποια γενικότερη κατηγορία ανήκει η καθεμία (έννοια γένους); Σε τι διαφέρει καθεμία οριστέα έννοια από την έννοια γένους στην οποία ανήκει (ειδοποιός διαφορά);
4. Σε τι διαφέρουν οι διάλεκτοι από τα ιδιώματα;

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Θα ήταν εξ ορισμού κακό να μην υπήρχαν 7000 ομιλούμενες γλώσσες, αλλά μία; Είναι παράλογο να προσπαθούμε να σώσουμε τις γλώσσες που πεθαίνουν, ισχυρίζεται ένας γλωσσολόγος και σχολιαστής.

«Η κυρίαρχη αντίληψη των γλωσσολόγων και ανθρωπολόγων είναι ότι πρέπει να δι-
ασώσουμε όσες περισσότερες γλώσσες μπορούμε και ότι ο θάνατος καθεμιάς είναι

ένα ακόμα βήμα στο δρόμο προς τον αφανισμό της πολιτιστικής μνήμης της ανθρωπότητας», γράφει ο John McWhorter στο περιοδικό World Affairs.

Ωστόσο, όπως αποδεικνύεται από το παράδειγμα των αυτοχθόνων Αμερικανών, ο θάνατος μιας γλώσσας δε σημαίνει αναγκαστικά και τον θάνατο ενός πολιτισμού, αντιτείνει ο McWhorter. Αντίθετα, η τεχνητή διατήρηση μιας γλώσσας μπορεί να είναι χειρότερη.

Σε τελική ανάλυση ο θάνατος μιας γλώσσας είναι ένα σύμπτωμα της πύκνωσης της επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Η παγκοσμιοποίηση έκανε ανθρώπους που, μέχρι πρότινος ζούσαν απομονωμένοι, να μεταναστεύουν και να μοιράζονται με άλλους τις ίδιες περιοχές. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον η διατήρηση της γλωσσικής καθαρότητας από γενιά σε γενιά μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της αυτοαπομόνωσης (όπως συνέβη με τους Άμις) ή του βίαιου διαχωρισμού (οι Εβραίοι δε μιλούν Yiddish, για να αναδείξουν τη διαφορετικότητά τους, αλλά γιατί αναγκάστηκαν να ζουν σε καθεστώς φυλετικού διαχωρισμού). Τελικά, είναι οι Αφροαμερικανοί, εκείνοι οι Αμερικανοί, των οποίων η διάλεκτος απέχει περισσότερο από την κοινή Αγγλική, που είναι πιθανότερο να ζουν χωριστά από τους λευκούς γεωγραφικά και πολιτιστικά.

Η εναλλακτική λύση θα ήταν αυτόχθονες ομάδες να αφεθούν στην απομόνωσή τους και να συνεχίσουν να ζουν με την κακοποίηση γυναικών και την έλλειψη φαρμάκων και τεχνολογίας, όπως συχνά συμβαίνει σε τέτοιες κοινότητες.

The New York Times (2009)

Γιατί να σώσουμε τις γλώσσες που πεθαίνουν;

Δραστηριότητες

1. Τι είδους (κειμενικό είδος & τύπος) είναι το κείμενο αυτό και ποιο είναι το θέμα του;
2. Ποιος είναι ο συντάκτης του, σε ποιο ακροατήριο απευθύνεται και ποιος είναι ο σκοπός της συγγραφής του;
3. Ποιους αποκλείει το κείμενο και ποιοι θα αντιδρούσαν πιθανόν στη συγγραφή του;
4. Πόσο αποτελεσματικό κρίνετε τον τίτλο του κειμένου με κριτήρια την πληροφροκότητα και την προσέλκυση του ενδιαφέροντος του αναγνώστη;
5. Ποια είναι η λειτουργία της α' («Θα ήταν εξ ορισμού ... σχολιαστής») και της ε' παραγράφου («Η εναλλακτική λύση ... κοινότητες») του κειμένου;
6. Να εντοπίσετε τα βασικά δομικά μέρη του επιχειρήματος (ισχυρισμός - βαθμός βεβαιότητας - δεδομένα - εγγυήσεις - υποστήριξη - αντίλογος) που αναπτύσσεται στο κείμενο.

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Αξιολογούνται άραγε οι γλώσσες; Υπάρχουν δηλαδή γλώσσες επαρκείς και ανεπαρκείς, πολιτισμένες και πρωτόγονες, γλώσσες πλούσιες και φτωχές, ανώτερες και κατώτερες -που θα αντιστοιχούσαν κατά συνέπεια σε ανώτερες και κατώτερες φυλές; Υπάρχουν ασφαλή επιστημονικά κριτήρια για τέτοιου είδους κατατάξεις; Για τους Έλληνες ομιλητές φαίνεται ότι τα ερωτήματα αυτά είναι λυμένα, και μάλιστα με τον καλύτερο δυνατό τρόπο για την ελληνική γλώσσα. Θεωρούμε τη γλώσσα μας από τις πλουσιότερες του κόσμου και, μολονότι η διάκριση αυτή αφορά την αρχαία ελληνική, αγκαλιάζει οπωσδήποτε και τη νέα, τουλάχιστον όποτε υπάρξει αμφισβήτηση του κύρους της από τους ξένους.

Η γλωσσολογία, ωστόσο, έχει διαφορετική γνώμη ως προς το γενικότερο ζήτημα της αξιολογικής κατάταξης των γλωσσών. Κάθε γλώσσα, ως σύστημα επικοινωνίας των χρηστών της, θεωρείται απολύτως αυτόρκης για την κοινωνία που τη μιλά. Όσα στοιχεία (ήχους, λέξεις, δομές) χρειάζονται π.χ. οι αυτόχθονες της Αυστραλίας που μιλούν την άγνωστη σ' εμάς γλώσσα Ίλγκαρ για να εκφράσουν τις έννοιες που τους ενδιαφέρουν και τις σχέσεις μεταξύ των εννοιών, τόσα και έχουν επιλέξει για τη γλώσσα τους. Το ίδιο και οι Άγγλοι, οι Κινέζοι, οι Έλληνες κ.ο.κ. Δεδομένου λοιπόν ότι κάθε γλώσσα καλύπτει επαρκώς τις ανάγκες της κοινότητας που τη χρησιμοποιεί, όλες οι γλώσσες θεωρούνται καταστατικά ισότιμες. Η γλωσσολογία δεν δέχεται ότι υπάρχουν φυσικές γλώσσες «ανεπαρκείς», «πρωτόγονες» ή «κατώτερες», και τέτοιου είδους χαρακτηρισμούς τούς ανάγει σε εξωγλωσσικούς ιδεολογικούς μύθους.

Η περιοχή όπου εντοπίζονται διαφορές και ξεγελούν την κρίση μας είναι το λεξιλόγιο. Πράγματι, οι γλώσσες παρουσιάζουν διαφορές ως προς το λεξιλόγιό τους, ανάλογα με τους τομείς του φυσικού περιβάλλοντος που έχουν σημασία για την κοινωνία τους ή με τις δραστηριότητες που έχουν αναπτύξει. Π.χ. λέγεται ότι οι Εσκιμώοι έχουν πλουσιότατο λεξιλόγιο για την ποιότητα και τις μορφές του χιονιού, ενώ οι Άραβες για τις καμήλες και την έρημο, αλλά και τα μαθηματικά. Οι Ιταλοί ανέπτυξαν ορολογία για τη μουσική αλλά και για τα διάφορα είδη ζυμαρικών. Οι Γάλλοι για τη μόδα, την κουζίνα και τη διπλωματία. Στους αρχαίους Έλληνες οφείλουμε πολλούς όρους της φιλοσοφίας, στους Ρωμαίους το νομικό λεξιλόγιο κ.ο.κ.

Οι τομείς τους οποίους έχει αναπτύξει μια κοινωνία και συνεπώς το λεξιλόγιο της γλώσσας που τους εκφράζει αντικατοπτρίζουν στα μάτια μας τον πολιτισμό της. Ωστόσο, η ίδια γλώσσα σε άλλες περιστάσεις θα μπορούσε να εκφράσει οποιονδήποτε άλλον πολιτισμό. Θα προσάρμοζε κατάλληλα τα συγκεκριμένα στοιχεία της και κυρίως το λεξιλόγιό της (δηλαδή το γλωσσικό επίπεδο με τη μεγαλύτερη ρευστότητα), αλλά δεν θα χρειαζόταν να μεταβάλει καμία από τις συστατικές κατηγορίες ή τις ιδιότητες που χαρακτηρίζουν από κοινού όλες τις ανθρώπινες γλώσσες που ξέρουμε. Αν π.χ. μια κοινότητα του Αμαζονί-

ου αποφάσιζε ότι της είναι χρήσιμο να αναπτύξει τη νομική επιστήμη, θα χρειαζόταν να προσαρμόσει το λεξιλόγιό της στις νέες απαιτήσεις, το αντίστοιχο όμως θα συνέβαινε αν ελληνόφωνες κοινότητες πήγαιναν να ζήσουν στη ζούγκλα του Αμαζονίου.

Δεδομένου λοιπόν ότι όλες οι γλώσσες του κόσμου, χωρίς εξαίρεση, εμφανίζουν τις ίδιες κατηγορίες στοιχείων και ιδιοτήτων και λειτουργούν με τις ίδιες διαδικασίες, η όποια έλλειψη ισορροπίας τις διακρίνει στο μυαλό των ανθρώπων μπορεί να εξηγηθεί μόνο σε σχέση με το κύρος του πολιτισμού που εκφράζει η καθεμία. Οι πολιτισμοί όμως είναι και αυτοί αποτέλεσμα ιστορικών και κοινωνικοοικονομικών συγκυριών και δεν μπορούν να αξιολογούνται έξω από την κοινωνία και τις συνθήκες που τους γέννησαν. Και οπωσδήποτε δεν νοείται να αξιολογούνται ως δημιούργημα «ανώτερων» φυλών. Όπως δεν υπάρχουν «ανώτερες» φυλές αλλά μόνο φυλές διαφορετικές μεταξύ τους, έτσι δεν υπάρχουν και «ανώτερες» γλώσσες ως έκφραση «ανώτερων» πολιτισμών. Υπάρχουν μόνο γλώσσες που διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τα επιμέρους στοιχεία τους, όχι όμως ως προς τα γενικά χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες που συνιστούν το φαινόμενο γλώσσα. Αν οι γλώσσες ενσωματώνουν την ιστορία και τον πολιτισμό της κοινότητας που τις χρησιμοποιεί, το κάνουν όλες με τα ίδια γλωσσικά μέσα. Οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία ή αξιολογική ιεράρχηση βασίζεται σε εξωγλωσσικές συμβολικές επενδύσεις που ανάγονται εντέλει στο χώρο του ρατσισμού, των αντιεπιστημονικών και αυθαίρετων διακρίσεων δηλαδή, αναπαράγοντας τις μεθόδους του και στο πεδίο της γλώσσας. Από αυτήν την άποψη είναι -και εδώ- επικίνδυνες.

Μαρία Κακριδή - Φερράρι⁷ (2001)

Πλούσιες και φτωχές γλώσσες

Δραστηριότητες

1. Σε ποιο κειμενικό είδος και τύπο ανήκει το κείμενο που διαβάσατε;
2. Ποιο είναι το θέμα του;
3. Ποιος είναι ο συντάκτης του, σε ποιο ακροατήριο απευθύνεται και ποιος είναι ο σκοπός της συγγραφής του;
4. Στο κείμενο η συντάκτρια περιλαμβάνει και τον αντίλογο των απόψεών της; Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σας, έκανε αυτή την επιλογή;
5. Ποια λειτουργία επιτελεί καθεμία από τις παραγράφους του κειμένου;
6. Στο κείμενο γίνεται ευρεία χρήση παραδειγμάτων. Να ερμηνεύσετε την επιλογή αυτή της συντάκτριας.
7. Ποιος είναι ο σκοπός των ερωτημάτων με τα οποία ξεκινά το κείμενο;

---

⁷ Η Μαρία Κακριδή - Φερράρι είναι επίκουρη καθηγήτρια κοινωνιογλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

2ο ΣΤΑΔΙΟ: Ο Σχεδιασμός

(2 Διδακτικές Ώρες)

Το στάδιο αυτό αναφέρεται στην παιδαγωγική αρχή της «μετασχηματισμένης πρακτικής», δηλαδή στη μεταφορά της μάθησης σε νέα πολιτιστικά περιβάλλοντα. Προτείνεται η επιλογή θεμάτων απλών και σύντομων, με σαφείς αναφορές στους παράγοντες της επικοινωνιακής περίπτωσης (βλ. Παράρτημα).

Θέμα Παραγωγής Λόγου

- Κειμενικό είδος: επιχειρηματολογία.
- Περίσταση επικοινωνίας (κειμενικός τύπος, πομπός, δέκτης, αφορμή, σκοπός): ελεύθερη επιλογή.
- Θεματικοί άξονες: παρουσίαση των λόγων που καθιστούν αναγκαία την προστασία των διαλέκτων - κατάθεση προτάσεων, ώστε κάτι τέτοιο να επιτευχθεί.

Προσυγγραφική Φάση

Στη φάση αυτή πρέπει να εντοπιστούν στο θέμα τα στοιχεία της επικοινωνιακής περίπτωσης: το κειμενικό είδος, το θέμα, οι συνομιλιακοί ρόλοι (πομπός και δέκτης), ο κειμενικός τύπος. Στη συνέχεια παράγονται και οργανώνονται οι ιδέες που θα στηρίζουν την παραγωγή λόγου.

Δραστηριότητες

1. Συγκεντρώστε ιδέες για καθέναν από τους θεματικούς άξονες, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο του καταιγισμού ιδεών (brainstorming). Στο brainstorming πρέπει να καταγράψετε αυθόρμητα κάθε ιδέα (από τις γνώσεις και τις εμπειρίες σας) που έρχεται στον νου σας, χωρίς να τις αξιολογείτε ή να αποκλείετε ιδέες, ακόμα και αν φαίνονται παρόμοιες.
2. Αξιολογήστε τις ιδέες που καταγράψατε στη διαδικασία του brainstorming, αποκλείοντας όσες δεν σχετίζονται με το θέμα, ή αξιολογούνται ως χαμηλής ποιότητας, και συνδέοντας αυτές που σχετίζονται μεταξύ τους.
3. Τοποθετήστε τις ιδέες σε παραγράφους με μία λογική σειρά (χρονική, αξιολογική, θεματική κ.τ.λ.), όπως αρμόζει στο κειμενικό είδος της επιχειρηματολογίας.

Συγγραφική Φάση

Στο στάδιο αυτό οι μαθητές γράφουν το πρώτο σχεδιάσμα του κειμένου τους βασισμένοι στις γνώσεις που απέκτησαν στη διάρκεια του προσυγγραφικού σταδίου.

Δραστηριότητα

Γράψτε το κείμενό σας προσθέτοντας σε αυτό τα χαρακτηριστικά του κειμενικού τύπου που επιλέξατε στο προσυγγραφικό στάδιο.

3ο Στάδιο: Το Ανασχεδιασμένο

(2 Διδακτικές Ώρες)

ΜΕΤΑΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ

Στο στάδιο αυτό οι μαθητές βελτιώνουν το αρχικό τους κείμενο, αξιολογείται η ποιότητά του και γίνεται ο συνολικός αναστοχασμός για τη διαδικασία της γραφής.

Δραστηριότητες

1. Διαβάστε το κείμενό σας, κάνοντας τα τελευταία «ρετουσαρίσματα» στο επίπεδο της ορθογραφίας και της στίξης, των λέξεων (π.χ. επαναλήψεις, κοινότοπες λέξεις, ανακριβείς εκφράσεις κ.τ.λ.), της πρότασης (π.χ. έλεγχος της υποτακτικής σύνδεσης, της χρήσης ενεργητικής ή παθητικής σύνταξης κ.τ.λ.), της παραγράφου (παραγραφοποίηση, δομή, τρόπος ανάπτυξης, συνοχή κ.τ.λ.), του κειμένου (χαρακτηριστικά κειμενικού είδους / τύπου). Μπορείτε να λάβετε υπόψη σας τους «δείκτες επιτυχίας» που ακολουθούν.
2. Καταγράψτε τις δυσκολίες που αντιμετωπίσατε κατά τη διάρκεια της παραγωγής λόγου και τις επιλογές που κάνατε, για να τις αντιμετωπίσετε; Ποιες από αυτές ήταν πετυχημένες και ποιες όχι;

ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ

- Περιεχόμενο:
  - Κατανόηση θέματος (κατάλληλα στοιχεία για τον πρόλογο και επίλογο, εύστοχη αντιμετώπιση και των δύο συνήθως ζητούμενων του θέματος).
  - Απόψεις, ιδέες (επάρκεια απόψεων και ιδεών που εκφράζονται στο κείμενο, πειστικότητα, πρωτοτυπία).

- Ανάπτυξη ιδεών (επαρκής ή ανεπαρκής τεκμηρίωση των επιχειρημάτων).
- Μορφή:
  - Έκφραση (ορθότητα και ακρίβεια διατύπωσης, ορθή χρήση των λέξεων σε παραδειγματικό και συνταγματικό άξονα).
  - Λεξιλόγιο (πλούσιο, ανάλογο με την επικοινωνιακή περίσταση, βασικό, περιορισμένο, ανεπαρκές).
  - Ορθογραφία και στίξη.
  - Μορφή (ευανάγνωστο κείμενο, σαφής διάκριση παραγράφων, καλαισθησία).
- Δομή:
  - Συνεκτικότητα (νοηματική συνάφεια και αλληλουχία νοημάτων με σαφήνεια και φυσικότητα).
  - Συνοχή (σωστή σύνδεση προτάσεων, περιόδων, παραγράφων, ανάλογα με τον στόχο του γράφοντα, π.χ. δήλωση χρόνου, αιτίας προϋπόθεσης κ.τ.λ.).
  - Επικοινωνιακό πλαίσιο (ύφος κατάλληλο για την επικοινωνιακή περίσταση, ομοιόμορφο, χρήση κατάλληλων μέσων πειθούς).

11^η Διδακτική πρόταση: Η Εξερεύνηση του Διαστήματος

Χρόνος υλοποίησης: 6 ή 8 διδακτικές ώρες

Δημιουργός: Γιάννης Πασσάς

Συνοπτική παρουσίαση

Η διδακτική πρόταση εστιάζει στη σύγκριση κειμένων που ανήκουν στο είδος της «εξήγησης» και της «επιχειρηματολογίας». Αξιοποιούνται οι στρατηγικές της «δομημένης συζήτησης» (debate) και της «μελέτης πηγών». Η πρόταση είναι σπονδυλωτή: η 3η & 4η διδακτική ώρα που περιλαμβάνει τη δομημένη συζήτηση μπορεί να παραλειφθεί με επιλογή της 2ης εναλλακτικής στη 2η διδακτική ώρα. Ανάλογα προσαρμόζονται και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. Από το *Sputnik* στο *Voyager*: Τα ιστορικά άλματα στην εξερεύνηση του διαστήματος. (2016, 7 Οκτωβρίου). Ανακτήθηκε από https://www.youtube.com/watch?v=Qj_cqP7U7-c
2. «Απόψεις μαθητών για την εξερεύνηση του διαστήματος». (x.x.). Ανακτήθηκε από <http://www.iep.edu.gr/pisa/files/topics/reading/m3.pdf>
3. Δαγκλής, Ι.Α. (2009, 9 Μαΐου). «Γιατί είναι σκόπιμη η εξερεύνηση του διαστήματος». Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/357418/article/epikairothta/kosmos/giati-einai-skopimh-h-e3ereynhsh-toy-diasthmatos>
4. Δημοκίδης, Α. (2014, 22 Νοεμβρίου). «Γιατί τα χρήματα που δίνουμε για τον Κομήτη δεν διατίθενται σε ανθρώπους με ανάγκες ζωτικής σημασίας;» Ανακτήθηκε από <http://www.lifo.gr/team/bitsandpieces/53052>
5. «Η εξερεύνηση του διαστήματος» (2017, 9 Ιουλίου). Ανακτήθηκε από https://el.wikipedia.org/wiki/Εξερεύνηση_του_διαστήματος

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

A. Διαδικασίες κατανόησης κειμένων
A1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών στοιχείων των κειμένων
Να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά του πληροφοριακού και επιχειρηματολογικού λόγου (στο επίπεδο του περιεχομένου και της δομής), όπως αυτά εμφανίζονται σε κείμενα χρηστικά και δημοσιογραφικά.
A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί των γλωσσικών και νοηματικών δομών των κειμένων
Να εξηγούν με ποιον τρόπο οι γλωσσικές επιλογές του πομπού υπηρετούν την πρόθεσή του να πληροφορήσει και να πείσει.
A3. Κριτικός στοχασμός ως προς τα κείμενα
Να συγκρίνουν κείμενα πληροφοριακού και επιχειρηματολογικού λόγου ως προς την επικοινωνιακή περίσταση μέσα στην οποία παράγονται. Να αξιολογούν τα μέσα πειθούς που χρησιμοποιούνται στα επιχειρηματολογικά κείμενα, λαμβάνοντας υπόψη τους παράγοντες της επικοινωνίας.

B. Διαδικασίες παραγωγής λόγου / Μετασχηματισμοί κειμένων

B1. Σχεδιασμός και οργάνωση κειμένων
Να αντλούν πληροφορίες και επιχειρήματα από τα κείμενα για την παραγωγή των δικών τους ιδεών.
B2. Σύνθεση κειμένων
Να χρησιμοποιούν ποικίλες τεχνικές πύκνωσης συνεχούς προφορικού και γραπτού λόγου. Να οργανώνουν και να παράγουν προφορικό και γραπτό πληροφοριακό και επιχειρηματολογικό λόγο μέσα στο επικοινωνιακό πλαίσιο της δομημένης συζήτησης και του δημοσιογραφικού λόγου. Να αξιοποιούν τις παρατηρήσεις των συμμαθητών τους για τη βελτίωση του δημοσιογραφικού κειμένου τους.
B4. Αναστοχασμός σε σχέση με τις ακολουθούμενες στρατηγικές παραγωγής γραπτού και προφορικού λόγου
Να εντοπίζουν τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν κατά τη διάρκεια παραγωγής γραπτού και προφορικού επιχειρηματολογικού λόγου και την αποτελεσματικότητα των στρατηγικών που χρησιμοποίησαν, για να τις ξεπεράσουν.

1η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

1η ΦΑΣΗ: Προϊδεασμός για το θέμα

Προβάλλεται στον πίνακα της τάξης το video [Από το Sputnik στο Voyager: τα ιστορικά άλματα στην εξερεύνηση του διαστήματος](#) και στη συνέχεια οι μαθητές αφήνονται να καταγράψουν αυθόρμητα τις σκέψεις τους πάνω στις ερωτήσεις που ακολουθούν. Ο εκπαιδευτικός καταγράφει τις διαφορετικές απόψεις στον πίνακα και ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια πάνω σε αυτές.

1ο ΚΕΙΜΕΝΟ

Από τον Sputnik στο Voyager: τα ιστορικά άλματα στην εξερεύνηση του διαστήματος

Ερωτήσεις / Δραστηριότητες:

1. Ποιο είναι το θέμα με το οποίο θα ασχοληθούμε σε αυτή τη διδακτική ενότητα;
2. Το video ολοκληρώνεται με ένα ερώτημα. Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σας, έγινε αυτή η επιλογή από τον δημιουργό του;
3. Ποια ερωτήματα προκάλεσε σε εσάς το video που παρακολουθήσατε;

2η ΦΑΣΗ: Ανάγνωση Κειμένων

Δίνονται στους μαθητές τα κείμενα 1 & 2. Αυτοί τα διαβάζουν και κρατούν αυθόρμητα σύντομες σημειώσεις στη βάση των ερωτήσεων / δραστηριοτήτων που τα συνοδεύουν. Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια σχετικά με τα συμπεράσματά τους.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Η εξερεύνηση του διαστήματος

Η εξερεύνηση του διαστήματος είναι η φυσική εξερεύνηση των ουράνιων σωμάτων και γενικά οτιδήποτε περιλαμβάνει τις τεχνολογίες, την επιστήμη, και την πολιτική σχετικά με τις διαστημικές προσπάθειες.

Στις 4 Οκτωβρίου 1957 δόθηκε μία μεγάλη ώθηση στον συγκεκριμένο τομέα, με την εκτόξευση του Σπούτνικ 1, του πρώτου ανθρώπινου κατασκευάσματος που μπήκε σε τροχιά, η οποία έδωσε το έναυσμα για τον διαστημικό αγώνα μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης. Δύο άλλα διάσημα επιτεύγματα της πρώιμης αυτής περιόδου ήταν ο πρώτος άνθρωπος στο διάστημα, ο Γιούρι Γκαγκάριν με το Βοστόκ 1 στις 12 Απριλίου 1961 (πάλι από την ΕΣΣΔ), και οι πρώτοι άνθρωποι στο φεγγάρι, οι Νηλ Άρμστρονγκ και Μπαζ Όλντριν με το Απόλλων 11 μαζί με τον Μάικλ Κόλλινς (από τις ΗΠΑ). Μετά από 30 έτη ανταγωνισμού, η εστίαση των προσπαθειών

άρχισε να μετατοπίζεται από τις μεμονωμένες πτήσεις στο ανανεώσιμο υλικό (όπως το αμερικανικό διαστημικό λεωφορείο και το αντίστοιχο σοβιετικό Μπουράν) και από τον ανταγωνισμό στη συνεργασία, όπως στο διεθνές διαστημικό σταθμό.

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια ο ανταγωνισμός αναζωπυρώθηκε, αφού η Κίνα πραγματοποίησε επανδρωμένες αποστολές στο διάστημα, δημιούργησε μια μεγάλη βιομηχανία δορυφόρων και έφτιαξε σύστημα εξολόθρευσης δορυφόρων. Ύστερα από αυτές τις ενέργειες ήρθε αντίδραση από τις ΗΠΑ και την Ρωσία. Οι ΗΠΑ έφτιαξαν και αυτές σύστημα εξολόθρευσης δορυφόρων και άλλαξαν το διαστημικό τους πρόγραμμα, σχεδιάζοντας να δημιουργήσουν νέες διαστημικές κάψουλες και να ξαναπάνε στη Σελήνη το 2020. Η Ρωσία έθεσε σχέδιο δημιουργίας νέας διαστημικής κάψουλας και κατασκεύασε στο Βοστόνι (ανατολικές ακτές της Ασίας) από το οποίο θα έχει τη δυνατότητα πραγματοποίησης επανδρωμένων διαστημικών αποστολών από το 2018. [...]

Η εξερεύνηση του διαστήματος. (2017, 9 Ιουλίου).

Ανακτήθηκε από https://el.wikipedia.org/wiki/Εξερεύνηση_του_διαστήματος
(απόσπασμα)

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Γιατί είναι σκόπιμη η εξερεύνηση του Διαστήματος

Ενίοτε μας τίθεται από το κοινό το ερώτημα «Γιατί να δαπανούμε χρόνο, προσπάθεια και χρήμα για την εξερεύνηση του Διαστήματος, όταν υπάρχουν τόσα καθημερινά προβλήματα στη Γη που χρειάζονται αυτούς τους πόρους;». Η απάντηση είναι τριπλή. Πρώτον, επειδή από τη φύση μας είμαστε περίεργοι. Οποιαδήποτε ενέργεια που ξεπερνά την αυτοσυντήρηση, οφείλεται καταρχήν στην πνευματική ανησυχία του ανθρώπου. Δεύτερον, επειδή το Διάστημα είναι ένα πρώτης τάξεως παρατηρητήριο για την κατανόηση και προστάσια του πλανήτη μας. Θυμίζουμε τη διαπίστωση της μείωσης του στρώματος όζοντος από δορυφορικές μετρήσεις. Τρίτον, και εδώ θα σταθούμε περισσότερο, επειδή υπάρχει ανάγκη επέκτασης του ζωτικού χώρου της ανθρωπότητας.

Εύλογη είναι ίσως η επόμενη απορία: μα πρέπει να επεκτείνουμε κι άλλο τον ζωτικό μας χώρο; Δεν μας αρκεί η Γη; Δυστυχώς δεν μας αρκεί για τρεις σημαντικούς λόγους.

Αν τα επιτεύγματα της ιατρικής συνεχιστούν, θα έχουμε δύο βαρυσήμαντα αποτελέσματα: μείωση της θνησιμότητας και αύξηση του προσδόκιμου ζωής. Αυτά τα ομολογουμένως θετικά αποτελέσματα θα οδηγούν σε ολοένα και μεγαλύτερο παγκόσμιο πληθυσμό, ο οποίος θα αντιμετωπίσει προβλήματα χώρου, κατοικίας και διατροφής. Ας σημειώσουμε ότι η επέκταση των οικισμών/πόλεων γίνεται εις βάρος των εκτάσεων που είναι διαθέσιμες για την παραγωγή τροφής. Συνεπώς η πληθυσμιακή αύξηση επηρεάζει με διπλό τρόπο το επισιτιστικό πρόβλημα: αυξάνοντας τις ανάγκες και μειώνοντας τις διαθέσιμες καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Αλλά ακόμη κι αν η παραγωγή τροφής συνεχίσει να αυξάνεται και αυτή με νέες

τεχνολογίες και καταφέρει να αντεπεξέλθει στις ανάγκες του αυξανόμενου πληθυσμού, οι υπόλοιποι φυσικοί πόροι που είναι απαραίτητοι για τον πολιτισμό μας (ενέργεια και, κυρίως, οι -μη ανανεώσιμες- πρώτες ύλες) θα είναι μάλλον απίθανο να συνεχίσουν να επαρκούν. Ως εκ τούτου, η ανθρωπότητα θα αναγκαστεί να αποικίσει άλλους πλανήτες, όπως ακριβώς στο παρελθόν αποίκισε άλλες περιοχές της Γης. Ας θυμηθούμε τον αποικισμό της Μικράς Ασίας, της δυτικής Μεσογείου και της νότιας Ιταλίας από τους αρχαίους Έλληνες μέχρι τον αποικισμό-κατάκτηση του Νέου Κόσμου από τους Ευρωπαίους. Μάλιστα, η περίπτωση της Αυστραλίας μπορεί να θεωρηθεί παράδειγμα επιτυχημένης μετατροπής ενός άγονου και αφιλόξενου κόσμου σε τόπο βιώσιμης ανάπτυξης. Ενώ στην Αυστραλία δεν υπήρχαν ούτε ενδημικά φυτά κατάλληλα για γεωργία ούτε ζώα που θα μπορούσαν να γίνουν οικόσιτα και κατά συνέπεια η ήπειρος αυτή δεν μπορούσε να συντηρήσει πολυάριθμες κοινωνίες, η κατάσταση άλλαξε με την εισαγωγή φυτών και ζώων από την Ευρώπη. Το διαστημικό ανάλογο της Αυστραλίας είναι προς το παρόν ο Άρης, που, αν και άγονος και αφιλόξενος, έχει το δυναμικό να καταστεί κατοικήσιμος μέσω της μακρόχρονης και πολύπλοκης διαδικασίας της γεωπλασίας.

Ο δεύτερος λόγος επέκτασης του ζωτικού μας χώρου είναι ο κίνδυνος καταστροφής του πολιτισμού μας από φυσικά ή ανθρωπογενή αίτια. Τα ανθρωπογενή αίτια είναι τα όπλα μαζικής καταστροφής, αλλά και η αλλοίωση του περιβάλλοντος και του κλίματος από τις ανθρώπινες παρεμβάσεις. Το κυριότερο φυσικό αίτιο μείζονος καταστροφής είναι η πρόσκρουση μεγάλου αστεροειδούς ή κομήτη στη Γη. «Μεγάλος» σημαίνει με διάμετρο μερικών χιλιομέτρων. Μια πρόσκρουση τέτοιου μεγέθους εκτιμάται πως συμβαίνει ανά 300 χιλιάδες χρόνια περίπου και βρίσκεται στο κατώφλι της παγκόσμιας καταστροφής. Αν και 300 χιλιάδες χρόνια είναι για τα ανθρώπινα μέτρα ομολογουμένως πολλά, πρόκειται απλώς για μια ενδεικτική χρονική κλίμακα, και φυσικά κανείς δεν γνωρίζει πότε «τελειώνουν»!

Τέλος, η έσχατη αιτία καταστροφής και κατά συνέπεια λόγος επέκτασης του ζωτικού μας χώρου είναι η μετατροπή του Ήλιου σε κόκκινο γίγαντα, που λόγω διαστολής θα καταπιεί τη Γη και τους υπόλοιπους πλανήτες του. Αυτό θα συμβεί σε μερικά δισεκατομμύρια χρόνια, αλλά θα συμβεί σίγουρα, ακόμη και αν δεν έχουν συμβεί τα δύο προηγούμενα.

Η εξερεύνηση του Διαστήματος και η επέκταση της ανθρωπότητας συνδέονται πάντα και με την αναζήτηση ζωής, και μάλιστα νοήμονος ζωής, σε άλλους πλανήτες. Κλείνοντας το άρθρο, θα ήθελα να σχολιάσω πως οι προσδοκίες «συνάντησης» με άλλα νοήμονα όντα είναι μάλλον υπερβολικές. Το σύμπαν είναι αχανές και είναι πολύ πιθανό δύο κόσμοι να «προσπεράσουν» ο ένας τον άλλον επειδή δεν ταυτίζονται τα επίπεδα του τεχνολογικού τους πολιτισμού. Αλλά ακόμη κι αν υποθέσουμε ότι έρχεται η μέρα που αντικρίζουμε κάποιους εξωγήινους, θεωρώ εξαιρετικά απίθανη τη δυνατότητα επικοινωνίας. Ζούμε χιλιάδες χρόνια δίπλα σε νοήμονα όντα στον δικό μας πλανήτη (εννοώ τα ζώα, άγρια και εξημερωμένα) και η επικοινωνία μας μαζί τους παραμένει από περιορισμένη έως ανύπαρκτη. Αλλά, ακόμη και οι άνθρωποι διαφορετικών φυλών δυσκολεύτηκαν πολύ να επικοινωνήσουν και σε πολλές περιπτώσεις στην Ιστορία αλληλοεξοντώθηκαν (και δυστυ-

χώς αλληλοεξοντώνονται). Εκτιμώ ότι η ανθρωπότητα είναι ακόμη ανώριμη και ανέτοιμη για συνάντηση με άλλες μορφές νοήμονος ζωής. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να κλειστούμε στο καβούκι μας και να αποστρέψουμε το βλέμμα μας από τον ουρανό. Το έσχατο ταξίδι της ανθρωπότητας έξω από τα όρια της γήινης ατμόσφαιρας είναι δύσκολο και θα χρειαστεί προσπάθειες αιώνων για να επιτευχθεί.

Δαγκλής, Ι.Α. (2009, 9 Μαΐου). *Γιατί είναι σκόπιμη η εξερεύνηση του διαστήματος*.

Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/357418/article/epikairothta/kosmos/giati-einai-skopimh-h-e3ereynhsh-toy-diasthmatos> (διασκευή)

Ερωτήσεις / Δραστηριότητες:

1. Τι είδους είναι τα κείμενα που διαβάσατε; Από ποια στοιχεία τους το καταλάβατε;
2. Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σας, ο στόχος του συντάκτη κάθε κειμένου;
3. «Στις 4 Οκτωβρίου 1957 δόθηκε μία μεγάλη ώθηση στον συγκεκριμένο τομέα, με την εκτόξευση του Σπούτνικ 1, του πρώτου ανθρώπινου κατασκευάσματος που μπήκε σε τροχιά, η οποία έδωσε το έναυσμα για τον διαστημικό αγώνα μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης»: Σε ποια πιθανά ερωτήματα απαντούν οι πληροφορίες που περιέχονται στην πρόταση αυτή του «Κειμένου 1»;
4. Διαβάστε προσεκτικά την ε' παράγραφο («Ο δεύτερος λόγος ... πότε "τελειώνουν"!») του «Κειμένου 2» και απαντήστε στα ερωτήματα: α) Ποια είναι η άποψη την οποία προσπαθεί να αποδείξει ο συγγραφέας; β) Ποια είναι τα δεδομένα πάνω στα οποία στηρίζει τον ισχυρισμό του; γ) Ποια γενική αρχή (που δε δηλώνεται σαφώς, αλλά υπονοείται) συνδέει τα στοιχεία αυτά με τον αρχικό του ισχυρισμό; δ) Ποιος είναι ο «αντίλογος» στον ισχυρισμό του συγγραφέα και με ποιον τρόπο τον αντιμετωπίζει;
5. Με ποια κριτήρια ομαδοποιήθηκαν οι πληροφορίες σε κάθε κείμενο; Ποια είναι η βασική διαφορά τους;
6. Παρατηρήστε στα δύο κείμενα το ύφος, τη στίξη, τα ρηματικά πρόσωπα, το είδος του λόγου (ονοματικός - ρηματικός), το μήκος των προτάσεων και το είδος της σύνδεσής τους. Σε ποια συμπεράσματα καταλήγετε;

2η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

(1η επιλογή)

1η ΦΑΣΗ: Μελέτη Πηγών (25 λεπτά)

Δίνονται στους μαθητές τα «Κείμενα 3 & 4», τα οποία -μαζί με το «Κείμενο 2»- θα αποτελέσουν τις «γεννήτριες ιδεών» για την παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου που θα ακολουθήσει. Οι μαθητές καταγράφουν με τη μορφή σημειώσεων (λίστα σημείων) τα επιχειρήματα που περιέχονται σε αυτά. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός γράφει

το θέμα της δομημένης συζήτησης στον πίνακα («Πρέπει να συνεχίσει η ανθρωπότητα την εξερεύνηση του διαστήματος;») και ζητά από τους μαθητές να δηλώσουν την αρχική τους θέση απέναντι στο προς συζήτηση θέμα. Καταγράφει στον πίνακα τον αριθμό των «υπέρμαχων» και των «πολέμιων». Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας θα ελεγχθεί η μεταβολή των στάσεων των μαθητών ως αποτέλεσμα της επιχειρηματολογίας που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της (επιβεβαίωση / διάψευση αρχικών ισχυρισμών).

ΚΕΙΜΕΝΟ 3⁸

ΓΙΑΤΙ τα χρήματα που δίνουμε για τον Κομήτη δεν διατίθενται σε ανθρώπους με ανάγκες ζωτικής σημασίας;

Ήταν αναπόφευκτο να συζητηθεί. Και το ερώτημα είναι θεωρητικά σωστό. (Να σημειώσω πάντως ότι όταν αποφασίστηκε και ξεκίνησε η αποστολή, πριν από 10 χρόνια, η οικονομική κρίση δεν είχε αγγίξει την Ελλάδα και την Ευρώπη η οποία και χρηματοδότησε τότε την αποστολή, - αντιθέτως λεφτά υπήρχαν και παραϋπήρχαν).

Έγραψε η φίλη μου η _erin, έχοντας, όπως πάντα, ωραία και ανθρωπιστικά κίνητρα, ένα σχόλιο στο άρθρο «13 εικόνες του κομήτη 67P»: «Αισθάνομαι πραγματικά την ανάγκη να ρωτήσω το εξής: ΓΙΑΤΙ αυτά τα χρήματα δεν διατίθενται σε ανθρώπους που έχουν σοβαρές ανάγκες ζωτικής σημασίας! Έχουμε τόση ευτυχία στον πλανήτη Γη ώστε να αναζητούμε τα μυστικά του διαστήματος; Λυπάμαι αλλά ειλικρινά απόψε (ειδικά με την καταιγίδα στην Αθήνα αλλά και τόσα άλλα) ντρέπομαι να πανηγυρίσω αυτό το επίτευγμα. Υπάρχουν άνθρωποι στον δρόμο που υποφέρουν και στερούνται τα στοιχειώδη, όχι μόνο στην Αθήνα, αλλά παντού!».

Να μερικές πιθανές απαντήσεις που ίσως απαντούν στο ΓΙΑΤΙ της _erin:

BlackHeart: Γιατί αυτό, είναι πρόοδος. Αυτό, κάποια στιγμή θα μας κάνει καλύτερους σαν είδος, αν μπορεί να γίνει ποτέ κάτι τέτοιο. Το να βγούμε έξω από τα όρια του πλανήτη μας, είναι κάτι το οποίο δεν πληγώνει και δεν σκοτώνει κανένα. Γιατί δεν δοκιμάζεις να στρέψεις τα βέλη σου στις βιομηχανίες όπλων? Στις φαρμακοβιομηχανίες που δοκιμάζουν πειραματικά φάρμακα στην Αφρική? Και, μιας και πήγες σε πρόσφατο παράδειγμα, γιατί δεν διαμαρτύρεσαι στον τοπικό φορέα σου που δεν καθάρισε τα φρεάτια, ή, να το πάμε ακόμα παραπέρα, που μας άφησε όλους να χτίσουμε πάνω στα ρέματα της Αττικής?

ΘοδωρηςΣ: Γιατι η εξερεύνηση, η προσπάθεια να λυσουμε τα μυστηρια της φυσης και τους συμπαντος, να βρουμε απαντησεις στα βαθεια ερωτηματα του ποιοι ειμαστε, απο που ηρθαμε, και που παμε, ειναι η κινητηρια δυναμη που εχει οδηγησει τον ανθρωπο να βγει απο τις σπηλιες και να εξερευνησει, να ανακαλυψει, να εξελιχθει. Η αλλη κινητηρια

⁸ Διατηρήθηκε η ορθογραφία του κειμένου.

δυναμη νταν παντα το κερδος, το χρημα, η εξουσια. Μια απο τις δυο αυτες δυναμεις που κινουν τον κοσμο εχει θετικα αποτελεσματα για ολους μας, για ολοκληρη την ανθρωποτητα, και μας εχει δώσει γνωσεις που χρησιμοποιησαμε σε ιατρικα επιτευγματα, στην ενεργεια, τηλεπικοινωνιες, μεταφορες, και γενικα καλυτερευση της ζωης μας, και ταυτοχρονα μια γευση, μια ιδεα για το τι υπαρχει εκει εξω, και το ποσο σημαντικοι ή ασημαντοι ειμαστε μεσα στην απεραντοσυνη τους διαστηματος. Η αλλη δυναμη μας εχει δώσει πολεμους, καταστροφη, θανατους, τον φουρνο μικροκυματων και το ιντερνετ. Αν καπου πρεπει οντως να παψουν να σπαταλουν χρηματα και να τα διαθεσουν στους φτωχους και αδυνατους, ή για να παρεχουν πιο πολλες υπηρεσιες στους πολιτες, σε οσους εχουν ζωτικη αναγκη, αλλα οχι απο την επιστημη, και οχι απο την εξερευνηση του διαστηματος. Αλλιως θα ειμασταν ακομα σε σπηλιες, και ακομα θα πολεμουσαμε μεταξυ μας.

Tolis Koskinas: Γιατί η καταργηση του διαστημικου προγράμματος δεν συνεπαγεται ωφελη για τους αναξιοπαθοντες. ΔΕΝ ειναι επιλογη της επιστημης η πεινα και η ανεχεια, αλλα επιλογη της πολιτικης και οικονομικης εξουσιас. Η ερευνα οφειλει να συνεχιζεται γιατι χρησιμοποιεί αλλα και προαγει την αιχη της τεχνολογιας, κατι που μακροπροθεσμα εχει οφελος για ολους μας: απο τους δορυφορους και το ιντερνετ, ως την ταχυτητα και την αποτελεσματικοτητα της παρασκευης εμβολιων. Α, και κατι τελευταιο: η «αναζητηση των μυστικων του διαστηματος» δεν ειναι ενα παιχινδι για ενηλικες εκατομμυριouxους ή «φαντασιοπληκτους» εφηβους, αλλα αντιθετως αφορα στο συνολο της ανθρωποτητας καθως μια ευρυτερη εικονα για το τι γινεται «εκει εξω» ειναι υπερβολικα χρησιμη αυτη τη στιγμη, τοσο για την καλυτερη διαχειριση πορων (καλυτερα διαστημικο προγραμμα παρα νεοι πολεμοι, σωστα ?) οσο και για την προοδο των κλαδων της επιστημης που καθημερινα βελτιωνουν τη ζωη των κατα τα αλλα υπερεγωπαθων κατοικων του «pale blue dot»⁹.

Agaroulas: ΓΙΑΤΙ δεν μπορουμε συνεχεια να ασχολουμαστε με τις λαθος επιλογες των ανθρωπων, και τους λογους που τους εφεραν στα σημεια αυτα ωστε να στερουνται τα στοιχειωδη, να αποκεφαλίζουν κοσμο για να αποκτησουν μια θεση στον παραδεισο τους, να αποδεκατίζουν πληθυσμους ζων για να φτασουν τα 180 κιλα και μετα να τρεχουν στην Πρινου γιατι η καρδια τους δεν λειτουργει πια, να εξαπολυουν μυδρους για να αποκτησουν μια θεση στην ηγεσια και να μετά να εξυπηρετησουν ενα συστημα.. Ο καθενας θεριζει αυτα που σπερνει, παρτε το αποφαση. Εγω αντιθετα λυπαμαι ΠΑΡΑ πολυ που το νεο αυτο δεν πηρε την διασταση που επρεπε απο τα περισσοτερα ελληνικα media ενω αντιθετα η εκαστοτε βλακειά που λεει ο καθε τυχαρπαστος ελληνας πολιτικός θα παιχτει και θα ξαναπαιχτει.. Αυτο που με παρηγορει ειναι οτι το διαστημα με τα

---

⁹ Ως ωχρή κυανή κουκκίδα ή χλωμή μπλε τελεία περιγράφεται η φωτογραφία της Γης η οποία αποτυπώθηκε από τη διαστημική συσκευή Βόγιατζερ 1 στις 14 Φεβρουαρίου 1990 από απόσταση 6 δισεκατομμυρίων χιλιομέτρων ως μέρος της ευρύτερης φωτογράφισης των πλανητών του Ηλιακού Συστήματος.

θαυματα του, θα βρισκεται εδω πολυ πολυ μετα την απολυτη καταστροφη του ανθρω-
πινου γενους, που εδω που τα λεμε, μονο κακο εκανε...

Azzurro: Έχεις δίκιο ότι θα μπορούσαμε να κλείσουμε της πληγές εδώ πρώτα. Το πρό-
βλημα είναι ότι ο άνθρωπος εξελίσσεται σε διάφορους τομείς άλλα αυτό δεν γίνεται με
ένα συντεταγμένο τρόπο. Για παράδειγμα σε χώρες της μέσης ανατολής έχουν άλλα ήθη
και έθιμα. Για παράδειγμα η μπουργκα και πολλά άλλα. Αυτό αυτόματος μας δημιουργεί
προβλήματα ρατσισμού και άλλα. Από την άλλη η παγκοσμιοποίηση και η προσπάθεια
στο να εξαλειφτούν οι τοπικές ιδιαιτερότητες είναι κάτι πάλι επικίνδυνο. Δύστυχος ο πο-
λιτισμός και η δομές που έχουμε μας οδηγούν σε καταστάσεις ύψους και βάθους. Τέλος
θα πρέπει να καταλάβεις ότι η βιομηχανική επανάσταση μας οδήγησε στο να καταστρέ-
φουμε τον πλανήτη άλλα είναι η τεχνολογία που θα διασφαλίσει την επιβίωση.

Poet_of_Silence: Μπορεί να έχεις δίκιο ότι οι άνθρωποι χρειάζονται τη βοήθειά μας
αλλά. Πρώτον και το πρόγραμμα αυτό να μην υπήρχε δεν σημαίνει ότι τα χρήματα θα
πήγαιναν στους άστεγους ή στη θεραπεία του καρκίνου. Και δεύτερον αν το κοιτάξουμε
το θέμα σε μακροπρόθεσμο επίπεδο η ανθρωπότητα πρέπει να ερευνήσει τα σχετικά
με τους κομήτες και για πρακτικούς λόγους. Αποτελούν τον νούμερο ένα κίνδυνο για
εξαφάνιση της ζωής στη γη. Αν κάποια στιγμή συγκρουστεί ένας μικρός κομήτης με τη
γη έχουμε τελειώσει οριστικά. Όπως έγινε και με τους δεινόσαυρους. Οπότε οφείλουμε
στις μελλοντικές γενιές να βρούμε τρόπους για να αντιμετωπίσουμε αυτή την απειλή.

O_Mhtsos: Αναφέρεσαι σε πράγματα που είναι ασύνδετα και τα προσομοιάζεις με μια
χαρακτηριστική ευκολία. Δεν είναι τα ίδια η ανθρώπινη προσπάθεια για κατανόηση
της Φύσης με το ότι η ανθρώπινη κοινωνία είχε,έχει και θα έχει φτωχοδιάβολους και
καταπιεσμένους από το Σύστημα. Ακόμη και εάν δεν πάρουμε την επιστήμη σαν αυτο-
σκοπό,τα αποτελέσματα τέτοιων προγραμμάτων ήταν και είναι τόσα που δίνουν στην
Κοινωνία πολλά περισσότερα από όσα απαιτούν. Ακόμη και τεράστια προγράμματα
σαν και το Απόλλο είχε τρομερή ανάπτυξη τεχνολογιών (με το boost στην ανάπτυξη
των solid state electronics να είναι ίσως η σημαντικότερη) που τα καθιστά,σε βάθος
χρόνου κρίσιμα για την ανάπτυξη της ανθρώπινης Κοινωνίας. Αυτός ο μηδενισμός
ολοκλήρων τομέων της Επιστήμης κάποτε πρέπει να σταματήσει.

Leontios: Οι πόροι που διατίθενται για την επιστήμη επ' ουδενί δεν αφαιρούν από την
ευτυχία της ανθρωπότητας. ΑΥΤΑ ΕΙΔΙΚΑ τα χρήματα, καλώς διατέθηκαν για τον συ-
γκεκριμένο σκοπό, με τον ίδιο τρόπο που καλώς χρηματοδοτήθηκαν ιατρικές έρευνες
και δεν πεθαίνει σήμερα το παιδί σου από μία απλή μόλυνση.

trollolo: Αν μας βοηθάει να κατανοήσουμε καλύτερα ουράνια σώματα που πιθανόν να
μας αφανίσουν ως είδος ώστε να ξέρουμε πως να προστατευτούμε στο μέλλον, δεν

είναι καλό να δίνονται και γι'αυτόν το σκοπό; Γιατί πάντα ρίχνουμε το φταίξιμο στα διαστημικά προγράμματα αλλά όχι στα «έργα τέχνης» τύπου γαλάζιος καμβάς που πωλούνται εκατομμύρια ευρώ για να κάνουν μόστρα κάποιοι, στα iPhone και τα iPad, στη φοροδιαφυγή τρις ευρώ παγκοσμίως κάθε χρόνο και άλλα πολλά τέτοια παραδείγματα;

κουftalo: Ο άνθρωπος, εκ φύσεως είναι περίεργο ον. Το πόσο έχουμε πάει μπροστά ως είδος, οφείλεται σε αυτή την ιδιαιτερότητα μας. Η περιέργεια μας και η ανάγκη για γνώση και απαντήσεις, δεν βασίζεται αναγκαστικά σε υλικές ή πρακτικές ανταμοιβές. Όταν ρώτησαν τον Έντμουντ Χίλαρι γιατί θέλει να ανέβει στο Έβερεστ, απάντησε «γιατί είναι εκεί!» Και οι φιλόσοφοι ιδέες παράγουν, αλλά κανείς ποτέ δεν αναρωτήθηκε γιατί υπήρξε ο Σωκράτης, ή τι στο διάολο καλό έκανε στην ανθρωπότητα. Ή ο Σέκσπιρ ή ο Πικάσο. Η ομφαλοσκοπήση σου (Σήμερα βρέχει στην Αθήνα.....) είναι αχαρακτήριστη. Μάθε λοιπόν, ότι η ανισότητα και η δυστυχία στον πλανήτη μας είναι απόρροια πλεονεξίας και παιχνιδιών εξουσίας και όχι προϊόν μη αποτελεσματικής διανομής του παγκόσμιου πλούτου. Επίσης, η προσέγγισή σου για το πως πρέπει να πορευτούμε σε αυτή τη ζωή, είναι καθαρά εκτός πραγματικότητας. Βάση αυτής, επειδή ποτέ στον πλανήτη δεν υπήρξε ευτυχία και δικαιοσύνη θα πρέπει να απόσχουμε από οτιδήποτε παραγωγικό στον αιώνα τον άπαντα. Σαν την παλιά διαφήμιση που έδειχνε ένα πεινασμένο Αφρικανάκι και δίπλα έναν πύραυλο και έλεγε το απίστευτο: «τι κόσμος είναι αυτός που στέλνει ανθρώπους στο φεγγάρι και αφήνει παιδιά στη γη να πεινάνε» Λες και φταίει η NASA για την αδικία στον πλανήτη μας, ή αν δεν είχαμε πάει ποτέ στο φεγγάρι θα είχε εκλείψει η πείνα στη γη. Ηρέμησε μεγάλη. Ο υπολογιστής σου κοστίζει περισσότερο από το ετήσιο εισόδημα μιας φτωχής οικογένειας στο Μπαγκλαντές. Και αν τραβήξεις το καζανάκι σου στο σπίτι τρεις φορές απόψε, θα έχεις ξοδέψει δύο φορές περισσότερο πόσιμο (ναι πόσιμο είναι!) νερό από όσο έχει ημερησίως πρόσβαση για όλες τις ανάγκες της, μία τετραμελής οικογένεια στην Αγκόλα. Κι αυτά πλούτος αποστερημένος από τους φτωχούς είναι.

De La Net _____ (˘˘) ˘ — : Αγαπητή _erin θα έπρεπε να θεωρείς αυτά, και όσα άλλα χρήματα ξοδεύονται για την εξερεύνηση του διαστήματος, κεφάλαια σωστά διαθέσιμα, που μάλιστα είναι κατά πολλά μεγέθη μικρότερα από αυτά που αληθινά απαιτούνται. Δεδομένων των συνθηκών στην Γη (υπερπληθυσμός, ακατάσχετη κατανάλωση των πόρων του μικρού μας πλανήτη, καταστροφή του περιβάλλοντος και τόσων άλλων) και επίσης με δεδομένο ότι το απόλυτο σύνολο του ανθρωπίνου είδους κατοικεί σε αυτόν τον ευάλωτο και μικρό πλανήτη, έχουμε υποχρέωση στους απογόνους μας να δημιουργήσουμε την τεχνολογία και να αποκτήσουμε τις γνώσεις που απαιτούνται για να μπορούμε πρώτον να προστατέψουμε την Γη από κάποια διαστημική απειλή (κομήτης, αστεροειδής κτλ) αλλά και να μπορούμε να δημι-

οιργήσουμε αποικίες σε όσο περισσότερα μέρη εκτός της Γης μπορούμε ούτως ώστε σε περίπτωση που αυτή καταστραφεί να υπάρχουν θύλακες του είδους μας που θα επιβιώσουν. Θέλεις να σταματήσουμε να πετάμε τα λεφτά μας σε άχρηστα πράγματα και να βοηθήσουμε τους άστεγους; Γιατί δεν κάνεις μια καμπάνια να κόψουν οι γυναίκες τα καλλυντικά και τις κρέμες και να στέλνουν αυτά τα λεφτά σε οργανισμούς προστασίας των απόρων; Και τα λεφτά θα ήταν πολλαπλάσια από αυτά που ξοδεύονται για την μελέτη του διαστήματος και θα γλίτωνες και ένα σωρό ζωάκια από τα πειράματα με κρέμες προσώπου και αντηλιακά στα εργαστήρια των εταιριών καλλυντικών...

Δημοκίδης, Α. (2014, 22 Νοεμβρίου). *Γιατί τα χρήματα που δίνουμε για τον Κομήτη δεν διατίθενται σε ανθρώπους με ανάγκες ζωτικής σημασίας;*

Ανακτήθηκε από <http://www.lifo.gr/team/bitsandpieces/53052>

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Απόψεις μαθητών

Άννα: Ενώ υπάρχουν τόσοι άνθρωποι στον κόσμο που πεθαίνουν από πείνα και αρρώστιες, εμείς ασχολούμαστε περισσότερο με τις μελλοντικές εξελίξεις. Παραμερίζουμε αυτούς τους ανθρώπους προσπαθώντας να τους ξεχάσουμε και να προχωρήσουμε προς τα μπρος. Κάθε χρόνο δαπανώνται δισεκατομμύρια δολάρια από μεγάλες εταιρίες για την εξερεύνηση του διαστήματος. Αν τα χρήματα που ξοδεύονται για την εξερεύνηση του διαστήματος χρησιμοποιούνταν προς όφελος εκείνων που έχουν ανάγκη και όχι εκείνων που πλουτίζουν, τότε θα μπορούσαν να ανακουφίσουν εκατομμύρια ανθρώπους από τα δεινά.

Βεατρίκη: Η πρόκληση της εξερεύνησης του διαστήματος είναι για πολλούς ανθρώπους πηγή έμπνευσης. Εδώ και χιλιάδες χρόνια κοιτάζουμε τον ουρανό και ονειρευόμαστε, με τη λαχτάρα να φτάσουμε στα αστέρια και να τα αγγίξουμε, με τη λαχτάρα να επικοινωνήσουμε με κάτι που μόνο στη φαντασία μας μπορεί να υπάρχει, με τη λαχτάρα να μάθουμε. Είμαστε μόνοι στο σύμπαν; Μεταφορικά, η εξερεύνηση του διαστήματος είναι ανάγκη για γνώση. Και είναι η ανάγκη για γνώση που κάνει τον κόσμο να προχωρεί. Ενώ οι ρεαλιστές μας θυμίζουν αδιάκοπα τα προβλήματα του παρόντος, οι ονειροπόλοι μας διευρύνουν το πνεύμα είναι τα οράματα, οι ελπίδες και οι επιθυμίες που θα μας οδηγήσουν στο μέλλον.

Ντίτερ: Καταστρέφουμε τα τροπικά δάση, γιατί στο υπέδαφος υπάρχει πετρέλαιο, σκάβουμε ορυχεία σε ιερές περιοχές για να βρούμε ουράνιο. Θα ήμασταν έτοιμοι να αφανίσουμε έναν ακόμη πλανήτη, για να λύσουμε προβλήματα που ίδιοι δημιουργήσαμε; Ασφαλώς! Η εξερεύνηση του διαστήματος ενισχύει την επικίνδυνη πεποίθηση ότι η ανθρωπότητα μπορεί να λύσει τα προβλήματά της, απλώνοντας όλο και περισσότερο την κυριαρχία της στο περιβάλλον. Οι άνθρωποι θα συνεχίσουν να αισθάνονται ότι έχουν το δικαίωμα να

καταχρώνται τις φυσικές πηγές -ποτάμια ή τροπικά δάση- εάν ξέρουμε ότι υπάρχει πάντα ένας άλλος κοντινός πλανήτης που μπορούμε να εκμεταλλευτούμε. Έχουμε ήδη προξενήσει αρκετές καταστροφές στη Γη. Θα έπρεπε να αφήσουμε το διάστημα στην ησυχία του.

Φέλιξ: Οι πόροι της γης εξαντλούνται πολύ γρήγορα. Ο πληθυσμός της γης αυξάνεται με τρομακτική ταχύτητα. Η ζωή δε θα μπορέσει να διατηρηθεί, εάν συνεχίσουμε να ζούμε με αυτό τον τρόπο. Η ρύπανση δημιούργησε την τρύπα του όζοντος. Τα γόνιμα εδάφη αρχίζουν να χάνονται και σε σύντομο διάστημα οι διατροφικοί πόροι θα ελαττωθούν. Ο υπερπληθυσμός έχει ήδη προκαλέσει λοιμούς και ασθένειες. Το διάστημα είναι μια απέραντη κενή περιοχή που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε προς όφελός μας. Ενθαρρύνοντας την εξερεύνηση του διαστήματος ίσως κάποια μέρα βρούμε έναν πλανήτη, όπου θα μπορέσουμε να ζήσουμε. Επί του παρόντος αυτό φαίνεται αδιανόητο, αλλά και μόνο η ιδέα της δυνατότητας ενός ανθρώπου να ταξιδέψει στο διάστημα, είχε θεωρηθεί άλλοτε απίθανη. Η διακοπή της εξερεύνησης του διαστήματος προκειμένου να επιλυθούν άμεσα προβλήματα, θα φανερώνει στενόμυαλοι και κοντόθωρη άποψη. Οφείλουμε να μάθουμε να νοιαζόμαστε όχι μόνο για αυτή τη γενιά, αλλά και για τις γενιές που θα ακολουθήσουν.

Κάθι: Το να αγνοήσουμε τι μπορεί να προσφέρει η εξερεύνηση του διαστήματος, θα ήταν μεγάλη απώλεια για την ανθρωπότητα. Η δυνατότητα να προχωρήσουμε σε πληρέστερη κατανόηση του σύμπαντος και της προέλευσής του είναι εξαιρετικά πολύτιμη και δεν πρέπει να παραμεληθεί. Η μελέτη άλλων ουρανίων σωμάτων μας έχει ήδη κάνει να συνειδητοποιήσουμε τα περιβαλλοντικά προβλήματα που θα μπορούσα να απειλήσουν τη Γη, εάν δε μάθουμε να ρυθμίζουμε σωστά τις δραστηριότητές μας. Ας σκεφτούμε τις έμμεσες επιπτώσεις της έρευνας των διαστημικών ταξιδιών. Η τελειοποίηση της τεχνολογίας των ακτίνων λέιζερ ή μιας σειράς άλλων ιατρικών θεραπειών μπορούν να αποδοθούν στη διαστημική έρευνα. Όλες όπως το τεφλόν είναι καρπός της κατάκτηση του διαστήματος από την ανθρωπότητα. Οι νέες τεχνολογίες που δημιουργήθηκαν για τη διαστημική έρευνα μπορούν συνεπώς να έχουν άμεσα οφέλη για όλους.

Απόψεις μαθητών για την εξερεύνηση του διαστήματος. (x.x.). Ανακτήθηκε από
<http://www.iep.edu.gr/pisa/files/topics/reading/m3.pdf>

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Διαβάστε τα κείμενα 2, 3 και 4 και σημειώστε επιγραμματικά τα επιχειρήματα που αναπτύσσονται σε αυτά υπέρ και εναντίον της συνέχισης της εξερεύνησης του διαστήματος.
2. Στο τέλος της ανάγνωσης αποφασίστε ποια είναι η δική σας θέση στο ερώτημα: «Πρέπει να συνεχίσει η ανθρωπότητα την εξερεύνηση του διαστήματος;».

2η ΦΑΣΗ: Προετοιμασία της δομημένης συζήτησης (20 λεπτά)

Ο εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές τους κανόνες της δομημένης συζήτησης και τους συζητά μαζί τους, λύνοντας πιθανές απορίες. Στη συνέχεια χωρίζει τους μαθητές της τάξης σε ομάδες. Ο χωρισμός καλό θα ήταν να γίνει με βάση τις προσωπικές επιλογές των ίδιων των μαθητών. Αν για την ίδια ομάδα υπάρχουν περισσότεροι ενδιαφερόμενοι μαθητές, πρέπει να γίνει συζήτηση μεταξύ τους και, αν αυτή αποβεί άκαρπη, γίνεται τελικά κλήρωση. Στόχος του χωρισμού είναι η ενεργητική συμμετοχή όλων των μαθητών ανάλογα με τον ρόλο που επιλέγει ο καθένας για τον εαυτό του.

Οι Κανόνες της Δομημένης Συζήτησης

Στη δομημένη συζήτηση συμμετέχουν δύο τριμελείς ομάδες, ο ΛΟΓΟΣ (θα επιχειρηματολογήσει υπέρ της κρίσης που διατυπώνεται στο θέμα) και ο ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ (θα επιχειρηματολογήσει εναντίον της κρίσης που διατυπώνεται σε αυτό). Ο ρόλος των δύο πρώτων ομιλητών των δύο ομάδων (ΛΑ & ΛΒ - ΑΑ & ΑΒ) είναι να παρουσιάσουν τα επιχειρήματα των ομάδων τους και να απαντήσουν σε διευκρινιστικά ερωτήματα της αντίπαλης ομάδας. Ο ρόλος των τρίτων ομιλητών (ΛΓ - ΑΓ) είναι να αντικρούσουν τα επιχειρήματα της αντίπαλης ομάδας και να συνοψίσουν την επιχειρηματολογία της δικής τους ομάδας, χωρίς ωστόσο να προσθέσουν κανένα νέο στοιχείο.

Υπάρχουν δύο ακόμη ομάδες που συμπληρώνουν τη δομημένη συζήτηση: οι ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΕΣ (αποτελείται από δύο μαθητές, τον παρουσιαστή και τον χρονομέτρη) και οι ΚΡΙΤΕΣ (αποτελείται από τους υπόλοιπους μαθητές της τάξης, που θα κληθούν να αξιολογήσουν τεκμηριωμένα την επιχειρηματολογία του Λόγου και του Αντιλόγου.

Οι ομιλητές παίρνουν τον λόγο εναλλάξ. Οι ΛΑ, ΑΑ, ΛΒ, ΑΒ έχουν στη διάθεσή τους 4 λεπτά για να παρουσιάσουν τα επιχειρήματα της ομάδας τους και 2 λεπτά για να απαντήσουν στα διευκρινιστικά ερωτήματα της αντίπαλης ομάδας. Οι ΛΓ και ΑΓ έχουν στη διάθεσή τους 4 λεπτά για να αντικρούσουν και να συνοψίσουν.

Κατά τη διάρκεια των ομιλιών δεν επιτρέπεται καμία παρέμβαση είτε από τους παίκτες του Λόγου και του Αντιλόγου είτε από τους κριτές.

Διευκρινίζεται στους ομιλητές του Λόγου και του Αντιλόγου πως οι απόψεις τους πρέπει να τεκμηριώνονται επαρκώς και να εκφράζονται με ακρίβεια και ευγένεια.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

- Διαβάστε προσεκτικά τους κανόνες της δομημένης συζήτησης και καταγράψτε πιθανές απορίες σας.

2η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

(2η επιλογή)

Εμβάθυνση στο επιχείρημα

Ο εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές της τάξης σε ομάδες των 3-4 μαθητών και αναθέτει στην καθεμία από αυτές να αναλύσουν και να αξιολογήσουν ως προς την πειστικότητά τους 3 έως 4 από τα αριθμημένα επιχειρήματα των «Κειμένων 3 & 4». Κάθε ομάδα παρουσιάζει τα συμπεράσματά της στην ολομέλεια του τμήματος.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Διαβάστε προσεκτικά τα επιχειρήματα που σας έχουν ανατεθεί και εντοπίστε σε καθένα από αυτά: α) Τον ισχυρισμό που επιχειρεί να αποδείξει ο συγγραφέας. β) Τα δεδομένα πάνω στα οποία στηρίζει τον ισχυρισμό του.
2. Πόσο πειστικά βρίσκεται τα επιχειρήματα αυτά; Για να απαντήσετε, σκεφτείτε με βάση τις προσωπικές σας γνώσεις και εμπειρίες: α) Ανταποκρίνονται τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται στην πραγματικότητα; β) Πόσο στενά συνδέονται τα δεδομένα αυτά με τον ισχυρισμό που επιχειρούν να αποδείξουν;

3η & 4η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

(δομημένη συζήτηση)

1η ΦΑΣΗ: «Προσυγγραφικό» Στάδιο (20 λεπτά)

Οι μαθητές του Λόγου και του Αντιλόγου καλούνται να αποσυρθούν στις δύο γωνίες της τάξης και να αποφασίσουν τον ρόλο που θα αναλάβει ο καθένας. Στη συνέχεια συσκέπτονται χαμηλόφωνα για περίπου 20 λεπτά, για να συγκεντρώσουν τα επιχειρήματά τους χωρίς τη χρήση οποιουδήποτε ηλεκτρονικού ή άλλου μέσου παρά μόνο των κειμένων που τους έχουν δοθεί. Στους μαθητές - κριτές δίνεται το «Φύλλο Εργασίας», στο οποίο θα καταγράψουν συνοπτικά τις παρατηρήσεις τους από τη συζήτηση, και το «Φύλλο Αξιολόγησης» (βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ) το οποίο θα συμπληρώσουν στο τέλος της.

2η ΦΑΣΗ: «Συγγραφικό» Στάδιο (60 λεπτά)

Ένα θρανίο τοποθετείται μπροστά από τον πίνακα της αίθουσας και αντικριστά σε αυτά των υπόλοιπων μαθητών. Στα άκρα του κάθονται ο «παρουσιαστής» και ο «χρονομέτρης» και στη μέση θα μιλήσουν όρθια τα μέλη του Λόγου και του Αντιλόγου. Κάθετα σε αυτό τοποθετούνται δύο θρανία στα οποία θα κάθονται οι μαθητές του Λόγου και του Αντιλόγου. Ο «παρουσιαστής» δίνει τον λόγο στους ομιλητές των δύο ομάδων, σύμφωνα με τους κανονισμούς και ο χρονομέτρης ελέγχει τον χρόνο και προειδοποιεί λίγο

πριν από την εκπονή του τους ομιλητές. Οι υπόλοιποι μαθητές καταγράφουν συνοπτικά τα επιχειρήματα των ομιλητών των δύο ομάδων.

3η ΦΑΣΗ: «Μετασυγγραφικό» Στάδιο (10 λεπτά)

Ο εκπαιδευτικός δίνει χρόνο στους μαθητές - κριτές να συμπληρώσουν το «Φύλλο Εργασίας» και το «Φύλλο Αξιολόγησης».

5η & 6η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

(προσυγγραφικό και συγγραφικό στάδιο παραγωγής γραπτού λόγου)

Δίνονται στους μαθητές δύο θέματα και οι μαθητές του ίδιου θρανίου επιλέγουν μετά από συζήτηση ποιο από αυτά θα αναπτύξουν. Αξιοποιούνται διαδικασίες παραγωγής γραπτού λόγου (διαδικαστικό μοντέλο) και κειμενικές συμβάσεις (δημοσιογραφικός λόγος).

ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΛΟΓΟΥ (επιλέξτε ανά θρανίο ένα από τα δύο)

1. Ως συντάκτες της σχολικής ιστοσελίδας που παρακολούθησαν τον συγκεκριμένο δομημένο διάλογο, να γράψετε ένα ρεπορτάζ τεσσάρων παραγράφων (εισαγωγή / παρουσίαση του αγώνα - επιχειρήματα Λόγου / αντίκρουση - επιχειρήματα Αντιλόγου / αντίκρουση - συμπέρασμα), χρησιμοποιώντας τις σημειώσεις (Φύλλο Εργασίας Κριτών) που κρατήσατε κατά τη διάρκεια του αγώνα.
2. Ως συντάκτες της σχολικής ιστοσελίδας που παρακολούθησαν τον συγκεκριμένο δομημένο διάλογο, να γράψετε ένα κείμενο προβληματισμού σχετικά με τη σκοπιμότητα συνέχισης της εξερεύνησης του διαστήματος, χρησιμοποιώντας τις σημειώσεις (Φύλλο Εργασίας Κριτών) που κρατήσατε κατά τη διάρκεια του αγώνα. Το κείμενο να έχει έκταση τεσσάρων παραγράφων (εισαγωγή / παρουσίαση του προβλήματος - προσωπική θέση - αντίλογος & αντίκρουση - συμπέρασμα).

7η & 8η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

(μετασυγγραφικό στάδιο)

1η ΦΑΣΗ: Ετεροαξιολόγηση (15 λεπτά)

Δίνονται στους μαθητές κριτήρια αξιολόγησης για καθένα από τα θέματα Παραγωγής Λόγου. Στη βάση των κριτηρίων αυτών οι μαθητές του ίδιου θρανίου ανταλλάσσουν τα γραπτά τους, διαβάζουν και αξιολογούν το κείμενο του συμμαθητή τους (ετεροαξιολόγηση), εντοπίζοντας αδυναμίες και προτείνοντας βελτιώσεις σε όλα τα επίπεδα.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ 1ου ΘΕΜΑΤΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΛΟΓΟΥ

Περιεχόμενο

- Εντόπισα τα βασικά επιχειρήματα του Λόγου και του Αντιλόγου;
- Τα απέδωσα με ακρίβεια;
- Απέφυγα τα προσωπικά σχόλια;

Μορφή

- Χρησιμοποίησα το κατάλληλο ύφος για ένα ρεπορτάζ (πληροφοριακό);
- Υπήρχε στο κείμενό μου σαφήνεια στην έκφραση και ακρίβεια στο λεξιλόγιο;
- Τήρησα τους γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες, την ορθογραφία και τη στίξη;
- Ήταν ευανάγνωστο το κείμενό μου;

Δομή

- Τήρησα τις κειμενικές συμβάσεις του ρεπορτάζ (βλ. «ανεστραμμένη πυραμίδα»);
- Χρησιμοποίησα σωστά τις μεταδιατυπώσεις;
- Είχε ο λόγος μου συνοχή και συνεκτικότητα;

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ 2ου ΘΕΜΑΤΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΛΟΓΟΥ

Περιεχόμενο

- Έγινε σαφές ο σκοπός για τον οποίο έγραψα αυτό το άρθρο προβληματισμού;
- Αξιοποίησα επαρκώς τις σημειώσεις μου από τον αγώνα;
- Ήταν επαρκείς οι απόψεις που χρησιμοποίησα, για να προβάλω την προσωπική μου θέση;
- Τεκμηρίωσα επαρκώς τις ιδέες μου με λογικά επιχειρήματα και αξιόπιστα τεκμήρια;

Μορφή

- Χρησιμοποίησα το κατάλληλο ύφος για ένα κείμενο ερμηνευτικής δημοσιογραφίας; (π.χ. ονοματοποίηση, παθητικοποίηση, επιστημική και δεοντική τροπικότητα);
- Υπήρχε στο κείμενό μου σαφήνεια στην έκφραση και ακρίβεια στο λεξιλόγιο;
- Τήρησα τους γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες, την ορθογραφία και τη στίξη;
- Ήταν ευανάγνωστο το κείμενό μου;

Δομή

- Τήρησα τις κειμενικές συμβάσεις της ερμηνευτικής δημοσιογραφίας (π.χ. τίτλος, αφόρμηση από την επικαιρότητα);
- Είχε ο λόγος μου συνοχή και συνεκτικότητα;

2η ΦΑΣΗ: Τελική Γραφή (60 λεπτά)

Οι μαθητές παίρνουν πίσω τα γραπτά τους και γράφουν την τελική εκδοχή του κειμένου τους. Τα τελικά κείμενα παραδίδονται στον εκπαιδευτικό ο οποίος θα τα αξιολογήσει στη βάση των ίδιων κριτηρίων και θα τα επιστρέψει στους μαθητές συνοδευόμενα με τα προσωπικά του σχόλια.

3η ΦΑΣΗ: Αναστοχασμός (15 λεπτά)

Ο εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές το «Φύλλο Αναστοχασμού» το οποίο αυτοί συμπληρώνουν και του το επιστρέφουν. Στο τέλος της διαδικασίας τα μέλη των «Συντονιστών» παρουσιάζουν τη Βαθμολογία και όλοι οι μαθητές δηλώνουν εκ νέου την προσωπική τους θέση απέναντι στο θέμα (υπέρ - κατά). Τα αποτελέσματα καταγράφονται στον πίνακα, συγκρίνονται με τις αρχικές δηλώσεις τους και η τάξη συζητά τις διαφορές.

ΦΥΛΛΟ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΥ

- Τι με δυσκόλεψε στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου;

- Με ποιον τρόπο ξεπέρασα τις δυσκολίες αυτές;

- Ποια πρόσθετη βοήθεια χρειαζόμουν;

- Ποιες στρατηγικές χρησιμοποίησα;

- Ποιες από αυτές βρήκα αποτελεσματικές και γιατί;

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ (Αντίλογος)

	ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ (1-10)	ΣΧΟΛΙΑ
Οργάνωση & Σαφήνεια		
Χρήση Επιχειρημάτων		
Χρήση Τεκμηρίων		
Αντίκρουση		
Παρουσίαση		
ΣΥΝΟΛΟ		

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ (Λόγος)

	ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ (1-10)	ΣΧΟΛΙΑ
Οργάνωση & Σαφήνεια		
Χρήση Επιχειρημάτων		
Χρήση Τεκμηρίων		
Αντίκρουση		
Παρουσίαση		
ΣΥΝΟΛΟ		

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΡΙΤΩΝ

ΛΓ (αντίκρουση)	ΑΓ (αντίκρουση)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΡΙΤΩΝ

ΛΒ (επιχειρήματα)	ΛΒ (ερωτήσεις)	ΑΒ (επιχειρήματα)	ΑΒ (ερωτήσεις)

12^η Διδακτική πρόταση: Τέχνη – Επιστήμη – Τεχνολογία

Ενδεικτική διάρκεια: 6 διδακτικές ώρες

Δημιουργός: Πανταζής Μπελούδης

Συνοπτική παρουσίαση της διδακτικής πρότασης

Η διδακτική πρόταση εστιάζει στην ανάπτυξη κριτικού στοχασμού μέσα από τη μελέτη και τη σύγκριση κειμένων σχετικά με τις απόψεις που διατυπώνονται και τις γνώσεις που παρέχονται για το θέμα της τέχνης και της σχέσης της με την επιστήμη και την τεχνολογία. Σχετικά με τον οπτικό γραμματισμό επιδιώκεται η παραγωγή νοήματος από την προσέγγιση εικόνας/ εικαστικού έργου. Σε γλωσσικό επίπεδο προτείνεται η σύνταξη και παρουσίαση κειμένων, μονοτροπικών και πολυτροπικών, τα οποία οργανώνονται γύρω από το θέμα που συζητήθηκε από τα προς μελέτη κείμενα.

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. Δασκαλοπούλου Ασπασία, (15/03/2015). «Η επιστήμη και η τέχνη συναντώνται στον 21ο αι.». *kathimerini.gr*. Ανακτήθηκε στις 27/03/2018.
2. Ντριγκόγια Βιβή, (31/07/2013). «Πώς η τεχνολογία αλλάζει την τέχνη». *artmag*. Ανακτήθηκε στις 27/03/2018.

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

A. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων

Να εντοπίζουν το κεντρικό θέμα και τα επιμέρους θέματα των κειμένων.

Να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους και τις βασικές συμβάσεις που απορρέουν από αυτό στα μελετώμενα κείμενα: δημοσιογραφικά, επιστημονικά.

A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμός κειμένων

Να περιγράφουν τα χαρακτηριστικά που δανείζονται από διαφορετικά κειμενικά είδη οι συντάκτες των κειμένων, όπως είναι ο επιστημονικός λόγος σε δημοσιογραφικό άρθρο και να εξηγούν τι προσφέρουν -κατά τη γνώμη τους- στο νόημα του κειμένου και την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητά του.

A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων

Να αντιπαραβάλλουν και να συγκρίνουν τα κείμενα (που αναφέρονται στο ίδιο θέμα) ως προς τις θέσεις τους.

Να συνδέουν μεταξύ τους τα μελετώμενα κείμενα κάνοντας διακειμενικές αναφορές όσον αφορά τις γνώσεις που παρέχουν και τις απόψεις που υποστηρίζουν.

Να αξιολογούν τη σχέση της εικόνας / εικαστικού έργου με το κείμενο και τον βαθμό αποτελεσματικότητάς της ως προς την ανάδειξη των νοημάτων του.

B. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου / Μετασχηματισμοί κειμένων

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

B2. Σύνθεση νέων κειμένων

Να συλλέξουν πληροφορίες (κοινωνικές, πολιτιστικές, αισθητικές κ.ά.) για το θέμα μέσα από τις αναπαραστάσεις των κειμένων και τη δική τους βιωμένη πραγματικότητα.

Να οργανώσουν τα κείμενά τους γύρω από μια δράση ή ένα πραγματικό πρόβλημα.

Να αξιοποιήσουν το σχετικό με το θέμα των κειμένων λεξιλόγιο (θεματικό λεξιλόγιο) στη σύνθεση των δικών τους κειμένων.

Να επιλέγουν τον κατάλληλο τρόπο παρουσίασης της εργασίας τους (π.χ. γραμματοσειρές, διαστήματα, γραφικά κ.ά.), χρησιμοποιώντας μια ποικιλία οπτικοακουστικών μέσων (π.χ. ηλεκτρονικά προγράμματα παρουσίασης κ.ά.), ώστε να την καταστήσουν περισσότερο ελκυστική και αποτελεσματική για τους αποδέκτες της.

B4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές και την απο-τελεσματικότητα των παραγόμενων κειμένων

Να αναστοχάζονται για πιθανές δυσκολίες που αντιμετώπισαν και τις λύσεις στις οποίες οδηγήθηκαν κατά τη διαδικασία ανάγνωσης των κειμένων και συγγραφής δικών τους.

1ο κείμενο

Ασπασία Δασκαλοπούλου, «**Η επιστήμη και η τέχνη συναντώνται στον 21ο αι.**»

«Με τη γέννηση της ψηφιακής τέχνης, εικόνας ή ήχου, και τη χρήση των αλγορίθμων, οι καλλιτέχνες δεν χρησιμοποιούν μόνο τα μέσα της επιστήμης και της τεχνολογίας, αλλά γίνονται πια ένα με αυτά» δηλώνει στην «Κ» ο Άρθουρ Μίλερ.

Σήμερα στον χώρο της τέχνης συντελείται μια σιωπηλή επανάσταση. Καλλιτέχνες δουλεύουν χέρι-χέρι με επιστήμονες και παράγουν δημιουργίες που επιχειρούν να αλλάξουν τον τρόπο που σκεφτόμαστε και βλέπουμε τον κόσμο. Ο καθηγητής Ιστορίας και Φιλοσοφίας της επιστήμης στο University College London και διάσημος συγγραφέας, Arthur I. Miller, μέσα από το νέο του βιβλίο «Colliding Worlds: How Cutting-Edge Science is Redefining Contemporary Art» («Συγκρουόμενοι κόσμοι: Πώς η επιστήμη αιχμής επαναπροσδιορίζει τη μοντέρνα τέχνη»), διηγείται την ιστορία τού πώς η τέχνη, η επιστήμη και η τεχνολογία διασταυρώνονται στον 21ο αιώνα. «Οι επιστήμονες και οι καλλιτέχνες είναι εξίσου δημιουργικοί. Προσπαθούν να κάνουν ορατό το αόρατο, κοιτάζουν πέρα από παγιωμένες αντιλήψεις και αναζητούν ενδιαφέροντες τρόπους για να αναπαραστήσουν τη φύση» λέει ο δρ Μίλερ, ο οποίος θα βρεθεί στην Αθήνα την Τετάρτη 18 Μαρτίου για να μιλήσει γι' αυτή τη φαινομενικά αταίριαστη σχέση στο πλαίσιο του φεστιβάλ επιστήμης της Αθήνας, «Athens Science Festival».

– Από πότε κρατάει αυτή η σχέση επιστήμης και τέχνης;

– Η σύνδεση επιστήμης, τέχνης και τεχνολογίας πάει αιώνες πίσω, τουλάχιστον από την εποχή του Λεονάρντο Ντα Βίντσι. Τα σχέδια αεροπλάνων ή υποβρυχίων που φιλοτεχνούσε τα θεωρούσε εξίσου καλλιτεχνικά έργα με τη Μόνα Λίζα. Εκατό περίπου χρόνια μετά, γύρω στο 1687, όταν ανακαλύφθηκαν οι νόμοι της κίνησης του Νεύτωνα, η επιστήμη κατέκτησε τον κόσμο. Έκτοτε, με την επονομαζόμενη επιστημονική επανάσταση, η αντικειμενική αναζήτηση της αλήθειας εναποτέθηκε στα χέρια της επιστήμης,

ενώ η τέχνη θεωρήθηκε απλά κάτι επιπόλαιο και αστόχαστο. Η επιστήμη μπορούσε πια να κάνει προβλέψεις, και οι νόμοι του Νεύτωνα μπορούσαν να εξηγήσουν φαινόμενα του ουρανού και της γης. Έτσι, άρχισε ο διχασμός μεταξύ επιστήμης και τέχνης, και χρειάστηκε να περάσουν αρκετοί αιώνες για να αποκατασταθεί αυτή η σχέση.

– Πότε άρχισαν να συγκλίνουν;

– Άρχισαν να ξαναέρχονται κοντά στην αρχή του 20ού αιώνα, εξαιτίας του έργου του Αϊνστάιν και του Πικάσο. Η αναζήτηση της συμμετρίας ήταν στο επίκεντρο της επιστημονικής σκέψης και του έργου του Αϊνστάιν. Η θεωρία της σχετικότητας ήταν στην πραγματικότητα απόρροια μιας αισθητικής δυσφορίας του ίδιου απέναντι στην κατάσταση που επικρατούσε στον χώρο της επιστήμης το 1905. Η οπτική φαντασία ήταν πολύ σημαντική για τον Αϊνστάιν. Πίστευε ότι η εικόνα προηγείται των λέξεων και ανακάλυψε τις μεγάλες θεωρίες του, της ειδικής και γενικής σχετικότητας, μέσα από έντονα οπτικά πειράματα. Μέσα από τέτοια πειράματα γεννήθηκε και η αντίληψη της συμμετρίας, τόσο για τον κόσμο, όσο και στις επιστημονικές θεωρίες.

Αυτές οι σημαντικές εξελίξεις στην επιστήμη, την τεχνολογία και τα μαθηματικά, έδωσαν την έμπνευση στον Πάμπλο Πικάσο να δημιουργήσει έργα όπως «Οι Δεσποινίδες της Αβινιόν» (Les Femmes d'Alger, 1907).

Νέοι τρόποι έκφρασης

– Η επιστήμη αποτελεί μόνο έμπνευση ή εμπλέκεται και με άλλους τρόπους στην καλλιτεχνική δημιουργία;

– Στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα οι καλλιτέχνες χρησιμοποίησαν μόνο τις ιδέες της επιστήμης και της τεχνολογίας. Στο δεύτερο μισό όμως του προηγούμενου αιώνα άρχισαν να χρησιμοποιούν και τα μέσα τους. Στη δεκαετία του '90, με τη συγκλονιστική πρόοδο στη βιοτεχνολογία, με παραδείγματα όπως η εξωσωματική γονιμοποίηση, η μεταμόσχευση οργάνων και η λειτουργική μαγνητική τομογραφία, οι καλλιτέχνες διαπίστωσαν ότι δεν έχουν την πολυτέλεια να μην ενδιαφερθούν γι' αυτές τις συναρπαστικές εξελίξεις. Ήταν γι' αυτούς ένας άλλος τρόπος να εκφράσουν συναισθήματα και να αναπαραστήσουν τη φύση, θέματα που έχουν υπάρξει πάντα μεγίστης σημασίας για τους καλλιτέχνες.

Στο τέλος του 20ού αιώνα και στις αρχές του 21ου η τέχνη, η επιστήμη και η τεχνολογία άρχισαν να μπλέκονται ακόμα περισσότερο μεταξύ τους. Με τη γέννηση της ψηφί-

ακής τέχνης, εικόνας ή ήχου, και τη χρήση των αλγορίθμων, οι καλλιτέχνες δεν χρησιμοποιούν μόνο τα μέσα της επιστήμης και της τεχνολογίας, αλλά γίνονται πια ένα με αυτά.

– Αυτή η συνεργασία όμως μοιάζει να έχει μονόδρομο όφελος.

– Πράγματι, σήμερα οι καλλιτέχνες ωφελούνται περισσότερο από τους επιστήμονες. Όσο όμως οι καλλιτέχνες μαθαίνουν περισσότερα για την επιστήμη και την τεχνολογία αρχίζουν να συνεισφέρουν και να προσφέρουν και οι ίδιοι στην επιστημονική έρευνα.

Η ομάδα danceroom Spectroscopy, για παράδειγμα, η οποία χορογραφεί θέματα όπως η μοριακή φυσική και η δυναμική των μορίων, προσέφερε στην επιστήμη ένα χρήσιμο εργαλείο. Στην παράστασή τους «Hidden Fields» («Κρυμμένα Πεδία») που συνδυάζει τον χορό με την εξελιγμένη ψηφιακή τέχνη και τη φυσική, η κίνηση των χορευτών μεταμορφώνεται σε ενεργειακά πεδία, που με τη σειρά τους δημιουργούν παρεμβολές σε υπολογιστικές προσομοιώσεις μοριακής δυναμικής, επιτρέποντας στους θεατές να εκτιμήσουν την ομορφιά της καθημερινής κίνησης μέσα από την επιστήμη και την τεχνολογία.

Οι εξαιρετικά, όμως, γρήγοροι αλγόριθμοι που αναπτύχθηκαν για τους σκοπούς αυτής της παράστασης, για να ενώσουν δηλαδή την κίνηση των χορευτών με τις προσομοιώσεις της κίνησης των μορίων, μπορούν να βοηθήσουν τους επιστήμονες να ελέγχουν διαδραστικά αλυσίδες πρωτεϊνικών μορίων. Μέσα από αυτή τη διαδικασία οι επιστήμονες μπορούν να διερευνήσουν τους δεσμούς εκείνους των πρωτεϊνικών μορίων που οδηγούν σε παθήσεις όπως ο διαβήτης, η κυστική ίνωση ή η νόσος του Πάρκινσον, και να αναπτύξουν μεθόδους που αποτρέπουν τον σχηματισμό τέτοιων επιβλαβών δομών.

Οι συνεργασίες επιστήμης-τέχνης ωφελούν βέβαια και την ίδια την κοινωνία, με την έννοια ότι οι άνθρωποι ανακαλύπτουν μία άλλη μορφή τέχνης. Ακόμα και η διαδικασία του να εκτιμήσει κάποιος ένα τέτοιο καλλιτεχνικό έργο χρειάζεται μία άλλη θεώρηση των πραγμάτων. Για να εκτιμήσεις την ηλεκτρονική τέχνη, για παράδειγμα, χρειάζεται να έχεις αρκετές γνώσεις πάνω στους τομείς των υπολογιστών και των αλγορίθμων.

Αβανγκάρντ

– Γράφοντας το πρόσφατο βιβλίο σας, πού καταλήξατε σχετικά με τη σημερινή σχέση επιστήμης και τέχνης;

-Για τη συγγραφή αυτού του βιβλίου πήρα συνεντεύξεις από περισσότερους από 80 καλλιτέχνες και επιστήμονες που ενδιαφέρονται για τη συνεργασία τέχνης-επιστήμης. Μέσα από αυτή τη διαδικασία εξήγαγα πολλά συμπεράσματα. Το κυριότερο όμως είναι ότι η τέχνη και η επιστήμη εξαφανίζονται με τον τρόπο που τις ξέρουμε σήμερα, και συντήκονται σε μία τρίτη κουλούρα, τη νέα αβανγκάρντ.

2ο κείμενο

Βιβή Ντριγκόγια, «Πώς η τεχνολογία αλλάζει την τέχνη»

Όταν σκέφτομαι την **τέχνη**, πάντα αυτό που μου έρχεται στο μυαλό είναι πίνακες ζωγραφικής, πινέλα, χρώματα, αγάλματα και σύγχρονα *installations* ονόματα όπως ο *Picasso*, ο *Dali* ή ο *Leonardo da Vinci*. Και μετά όταν σκέφτομαι την **τεχνολογία**, εικόνες από υπολογιστές και *smartphones* το ίντερνετ, είναι αυτά που πλημμυρίζουν το μυαλό. Διαχρονικά, πάντα η τεχνολογία έδινε στους καλλιτέχνες τα νέα εργαλεία και μέσα έκφρασης. Σήμερα περισσότερο από ποτέ, αυτές οι δύο φαινομενικά απομακρυσμένες έννοιες είναι περισσότερο συνδεδεμένες από ποτέ με την τεχνολογία να παίζει καταλυτικό ρόλο τόσο στην **εξέλιξη της τέχνης** όσο και στη διάδοσή της.

Ο Eyal Gever δημιουργεί γλυπτά σε ένα 3D printer (Πηγή: BBC)

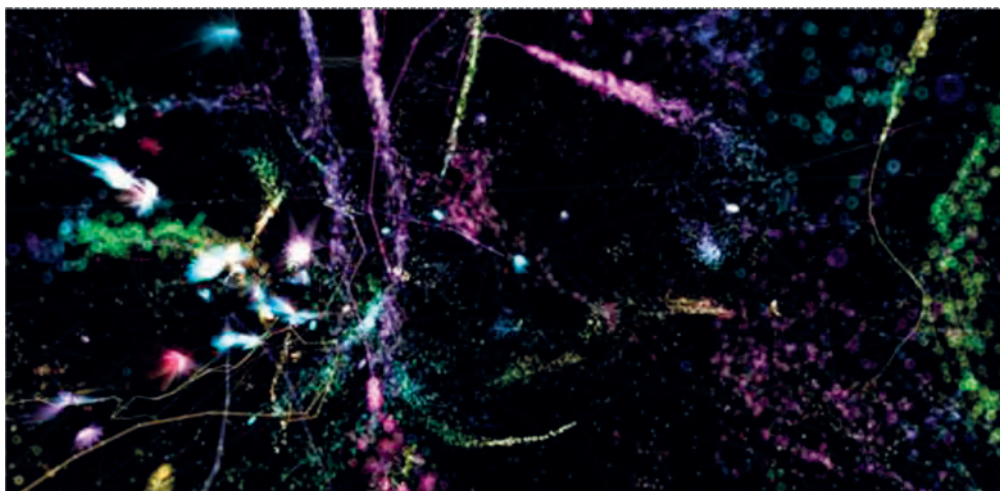
Σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης, άνθρωποι εξελίσσονται, ερευνούν, δημιουργούν και σχηματίζουν τον κόσμο του αύριο. Το διαδίκτυο, τα κοινωνικά δίκτυα, οι νανο- και βιοτεχνολογίες, η επαυξημένη πραγματικότητα, η εικονική πραγματικότητα είναι οι έννοιες που αλλάζουν την όψη της καθημερινότητάς μας, τις δυνατότητες που μας προσφέρονται και το πώς αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο. Επιστήμονες, ερευνητές, επιχειρηματίες αλλά και μουσικοί, γραφίστες, σκηνοθέτες και σχεδιαστές δημιουργούν νέες ανθρωπίνες εμπειρίες. Χάρη σε αυτούς όχι μόνο πρωτότυπη και αυθεντική τέχνη παράγεται παντού, αλλά και τελείως **νέες μορφές τέχνης** εξελίσσονται και αναπτύσσονται διαρκώς.

Όλο και περισσότεροι **καλλιτέχνες** προχωράνε πέρα από τα όρια αυτού που ονομάζουμε συμβατικό ψάχνοντας νέους τρόπους έκφρασης και ενσωματώνοντας νέα και συχνά ετερόκλητα στοιχεία στη δουλειά τους. Η **τέχνη** γίνεται όλο και λιγότερο στατική, υιοθετώντας νέες μορφές από την εκτύπωση ψηφιακά μοντελοποιημένων γλυπτών σε τρεις διαστάσεις μέχρι flash mobs από φωτογράφους που συγκεντρώνουν χιλιάδες γυμνούς εθελοντές σε μια παραλία.

Η Δύναμη του διαδικτύου

Οι σύγχρονες μέθοδοι με τις οποίες η τέχνη δημιουργείται, προωθείται, διατηρείται και διαχέεται έχουν επίσης μετασχηματιστεί ως αποτέλεσμα της στροφής της κοινωνίας σε μια κοινωνικά διασυνδεδεμένη μορφή στην εποχή του διαδικτύου και του παγκόσμιου ιστού.

Αυτό που συνέβαινε τα προηγούμενα χρόνια ήταν ότι οι καλλιτέχνες πήγαιναν σε μια gallery με το portfolio που διέθεταν και στη συνέχεια η gallery αποφάσιζε αν η συγκεκριμένη δουλειά ήταν αρκετά καλή, για να εκτεθεί και να προωθηθεί. Πλέον οι δημιουργοί στρέφονται στο διαδίκτυο, για να αναδείξουν αλλά και να πουλήσουν τη δουλειά τους. Με νέες υπηρεσίες συγκέντρωσης χρηματοδότησης όπως το crowdfunding, για πρώτη φορά καλλιτέχνες έχουν τη δυνατότητα να διεκδικήσουν και να πάρουν χρήματα online, για να ακολουθήσουν το όνειρο και τις ιδέες τους. Ένα παράδειγμα είναι ότι μόνο το 2011, η γνωστή ιστοσελίδα για crowdfunding Kickstarter συγκέντρωσε περισσότερα από 100 εκατομμύρια δολάρια για περισσότερα από 27000 projects σχετικά με την τέχνη.

Artificial nature installation (Πηγή: <http://www.mat.ucsb.edu/>)

Οι καλλιτέχνες χρησιμοποιούν τα κοινωνικά μέσα ως ένα πολύ ισχυρό εργαλείο που τους βοηθάει να αλλάξουν τη σχέση μεταξύ συλλεκτών και κοινού με το να εντοπίζουν ανθρώπους που ενδιαφέρονται για συγκεκριμένα έργα εύκολα και αποτελεσματικά. Η αλλαγή αυτή στη νοοτροπία συμβαίνει ήδη και είναι πολύ μεγάλη για την αγνοήσει κανείς.

Είναι Πραγματική τέχνη;

Στον κόσμο των smartphones και με τις δυνατότητες που προσφέρουν τα apps σχεδόν όλοι δημιουργούμε ή θέλουμε να δημιουργούμε τέχνη. Με artistic φωτογραφίες, με ρεμίζ μουσικής, με την επεξεργασία βίντεο. Η ευκολία, όμως, με την οποία πλέον δημιουργείται **τέχνη** και αυτή η ποικιλία εργαλείων που είναι διαθέσιμη είναι και μια από τις αιτίες για κακή τέχνη που βλέπουμε να εκτίθεται γύρω μας. Στην **τέχνη** ό,τι είναι δημοφιλές δεν είναι απαραίτητα και καλό και το αντίστροφο. Πολλές ιδέες και τεχνοτροπίες απορρίφθηκαν αρχικά ως κακές ή πολύ πρωτοποριακές για να κερδίσουν μεγάλη δημοτικότητα πολύ αργότερα.

«Δεν πιστεύω ότι κάποιος μπορεί να προβλέψει ή να προδιαγράψει το μέλλον της τέχνης. Είναι το διάσημο "ettonez-moi" (εκπλήξτε με) των Diaghilev και Cocteau - η σπουδαία τέχνη πάντα μας συναρπάζει, ή τουλάχιστον το λιγότερο μας πάει ως εκεί, προσδοκούμε» Hans Ulrich Obrist, Serpentine Gallery.

Οι σύγχρονοι καλλιτέχνες έχουν να αντιμετωπίσουν μια πρόκληση. Να είναι ανοικτοί σε **νέες τεχνολογίες** που οδηγούν σε νέες μορφές και νέους τρόπους έκφρασης αλλά παράλληλα να παραμείνουν δημιουργικοί, εφευρετικοί, να δημιουργήσουν τέχνη που εξυψώνει και φεύγει πέρα από το συνηθισμένο. Όσο η **τεχνολογία** και ιδιαίτερα οι υπολογιστές θα συνεχίσουν να εξελίσσονται, πάντα θα υπάρχουν αυτοί που πειραματίζονται και βγαίνουν πέρα από τα όρια αυτού που έχει γίνει ως τώρα και που δημιουργούν αριστουργήματα.

Το θέμα είναι η εμπειρία που προσφέρει ο καλλιτέχνης στον θεατή: αν το έργο έχει κάτι να του πει, αν μπορεί να αλλάξει τον τρόπο που βλέπει τον κόσμο, αν μπορεί να στείλει μηνύματα, και αυτό είναι κάτι που δεν έχει σχέση με το μέσο το οποίο χρησιμοποιείται για να δημιουργηθεί η τέχνη. (Πηγή: BBC)

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

1. Πώς θα προσδιορίζατε το είδος του 1ου κειμένου;
2. Πώς ο Αϊνστάιν και ο Πικάσο συνέβαλαν στη σύγκλιση επιστήμης και τέχνης, σύμφωνα με τον καθηγητή Arthur I. Miller (1ο κείμενο);

3. «Οι επιστήμονες και οι καλλιτέχνες είναι εξίσου δημιουργικοί. Προσπαθούν να κάνουν ορατό το αόρατο, κοιτάζουν πέρα από παγιωμένες αντιλήψεις και αναζητούν ενδιαφέροντες τρόπους για να αναπαραστήσουν τη φύση». Μπορείτε να επιβεβαιώσετε την παραπάνω άποψη του καθηγητή Arthur I. Miller παρατηρώντας τον πίνακα του Πικάσο «Οι Δεσποινίδες της Αβινιόν» (Les Demoiselles d'Avignon, 1907);

Πικάσο «Οι Δεσποινίδες της Αβινιόν» (Les Femmes d'Alger, 1907)

4. Πώς διαμορφώνεται σήμερα, σύμφωνα με τον καθηγητή Arthur I. Miller (1ο κείμενο), η σχέση ανάμεσα στην τέχνη και την επιστήμη;
5. Το άρθρο της Ντριγκόγια Βιβή, «Πώς η τεχνολογία αλλάζει την τέχνη» (2ο κείμενο), επιβεβαιώνει τις απόψεις και διαπιστώσεις του καθηγητή Arthur I. Miller για τη σχέση επιστήμης και τέχνης (1ο κείμενο); Ποια επιπλέον στοιχεία παραθέτει για τη σχέση αυτή;

6. Πιστεύετε ότι η ψηφιακή τέχνη μπορεί να είναι καλή τέχνη; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με βάση τα παραπάνω κείμενα.
7. Να επιλέξετε ένα ψηφιακό καλλιτεχνικό έργο, από τη σελίδα Kickstarter, ή από αλλού, και να συντάξετε ένα κείμενο με το οποίο θα το παρουσιάσετε στους συμμαθητές σας. Μπορείτε να εργαστείτε σε ομάδες ή ατομικά. Για την παρουσίασή σας θα μπορούσατε να ακολουθήσετε ως βασικούς άξονες τις παρακάτω ερωτήσεις:
- Ποιο είναι το θέμα του έργου;
  - Ποια είναι η ιστορία που αφηγείται ή τι παρουσιάζει; κ. ο. κ.;
  - Ποια μέσα χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή του;
  - Ποια εντύπωση δημιουργούν τα χρώματα ή άλλα στοιχεία (π.χ. οι ήχοι) που χρησιμοποιήθηκαν;
  - Ποια χαρακτηριστικά του έργου σας έκαναν ιδιαίτερη εντύπωση και γιατί;
  - Ποια είναι η συνολική εντύπωση που σας δημιούργησε το συγκεκριμένο έργο;
  - Ποια συναισθήματα σας δημιουρήθηκαν;

Δραστηριότητες Αναστοχασμού

Α) Για την ανάγνωση των κειμένων :

Οδηγία προς τον εκπαιδευτικό:

Οι παρακάτω δραστηριότητες αναστοχασμού ακολουθούν αμέσως μετά την ανάγνωση των κειμένων και την απάντηση των πρώτων ερωτήσεων που αφορούν την κατανόηση των κειμένων.

- Ποιες δυσκολίες αντιμετώπισα ως προς το λεξιλόγιο;
- Πού αναζήτησα βοήθεια;
- Ποιες λέξεις/φράσεις υπογράμμισα (επειδή μου έκαναν εντύπωση, επειδή εκφράζουν ακριβώς μια σχετική έννοια, επειδή δεν γνώριζα ακριβώς τη σημασία τους, αλλά τώρα τις έχω κατανοήσει κ.ο.κ), για να χρησιμοποιήσω στα δικά μου κείμενα;
- Ποια σημεία των κειμένων χρειάστηκε να ξαναδιαβάσω, για να κατανοήσω το περιεχόμενο;
- Ποια βοήθεια χρειάστηκα από τον καθηγητή μου ή από συμμαθητές μου, για να κατανοήσω καλύτερα τα κείμενα;

Β) Για τη σύνταξη των δικών τους κειμένων:

Οδηγία προς τον εκπαιδευτικό:

Οι παρακάτω δραστηριότητες αναστοχασμού ακολουθούν μετά τη σύνταξη και τη διόρθωση των κειμένων των μαθητών.

- Τα κείμενα που συντάσσουν οι ομάδες (Δραστηριότητα 7) παρουσιάζονται στην ολομέλεια. Ακολουθεί σχολιασμός και συζήτηση. Στη συνέχεια η κάθε ομάδα προχωρά σε διορθώσεις ή βελτίωση του κειμένου ανάλογα με τα σχόλια και τις παρατηρήσεις που δέχτηκε.
- Οι ατομικές εργασίες (Δραστηριότητες 6 και 7) παρουσιάζονται στην ολομέλεια. Ακολουθεί σχολιασμός και συζήτηση. Στη συνέχεια κάθε μαθητής προχωρά σε διορθώσεις ή βελτίωση του κειμένου του, ανάλογα με τα σχόλια και τις παρατηρήσεις που δέχτηκε.

Εναλλακτικά, για εξοικονόμηση χρόνου, μπορεί ο σχολιασμός των κειμένων να γίνει ανά ζεύγη: ο κάθε μαθητής να σχολιάζει το κείμενο ενός συμμαθητή του. Στη συνέχεια ακολουθούν οι διορθώσεις ή δεύτερη γραφή του κειμένου. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι συμβουλευτικός καθ' όλη τη διαδικασία.

13^η Διδακτική πρόταση: «Διαρροή επιστημόνων» στο εξωτερικό

Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης: 5-6 ώρες

Δημιουργός: Στάθης Λεουτσάκος

Συνοπτική παρουσίαση

Η πρόταση εστιάζει στη μελέτη διαφόρων κειμενικών ειδών και τύπων με σκοπό την άντληση και την κριτική επεξεργασία πληροφοριακού υλικού (ειδικού λεξιλογίου, ερευνών, σκέψεων, επιχειρημάτων κ.ά.) για το θέμα της «διαρροής επιστημόνων» στο εξωτερικό, αποσκοπώντας στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου από τους μαθητές/-τριες.

Κείμενα

1. Πιέρρος, Βασίλης. (2017, 5 Ιουλίου). «'Brain Drain' or 'Brain Gain'?»: Από τη "διαρροή" στην "κυκλοφορία εγκεφάλων". Ανακτήθηκε στις 23/03/2018.
2. Μανιφάβα, Δήμητρα. (2016, 20 Ιουλίου). «Η Ελλάδα «εξάγει»... ανθρώπινο κεφάλαιο». Ανακτήθηκε στις 23/03/2018.
3. Gandolfo, Romolo. (1991, 16 Ιουνίου). «Το γλωσσάρι της μετανάστευσης». Εφημερίδα: *Το Βήμα*.
4. Κανέλλος, Νίκος (2017, 30 Νοεμβρίου). «Το αντίδοτο στο Brain Drain». *Huffpost*. Ανακτήθηκε στις 23/93/2018.
5. Ανώνυμος συγγραφέας. (2016, 21 Ιουλίου). 'Ποια είναι η γενιά του BRAIN GAIN'; Ηλεκτρονική εφημερίδα: *Ka-business.gr*. Ανακτήθηκε στις 23/03/2018.
6. Ζωγράφος, Χρήστος. (2017, 2 Φεβρουαρίου). «Η πρωτοβουλία Brain Gain των Ελλήνων επιστημόνων που έφυγαν στο εξωτερικό» στο *iefimerida*: «Θα γυρνούσα πίσω αν...». *Iefimerida*. Ανακτήθηκε στις 23/3/2018.
7. Στείρνης, Γιώργος. (2017, 28 Μαρτίου). «Brain drain: Η Ελλάδα ξαναγίνεται κόσμος». *Huffpost*. Ανακτήθηκε στις 23/03/2018.

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Αναμένεται από τους μαθητές και τις μαθήτριες:

A. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A.1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων
Να εντοπίζουν πληροφορίες (ιδέες, παραδείγματα, έρευνες κ.ά.) από τα κείμενα που διαβάζουν σχετικά με το μελετώμενο θέμα, εφαρμόζοντας διάφορες στρατηγικές (π.χ. εστιασμένη ανάγνωση με βάση ένα ερώτημα, υπογράμμιση βασικών ιδεών κ.ά.).   Να αναγνωρίζουν τον τρόπο οργάνωσης και χαρακτηριστικά της γλώσσας των κειμένων που μελετούν.
A.3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση των κειμένων
Να αξιολογούν τη σχέση ανάμεσα σε διάφορους σημειωτικούς τρόπους (π.χ. εικόνα, γραπτός λόγος) ως προς την ανάδειξη των νοημάτων του κειμένου.   Να συγκρίνουν τις πληροφορίες των κειμένων (π.χ. τις ιδεολογικές θέσεις που εγγράφονται, τις προθέσεις και την οπτική των συγγραφέων τους) για το μελετώμενο θέμα.

B. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου: Μετασχηματισμοί κειμένων

B.1. Σχεδιασμός και οργάνωση των κειμένων
Να κατανοούν τα ζητούμενα του θέματος και να προσδιορίζουν την επικοινωνιακή περίσταση με βάση την οποία θα συνθέσουν τα κείμενά τους.   Να οργανώνουν τη σκέψη τους, χρησιμοποιώντας ποικιλία στρατηγικών (π.χ. καταίγισμός ιδεών, γραφικοί οργανωτές κ.ά.), πηγών πληροφόρησης (έντυπων ή ηλεκτρονικών) και μέσων (μολύβι και χαρτί ή ηλεκτρονικά προγράμματα επεξεργασίας κειμένων).
B.2. Σύνθεση κειμένων (συγγραφική φάση)
Να αξιοποιούν τις πληροφορίες και βασικές έννοιες που εντόπισαν στα κείμενα αναφοράς στη σύνθεση των δικών τους κειμένων.
B.3. Αναθεώρηση – Δημοσίευση των κειμένων
Να αξιοποιούν τις παρατηρήσεις των άλλων (εκπαιδευτικού και συμμαθητών/-τριών) για τη βελτίωση του περιεχομένου, της τεκμηρίωσης, της οργάνωσης και της γλώσσας των κειμένων τους.

Β.4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές και την αποτελεσματικότητα των παραγόμενων κειμένων

Να αντιλαμβάνονται τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία τους ως συγγραφείς/ομιλητές/-τριες, ώστε να προσδιορίσουν τους τρόπους με τους οποίους θα αναπτύξουν τις δεξιότητές τους να γράφουν και να μιλούν κατάλληλα και αποτελεσματικά.

Να αναστοχάζονται αποτιμώντας την πορεία των ενεργειών τους με βάση πιθανές δυσκολίες που αντιμετώπισαν και τις λύσεις τις οποίες επέλεξαν.

Χρόνος: 1 ώρα

Οδηγίες για τον εκπαιδευτικό: Στόχος της εικόνας (κείμενο 1) είναι να κινητοποιήσουμε τη σκέψη των μαθητών/μαθητριών σχετικά με το θέμα μας (προ-αναγνωστική φάση). Χρησιμοποιούμε την τεχνική του καταιγισμού ιδεών: αφού αφήσουμε για 5' τους μαθητές/μαθήτριες να σκεφτούν, ατομικά ή ομαδικά, σημειώνουμε τις ιδέες τους, χωρίς να αξιολογούμε την ορθότητά τους, στον πίνακα. Στο τέλος, τους λέμε για ποιο θέμα θα μιλήσουμε και ποιος είναι ο σκοπός μας (συλλογή πληροφοριών από τα κείμενα και συναφής παραγωγή λόγου).

1ο κείμενο

Εικόνα από κείμενο δημοσιευμένο στο <https://powerpolitics.eu/brain-drain-or-brain-gain-από-την-διαρροή-στην-κυκλο/>.

Δραστηριότητα

Δείτε την παραπάνω εικόνα και σκεφτείτε ποιο μπορεί να είναι το θέμα με το οποίο θα ασχοληθούμε. Γράψτε τις σκέψεις σας. Έχετε 5 λεπτά.

Οδηγίες για τον εκπαιδευτικό:

Δίνονται στους μαθητές/μαθήτριες τα παρακάτω κείμενα. Τα κείμενα 2 και 3 γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας στην τάξη. Οι μαθητές/μαθήτριες διαβάζουν τα κείμενα και απαντούν στις ερωτήσεις επιγραμματικά. Ακολουθεί συζήτηση για τα κείμενα αυτά με βάση τις ερωτήσεις τους. Σκοπός μας είναι οι μαθητές/μαθήτριες να προβληματιστούν για το θέμα και να συλλέξουν σχετικό υλικό (ιδέες, πληροφορίες, απόψεις κ.ά.), τόσο από τα κείμενα που μελετούν όσο και από την εμπειρία τους, με σκοπό την παραγωγή λόγου (*αναγνωστική φάση / φάση επεξεργασίας των κειμένων*).

2ο κείμενο

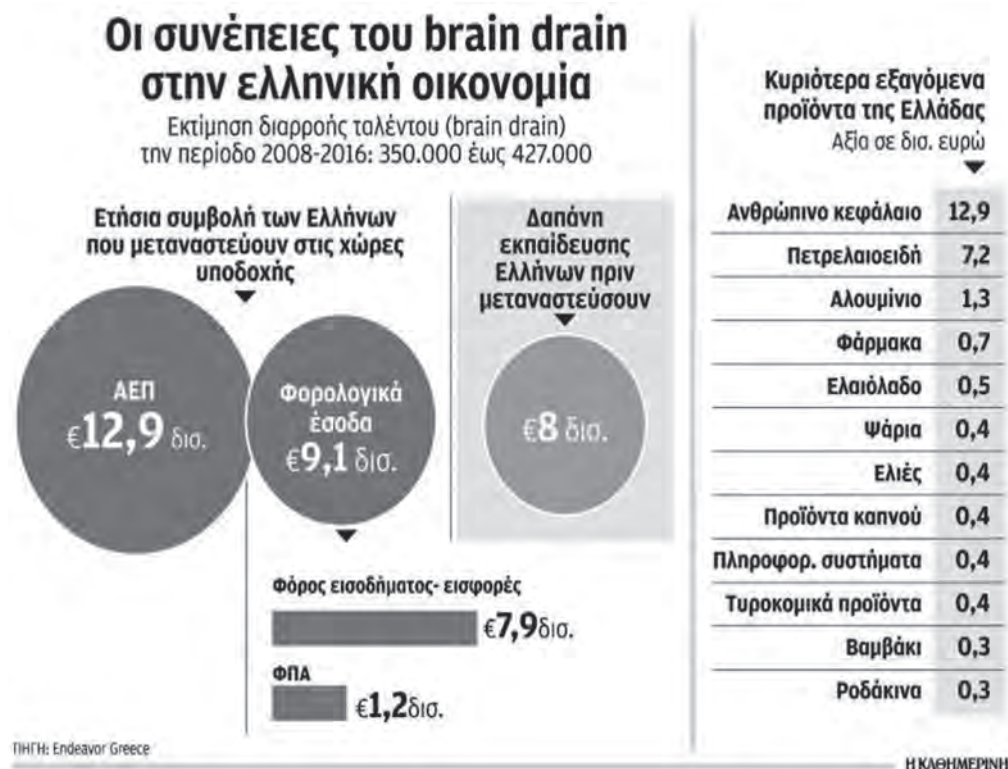
«*Διαρροή επιστημόνων*» (brain drain): η μετανάστευση ιδιαίτερα μορφωμένων ή εξειδικευμένων ατόμων (γιατρών, μηχανολόγων, καθηγητών κ.λπ.) από τον αναπτυσσόμενο κόσμο προς τη Δύση. Στη δεκαετία του '60, η διαμάχη γύρω από τη διαρροή επιστημόνων υπήρξε ιδιαίτερα οξεία, γιατί είχε θεωρηθεί ως μια ακόμη μορφή εκμετάλλευσης του Τρίτου Κόσμου από τις πιο ανεπτυγμένες χώρες (συχνά πρώην αποικιακές δυνάμεις).

Απόσπασμα από το κείμενο «*Το γλωσσάρι της μετανάστευσης*», του Romolo Gandolfo, ερευνητή στα Κέντρα Μεταναστευτικών Σπουδών της Ρώμης και του Μπουένος Άιρες. Εφημερίδα *Το Βήμα*, 16/06/1991.

Ερωτήσεις

1. Σε ποιο είδος θεωρείτε ότι ανήκει το παραπάνω κείμενο; Ποια χαρακτηριστικά του σας οδηγούν σε αυτή τη διαπίστωση;
2. Σε ποιους, κατά τη γνώμη σας, απευθύνεται το κείμενο; Ποιος είναι ο στόχος του συντάκτη του;
3. Ποιες πληροφορίες παρέχει ο συντάκτης του κειμένου στους αναγνώστες του;

3ο κείμενο

Μέρος ευρύτερου κειμένου, δημοσιευμένου στην Καθημερινή <http://www.kathimerini.gr/868059/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-ellada-e3agei-an8rwpino-kefalaio>.

Ερωτήσεις

1. Σε ποιο είδος θεωρείτε ότι ανήκει το παραπάνω κείμενο; Σε ποιο ευρύτερο κείμενο θεωρείτε ότι εντάσσεται, παρατηρώντας το μέσο της δημοσίευσής του; Σε τι αποσκοπεί ο συντάκτης του;
2. Ποιες πληροφορίες ή συμπεράσματα συνάγονται από τη μελέτη του παραπάνω κειμένου για το θέμα της «διαρροής επιστημόνων»; Να τις σημειώσετε επιγραμματικά.
3. Ο συντάκτης του κειμένου μεταφράζει τον όρο 'brain drain' ως «διαρροή ταλέντου». Ποια από τις δύο μεταφράσεις θεωρείτε ότι αποδίδει καλύτερα το περιεχόμενο του ξένου όρου («διαρροή επιστημόνων» ή «διαρροή ταλέντου»); Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

Χρόνος: 2 ώρες

Οδηγίες για τον εκπαιδευτικό:

Ο σκοπός μας είναι οι μαθητές/μαθήτριες να εμβαθύνουν περισσότερο στο θέμα της «διαρροής επιστημόνων» μέσα από την ανάγνωση και την επεξεργασία πρόσθετων κειμένων. Δίνονται, ως εργασία, στους μαθητές/μαθήτριες τα κείμενα 4, 5, 6 και 7, για να τα μελετήσουν, να υπογραμμίσουν τις βασικές τους πληροφορίες και να κρατήσουν σημειώσεις με βάση τις ερωτήσεις τους. Στη συνέχεια, οι μαθητές και οι μαθήτριες παρουσιάζουν ομαδικά τις σημειώσεις που κατέγραψαν και γίνεται (παράλληλα ή ακολουθεί) ευρύτερη συζήτηση ως προς το θέμα της «διαρροής επιστημόνων». Οι μαθητές/μαθήτριες σημειώνουν τις ιδέες που διατυπώνονται κατά τη συζήτηση.

4ο κείμενο

Το αντίδοτο στο Brain Drain

Το κύμα μετανάστευσης των Ελλήνων συνεχίζεται. Από την αρχή του χρόνου έως τον Οκτώβριο οι εγγραφές στο Τμήμα Μετανάστευσης έφτασαν τις 3.790. Χιλιάδες νέοι επιστήμονες αναζητούν μία θέση εργασίας στο εξωτερικό, προσδοκώντας ένα καλύτερο μέλλον. Βέβαια, οι περισσότεροι δε φεύγουν από επιλογή. Οι δυνατότητες απορρόφησης ανθρώπων με υψηλά προσόντα στη χώρα μας είναι περιορισμένες. Υπάρχει, όμως, τρόπος να εκμεταλλευτούμε το knowhow¹⁰ αυτών των ανθρώπων και να καταφέρουμε να περάσουμε από το brain drain στο brain gain;

Η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, η δημιουργία νέων και καλά αμειβόμενων θέσεων εργασίας, και η προσέλκυση καταρτισμένου προσωπικού, αποτελούν μονόδρομο προκειμένου να βάλουμε «φρένο» στο brain drain. Άλλωστε, δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι το φαινόμενο της μαζικής φυγής ικανών και έξυπνων ανθρώπων στο εξωτερικό, οφείλεται σε ένα βαθμό στην υπερπροσφορά ορισμένων ειδικοτήτων που δε μπορούν να καλυφθούν στην Ελλάδα. Η πορεία αυτή μπορεί να αντιστραφεί με τη δημιουργία μιας επιχειρηματικότητας που θα στηρίζεται στην καινοτομία και τη γνώση. Μιας επιχειρηματικότητας υψηλών δυνατοτήτων που θα προσφέρει νέες θέσεις εργασίας στην Ελλάδα της «ήπιας» καινοτομίας. [...] Η ανάπτυξη και η εισαγωγή νέων τεχνολογιών, όπως για παράδειγμα οι τεχνολογικές αλλαγές που συμβαίνουν σε όλους τους κλάδους υψηλής τεχνολογίας και, ειδικότερα, στη βιοτεχνολογία και την νανοτεχνολογία, όπου υπάρχουν πολλοί αξιόλογοι Έλληνες επιστήμονες, προσφέρουν ευκαιρίες για αυτού του είδους την

¹⁰ τη γνώση

επιχειρηματικότητα και κατ' επέκταση «ποιοτικές» θέσεις εργασίες. Μπορεί, λοιπόν, να συνδράμει σημαντικά στην ανάσχεση¹¹ του brain drain και γενικότερα στην αντιστροφή του κλίματος.

Ωστόσο, η αλλαγή αυτή του επιχειρηματικού μοντέλου συνεπάγεται και μια σειρά άλλων πολιτικών. Όπως, για παράδειγμα, τη σταδιακή μείωση της υπερφορολόγησης που «στραγγαλίζει» τον ιδιωτικό τομέα. Επιπλέον, προκειμένου να δοθεί μια πραγματική ώθηση στην οικονομία, απαιτούνται πολιτικές φιλικές προς την επιχειρηματικότητα και δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για την προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων. Έτσι, θα μπορέσουν οι επιχειρήσεις καταρχήν να «ανασάνουν», και στη συνέχεια να παρουσιάσουν καλύτερα καινοτομικά αποτελέσματα, που δε θα βασίζονται μόνο σε δημόσιους πόρους, αλλά θα προκύπτουν μέσα από τη διαδικασία της έρευνας και την ενσωμάτωση της γνώσης σε διαδικασίες και προϊόντα.

Η αναζωογόνηση της ελληνικής οικονομίας μέσω των παραπάνω προτάσεων θα επαναφέρει τους νέους επιστήμονες πίσω στη χώρα τους, αφού θα υπάρχει δυνατότητα αξιοποίησής τους, και το brain drain, που σήμερα αποτελεί μια θλιβερή πραγματικότητα, θα μπορέσει να μετατραπεί σε brain gain με όλα τα συνεπαγόμενα οφέλη.

Απόσπασμα από κείμενο του Νίκου Κανέλλου, μεταδιδακτορικού ερευνητή του ΕΜΠ, δημοσιευμένου στις 30/11/2017 στην ελληνική έκδοση της Huffpost (https://www.huffingtonpost.gr/entry/to-antidoto-sto-brain-drain_gr_5a1e9b4ce4b0dc52b02a7aea).

5ο κείμενο

Ποια είναι η γενιά του BRAIN GAIN;

[...] Η «Πρωτοβουλία brain gain» μεταξύ άλλων πραγματοποιεί δράσεις, συζητήσεις και εκδηλώσεις σε διάφορες πόλεις της Ευρώπης με σκοπό να ευαισθητοποιήσει την κοινή γνώμη για την εκπλήρωση του... ιδεατού αυτού στόχου της.

Με αφορμή τη συζήτηση για την αλλαγή του εκλογικού νόμου οι επιτελείς της πρωτοβουλίας κατόρθωσαν να συγκεντρώσουν περισσότερες από 17.000 υπογραφές ζητώντας από την ελληνική κυβέρνηση να τους δοθεί μέσα από τον νέο εκλογικό νόμο η δυνατότητα να ψηφίζουν με επιστολική ψήφο. Μάλιστα, το ψήφισμα (και οι υπογραφές που συγκεντρώθηκαν με τη βοήθεια της διαδικτυακής πλατφόρμας anaaz) εστάλησαν στους 300 βουλευτές του Ελληνικού Κοινοβουλίου.

¹¹ παρεμπόδιση

«Η δυνατότητα συμμετοχής στις εκλογές σε όσους είναι ήδη γραμμένοι στα δημοτολόγια και στους εκλογικούς καταλόγους της χώρας, είτε με επιστολική ψήφο είτε με τη δυνατότητα ψηφοφορίας στις Πρεσβείες και τα Προξενεία, όχι μόνο είναι δημοκρατική υποχρέωση που προκύπτει από το Σύνταγμα, αλλά και διασφαλίζει ότι η γενιά του brain drain μπορεί να γίνει γενιά του brain gain για την Ελλάδα» αναφέρουν μεταξύ άλλων οι εμπνευστές της καμπάνιας. «Θέλουμε να έχουμε και πρακτικά δικαίωμα ψήφου. Η γενιά του brain gain έχει δικαίωμα ψήφου. Οι Έλληνες του εξωτερικού είναι γραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους. Πρακτικά όμως δεν μπορούμε να ψηφίσουμε. Για να ψηφίσουμε πρέπει να ταξιδέψουμε στην Ελλάδα κάτι που δεν είναι δυνατό κυρίως για λόγους, απόστασης, εργασιακών υποχρεώσεων και οικονομικούς. Έχουμε διαρκείς δεσμούς με την Ελλάδα. Σύμφωνα με έρευνά μας 9 στους δέκα θέλουν να επιστρέψουν κάποια στιγμή στην Ελλάδα» συμπληρώνει η κ. Καλαϊτζή¹² στο ka-business.gr.

Απόσπασμα δημοσιευμένο στην ηλεκτρονική εφημερίδα/ διαδικτυακή τηλεόραση Ka-business.gr, στον ιστότοπο <http://www.ka-business.gr/pages/innovation/12165/poia-einai-h-genia-toy-brain-gain>.

6ο κείμενο

Η πρωτοβουλία Brain Gain των Ελλήνων επιστημόνων που έφυγαν στο εξωτερικό στο iefimerida: «Θα γυρνούσα πίσω αν...»

[...] Ο συνιδρυτής της «πρωτοβουλίας brain gain», δικηγόρος Αθηνών και Νέας Υόρκης, κ. Ορέστης Ομράν μίλησε στο iefimerida.gr.

-Κύριε Ομράν, «Η Ελλάδα τρώει τα παιδιά της», φράση στερεότυπο ή πραγματικότητα;

Είναι σίγουρο πως εδώ και πολλές δεκαετίες στην Ελλάδα δεν έχουμε καταφέρει να δημιουργήσουμε τις συνθήκες αξιοποίησης των καλύτερων Ελλήνων και μάλιστα των νέων ανθρώπων με αποτέλεσμα πολλοί εξ αυτών να αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα και να αναζητήσουν την τύχη τους στο εξωτερικό. Αυτό σε συνδυασμό με τις έντονες κοινωνικές αντεγκλήσεις¹³, την αποσυσπείρωση και τους κοινωνικούς διαχωρισμούς σίγουρα προσδίδει μια βάση αλήθειας στη φράση αυτή.[...]

-Έχετε ζήσει στο εξωτερικό, στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη. Ποιο είναι εκείνο το χαρακτηριστικό των πολιτικών συστημάτων εκεί που ίσως έχουμε ανάγκη στη χώρα μας;

¹² η κ. Καλαϊτζή είναι γιατρός και εργάζεται στο Βερολίνο.

¹³ διαφωνίες

Νομίζω αυτό που λείπει στη χώρα μας είναι η καλούμενη «ποιότητα δημοκρατίας», η οποία μετράται με βάση απτούς¹⁴ παράγοντες όπως η αποτελεσματικότητα των θεσμών, ο πολιτικός πλουραλισμός¹⁵, οι ατομικές ελευθερίες και η ευρύτερη πολιτική κουλτούρα κάθε χώρας. Δεν είναι τυχαίο πως στη χώρα μας έχουμε ιστορικά πολύ χαμηλή εμπιστοσύνη στους θεσμούς σύμφωνα με διάφορες μετρήσεις. Αυτό κάτι δείχνει. Δεν έχουμε κατορθώσει να φτιάξουμε ένα αξιόπιστο πολιτικό σύστημα γιατί προσκολλόμαστε σε συντηρητικά πρότυπα. Η διαφθορά, η οικογενειοκρατία στην πολιτική, η κακοδιαχείριση είναι ενδείκτες¹⁶ της παθογένειας του συστήματος. Και για να είμαστε δίκαιοι, όλα αυτά δεν αποτελούν ελληνική πρωτοτυπία. Τόσο στις ΗΠΑ όσο και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες εμφανίστηκαν τα ίδια φαινόμενα. Εκεί όμως τα συστήματα και οι πλειοψηφίες που τα δημιουργούν έδειξαν καλύτερα αντανakλαστικά, εισήγαν ελεγκτικούς μηχανισμούς και πέρασαν σταδιακά στην ευρύτερη κοινωνική συνείδηση βασικές αρχές.

Απόσπασμα από κείμενο του Χρήστου Ζωγράφου, δημοσιευμένο στις 02/02/2017 στην iefimerida.gr (<http://www.iefimerida.gr/news/316691/i-protovoylia-brain-gain-ton-ellinon-epistimonon-poy-efygan-sto-exoteriko-sto-iefimerida>).

Ερωτήσεις για τα κείμενα 4, 5 και 6

1. Σε ποιο κειμενικό είδος θεωρείτε ότι ανήκουν τα αποσπάσματα των κειμένων 4, 5 και 6. Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας, αξιοποιώντας τα στοιχεία της ταυτότητάς τους και τα χαρακτηριστικά τους.
2. Στα κείμενα προσδιορίζεται ένας νέος όρος, το 'brain gain'. Να διατυπώσετε τον ορισμό του.
3. Τι είναι η «πρωτοβουλία brain gain» και σε τι αποσκοπεί (κείμενο 5);
4. Να εντοπίσετε και να σημειώσετε επιγραμματικά τους λόγους της «διαρροής των επιστημόνων» και τους τρόπους που, κατά τη γνώμη των συγγραφέων, το φαινόμενο θα μπορούσε να αντιστραφεί στην Ελλάδα (όλα τα κείμενα).

---

¹⁴ χειροπιαστούς

¹⁵ πολυφωνία

¹⁶ στοιχεία

7ο Κείμενο

Brain drain: Η Ελλάδα ξαναγίνεται κόσμος

Τα τελευταία χρόνια ακούω και διαβάζω πολλά δυσάρεστα για το brain drain, την αποδημία μορφωμένων Ελλήνων στο εξωτερικό. Η ακούσια μετανάστευση είναι δυσάρεστη για τον μετανάστη και τους οικείους του, χωρίς αμφιβολία. Παρά ταύτα, όσο και αν ακούγεται παράδοξο, το brain drain ίσως αποδειχθεί η μεγαλύτερη ευκαιρία του ελληνισμού μετά την αρχαιότητα. Μέσω του brain drain η Ελλάδα ξαναγίνεται κόσμος. Και αυτό γιατί ο κόσμος είναι η Ελλάδα που διαστέλλεται, ενώ η Ελλάδα είναι ο κόσμος που συστέλλεται, που μικραίνει.

Η Ελλάδα είναι μια μικρή γωνιά στη Μεσόγειο. Τόπος στενόχωρος, με μικρές παραγωγικές δυνατότητες. Από τις απαρχές της ιστορικής παρουσίας του ο ελληνισμός μεταλούρησε εκτός συνόρων. Ανέκαθεν η Ελλάδα δεν χωρούσε τους Έλληνες, ένα λαό δημιουργικό και εξωστρεφή. Αυτοί που έφευγαν ήταν οι ικανότεροι, όσοι ένιωθαν και έβλεπαν ότι η δυναμική τους υπερβαίνει την άγονη και περιορισμένη ελληνική γη. [...]

Αλλά και στη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα δεν έλειψε η μετανάστευση. Τουναντίον¹⁷, σε ορισμένες περιόδους γιγαντώθηκε. Μόνο που πια η Ελλάδα δεν εξήγαγε μεγαλείο, αλλά κακομοιριά. Κατά κανόνα, πάμφτωχοι, αμόρφωτοι Έλληνες παρατούσαν τα χωριά τους για να αναζητήσουν δουλειές στην Ευρώπη, την Αμερική και την Αυστραλία. Οποιαδήποτε δουλειά. Μετανάστευαν ως φτωχοί συγγενείς, από μια ανυπόληπτη Ελλάδα. Και παρότι συνθήως πρόκοβαν επαγγελματικά και κοινωνικά, στην πραγματικότητα αφελληνίζονταν. Έσπευδαν πρόθυμα να υιοθετήσουν τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής τους και τον επιδείκνυαν ως στοιχείο ανωτερότητας στους Ελλαδίτες.

Από την άλλη, όσοι παρέμεναν στην Ελλάδα ήταν κατά κανόνα οι μορφωμένοι, που μπόρεσαν να χτίσουν δουλειές και ζωές γύρω από το δημόσιο, είτε ως υπάλληλοι είτε ως κρατικοδίαιτοι¹⁸ ιδιώτες. Ελάχιστοι από τους πεπαιδευμένους, ικανούς και τολμηρούς Ελλαδίτες άνοιξαν τα φτερά τους στον κόσμο, ενίοτε κυνηγημένοι από το επίσημο κράτος για τα φρονήματά τους. [...]

Και τότε ήλθε η κρίση. Εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες άρχισαν να μεταναστεύουν επειδή μπορούσαν, επειδή είχαν προσόντα. *Μορφωμένοι και κοσμοπολίτες καταλαμβάνουν συχνότατα επίζητες θέσεις στις χώρες υποδοχής τους.* Επιβάλλονται στις κοινωνίες τους με τη γνώση και τις ικανότητές τους. Εξάγουν μια Ελλάδα της δημιουργίας, που το ελλαδικό κράτος έπνιγε. Η Ελλάδα, μετά το 1950, αποφάσισε να δημιουργήσει τόσους πολλούς επιστήμονες και επαγγελματίες που αδυνατούσε να απορροφήσει

¹⁷ αντιθέτως

¹⁸ αυτοί που συντηρούνται οικονομικά από το κράτος

και να αξιοποιήσει. Στην αρχή, ως λύση, προκρίθηκαν οι ασύστολοι διορισμοί. Μετά η ανάπτυξη - φούσκα με ασύγγνωστα¹⁹ δάνεια. Όταν αυτές οι δυνατότητες εξαντλήθηκαν και μας εξάντλησαν, απέμεινε η μετανάστευση.

Πικρή κάποιες φορές για τον Έλληνα, σωτήρια για τον ελληνισμό. Εξάγουμε, όπως στις λαμπρότερες περιόδους της ιστορίας μας, το περίσσειμά μας, την προστιθέμενη αξία μας: ανθρώπους. Γιατί το βασικό κεφάλαιο της χώρας μας είναι οι Έλληνες. Ξαναδίνουμε, λοιπόν, στην οικουμένη ό,τι ωραιότερο υπάρχει: γνώση και νιάτα. Μέσω των νέων που αποδημούν η Ελλάδα ξαναγίνεται κόσμος, γίνεται Ελλάδα ξανά. Όπως στις καλύτερες περιόδους της ιστορίας μας. Ελλάδα. Η γενιά του brain drain, έστω ασύνειδα, πράττει αυτό που καμιά ηγεσία δεν κατόρθωσε. Μετατρέπει την κρίση σε ευκαιρία και ξαναδίνει στον ελληνισμό την πεμπτουσία²⁰ του: την οικουμενικότητα, την εξωστρέφεια. Η αυθεντική Ελλάδα ήταν και θα είναι αλλού, γιατί είναι οικουμενική.

Την ίδια ώρα η ελλαδική πολιτική ηγεσία υπόσχεται ότι θα κάνει τα πάντα για να ξαναφέρει πίσω τους ξενιτεμένους. Προσπαθεί να πνίξει τον ελληνισμό στη μετριότητα της, να τον βυθίσει στα αδιέξοδα του σύγχρονου ελλαδικού κράτους. Δεν κατανοεί ότι ιστορικά το πλέον επιτυχημένο παραγωγικό μοντέλο ήταν και είναι η εξάπλωση του ελληνισμού στην περιφέρειά του. Η δημιουργία ισχυρών ελληνικών κοινοτήτων στο εξωτερικό ανέκαθεν προσέφερε στην Ελλάδα ανάπτυξη, μέσω των εμπορικών και παραγωγικών δικτύων που δημιουργούνται. Τελικά, ο μεγαλύτερος εχθρός του ελληνισμού είναι το ελλαδικό κράτος.

Διασκευασμένο/ τροποποιημένο άρθρο του Γιώργου Στείρη, επίκουρου καθηγητή φιλοσοφίας στο ΕΚΠΑ, Δημοσιεύθηκε στις 28/03/2017 στην ελληνική έκδοση της Huffpost (http://www.huffingtonpost.gr/georgios-steiris/brain-drain-_b_15636480.html).

Ερωτήσεις

1. Σε τι διαφοροποιείται η οπτική για τη «διαρροή επιστημόνων» του Γιώργου Στείρη από την οπτική των συγγραφέων των άλλων κειμένων;
2. Ποια επιχειρήματα και αποδεικτικά στοιχεία χρησιμοποιεί ο Γιώργος Στείρης, προκειμένου να στηρίξει τη στάση του απέναντι στη «διαρροή Ελλήνων επιστημόνων» στο εξωτερικό διαχρονικά;

¹⁹ ασυγχώρητα, αδικαιολόγητα

²⁰ κύριο περιεχόμενο

Οδηγίες για τον εκπαιδευτικό:

Οι μαθητές/μαθήτριες απαντούν στο πρώτο φύλλο αναστοχασμού (πίνακας 1) και μελετούν το υλικό των κειμένων, για να το αξιοποιήσουν στην παραγωγή λόγου που θα ακολουθήσει (φάση μετά την ανάγνωση και προσυγγραφική φάση).

Πίνακας 1

Ήρθε η ώρα να προβληματιστώ για τα κείμενα που διάβασα...

- Τι έμαθα από τα κείμενα που μελέτησα για το θέμα μου; Ποιες γνώσεις απέκτησα; (ιδέες, επιχειρήματα, απόψεις, παραδείγματα, έρευνες, ιστορικές πληροφορίες κ.ά.)

- Ποιες λέξεις θεωρώ σημαντικές και θα ήθελα να θυμάμαι από τα κείμενα;

- Ποιες στρατηγικές εφάρμοσα, για να κατανοήσω τα κείμενα (π.χ. υπογράμμισα τις βασικές πληροφορίες, ξαναδιάβασα τα σημεία που δεν κατανόησα αρχικά, έκανα ερωτήσεις στον εαυτό μου, ρώτησα κάποιον άλλον, χρησιμοποίησα λεξικό κ.ά.);

Χρόνος: 2-3 ώρες

Οδηγίες για τον εκπαιδευτικό:

Οι μαθητές/μαθήτριες, έχοντας μελετήσει τα κείμενα και συλλέξει το σχετικό υλικό, σχεδιάζουν και γράφουν το κείμενό τους (*πρώτη συγγραφή του κειμένου / μια διδακτική ώρα*). Στη συνέχεια, δίνουν το κείμενό τους σε έναν συμμαθητή τους / κριτικό φίλο, ο οποίος σημειώνει τις παρατηρήσεις του με βάση τα κριτήρια αξιολόγησης που έχουν ήδη τεθεί. Οι μαθητές/μαθήτριες, με βάση τις παρατηρήσεις αυτές, βελτιώνουν το κείμενό τους και το κοινοποιούν (*δεύτερη συγγραφή του κειμένου - δημοσίευση*). Δίνεται, επίσης, σε αυτούς/αυτές, προκειμένου να αξιολογήσουν τη συγγραφική τους πορεία το δεύτερο φύλλο αναστοχασμού, για να το συμπληρώσουν (*πίνακας 2 / φάση μετά τη συγγραφή*). Ο εκπαιδευτικός, στο τέλος, αξιολογεί τη συνολική προσπάθειά τους, σε επίπεδο κατανόησης και παραγωγής λόγου, μέσα από την προφορική τους συμμετοχή, τα γραπτά τους κείμενα και τα φύλλα αναστοχασμού.

Δραστηριότητα

Ποιους προβληματισμούς / ερωτήματα σας δημιούργησαν τα παραπάνω κείμενα σε σχέση με το επαγγελματικό σας μέλλον; Να αναπτύξετε τους προβληματισμούς σας αυτούς και να συμφωνήσετε ή να διαφωνήσετε με αυτούς που θεωρούν ότι η καλύτερη λύση για ένα καλύτερο επαγγελματικό μέλλον είναι η φυγή για το εξωτερικό. Το κείμενό σας αυτό (περίπου 300 λέξεων) να το στείλετε σε έναν από τους συγγραφείς των κειμένων που μελετήσατε ως απαντητικό σχόλιο στο διαδικτυακό τους κείμενο ή ως επιστολή, έντυπη ή ηλεκτρονική (μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου).

Πίνακας 2

Ήρθε η ώρα να προβληματιστώ για το κείμενο που έγραψα...

- Τι με δυσκόλεψε κατά τη διαδικασία της γραφής του κειμένου μου;

- Πώς προσπάθησα να αντιμετωπίσω τις δυσκολίες που είχα;

- Τι άλλη βοήθεια θα ήθελα;

- Ποιες στρατηγικές εφάρμοσα (π.χ. έκανα σχεδιάγραμμα των ιδεών μου, πώς βρήκα ιδέες και υποστηρικτικό υλικό για το κείμενό μου, με ποιους τρόπους το οργάνωσα κ.ά.);

14^η Διδακτική πρόταση:

Άνθρωπος και μηχανή: μέλλον και εργασία

Ενδεικτική διάρκεια: 8 ώρες

Δημιουργοί: Ελένη Λιάκου, Ειρήνη Μανιού, Βασίλης Νικάκης

Συνοπτική παρουσίαση της διδακτικής πρότασης

Στη συγκεκριμένη διδακτική πρόταση οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να στοχαστούν ως προς το ρόλο της υψηλής τεχνολογίας στον χώρο της εργασίας. Στο υλικό περιλαμβάνονται τηλεοπτικά/διαδικτυακά ρεπορτάζ, δημοσιογραφικά άρθρα, δοκίμιο και συνέντευξη, με στόχο την ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού στα Μέσα (Media literacy) και κριτικού γραμματισμού. Στους γλωσσικούς στόχους εντάσσονται η ερμηνεία γλωσσικών δομών των συγκεκριμένων κειμενικών ειδών και η ανάπτυξη δεξιοτήτων για τη συγγραφή περίληψης σε επικοινωνιακό πλαίσιο και την ανάπτυξη επιχειρηματολογίας υπέρ κάποιας άποψης.

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. Βίντεο
  - α. https://www.youtube.com/watch?v=2yNdc_OORVs («Ρομπότ αλλάζουν τα δεδομένα στις γεωργικές καλλιέργειες»).
  - β. <http://gr.euronews.com/2018/01/16/new-technology-destroyer-or-creator-of-jobs> («Θα αντικαταστήσουν τα ρομπότ τους εργαζόμενους στο μέλλον;»).
2. «Κίνα: Μεγάλη εταιρεία άνοιξε εστιατόριο χωρίς σερβιτόρους», *Η Καθημερινή*, 08/03/2018 (Με πληροφορίες από το ΑΠΕ - ΜΠΕ).
3. «Χωρίς ταμεία το πειραματικό σουπερμάρκετ της Amazon - Εκατοντάδες κάμερες και αισθητήρες σκανάρουν και εντοπίζουν ποια προϊόντα φεύγουν από τα ράφια και χρεώνουν στις ειδικές πύλες εξόδου την πιστωτική των πελατών», Γιώργος Κανελλόπουλος, *Τα Νέα*, 23/01/2018.
4. «Σε διαθεσιμότητα μέχρι νεότερας ο Φλίπι το ρομπότ – ψήστης», *Η Καθημερινή*, 09/03/2018, Πηγή: ΑΠΕ - ΜΠΕ.
5. «Αυτοκίνητο χωρίς οδηγό της Uber σκότωσε γυναίκα στις ΗΠΑ», *Τα Νέα*, 20/03/2018.
6. Ε.Π. Παπανούτσος, «Το τίμημα της προόδου», *Έκφραση-Έκθεση για το Γενικό Λύκειο, Θεματικοί Κύκλοι*, ΙΤΥΕ Διόφαντος, σσ. 360-362.
7. «Τα ρομπότ θα συμβιώνουν με τους ανθρώπους». Συνέντευξη του Πάνου Τραχανιά στη Νίκη Παπάζογλου, *Newsbeast.gr*, 14/09/2014.

Χρονοδιάγραμμα - Οδηγίες

1η Εκδοχή: Ομαδοσυνεργατική μέθοδος	2η Εκδοχή: Διδασκαλία στην ολομέλεια
1η διδακτική ώρα: Επεξεργασία των βίντεο στην τάξη. Ως <u>αφόρμηση</u> για τη διδασκαλία της διδακτικής ενότητας επιλέγουμε βίντεο, διότι: - η επιλογή τους ακολουθεί τη λογική εκκίνησης από αυτό που κεντρίζει το ενδιαφέρον των μαθητών/-τριών και είναι μέρος της καθημερινότητάς τους. - η επεξεργασία τους υπηρετεί τον στόχο του Γραμματισμού στα Μέσα.	1η διδακτική ώρα: Επεξεργασία των βίντεο στην τάξη.
2η-4η διδακτική ώρα: Οι μαθητές/-τριες χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες. Κάθε ομάδα επεξεργάζεται ένα από τα κείμενα: 2, 3, 4 και 5 (άρθρα). Ανακοίνωση των πορισμάτων στην ολομέλεια και συζήτηση.	2η-4η διδακτική ώρα: Ανάγνωση και επεξεργασία των κειμένων 2, 3, 4 και 5.
5η διδακτική ώρα: Παραγωγή Λόγου – περίληψη (κάθε ομάδα εκπονεί περίληψη στο κείμενό της).	5η διδακτική ώρα: Παραγωγή Λόγου – περίληψη (σε ένα κείμενο κατ' επιλογήν των μαθητών/-τριών).
6η-7η διδακτική ώρα: Ανάγνωση και επεξεργασία του κειμένου 6 (δοκίμιο).	6η-7η διδακτική ώρα: Ανάγνωση και επεξεργασία του κειμένου 6 (δοκίμιο).
8η ώρα: Προηγείται επεξεργασία του κειμένου 7 (συνέντευξη) στο σπίτι. Οι ομάδες γίνονται δύο. Αγώνας λόγου των ομάδων.	8η ώρα: Προηγείται επεξεργασία του κειμένου 7 (συνέντευξη) στο σπίτι. Συζήτηση στην τάξη ή αγώνας λόγου μεταξύ δύο ομάδων.

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μέσω των παρακάτω διαδικασιών που περιγράφονται στο Π.Σ. επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες να μπορούν τα εξής:

Α. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων
Να εντοπίζουν το βασικό θέμα των κειμένων.   Να αναγνωρίζουν και να ερμηνεύουν τα γλωσσικά και μορφικά χαρακτηριστικά ενός δημοσιογραφικού άρθρου.
A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί κειμένων
Να προσδιορίζουν τη θέση κάθε συγγραφέα και πώς αυτή παρουσιάζεται με συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές και τρόπο οργάνωσης του λόγου.   Να παρουσιάζουν το νόημα των κειμένων μέσα από δραστηριότητες προφορικού και γραπτού λόγου.
A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων
Να συγκρίνουν μεταξύ των κειμένων τις πληροφορίες που παρουσιάζονται, τις θέσεις που υποστηρίζονται και την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα.

Β. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου / Μετασχηματισμοί κειμένων

B1. Σχεδιασμός και οργάνωση των κειμένων
Να κατανοούν τα ζητούμενα των δραστηριοτήτων παραγωγής λόγου ως προς το περιεχόμενο, τις γλωσσικές επιλογές και το επικοινωνιακό πλαίσιο.   Να λαμβάνουν υπόψη τους τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους στο οποίο εντάσσονται τα κείμενα που θα γράψουν.
B2. Σύνθεση νέων κειμένων
Να χρησιμοποιούν τεχνικές πύκνωσης.   Να προσαρμόζουν το ύφος του κειμένου τους ανάλογα με τον σκοπό και το κοινό στο οποίο απευθύνεται (το συγκεκριμένο εξοικειώνει τον μαθητή και τη μαθήτρια και με στοιχεία προφορικότητας).

B4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές και την αποτελεσματικότητα των παραγόμενων κειμένων

Να ελέγχουν και να βελτιώνουν τα κείμενά τους με βάση κριτήρια.

Οδηγίες

Ως αφόρμηση για τη διδασκαλία της διδακτικής ενότητας επιλέγουμε βίντεο, διότι:

- η επιλογή τους ακολουθεί τη λογική εκκίνησης από αυτό που κεντρίζει το ενδιαφέρον των μαθητών/-τριών και είναι μέρος της καθημερινότητάς τους.
- η επεξεργασία τους υπηρετεί τον στόχο του Γραμματισμού στα Μέσα.

Κείμενο 1. Βίντεο (1α-1β)**Δραστηριότητες – ερωτήσεις**

1. Στα βίντεο που παρακολουθήσατε σας προξένησε κάτι εντύπωση; Τι σας προξένησε εντύπωση και γιατί;
2. Αφού παρακολουθήσατε τα βίντεο (1α και 1β), σκεφτείτε σε τι είδους εκπομπή θα μπορούσατε να δείτε ανάλογα βίντεο.
3. Πραγματεύονται το ίδιο θέμα; Αν ναι, θεωρείτε πως προβάλλουν την ίδια οπτική;
4. Η δημοσιογράφος στο βίντεο 1α παρουσιάζει ένα συγκεκριμένο ρεπορτάζ. Ο δημοσιογράφος στο Βίντεο 1β χρησιμοποιεί συνεντεύξεις από ακαδημαϊκούς, επιχειρηματίες, εργαζόμενους, στελέχη επιχειρήσεων κ.λπ. και δεν αναπαράγει ο ίδιος τις θέσεις τους. Τι επιτυγχάνει καθεμία από τις παρουσιάσεις; [π.χ. αντικειμενικότητα, παραστατικότητα, ποικιλία θέσεων – πολυφωνικότητα, εγκυρότητα].

Κείμενο 2. Κίνα: Μεγάλη εταιρεία άνοιξε εστιατόριο χωρίς σερβιτόρους, Η Καθημερινή, 08/03/2018

Η κινεζική εταιρεία τροφίμων Wufangzhai άνοιξε στη Χανγκτζόου, την πρωτεύουσα της επαρχίας Τζετζιάνγκ στην ανατολική Κίνα, ένα αυτοματοποιημένο εστιατόριο χωρίς σερβιτόρους, κάτι το οποίο πριν από λίγες δεκαετίες θα υπήρχε μόνο σε μυθιστορήματα και ταινίες επιστημονικής φαντασίας.

Η Wufangzhai, μια εταιρία με μεγάλη ιστορία, διάρκειας 97 ετών, είναι διάσημη για τα Zongzi που παράγει, τα ντάμπλινγκ²¹ ρυζιού που είναι τυλιγμένα σε φύλλα μπαμπού.

²¹ Μικρά μπαλάκια ζύμης από αλεύρι, μαγειρικό λίπος, καρυκεύματα και νερό. Μπορεί να είναι σκέτα ή γεμιστά.

Συγκεκριμένα, η εταιρία συνεργάστηκε με την Κουβεί, μια εταιρία τροφίμων και υπηρεσιών εστίασης που διαχειρίζεται ο κολοσσός του Διαδικτύου Alibaba, για να ανοίξει το πρώτο αυτοματοποιημένο εστιατόριο, στο οποίο οι πελάτες μπορούν να παραγγείλουν και να πάρουν μόνοι τους τα πιάτα που επιθυμούν.

Χωρίς να περιμένουν σε ουρά, οι πελάτες θα μπορούν να παραγγείλουν το γεύμα τους μέσω ειδικών συσκευών self-service ή απλά σκανάροντας με το κινητό τους έναν κωδικό από το τραπέζι τους, και ακολούθως θα μπορούν να πάρουν το γεύμα τους από ειδικές προθήκες στο εστιατόριο, το οποίο είναι ανοικτό όλο το 24ωρο.

«Είναι πολύ βολικό να χρησιμοποιείς το τηλέφωνό σου, για να παραγγέλνεις φαγητό», δήλωσε ένας πελάτης από τη Χανγκτζόου, σημειώνοντας ότι «χρειάζεται αναμονή περίπου τριών λεπτών για να έρθει το φαγητό».

Το να τρώει κανείς σε ένα αυτοματοποιημένο εστιατόριο χωρίς σερβιτόρους είναι μια «νέα εμπειρία», δήλωσε άλλος πελάτης, τονίζοντας ότι «η διαδικασία self-service είναι εύκολη και γρήγορη».

«Το εστιατόριο βασίζεται κυρίως στα μεγάλα δεδομένα της Κουβεί, που μπορούν να βελτιώσουν τη λειτουργία και τη διαχείριση του», δήλωσε από την πλευρά του ο διευθύνων σύμβουλος της Κουβεί, Φαν Τσι.

Ο τζίρος στο εστιατόριο έχει αυξηθεί κατά 40% τον τελευταίο μήνα. «Από την άλλη πλευρά, έχει μειωθεί το εργατικό κόστος», ανέφερε ο Γουάνγκ Σουγίνγκ, διευθυντής του εστιατορίου. «Ο αριθμός του προσωπικού έχει μειωθεί σε 6 από 13 υπαλλήλους που ήταν πριν».

Η Καθημερινή, 08/03/2018

Κείμενο 3. Χωρίς ταμεία το πειραματικό σουπερμάρκετ της Amazon

Εκατοντάδες κάμερες και αισθητήρες σκανάρουν και εντοπίζουν ποια προϊόντα φεύγουν από τα ράφια και χρεώνουν στις ειδικές πύλες εξόδου την πιστωτική των πελατών.

Μετά την αγορά βιβλίων, ηλεκτρονικών και άλλων καταναλωτικών συσκευών, τώρα η Amazon φιλοδοξεί να αλλάξει ριζικά και τα σουπερμάρκετ καταργώντας τις ουρές και τα ταμεία. Η αμερικανική εταιρεία άνοιξε χθες για το κοινό το πρώτο σουπερμάρκετ του μέλλοντος στο Σιάτλ των ΗΠΑ με την ονομασία Amazon Go, όπου δεν υπάρχουν ταμεία, αφού έχουν αντικατασταθεί με εφαρμογή στο κινητό τηλέφωνο. Τις αγορές τις παρακολουθούν και τις σκανάρουν εκατοντάδες κάμερες και ειδικοί αισθητήρες οι οποίοι εντοπίζουν ποια προϊόντα παίρνει κανείς και ποια αφήνει ξανά στο ράφι. Όταν

ο πελάτης είναι έτοιμος να αποχωρήσει, περνά από ειδικές εξόδου πύλες με άλλους αισθητήρες που χρεώνουν ό,τι έχει στο καλάθι του απευθείας στην πιστωτική ή χρεωστική κάρτα που είναι συνδεδεμένη με τον λογαριασμό του στην Amazon. Έτσι δεν χρειάζεται να βάλει καθόλου το χέρι στην τσέπη.

Το σουπερμάρκετ αυτό λειτουργεί ήδη πιλοτικά έναν ολόκληρο χρόνο αφού ήταν ανοικτό για τους υπαλλήλους της Amazon. Για να ξεκινήσουν τις αγορές τους οι καταναλωτές πρέπει να εγκαταστήσουν στο κινητό τους την εφαρμογή Amazon Go και να τη συνδέσουν με τον λογαριασμό τους στο ηλεκτρονικό κατάστημα. Στη συνέχεια περνούν από ειδική πύλη η οποία καταγράφει την είσοδό τους στο κατάστημα.

Για τις εταιρείες που πωλούν τρόφιμα η είσοδος αυτή της Amazon στη συγκεκριμένη αγορά έχει προκαλέσει νέες ανησυχίες αφού στην περίπτωση που το πείραμα του Amazon Go πετύχει μπορεί να αλλάξει δραστικά και αυτός ο κλάδος. Η εταιρεία τεχνολογίας έδειξε τις προθέσεις της πέρσι όταν προχώρησε στην εξαγορά της αλυσίδας σουπερμάρκετ Whole Foods Market έναντι 13,7 δισ. δολαρίων. Η Amazon θεωρεί ότι πολλοί καταναλωτές αποθαρρύνονται από τις ουρές στα σουπερμάρκετ και ελπίζει ότι με την κατάργησή τους θα πάρει μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς.

Η εταιρεία δεν έχει αποκαλύψει προς το παρόν εάν θα ανοίξει κι άλλα τέτοια καταστήματα ή εάν θα εφαρμόσει την τεχνολογία του Amazon Go στα μεγαλύτερα σε μέγεθος και ποσότητα προϊόντων καταστήματα της Whole Foods Market που έχει αγοράσει. Ήθελε να ανοίξει νωρίτερα το Amazon Go, αλλά ανακάλυψε ότι στην πορεία έπρεπε να αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα, όπως αποκάλυψε πηγή στο Reuters. Χρειάστηκε μεταξύ άλλων το ειδικό λογισμικό να μπορεί να αναγνωρίζει χωρίς περιθώριο λάθους τους πελάτες, ακόμη κι αν μοιάζουν μεταξύ τους. Επίσης ανακάλυψε ότι όταν επισκέπτονταν το κατάστημα παιδιά κατά τη διάρκεια σχετικών δοκιμών, αυτά τα έκαναν όλα άνω κάτω μπερδεύοντας τα αυτοματοποιημένα συστήματα, επειδή μετακινούσαν προϊόντα σε ράφια όπου δεν έπρεπε να βρίσκονται. Το κατάστημα Amazon Go έχει εμβάδον σχεδόν 170 τετραγωνικά μέτρα και βρίσκεται σε κτίριο γραφείων της εταιρείας.

Γιώργος Κανελλόπουλος, Τα Νέα, 23/01/2018

Κείμενο 4. Σε διαθεσιμότητα μέχρι νεοτέρας ο Φλίπι το ρομπότ - ψήστης

Ο «Φλίπι», ο πρώτος στον κόσμο ρομποτικός ψήστης, που έπιασε δουλειά τη Δευτέρα σε ταχυφαγείο της Καλιφόρνια, υποχρεώθηκε κιόλας να τη σταματήσει, είτε επειδή ήταν αργός στο ψήσιμο των μπέργκερ και χρειάζεται αναβάθμιση για να γίνει πιο σβέλτος, είτε επειδή οι άνθρωποι συνάδελφοί του δεν μπορούσαν να συντονισθούν σωστά μαζί του.

Το ρομπότ είχε «προσληφθεί» στην κουζίνα ενός καταστήματος της αλυσίδας Cali Burger στην Πασαντίνα²², αλλά πολύ γρήγορα τα... βρήκε σκούρα, εν μέρει επειδή έπεσε θύμα της αρχικής επιτυχίας του. Η είδηση ότι έπιασε δουλειά έκανε τον γύρο του κόσμου (στην κυριολεξία), με αποτέλεσμα να αυξηθεί κατακόρυφα η δουλειά στο συγκεκριμένο κατάστημα και ο «Φλίπι» (Flippy) να δυσκολεύεται να τα βγάλει πέρα με την αυξημένη ζήτηση.

Το ρομπότ, που διαθέτει μια σπάτουλα ψησίματος στο μοναδικό βραχιόνά του, βρίσκει ακόμη στην κουζίνα, πίσω από το γκριλ, σύμφωνα με το BBC και την «USA Today»²³, αλλά απενεργοποιημένο. Μια πινακίδα ενημερώνει τους πελάτες ότι «σύντομα θα ξαναψήσει», χωρίς να διευκρινίζεται πότε θα συμβεί αυτό ξανά.

Η κατασκευάστρια αμερικανική εταιρεία Miso Robotics ανακοίνωσε ότι ελέγχει τον κώδικα προγραμματισμού του ρομπότ για να διασφαλίσει ότι μπορεί να ψήσει αρκετά γρήγορα ακόμη και τις ώρες αιχμής. Οι αρχικές προδιαγραφές ήταν ο «Φλίπι» να ψήνει έως 2.000 μπεργκερ τη μέρα.

Επίσης, η αλυσίδα Cali Burger έκανε γνωστό ότι εκπαιδεύει το προσωπικό της για να συνεργάζεται πιο σωστά με το ρομπότ. Η αλυσίδα είχε προηγουμένως δηλώσει ότι προτίθεται να τοποθετήσει παρόμοια ρομπότ-ψήστες στα μισά καταστήματά της. Είναι ασαφές αν τώρα θα επιμένει σε αυτά τα σχέδια.

Η Καθημερινή, 09/03/2018, Πηγή: ΑΠΕ – ΜΠΕ

Κείμενο 5. Αυτοκίνητο χωρίς οδηγό της Uber σκότωσε γυναίκα στις ΗΠΑ

Μια γυναίκα που διέσχιζε δρόμο στην Αριζόνα και η οποία χτυπήθηκε και σκοτώθηκε από ένα διερχόμενο όχημα της Uber που δεν έλεγχε οδηγός, αποτελεί το πρώτο θύμα των αυτόνομων οχημάτων.

Η Uber ανακοίνωσε ότι αναστέλλει όλες τις δοκιμές αυτόνομων οχημάτων της που πραγματοποιούνται σε ΗΠΑ (Αριζόνα και Πίτσμπουργκ) και Καναδά (Τορόντο).

Τα αυτόνομα οχήματα προωθούνται με το σκεπτικό ότι θα είναι ασφαλέστερα και θα μειώσουν τα τροχαία, αλλά το περιστατικό αναμένεται να γεννήσει δεύτερες σκέψεις, αναδεικνύοντας τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η νέα τεχνολογία, προκειμένου να κερδίσει την εμπιστοσύνη της κοινωνίας.

²² Η Πασαντίνα (Pasadena) είναι πόλη στην Καλιφόρνια, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

²³ Αμερικάνικη εφημερίδα με έδρα τη Βιρτζίνια. Διανέμεται σε όλη την επικράτεια.

Η άτυχη 49χρονη Ελέιν Χέρτσμπεργκ περπατούσε σέρνοντας το ποδήλατό της έξω από τα όρια της διάβασης των πεζών σε ένα δρόμο με τέσσερις λωρίδες κυκλοφορίας στο προάστιο Τέμπε της πόλης Φοίνιξ της Αριζόνα, το βράδυ της Κυριακής, όταν χτυπήθηκε από το αυτόνομο όχημα της Uber που έτρεχε με περίπου 65 χιλιόμετρα την ώρα, όπως ανακοίνωσε η τοπική αστυνομία.

Στο αυτοκίνητο, ένα Βόλβο XC90 SUV, υπήρχε οδηγός στο τιμόνι, αλλά τον έλεγχο του οχήματος εκείνη την μοιραία στιγμή είχε αναλάβει το αυτόνομο σύστημα. Η γυναίκα, που πιθανώς ήταν άστεγη, πέθανε στο νοσοκομείο από τα σοβαρά τραύματά της.

Η επικεφαλής της αστυνομίας δήλωσε ότι, όπως έδειξε η μελέτη ενός βίντεο για το συμβάν, «είναι πολύ ξεκάθαρο πως θα ήταν πολύ δύσκολο να αποφευχθεί αυτή η σύγκρουση, είτε επρόκειτο για αυτόνομη οδήγηση είτε όχι, με βάση το πώς η πεζή βγήκε από τις σκιές στη μέση του δρόμου».

Η αστυνομία δεν απέκλεισε πάντως να απαγγελθούν κατηγορίες κατά του 44χρονου χειριστή του οχήματος της Uber, ο οποίος δεν είχε ενεργό εμπλοκή στο ατύχημα. Η σουηδική εταιρεία Volvo ανακοίνωσε ότι το λογισμικό που έλεγχε το όχημα, δεν ήταν δικό της.

Η Uber και η Waymo (θυγατρική της Google) προ ημερών άσκησαν πίεση στο Κογκρέσο να επιταχύνει την εισαγωγή των αυτόνομων οχημάτων στις ΗΠΑ, αλλά μερικοί Δημοκρατικοί γερουσιαστές έχουν μπλοκάρει τη σχετική νομοθεσία, λόγω ανησυχιών στον τομέα της ασφάλειας. Το θανατηφόρο τροχαίο στην Αριζόνα φαίνεται να επιβεβαιώνει τους φόβους τους.

«Αυτό το τραγικό περιστατικό υπογραμμίζει γιατί είναι ανάγκη να είμαστε υπερβολικά επιφυλακτικοί, όταν δοκιμάζουμε τεχνολογίες αυτόνομων οχημάτων σε δημόσιους δρόμους» δήλωσε ο Δημοκρατικός γερουσιαστής Έντουαρντ Μάρκι, μέλος της επιτροπής μεταφορών, σύμφωνα με το πρακτορείο Ρόιτερς και τη «Γκάρντιαν».

Η οργάνωση προστασίας των καταναλωτών Consumer Watchdog δήλωσε ότι «η Αριζόνα έχει καταντήσει η Άγρια Δύση της δοκιμής ρομποτικών αυτοκινήτων, καθώς δεν διαθέτει ουσιαστικά καθόλου σχετικούς κανονισμούς. Γι' αυτό ακριβώς η Uber και η Waymo κάνουν εκεί τις δοκιμές τους. Όταν δεν υπάρχει σερίφης στην πόλη, σκοτώνονται άνθρωποι».

Η Αριζόνα ακολουθεί πολιτική «ανοικτών θυρών» στις εταιρείες αυτόνομης οδήγησης, σε μια προσπάθεια να ενισχύσει την οικονομική ανάπτυξή της και να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας.

Στο Πίτσμπουργκ, επίσης πεδίο δοκιμών, την προηγούμενη εβδομάδα ένα αυτόνομο όχημα της Uber συγκρούστηκε με ένα άλλο αυτοκίνητο, χωρίς να υπάρξουν θύματα. Η

εταιρεία θεωρεί τη χρησιμοποίηση οχημάτων χωρίς οδηγό βασικό στρατηγικό στόχο της, προκειμένου να δημιουργήσει ένα στόλο αυτοκινήτων χωρίς οδηγούς. Ήδη δοκιμάζει περισσότερα από 100 αυτόνομα οχήματα μόνο στην Αριζόνα.

«Οι καρδιές μας στρέφονται στην οικογένεια του θύματος. Συνεργαζόμαστε πλήρως με τις τοπικές αρχές στην έρευνα για το περιστατικό» δήλωσε εκπρόσωπος της Uber στο Twitter.

Ο πρώτος θάνατος με εμπλοκή αυτόνομου οχήματος είχε ανακοινωθεί από την Tesla το 2016, με θύμα έναν 40χρονο οδηγό που είχε παραδώσει τον έλεγχο του αυτοκινήτου στο αυτόνομο σύστημα και το όχημα είχε συγκρουσθεί με μια νταλίκια.

Τα Νέα, 20/03/2018

Δραστηριότητες – ερωτήσεις (κείμενα 2,3,4,5)

1. Ποιο είναι το θέμα του κειμένου;
2. Τι λειτουργία επιτελεί ο τίτλος των κειμένων: πληροφορεί για το θέμα του κειμένου, διατυπώνει μία γνώμη ή σχόλιο, επιδιώκει να προκαλέσει συναισθηματικές αντιδράσεις κ.λπ.;
3. α) Στα κείμενα 2 και 5 ο συντάκτης τους κάνει χρήση του ευθέος λόγου· σχολιάστε τη σκοπιμότητα αυτής της επιλογής. Μετατρέψτε τον ευθύ λόγο σε πλάγιο. Ως αναγνώστες αποτιμήστε τις δύο εκδοχές. β) Στα κείμενα 3 και 4, αφού επιλέξετε τα κατάλληλα χωρία, μετατρέψτε τον πλάγιο λόγο σε ευθύ και αποτιμήστε τις δύο εκδοχές: στο κείμενο 3 υποκείμενο της εκφοράς του λόγου είναι η εταιρεία Amazon, ενώ στο κείμενο 4 οι εταιρείες Miso Robotics και Cali Burger.
4. Ποιες φωνές ενισχύονται ή αποσιωπώνται στα κείμενα; Τι αποκαλύπτουν οι επιλογές αυτές για την ιδεολογική στάση των συντακτών;
5. Συγκρίνετε τα τέσσερα κείμενα με τα δύο βίντεο που παρακολουθήσατε: ποιες διαφορές (πλεονεκτήματα - μειονεκτήματα) εντοπίζετε ως προς την παρουσίαση του θέματός τους και ως προς τη δυνατότητα που δίνουν στον θεατή-αναγνώστη για κριτική θεώρηση;
6. Θεωρείτε ότι οι προσωπικές σας απόψεις για το θέμα της ενότητας (Τεχνολογία και Εργασία) σας επηρέασαν στην επεξεργασία και αξιολόγηση των κειμένων;
7. Αφού κρατήσετε τις απαραίτητες σημειώσεις, συντάξτε μία περίληψη 50-70 λέξεων και παρουσιάστε στην ολομέλεια το περιεχόμενο του άρθρου²⁴. Υποθέστε ότι εκφωνείτε ειδήσεις στο ραδιόφωνο του σχολείου σας. Να λάβετε υπόψη τα χαρα-

²⁴ Γίνεται επιλογή ενός από τα άρθρα, βλ. και χρονοδιάγραμμα διδακτικής πρότασης, σελ. 101.

κτηριστικά που θέλετε να έχει η παρουσίασή σας ως προς το περιεχόμενο και τις γλωσσικές επιλογές: ανάδειξη των βασικών πληροφοριών με συντομία και σαφήνεια, ουδετερότητα ή διατύπωση σχολίου (ακόμα και με χιούμορ-ειρωνεία), υιοθέτηση ανάλογου ύφους, εκφραστικές επιλογές κ.λπ.

Κείμενο 6: Το Τμήμα της Προόδου, Ε.Π. Παπανούτσος, Θεματικοί κύκλοι σσ. 360-362

Γιατί βάζει το στοχαστικό και ευαίσθητο άνθρωπο του καιρού μας σε ανησυχία η τεράστια ανάπτυξη της τεχνικής που χαρακτηρίζει τον αιώνα μας; Το τι χρωστάει ο πολιτισμός, όχι μόνο ο υλικός αλλά και ο πνευματικός, στις τεχνικές κατακτήσεις, είναι τόσο αυτονόητο και χιλιοειπωμένο, που δεν αξίζει τον κόπο να το επαναλάβουμε. Αυτές του έκαναν όχι μόνο ευκολότερη και αποδοτικότερη την εργασία, αλλά τον απελευθέρωσαν από πολλές σκλαβιές, οικονομικές και ηθικές, και άνοιξαν το δρόμο προς την κατάκτηση των πολιτικών ελευθεριών. Τώρα λοιπόν γιατί φοβόμαστε αυτή την κίνηση που διαρκώς προχωρεί προς όλο και πιο θαυμαστές πραγματοποιήσεις; Ποτέ άλλοτε δεν είδε ο κόσμος τις ανέσεις και τον όλβο²⁵ των δικών μας ημερών. Ποτέ στο παρελθόν δεν είχε ο άνθρωπος υπό τον έλεγχο του τόσες δυνάμεις φυσικές, όσες έχει σήμερα. Τελειοποίησε τις κατασκευές του (τις κάθε λογής κατασκευές) έως τέτοιο βαθμό, που και ο ίδιος δε μπορεί πια ν' αναμετρήσει την έκταση και την ποικιλία των δυνατοτήτων τους. Τι έχει λοιπόν να φοβηθεί; Γιατί τον τρομάζει αυτή η εκπληκτική πρόοδος, που, ακόμη και αν δεν συνεχιστεί με τον ίδιο ρυθμό στο μέλλον, πάλι στην ακμή που έχει φτάσει σήμερα εμπνέει το δέος;

[...] Είναι τάχα η μηχανή αιτία των αντινομιών²⁶, όπου στριφογυρίζει ο πολιτισμός μας χωρίς να βρίσκει διέξοδο; Ή μήπως αυτή ακριβώς είναι που με την εξάπλωση και την τελειοποίησή της θα προωθήσει την ανθρωπότητα σε νέες εξελίξεις και θα λύσει τα δεινά προβλήματα που μας περιζώνουν; [...] Η τελειοποιημένη και παντοδύναμη «μηχανή» εγκαινίασεν ένα νέο τρόπο ζωής, δεν είναι όμως κατά βάθος η αιτία των οικονομικοπολιτικών συγκρούσεων που ταλαιπωρούν τη σημερινή ανθρωπότητα, αλλά ο λόγος που οι συγκρούσεις αυτές επήραν μεγαλύτερη έκταση και έγιναν οξύτερες. Έβαλε δηλαδή ανώτερο εκθέτη στα γεγονότα, μεγάλωσε την κλίμακα και μαζί την έντασή τους.

[...] Ένας οξυδερκής παρατηρητής που δεν στέκει στην επιφάνεια των πραγμάτων, πολύ καλά καταλαβαίνει ότι οσοδήποτε τέλεια κι αν είναι μια τεχνική κατασκευή, δεν παύει να είναι όργανο στα χέρια του ανθρώπου που τη μεταχειρίζεται. Το όργανο τού-

²⁵ Όλβος (αρσεν.): ευτυχία, ευδαιμονία, πλούτος.

²⁶ Αντινομία: αντιφατικότητα.

το, φυσικά, απλώνει και πολλαπλασιάζει τη δύναμη του κατόχου του, δεν δημιουργεί όμως και τις προθέσεις του. As μη μετατοπίζουμε λοιπόν τις ευθύνες από τη βούληση των έμψυχων όντων που δημιουργούν με τη δραστηριότητά τους την ιστορία, στις άψυχες μηχανές που μεταχειρίζονται τα όντα αυτά για να επιτύχουν ό,τι επιδιώκουν. Το χέρι που φτιάχνει και κινεί τη μηχανή είναι υπαίτιο για το καλό, όπως και για το κακό που εκείνη κάνει. Το μαχαίρι στα χέρια του γιατρού δίνει τη ζωή, στα χέρια του κακούργου την αφαιρεί.

[...] Αλλά το ζήτημα έχει και μιαν άλλη άποψη, και αυτήν θέλω τώρα να παρουσιάσω. Η εκπληκτική ανάπτυξη της τεχνικής στα χρόνια μας δεν ωφέλησε ούτε έβλαψε εξίσου όλες τις χώρες της γης και όλους τους ανθρώπους κάθε κοινωνίας. Απεναντίας έκανε μια νέα κατάταξη των δυνάμεων και δημιούργησε μια νέα και πολύ επικίνδυνη ανισότητα ανάμεσα στους λαούς της οικουμένης και στις κοινωνικές τάξεις μέσα στον ίδιο το λαό. Γιατί η τελειοποιημένη μηχανή των ημερών μας κοστίζει τεράστια χρηματικά ποσά –γίνεται από σπάνια, επομένως πολύτιμα, υλικά και κατασκευάζεται σε εργοστάσια που η αξία των εγκαταστάσεων τους φτάνει σε αστρονομικούς αριθμούς. Λίγοι λοιπόν μέσα σε μια χώρα και λίγες χώρες μέσα στον κόσμο μπορούν ν' αποκτήσουν αυτά τα δαπανηρότατα τεχνικά θαύματα. Αυτοί οι λίγοι όμως άνθρωποι και λαοί συγκεντρώνουν με τούτο τον τρόπο στα χέρια τους ανυπολόγιστα μεγάλη δύναμη. Και επειδή η δύναμη διαρκώς ανοίγει την όρεξη για μεγαλύτερη δύναμη, οι μεγιστάνες των μηχανών, άτομα, εταιρίες, τρασς²⁷, κόμματα, κράτη, έχουν γίνει οι νέοι κύριοι του κόσμου, αυτοί που επιβάλλουν τη θέλησή τους ως νόμο στους άλλους και αποφασίζουν αυθαίρετα για την τύχη του πλανήτη μας. Έτσι δημιουργείται σιγά-σιγά ένας νέος δεσποτικός καισαρισμός, φοβερότερος από κάθε προηγούμενο, αφού κανείς αντίστοιχος του στο παρελθόν δεν είχε στα χέρια του τα τεχνητά μέσα που διαθέτει αυτός σήμερα, και στο έπακρο επικίνδυνος για τις ελευθερίες των ατόμων και για την ειρήνη του κόσμου. [...]

Στην τεχνική των πολύπλοκων ρυθμιστικών μηχανημάτων, των ρομπότ, των ηλεκτρονικών εγκεφάλων και παρόμοιων κατασκευών έχει δοθεί το όνομα cybernetics, που άλλο δεν είναι παρά η ελληνική λέξη «κυβερνητική»²⁸. Οι ειδικοί προβλέπουν ότι τα μηχανικά αυτά τέρατα, με την τελειότητα που ολοένα αποκτούν, θα μπορούν και στο μέλλον να «κυβερνούν» από μακριά και να εκτελούν έως τις παραμικρές λεπτομέρειες έργα δυσκολότατα που απαιτούν σήμερα μυριάδες ανθρώπων, και μάλιστα προικισμένων με μυϊκές και διανοητικές δυνάμεις όχι συνηθισμένες. Παράλληλα προς αυτήν

²⁷ Τρασς: μεγάλη εταιρεία ή επιχείρηση που προέρχεται από συνένωση ή συγχώνευση μικρότερων.

²⁸ Κυβερνητική: Από το ελληνικό ρήμα κυβερνώ. Ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγραφούν οι επιστήμες εκείνες που ασχολούνται με τους μηχανισμούς επικοινωνίας και ελέγχου τόσο στους ζωντανούς οργανισμούς (ανθρώπους και ζώα), όσο και στις σύγχρονες πολύπλοκες ηλεκτρονικές μηχανές.

έχει αναπτυχθεί και διαρκώς τελειοποιείται μια άλλη «κυβερνητική» πολιτική που με τους μηχανισμούς του κόμματος, του τύπου, του ραδιοφώνου και άλλων μέσων υποβολής των μαζών ρυθμίζει κατά ενιαίο τρόπο και διευθύνει προς ορισμένη κατεύθυνση τις ιδέες, τα συναισθήματα, τη βούληση των ανθρώπων. Πλούτος και δύναμη από το ένα μέρος, από το άλλο πενία και έλλειψη προστασίας διανοητικής και ηθικής απέναντι στις καταθρόνιες μηχανές της μαζικής υποβολής. Τι περιμένει τον άνθρωπο κάτω απ' αυτόν το φοβερό τροχό της μοίρας που έρχεται να τον συνθλίψει –δε χρειάζεται πολλή σοφία να το μαντέψει κανείς. Ο εξανδραποδισμός...

Αυτό θα είναι άραγε το τίμημα της προόδου; Και το αξίζει; Ιδού η απορία.

Ε. Π. Παπανούτσος, «Επίκαιρα και ανεπίκαιρα», Νόηση, 2002

Δραστηριότητες-Ερωτήσεις κειμένου

1. Ο συγγραφέας παραθέτει μία σειρά ερωτημάτων στις δύο πρώτες παραγράφους του κειμένου. Τι επιτυγχάνει, σε σχέση με τον αναγνώστη, με αυτές τις διαδοχικές ερωτήσεις; Ποιο συναίσθημα θεωρείτε ότι υποβάλλουν; Πώς με τη διατύπωση των ερωτήσεων ξεδιπλώνεται η σκέψη του συγγραφέα;
2. Επισημάνετε το είδος του κειμένου και τεκμηριώστε την άποψή σας βάσει των χαρακτηριστικών του (σκοπός, γλωσσικά στοιχεία, δομή και οργάνωση κειμένου, ύφος κειμένου κ.λπ.). Ποια επίδραση πιστεύετε ότι έχει το κείμενο στον αναγνώστη (επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα, κριτικό στοχασμό κ.λπ.);
3. Το κείμενο του Ε. Παπανούτσου και τα βίντεο θέτουν το πρόβλημα της σχέσης ανθρώπου-μηχανής χρησιμοποιώντας διαφορετικά μέσα (κείμενο - οπτικοακουστικό μέσο). Θεωρείτε ότι η επιλογή του μέσου επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο ο αποδέκτης λαμβάνει και επεξεργάζεται το μήνυμα;

Εναλλακτικά

4. Μπορείτε να εξετάσετε το ζήτημα της σχέσης ανθρώπου-μηχανής αντιπαραβάλλοντας το κείμενο του Ε. Παπανούτσου με τη συνέντευξη του Π. Τραχανιά (κείμενο 7).
5. Ποια είναι η άποψή σας για τη χρήση των ρομπότ στον χώρο της εργασίας; Αναπτύξτε την άποψή σας σε ένα κείμενο 300 λέξεων που θα προορίζεται για την ηλεκτρονική εφημερίδα του σχολείου σας. Δώστε έναν τίτλο στο κείμενό σας.

Οδηγία

Οι μαθητές/-τριες επεξεργάζονται ως εργασία στο σπίτι τη συνέντευξη του Π.Τραχανιά και προσεγγίζουν το βασικό θέμα της ενότητας μέσα από τα «μάτια» ενός ειδικού (εκκλαϊκευμένος επιστημονικός λόγος).

Αγώνας Λόγου (debate): οι μαθητές και οι μαθήτριες χωρίζονται σε δύο ομάδες. Η μία καταγράφει επιχειρήματα, για να υποστηρίξει ότι η εισαγωγή των μηχανών θα επιδράσει θετικά στην εργασία, ενώ η δεύτερη αναλαμβάνει να υπερασπιστεί την αντίθετη οπτική. Στη συνέχεια, ένας εκπρόσωπος από κάθε ομάδα παρουσιάζει την οπτική της ομάδας του στην τάξη. Ο εκπαιδευτικός έχει τον ρόλο του συντονιστή του debate. Στο τέλος, η τάξη τοποθετείται ως προς την πειστικότητα της κάθε ομάδας (ιδέες, επιχειρήματα, γλωσσικές επιλογές, κ.τ.λ.).

Κείμενο 7: «Τα ρομπότ θα συμβιώνουν με τους ανθρώπους»

Το 1920, ο τσέχος συγγραφέας Κάρελ Τσάπεκ εμπνεύστηκε το θεατρικό έργο R.U.R., (Rossum's Universal Robots). Σε αυτό φανταζόταν έναν κόσμο πλήρως αυτοματοποιημένο, όπου κάθε δουλειά θα γινόταν από ανθρώπινες μηχανές. Τις μηχανές αυτές τις ονόμασε «Ρομπότ» ακολουθώντας την ιδέα του αδερφού του Ζόζεφ Τσάπεκ, ο οποίος εμπνεύστηκε τον αντίστοιχο νεολογισμό από την τσεχική λέξη «robot» που σημαίνει εργασία. Μέσα σε σχεδόν έναν αιώνα, το έργο του Τσάπεκ έγινε πραγματικότητα.

Ο καθηγητής κ. Τραχανιάς μίλησε για το μέλλον της ρομποτικής:

- Θα χαρακτηρίζατε την εξέλιξη της ρομποτικής στις μέρες μας ραγδαία;

«Ναι, η εξέλιξη είναι ραγδαία, αλλά το σημαντικό που πρέπει κανείς να τονίσει είναι πως δεν αφορά μόνο τη ρομποτική αλλά και πολλούς άλλους τεχνολογικούς τομείς, οι οποίοι επηρεάζουν αυτή και επηρεάζονται από αυτή.

Για παράδειγμα υπάρχει ραγδαία εξέλιξη στην τεχνολογία των αισθητήρων. Εφόσον όλα τα ρομποτικά συστήματα έχουν ανάγκη από αισθητήρες για να προχωρήσουν, είναι ευκόλως κατανοητό πως η εξέλιξη αυτή βοηθάει πάρα πολύ τη ρομποτική. Το ίδιο ισχύει και για τους επεξεργαστές. Τα ρομπότ για να κάνουν τη δουλειά τους, πρέπει να επεξεργάζονται γρήγορα την πληροφορία, οπότε κι αυτό βοηθάει πάρα πολύ στην ρομποτική. Η εξέλιξη της είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με όλους τους τομείς της τεχνολογίας και παρουσιάζουν ταυτόχρονη ραγδαία εξέλιξη».

- Ποια είναι τα πιο πρόσφατα επιτεύγματα της ρομποτικής;

«Υπάρχουν σημαντικά επιτεύγματα σε πολλές διαφορετικές πτυχές της ρομποτικής.

Για παράδειγμα ως επίτευγμα θα μπορούσε να χαρακτηρίσει κανείς την πολύ μεγάλη σμίκρυνση στα ρομποτικά συστήματα. [...]

Άλλα επιτεύγματα στον τομέα των ρομποτικών συστημάτων είναι τα ρομποτικά συστήματα που αλληλεπιδρούν με τον άνθρωπο, συνεργάζονται μαζί του. Υπάρχουν για παράδειγμα ρομποτικά συστήματα τα οποία μπορούν να χειριστούν κάποιο μηχανήμα από κοινού με κάποιον άνθρωπο.

Ένα τρίτος τομέας, στον οποίο επίσης έχουμε χειροπιαστά αποτελέσματα είναι αυτός των ιατρικών ρομποτικών συστημάτων. Υπάρχουν ιατρικά ρομπότ τα οποία υπό την καθοδήγηση χειρουργών εκτελούν εγχειρίσεις και μάλιστα με πολύ μεγάλη επιτυχία.

Άλλα ρομποτικά συστήματα, πολύ επιτυχημένα, είναι κατάλληλα για επικίνδυνες αποστολές. Μπορεί δηλαδή να πάει ένα ρομπότ μέσα σε κάποιο κτίριο το οποίο έχει πέσει από σεισμό ή από κάποια βομβιστική επίθεση που έχει δεχτεί, για να συλλέξει πληροφορίες». [...]

- Πού θα μπορούσαν αυτά να χρησιμοποιηθούν;

«Ένας απώτερος στόχος της ρομποτικής είναι τα συμβιωτικά ρομποτικά συστήματα. Ρομπότ ικανά να συμβιώνουν σε ανθρώπινες κοινωνίες. Συνεπώς θα πρέπει να είναι ικανό το ρομπότ να ακολουθήσει τον άνθρωπο είτε σε έναν περίπατο στο βουνό είτε σε ένα χωράφι, σε οποιοδήποτε κακοτράχαλο έδαφος. Πρέπει λοιπόν να είναι σε θέση να τρέξει, να βαδίζει όπως οι άνθρωποι. Τέτοια συστήματα δεν έχουν τεθεί σε εφαρμογή, και δεν αναμένεται να γίνει κάτι τέτοιο αύριο μεθαύριο. Το να τεθούν όμως είναι αποκλειστικά θέμα χρόνου».

- Η νανορομποτική πού εφαρμόζεται;

«Η πιο σημαντική της ίσως εφαρμογή είναι στην ιατρική, για διαγνωστικούς κυρίως λόγους. Φανταστείτε τέτοια νανορομποτικά συστήματα να μπαίνουν μέσα στο σώμα μας και να παίρνουν τη διάγνωση που χρειάζεται, πράγμα το οποίο σήμερα γίνεται με άλλους τρόπους και σε μερικές περιπτώσεις είναι πολύ δύσκολο. Νομίζω είναι πολύ σημαντικό το να μπορούν να εξιχνιάσουν κάθε εσωτερική σπιθαμή του ανθρώπινου σώματος».

- Πόσο απέχουν από την πραγματικότητα τα ρομπότ που αναφέρατε προηγουμένως τα οποία θα είναι ικανά να συμβιώνουν με ανθρώπους και να αναπτύσσουν σχέσεις; Σε ποιο στάδιο δηλαδή θα λέγαμε πως βρίσκεται σήμερα η τεχνητή νοημοσύνη;

«Η τεχνητή νοημοσύνη εμπλέκεται σίγουρα σε αυτού του είδους τα ρομποτικά συστήματα που αναφέρθηκαν. Για να καταφέρουν τα ρομπότ να αλληλεπιδρούν με όρους ανθρώπινους και όχι τεχνητούς, δηλαδή όπως εμείς επικοινωνούμε με τους άλλους,

προφανώς απαιτείται ένα είδος τεχνητής νοημοσύνης. Δεν γίνεται διαφορετικά. Σε αντίθετη περίπτωση μιλάμε για συγκεκριμένου τύπου εντολές, πράγμα το οποίο δεν αποτελεί ιδιαίτερη εξέλιξη. Σκοπός των επιστημόνων είναι να φτάσουν τα ρομπότ στο σημείο να επικοινωνούν με τους ανθρώπους, όπως εμείς με τους συνανθρώπους μας. Αυτό συνεπάγεται πως το ρομποτικό σύστημα πρέπει το ίδιο να μπορεί να κατανοήσει τι λέμε, τι του δείχνουμε, τι το προστάζουμε να κάνει, άρα μιλάμε για τεχνητή νοημοσύνη. Αυτό θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι το σημείο που η ρομποτική έχει μείνει πίσω σε σχέση με άλλους τομείς. Υπάρχουν εξελίξεις αλλά είναι πολύ πιο αργές». [...]

- Δεν ελλοχεύουν κίνδυνοι αν τα ρομπότ καταφέρουν και φτάσουν στο σημείο που περιγράφετε;

«Η απάντηση είναι η ίδια και αφορά οτιδήποτε μπορεί να σχετίζεται με την τεχνολογία. Οποιοδήποτε τεχνολογικό επίτευγμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί με δύο τρόπους, και για καλούς και για κακούς σκοπούς. [...]

«Όπως και σε τόσα άλλα τεχνολογικά επιτεύγματα, εξαρτάται από τον άνθρωπο πώς θα χρησιμοποιηθούν».

- Συνεπώς είναι πιθανό τα ρομπότ στο μέλλον να αντικαταστήσουν τον άνθρωπο;

«Ο όρος "αντικαταστήσει", τουλάχιστον για σήμερα, νομίζω πως δεν είναι απλώς τραηγμένος, ανήκει στη σφαίρα της φαντασίας. [...]

Για να καταλάβετε όμως πόσο απέχουμε, αν κάποιος ήταν σε θέση να ποσοτικοποιήσει την ομοιότητα της σημερινή ρομποτικής νοημοσύνης με την ανθρώπινη, πράγμα αδύνατον κατά βάση, το ποσοστό της αντίληψης των ρομποτικών συστημάτων είναι 2% ή 3% κοντά στην ανθρώπινη, κι ίσως αυτό είναι ένα μεγάλο νούμερο. Ακόμα απέχουμε πάρα πολύ και οι ρυθμοί με τους οποίους σημειώνεται η πρόοδος στο συγκεκριμένο τομέα είναι πολύ χαμηλοί». [...]

- Η ύπαρξη ρομποτικών συστημάτων [για ιδιωτικές εργασίες] τι προβλήματα μπορεί να προκαλέσει, για παράδειγμα αναμένεται να αυξηθεί η ανεργία;

«Όχι. Για κάθε θέση που καταργείται δημιουργούνται νέες. Για να φτάσουν τα συστήματα να κάνουν κάτι τέτοιο μπορεί να καταργηθούν ορισμένες θέσεις εργασίας αλλά θα δημιουργηθούν πολύ περισσότερες. Αυτή τη στιγμή διεθνώς στον τομέα της ρομποτικής απασχολείται ένας πολύ μεγάλος αριθμός ατόμων από όλα τα επίπεδα, ερευνητές, τεχνικοί, μηχανικοί, μηχανολόγοι, ό,τι μπορείτε να φανταστείτε. Είναι μια πολύ μεγάλη αγορά εργασίας με μια ευρεία γκάμα ειδικοτήτων που ταυτόχρονα δημιουργεί μια μεγάλη βιομηχανία που απασχολεί πολυάριθμο εργατικό δυναμικό.

Συνεπώς δεν υπάρχει τέτοιο θέμα. Αντίθετα εγώ πιστεύω πως δημιουργούμε θέσεις εργασίας και μάλιστα ποιοτικότερες από αυτές που ήδη υπήρχαν».[...]

(Συνέντευξη στη Νίκη Παπάζογλου του Πάνου Τραχανιά, καθηγητή του Πανεπιστημίου της Κρήτης και Επικεφαλής του Εργαστηρίου Υπολογιστικής Όρασης και Ρομποτικής του ΙΤΕ, Newsbeast.gr, 14/09/2014)

Δραστηριότητα – ερώτηση κειμένου

Λαμβάνοντας υπόψη τη συνολική επεξεργασία του θέματος (τα βίντεο, τα κείμενα της ενότητας και την Παραγωγή Λόγου), καταγράψτε σύντομα τα θετικά και τα αρνητικά σημεία σχετικά με τη χρήση των ρομποτών στο χώρο της εργασίας. Η καταγραφή των σημείων θα σας βοηθήσει στον αγώνα λόγου (debate) που θα οργανώσετε στην τάξη.

Διαδικασίες αναστοχασμού για την ενότητα (ενδεικτικές ερωτήσεις)

A. Ανάγνωση και κατανόηση κειμένων

- Τι μάθατε από την ενότητα (ιδέες, γλωσσικά στοιχεία κ.λπ.);
- Τι σας δυσκόλεψε (περιεχόμενο, γλώσσα, δομή κ.λπ.);
- Πώς προσπαθήσατε να ξεπεράσετε τις δυσκολίες (αναζήτηση εξωτερικής βοήθειας, συνεργασία με εκπαιδευτικό-συμμαθητή/-τρια κ.λπ.);
- Ποιες στρατηγικές εφαρμόσατε για την ανάγνωση και κατανόηση των κειμένων (υπογράμμιση, επανάληψη ανάγνωσης, ερώτηση, σημειώσεις κ.λπ.);
- Επηρεάστηκε η οπτική σας για το θέμα ή τον τρόπο ανάπτυξης ή τη γλώσσα των κειμένων κ.λπ.;

B. Παραγωγή Λόγου

- Κατά τη συγγραφή των κειμένων σας, οργανώσατε την παραγωγή λόγου εκ των προτέρων; Ποιες στρατηγικές ακολουθήσατε;
- Τι σας δυσκόλεψε; Καταφέρατε να επιλύσετε το πρόβλημα; Πώς;
- Αναπτύξατε επαρκώς το θέμα; Είχε η παραγωγή λόγου την κατάλληλη δομή; Λάβατε υπόψη την επικοινωνιακή περίσταση;
- Η ανάγνωση των κειμένων σας βοήθησε στην παραγωγή λόγου; Με ποιο τρόπο;
- Βελτιωθήκατε ως «συγγραφείς» με την παραγωγή γραπτού λόγου;
- Ακολουθήσατε κάποια τακτική στον αγώνα λόγου που οργανώθηκε;

15^η Διδακτική πρόταση: Τι θα σημαίνει Άνθρωπος στο μέλλον...(:)

Ενδεικτική χρονική διάρκεια: 8 διδακτικές ώρες

Δημιουργός: Βασίλης Νικάκης

Συνοπτική παρουσίαση της διδακτικής πρότασης

Στην παρούσα διδακτική πρόταση οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να ενημερωθούν και να προβληματιστούν για ένα επίκαιρο και κρίσιμο ζήτημα: την Τεχνητή Νοημοσύνη. Οι μαθητές και οι μαθήτριες επεξεργάζονται εικόνες, άρθρα, θεωρητικά κείμενα, συνέντευξη και βίντεο. Καλλιεργούν δηλαδή τον οπτικό-ακουστικό, τον ψηφιακό και τον κριτικό γραμματισμό τους. Επίσης, συγκρίνουν κειμενικά είδη και σημειωτικούς πόρους συνειδητοποιώντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του καθενός.

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. Εικόνες με θέμα την Τεχνητή Νοημοσύνη.
2. «Η τεχνητή νοημοσύνη στην υπηρεσία των συγγραφέων», *Η Καθημερινή*, 22-10-2018.
3. Νίκος Ευσταθίου, «Τεχνητή νοημοσύνη - σχεδόν ανθρώπινη», *Η Καθημερινή*, 07-02-2018.
4. Noah Younel Harari. (2015). «Ο μεγάλος χωρισμός» [στο: Noah Younel Harari. (2015). *Homo Deus*, μτφ. Μιχάλης Λαλιώτης. Αθήνα: Αλεξάνδρεια].
5. Daniel Coleman. «Ένα διαφορετικό είδος νοημοσύνης», [στο: Daniel Coleman. (2011). *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη*, μτφ. Άννα Παπασταύρου. Αθήνα: Περίοδος].
6. Ελένη Βαρβιτσιώτη, Συνέντευξη - Γιαν Τάλιν: «Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να γίνει επικίνδυνη», *Η Καθημερινή*, 22-01-2018.
7. <https://www.youtube.com/watch?v=suADo2-keeY> [Ιωάννης Τσαμαρντίνος/ TEDx Πανεπιστήμιο Κρήτης].
8. Παραγωγή Λόγου (Σχεδιασμός και Οργάνωση της Παραγωγής Λόγου).

Προτεινόμενο Χρονοδιάγραμμα

1η διδακτική ώρα

Εικόνες (1-5) με θέμα την Τεχνητή Νοημοσύνη

2η διδακτική ώρα

«Η τεχνητή νοημοσύνη στην υπηρεσία των συγγραφέων», *Η Καθημερινή*, 22-10-2018

3η διδακτική ώρα

Νίκος Ευσταθίου, «Τεχνητή νοημοσύνη - σχεδόν ανθρώπινη», *Η Καθημερινή*, 07-02-2018

4η διδακτική ώρα

Noah Younel Harari, «Ο μεγάλος χωρισμός» [στο: Noah Younel Harari. (2015). *Homo Deus*, μτφ. Μιχάλης Λαλιώτης. Αθήνα: Αλεξάνδρεια]

5η διδακτική ώρα

Daniel Coleman, Ένα διαφορετικό είδος νοημοσύνης, [στο: Daniel Coleman. (2011). *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη*, μτφ. Άννα Παπασταύρου. Αθήνα: Πεδίο]

6η και 7η διδακτική ώρα

Ελένη Βαρβιτσιώτη, Συνέντευξη - Γιαν Τάλιν: «Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να γίνει επικίνδυνη», *Η Καθημερινή*, 22-01-2018

<https://www.youtube.com/watch?v=suADo2-keeY> [Ιωάννης Τσαμαρντίνος/TEDx Πανεπιστήμιο Κρήτης]

8η διδακτική ώρα

Παραγωγή Λόγου (Σχεδιασμός και Οργάνωση της Παραγωγής Λόγου)

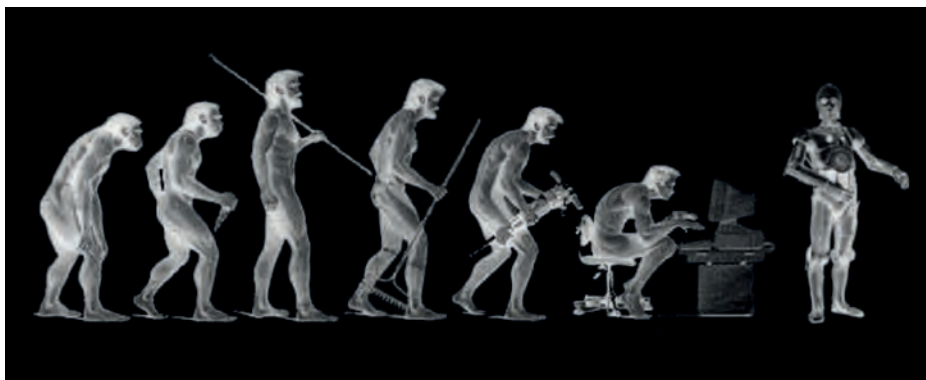
Οδηγία

Οι εικόνες που ακολουθούν λειτουργούν ως αφορμή για την εξοικείωση των μαθητών με το βασικό θέμα της διδακτικής πρότασης (Τεχνητή Νοημοσύνη: άνθρωπος και μηχανή ή Ποιο είναι το μέλλον του ανθρώπου;). Οι μαθητές και οι μαθήτριες σχολιάζουν τις εικόνες και συζητάνε πάνω σε αυτές.

Η επεξεργασία τους προάγει τον οπτικό εγγραμματισμό (βλ. διακριτή ενότητα στο Π.Σ.).

Κείμενο 1. Εικόνες με θέμα την Τεχνητή Νοημοσύνη

Ερωτήσεις-Δραστηριότητες

1. Παρατηρήστε τις εικόνες. Ποιο είναι το βασικό θέμα που τις συνδέει όλες;
2. Γράψτε μία λεζάντα κάτω από κάθε εικόνα.
3. Ποιες από αυτές σας παραπέμπουν σε κλασικά έργα τέχνης; Αναζητήστε τα έργα και συζητήστε στην τάξη ποιες ιδέες σας προκαλούν (τόσο τα κλασικά όσο και οι εικόνες που τα αναπαράγουν).
4. Μετά από τη συζήτηση σκεφτείτε αν σας ικανοποιούν οι λεζάντες που γράψατε ή, αν θέλετε, να τις αλλάξετε.

Οδηγία

Στο τμήμα αυτό της πρότασης οι μαθητές και οι μαθήτριες διαβάζουν δύο άρθρα που σχετίζονται με το βασικό θέμα της ενότητας. Με τον τρόπο αυτό πληροφορούνται πάνω σε επίκαιρες εξελίξεις πάνω στο θέμα. Μπορούν, αν θέλουν, να αναζητήσουν περισσότερα άρθρα και να ενημερωθούν πάνω στις εξελίξεις (που συνδέονται με την Τεχνητή Νοημοσύνη) σε συγκεκριμένους τομείς που τους ενδιαφέρουν (ιατρική, αυτοκίνηση, αεροπλοΐα κ.λπ.).

Κείμενο 2. Η τεχνητή νοημοσύνη στην υπηρεσία των συγγραφέων

Οι συγγραφείς - τουλάχιστον αυτοί που δεν είναι τεchnοφοβικοί και δεν έχουν προσκολληθεί πεισματικά στην εποχή της... γραφομηχανής - βρήκαν ένα νέο συμπαραστάτη για το γράψιμο του μυθιστορηματός τους: την τεχνητή νοημοσύνη.

Ήδη οι πρώτοι συγγραφείς άρχισαν να καταφεύγουν στις υπηρεσίες των προγραμμάτων μηχανικής και βαθιάς μάθησης για να συμπληρώνουν την έμπνευσή τους. Χαρακτηριστική είναι, σύμφωνα με τους «Τίμς της Νέας Υόρκης», η περίπτωση του Ρόμπιν Σλόαν, ο οποίος συνεργάζεται με ένα πρόγραμμα υπολογιστή για να γράψει το νέο βιβλίο του.

Το λογισμικό, το οποίο μάλιστα έχει αναπτυχθεί από τον ίδιο, ολοκληρώνει τις προτάσεις που ο ίδιος αρχίζει. Αν και είναι νωρίς να προστεθεί το επάγγελμα του συγγραφέα σε αυτά που η τεχνητή νοημοσύνη φιλοδοξεί να κάνει (γιατρός, δικηγόρος, δημοσιογράφος κ.ά.), διαφαίνεται ήδη ότι η ίδια η έννοια της καλλιτεχνικής δημιουργικότητας θα αναθεωρηθεί στο μέλλον.

Ιδού ένα παράδειγμα: Καθώς ο Σλόαν γράφει τη φράση «οι βίσωνες μαζεύονται στο φαράγγι...», την αφήνει μισοτελειωμένη, πατά ένα πλήκτρο και ο υπολογιστής συμπληρώνει μόνος του «...κάτω από τον άδειο ουρανό». «Φανταστικό!» αναφωνεί ο συγγραφέας. «Θα το είχα γράψει μόνος μου εγώ αυτό; Ίσως ναι, ίσως όχι...», λέει και διευκρινίζει ότι δεν προτίθεται να αξιοποιήσει εμπορικά τον «έξυπνο» βοηθό του.

Ο όλος πειραματισμός εντάσσεται στο ευρύτερο και συνεχώς ανερχόμενο πεδίο της «υποβοηθούμενης από υπολογιστή δημιουργίας» (computer-assisted creation), που ήδη βοηθά και άλλου είδους καλλιτέχνες, όπως τους εικαστικούς.

Όμως ο λόγος είναι πιο δύσκολος από την εικόνα, όσον αφορά την επεξεργασία από τις «έξυπνες» μηχανές. Αλλά η πρόοδος είναι σαφής: τον Ιανουάριο η κινεζική Alibaba ανακοίνωσε ότι ανέπτυξε ένα λογισμικό που πέτυχε καλύτερες επιδόσεις από τους ανθρώπους στην κατανόηση του κειμένου. Αν οι μηχανές μπορούν να καταλάβουν τι διαβάζουν, τότε μπορούν και να γράψουν. Η μεγάλη πρόκληση πλέον είναι πόσο δημιουργικά μπορούν να γράψουν.

Η Καθημερινή, 22.10.2018

<http://www.kathimerini.gr/991143/article/tecnologia/computers/h-technhth-nohmosynh-sthn-yphresia-twn-syggrafewn>

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων
Ερωτήσεις-Δραστηριότητες 1, 2 και 3
A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 4
A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 5

Ερωτήσεις-Δραστηριότητες

1. Ποιο είναι το θέμα του κειμένου;
2. Σε ποιο κειμενικό είδος θεωρείτε ότι ανήκει; Τεκμηριώστε τη θέση σας με στοιχεία από το κείμενο.
3. Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι ο/η συντάκτης του κειμένου κάνει εκτεταμένη χρήση των εισαγωγικών; Τα χρησιμοποιεί παντού με τον ίδιο τρόπο;
4. Μπορείτε να εντοπίσετε τη θέση που ο συντάκτης του κειμένου έχει απέναντι στο θέμα του κειμένου του μέσα από τις γλωσσικές επιλογές που κάνει (εντοπίστε 3 χαρακτηριστικά σημεία);
5. Με ποια από τις παραπάνω εικόνες θα επιλέγατε να συνοδεύσετε το κείμενο και γιατί; Θα αλλάζατε τη λεζάντα που είχατε βάλει στην εικόνα;

Κείμενο 3. Τεχνητή νοημοσύνη, σχεδόν ανθρώπινη

Η Ρέιτσελ έχει μπλε, εκφραστικά μάτια και είναι πάντοτε χαμογελαστή. Κατέχει μια εντυπωσιακή εγκυκλοπαιδική γνώση πληροφοριών, και καταφέρνει να βρίσκει την κατάλληλη απάντηση σε κάθε πιθανή ερώτηση εντός μερικών δευτερολέπτων. Φροντίζει, μάλιστα, να απαντάει με ευγένεια ακόμη και στα πιο προσβλητικά σχόλια, κοιτάζοντας κατάματα τον συνομιλητή της με παρατηρητικότητα και κατανόηση. Ακούγεται ο ιδανικός άνθρωπος για να δουλέψει στον τομέα της εξυπηρέτησης πελατών – με μία μόνο εξαίρεση: η Ρέιτσελ δεν είναι άνθρωπος, αλλά ένα εξαιρετικά ρεαλιστικό ολόγραμμα τεχνητής νοημοσύνης και οι δημιουργοί της υπόσχονται πως σύντομα θα είναι έτοιμη να αναλάβει τον ρόλο του προσωπικού βοηθού του μέλλοντος.

Η Ρέιτσελ είναι ένα πολυετές πρότζεκτ της IBM σε συνεργασία με τη νεοζηλανδική Soul Machines, μια εταιρεία που εξειδικεύεται στη δημιουργία ρεαλιστικών ψηφιακών αναπαραστάσεων, έχοντας μάλιστα κερδίσει δύο Οσκαρ για τη συνεισφορά της στις ταινίες «Avatar» και «King Kong». Οι δύο εταιρείες βάσισαν την τεχνητή της νοημοσύνη σε βιολογικά μοντέλα του ανθρώπινου εγκεφάλου, «παντρεύοντας» για πρώτη φορά τα λογισμικά εξυπηρέτησης με τεχνολογία αναγνώρισης ανθρωπίνων εκφράσεων. «Μπορούμε πλέον να πούμε πως δημιουργήσαμε τον πρώτο ψηφιακό άνθρωπο», ανέφερε με αυτοπεποίθηση ο διευθυντής της IBM Watson Σαντένου Αγκαργουάλ, στην επίσημη παρουσίαση του προσωπικού βοηθού του μέλλοντος στο Νταβός της Ελβετίας. Προτού η κατάμεστη αίθουσα ξεσπάσει σε χειροκροτήματα, η Ρέιτσελ βιάστηκε να προσθέσει: «Χαίρομαι που σας βλέπω να χαμογελάτε, κύριε Αγκαργουάλ».

Είναι πράγματι εντυπωσιακό να βλέπει κανείς την τεχνητή νοημοσύνη να παίρνει ανθρώπινη σάρκα και οστά, να καταφέρνει να επικοινωνεί διαβάζοντας μέχρι και τις εκφράσεις του προσώπου του χρήστη της. Για ώρες έπειτα από την παρουσίαση, το κοινό περίμενε σε μια τεράστια ουρά για λίγα λεπτά επαφής με την οθόνη στην οποία βρισκόταν η Ρέιτσελ. Έχοντας πρόσβαση σε μια τεράστια οργανωμένη βάση δεδομένων, το ολόγραμμα απαντούσε λεπτομερώς σε κάθε πιθανή ερώτηση των έκπληκτων πελατών του – με ακρίβεια και ταχύτητα μεγαλύτερη απ' ό,τι η ανταγωνιστική τεχνολογία Σίρι της Apple, όπως υπενθύμιζαν τακτικά οι δημιουργοί του. Το πιο επιβλητικό χαρακτηριστικό της Ρέιτσελ, ωστόσο, είναι η τεχνητή συναισθηματική της νοημοσύνη. Όταν κάποιος δύσπιστος συνομιλητής προσπαθούσε να τη δοκιμάσει με δύσκολες ερωτήσεις και ανυπόμονες εκφράσεις, η εικονική βοηθός απαντούσε με συμπόνια και καθησυχαστικούς τόνους. Όταν το κοινό χαμογελούσε με εντυπωσιασμό, εκείνη τους ανταπέδιδε ένα εξαιρετικά ρεαλιστικό ψηφιακό χαμόγελο.

Για όλες τις ανάγκες

Παρότι η Ρέιτσελ βρίσκεται ακόμα σε πειραματικά στάδια, με στόχο να βγει στις αγορές στις αρχές του 2019, η Soul Machines συνεργάζεται ήδη με οκτώ μεγάλες εταιρείες διαφόρων κλάδων για τη δημιουργία διαφορετικών ολογραμμάτων προσαρμοσμένων σε κάθε ανάγκη. Οι δημιουργοί της προβλέπουν πως έπειτα από την κυκλοφορία της η Ρέιτσελ θα γίνει ανάρπαστη, καθώς η αναπαραγωγή της είναι τεχνολογικά εξαιρετικά εύκολη. «Αντίθετα από τους ανθρώπους, τα ολογράμματα δεν έχουν αυτονομία. Η κάθε εταιρεία μπορεί να εμφυτεύσει τις δικές της πληροφορίες και κανονισμούς στον τεχνητό εγκέφαλο της Ρέιτσελ, καθώς και να αλλάξει την εμφάνιση και την ομιλία της.

Το μόνο που μένει σταθερό, φυσικά, είναι η εξυπηρετική της προσωπικότητα – άλλωστε, κανένας δεν θα προτιμούσε έναν ανυπόμονο, αγενή βοηθό εξυπηρέτησης πελατών», δήλωσε ο υπεύθυνος επιχειρήσεων της Soul Machines, Γκρεγκ Κρος. Μάλιστα, η εταιρεία ελπίζει πως το ολόγραμμα δεν θα είναι άλλος ένας πιθανός μηχανισμός εξυπηρέτησης πελατών στη διάθεση των εταιρειών, αλλά πως σύντομα θα πάρει «προαγωγή» αναλαμβάνοντας τον ρόλο «πρεσβευτή μάρκας». Η αισιοδοξία αυτή είναι δικαιολογημένη – σε αυστραλιανή έρευνα 10.000 ατόμων που δοκίμασαν τις υπηρεσίες της Ρέιτσελ, το 74% δήλωσε πως θα προτιμούσε να αναλάβει εκείνη την εξυπηρέτησή τους.

Τέταρτη επανάσταση

Η φουτουριστική παρουσίαση της Ρέιτσελ ήταν μια απλή μικρογραφία της λεγόμενης «τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης», της εποχής όπου η πρόοδος στην εκμάθηση λογισμικών και την αρχιτεκτονική δεδομένων δημιουργεί πλέον μηχανές με επίπεδο προσαρμοστικής νοημοσύνης συγκρίσιμο με την ανθρώπινη – και ενίοτε χωρίς τις ατέλειες της δεύτερης. Έπειτα από τον αρχικό εντυπωσιασμό, προκύπτει ένα πιο ανησυχητικό ερώτημα: ποιες θα είναι οι επιπτώσεις της Ρέιτσελ στην αγορά εργασίας; Η συνήθης απάντηση σε αυτό το ερώτημα ήταν πως η συναισθηματική νοημοσύνη του ανθρώπινου εγκεφάλου θα του εξασφαλίζει πάντοτε το προτέρημα στην αγορά εργασίας, πως η τεχνολογία και τα λογισμικά περιορίζονται σε ρόλο εργαλείων. Ο πρωτοποριακός ρεαλισμός και η αποστομωτική ευγένεια της Ρέιτσελ, φυσικά, καταρρίπτουν αυτά τα επιχειρήματα. Μάλιστα σε πρόσφατη έρευνα του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, υπολογίζεται πως το 47% των θέσεων εργασίας στις ΗΠΑ ενδέχεται να αντικατασταθούν από μηχανές με τεχνητή νοημοσύνη.

Κλείνοντας την παρουσίαση, ένας δημοσιογράφος ρώτησε τους δημιουργούς του ολογράμματος αν φοβούνται πως η δημιουργία τους θα συμβάλει σημαντικά στο κύμα ανεργίας που επιφέρει ο ρυθμός της τεχνολογικής προόδου. «Εάν κυριαρχούσε στην ανθρώπινη ιστορία αυτός ο φόβος, οι μεγαλύτερες εφευρέσεις της ανθρωπότητας δεν θα είχαν υπάρξει ποτέ», απάντησαν οι ίδιοι, προσθέτοντας άμεσα: «Τις υπόλοιπες ερωτήσεις θα σας τις απαντήσει η ίδια η Ρέιτσελ».

Νίκος Ευσταθίου, Η Καθημερινή, 07-02-2018

<http://www.kathimerini.gr/947422/gallery/epikairothta/kosmos/tehnht-h-nohmosynh-sxedon-an8rwpinh>

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων
Ερωτήσεις-Δραστηριότητες 1 και 2
A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 3
A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση των κειμένων
Ερωτήσεις-Δραστηριότητες 4 και 5

Ερωτήσεις-Δραστηριότητες

1. Ποιο θεωρείτε πως είναι το θέμα του κειμένου;
2. Μπορείτε στο άρθρο να εντοπίσετε στοιχεία όπως: χώρος, χρόνος, πρόσωπα; Πώς αυτά επηρεάζουν την πρόσληψή του από τον/την αναγνώστη/-τρια;
3. Ποια θέση υιοθετεί ο συντάκτης απέναντι στο βασικό θέμα του κειμένου; Τεκμηριώστε την άποψή σας μέσα από τις γλωσσικές επιλογές που κάνει (εντοπίστε τουλάχιστον τρία σημεία).
4. Στο κείμενο παρατίθεται η άποψη των εκπροσώπων της εταιρείας και των δημιουργών της. Ποια άποψη αποσιωπάται και πιστεύετε ότι έχει σημασία να ακουστεί; Γιατί;
5. Με ποια από τις παραπάνω εικόνες θα επιλέγατε να συνοδεύσετε το κείμενο και γιατί; Θα αλλάζατε τη λεζάντα που είχατε βάλει στην εικόνα;

Οδηγία

Στο τμήμα αυτό της πρότασης οι μαθητές και οι μαθήτριες επεξεργάζονται δύο θεωρητικά κείμενα. Σκοπός της ανάγνωσής τους είναι να προχωρήσουν σε μία πιο αφηρημένη πραγμάτευση του βασικού θέματος της πρότασης. Το πέρασμα από τον, κατά κύριο λόγο, πληροφοριακό χαρακτήρα των άρθρων στην αναστοχαστικότερη πλαισίωσή του από τα δύο κείμενα επιτρέπει στους μαθητές και τις μαθήτριες να υιοθετήσουν μία (ακόμα πιο) κριτική ματιά πάνω στο βασικό θέμα της ενότητας.

Κείμενο 4. Ο μεγάλος χωρισμός

Στο παρελθόν, υπήρχαν πολλά πράγματα που μπορούσαν να τα κάνουν μόνο οι άνθρωποι. Σήμερα όμως τα ρομπότ και οι υπολογιστές κοντεύουν να φτάσουν τους ανθρώπους – και σύντομα μπορεί να τους ξεπεράσουν στις περισσότερες εργασίες. Είναι αλήθεια ότι οι υπολογιστές λειτουργούν πολύ διαφορετικά από τους ανθρώπους και φαίνεται απίθανο να εξανθρωπιστούν σύντομα. Πιο συγκεκριμένα, δεν φαίνεται ότι οι υπολογιστές πρόκειται να αποκτήσουν συνείδηση και να αρχίσουν να βιώνουν συναισθήματα και αισθήσεις. Τον τελευταίο μισό αιώνα έγινε τεράστια πρόοδος στη νοημοσύνη των υπολογιστών, αλλά καμία στη συνείδησή τους. Στο βαθμό που μπορούμε να γνωρίζουμε, οι υπολογιστές του 2016 δεν έχουν περισσότερη συνείδηση από τα πρωτότυπα της δεκαετίας του 1950. Ωστόσο, βρισκόμαστε στο χείλος μιας συνταρακτικής επανάστασης. Οι άνθρωποι κινδυνεύουν να χάσουν την οικονομική τους αξία επειδή η νοημοσύνη διαχωρίζεται από τη συνείδηση.

Μέχρι σήμερα, η υψηλή νοημοσύνη πήγαινε πάντα χέρι-χέρι με την ανεπτυγμένη συνείδηση. Μόνο τα ενσυνειδήτα όντα μπορούσαν να εκτελέσουν εργασίες που απαιτούν μεγάλη νοημοσύνη, όπως να παίζουν σκάκι, να οδηγούν αυτοκίνητα, να κάνουν διάγνωση ασθενειών ή να εντοπίζουν τρομοκράτες. Ωστόσο, τώρα αναπτύσσουμε νέα είδη μη συνειδητής νοημοσύνης, τα οποία μπορούν να εκτελούν τέτοιες εργασίες πολύ καλύτερα από τους ανθρώπους. Γιατί όλες αυτές οι εργασίες βασίζονται στην αναγνώριση προτύπων, και οι μη συνειδητοί αλγόριθμοι μπορεί σύντομα να ξεπεράσουν τους ανθρώπους σε αυτό το πεδίο.

Οι ταινίες επιστημονικής φαντασίας υποθέτουν γενικά ότι, για να φτάσουν και να ξεπεράσουν οι υπολογιστές την ανθρώπινη νοημοσύνη, θα πρέπει να αναπτύξουν συνείδηση. Αλλά η πραγματική επιστήμη τα λέει αλλιώς. Μπορεί να υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί δρόμοι που οδηγούν στην υπερευφυία και μόνο κάποιοι από αυτούς περνούν από τα στενά της συνείδησης. Για εκατομμύρια χρόνια, η οργανική εξέλιξη ταξίδευε αργά στο δρόμο της συνείδησης. Η εξέλιξη μη οργανικών υπολογιστών μπορεί να παρακάμψει εντελώς αυτό το στενό πέρασμα, χαρτογραφώντας μια διαφορετική και πολύ συντομότερη διαδρομή για την υπερευφυία.

Αυτό γεννάει ένα καινοφανές ερώτημα: ποιο από τα δύο είναι πραγματικά σημαντικό, η συνείδηση ή η νοημοσύνη. Για όσο καιρό πήγαιναν χέρι-χέρι, η συζήτηση για τη σχετική τους αξία ήταν απλώς μία διασκεδαστική ασχολία για τους φιλοσόφους. Αλλά στον 21ο αιώνα μετατρέπεται σε επείγον πολιτικό και οικονομικό ζήτημα. Και είναι καλό να συνειδητοποιήσουμε ότι, τουλάχιστον για τους στρατούς και τις εταιρίες, η απάντηση είναι ξεκάθαρη: η νοημοσύνη είναι υποχρεωτική, αλλά η συνείδηση προαιρετική.

Οι στρατοί και οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να λειτουργήσουν χωρίς νοημοσύνη, αλλά

δεν χρειάζονται τη συνείδηση και τις υποκειμενικές εμπειρίες. Οι συνειδητές εμπειρίες ενός ταξιτζή με σάρκα και οστά είναι απείρως πλουσιότερες από αυτές ενός αυτόνομου αυτοκινήτου, το οποίο δεν αισθάνεται τίποτα. Ο ταξιτζής μπορεί να ακούει μουσική ενώ οδηγεί στους πολυσύχναστους δρόμους της Σεούλ. Ο νους του μπορεί να γεμίζει με δέος καθώς κοιτάζει τον έναστρο ουρανό και συλλογίζεται τα μυστήρια του σύμπαντος. Τα μάτια του μπορεί να γεμίζουν δάκρυα όταν βλέπει την κορούλα του να κάνει τα πρώτα της βήματα. Αλλά το σύστημα δεν τα χρειάζεται όλα αυτά από τον ταξιτζή. Το μόνο που χρειάζεται πραγματικά από αυτόν είναι να πηγαίνει τους επιβάτες από το σημείο Α στο σημείο Β με τη μεγαλύτερη δυνατή ταχύτητα, ασφάλεια και οικονομία. Και το αυτόνομο αυτοκίνητο θα μπορεί σύντομα να τα κάνει όλα αυτά πολύ καλύτερα από έναν άνθρωπο, παρ' ό,τι δεν μπορεί να ακούσει μουσική ή να νιώσει δέος για τη μαγεία της ύπαρξης.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε την τύχη των αλόγων κατά τη διάρκεια της Βιομηχανικής Επανάστασης. Ένα κανονικό άλογο εργασίας μπορεί να οσφραίνεται, να αγαπάει, να αναγνωρίζει πρόσωπα, να πηδάει φράχτες και να κάνει χιλιάδες αλλά πράγματα καλύτερα απ' ό,τι ένα Φορντ Έσκορτ ή μία Λαμποργκίνι του ενός εκατομμυρίου. Παρ' όλα αυτά τα αυτοκίνητα αντικατέστησαν τελικά τα άλογα επειδή ήταν ανώτερα στα λιγοστά καθήκοντα που χρειαζόταν πραγματικά το σύστημα. Είναι πιθανό κι οι οδηγοί ταξί να ακολουθήσουν τα άλογα.

Πραγματικά, αν απαγορεύσουμε στους ανθρώπους να οδηγούν, όχι μόνο ταξί αλλά και οποιοδήποτε άλλο όχημα, και αναθέσουμε το μονοπώλιο της κυκλοφορίας σε αλγόριθμους υπολογιστών, τότε θα μπορούμε να συνδέσουμε όλα τα οχήματα σε ένα κεντρικό δίκτυο, κάνοντας έτσι τα τροχαία ατυχήματα πολύ πιο σπάνια. Τον Αύγουστο του 2015, ένα από τα πειραματικά αυτο-οδηγούμενα αυτοκίνητα της Γκουγκλ έπαθε ένα ατύχημα. Καθώς πλησίαζε σε μία διάβαση και ανίχνευσε πεζούς που ετοιμάζονταν να τη διασχίσουν, ενεργοποίησε τα φρένα. Μια στιγμή αργότερα το χτύπησε από πίσω ένα αυτοκίνητο που ο απρόσεκτος οδηγός του αναλογιζόταν ίσως τα μυστήρια του σύμπαντος αντί να προσέχει το δρόμο. Αυτό δεν θα μπορούσε να συμβεί αν και τα δύο αυτοκίνητα τα χειρίζονταν διασυνδεδεμένοι υπολογιστές. Ο αλγόριθμος που θα τα κατεύθυνε θα ήξερε τη θέση και τις προθέσεις κάθε οχήματος στο δρόμο και δεν θα είχε αφήσει δύο από τις μαριονέτες του να συγκρουστούν. Ένα τέτοιο σύστημα θα γλίτωνε πολύ χρόνο, χρήμα και ανθρώπινες ζωές – επίσης όμως θα καταργούσε την ανθρώπινη εμπειρία της οδήγησης αυτοκινήτου, καθώς και δεκάδες εκατομμύρια θέσεις εργασίας.

Ορισμένοι οικονομολόγοι προβλέπουν ότι αργά ή γρήγορα οι μη αναβαθμισμένοι άνθρωποι θα είναι εντελώς άχρηστοι. Ρομπότ και τρισδιάστατοι εκτυπωτές αντικαθιστούν ήδη τους εργάτες σε χειρωνακτικές εργασίες όπως η παραγωγή ρούχων – και οι υψηλής νοημοσύνης αλγόριθμοι θα κάνουν το ίδιο στις δουλειές γραφείου.

Yuval Noah Harari, Homo Deus, μτφ. Μιχάλης Λαλιώτης, Αλεξάνδρεια, 2015

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων
Ερωτήσεις-Δραστηριότητες 1 και 2
A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 3
A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 4

Ερωτήσεις-Δραστηριότητες

1. Ο συγγραφέας του κειμένου θέτει στο κέντρο του ένα δίπολο εννοιών. Ποιο είναι αυτό; Γιατί, κατά τη γνώμη σας, επέλεξε αυτό, για να πραγματευτεί το θέμα της Τεχνητής Νοημοσύνης;
2. Ποιο είναι το είδος του κειμένου; Τεκμηριώστε τη θέση σας με στοιχεία από το κείμενο (γλωσσικές επιλογές, τρόπος οργάνωσης, επιχειρηματολογία κ.λπ.).
3. Ο συντάκτης του κειμένου κάνει χρήση παραδειγμάτων. Εντοπίστε τα σημεία και συζητήστε πώς λειτουργούν τα παραδείγματα (επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα, προθέσεις συντάκτη κ.λπ.).
4. Συγκρίνετε το κείμενο αυτό με τα δύο άρθρα που έχετε ήδη επεξεργαστεί. Υπάρχει διαφορά ως προς την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα; Πού οφείλεται αυτή; Τεκμηριώστε τη θέση σας με στοιχεία από το κείμενο.

Κείμενο 5. Ένα διαφορετικό είδος νοημοσύνης

Αν υπάρχει κάποιος που βλέπει πόσο περιορισμένος είναι ο παλιός τρόπος σκέψης γύρω από τη νοημοσύνη, αυτός είναι ο Γκάρντνερ. Σημειώνει ότι οι μέρες δόξας των τεστ νοημοσύνης ξεκίνησαν κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν δύο εκατομμύρια Αμερικανοί αξιολογήθηκαν μέσα από εκείνα τα πρώτα τεστ, τα τεστ τύπου «μολύβι και χαρτί», που είχαν πρόσφατα επινοηθεί από τον Λιούις Τέρμαν, ψυχολόγο στο Στάνφορντ. Το αποτέλεσμα ήταν να ακολουθήσουν δεκαετίες αυτού που ο Γκάρντνερ αποκαλεί «τρόπο σκέψης με βάση το ΔΝ»: «Οι άνθρωποι είναι είτε έξυπνοι είτε όχι, και τα τεστ μπορούν να σε πληροφορήσουν κατά πόσο ανήκεις στην κατηγορία των έξυπνων ή όχι. Τα τεστ SAT για εισαγωγή στα κολλέγια βασίζονται στην ίδια γνώση ενός μοναδικού είδους ικανότητας που καθορίζει το μέλλον σου. Αυτός ο τρόπος σκέψης διαπερνά την κοινωνία».

Το σπουδαίο βιβλίο του Γκάρντνερ *Frames of Mind* (Τα Πλαίσια του Νου) που δημοσιεύθηκε το 1983, ήταν ένα μανιφέστο που απέρριπτε τη θεωρία του ΔΝ. Πρότεινε ότι δεν υπήρχε ένα μονολιθικό είδος νοημοσύνης σημαντικό για την επιτυχία στη ζωή, αλλά ένα ευρύ φάσμα ειδών νοημοσύνης, με επτά ουσιώδεις παραλλαγές. Η λίστα του περιέχει τα δύο βασικά ακαδημαϊκά είδη, την προφορική ευχέρεια και τη λογικο-μαθηματική ικανότητα, αλλά επεκτείνεται για να συμπεριλάβει και την αίσθηση-αντίληψη του χώρου, η οποία συναντάται, για παράδειγμα, σε έναν εξέχοντα ζωγράφο ή αρχιτέκτονα. Ο Γκάρντνερ σημειώνει επίσης το κιναισθητικό ταλέντο, που αναβλύζει από τη φυσική χάρη μιας Μάρθας Γκράχαμ²⁹ ή ενός Μάτζικ Τζόνσον³⁰, και τα μουσικά χαρίσματα ενός Μότσαρτ³¹ ή των Μπητλς³². Ολοκληρώνοντας τον κατάλογο, υπάρχουν δύο όψεις αυτού που ο Γκάρντνερ αποκαλεί «προσωπική νοημοσύνη»: οι διαπροσωπικές ικανότητες, σαν κι αυτές ενός μεγάλου θεραπευτή όπως ο Καρλ Ρότζερς³³ ή ενός παγκόσμιου βεληνεκούς ηγέτη, όπως ο Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ³⁴, και η «ενδοψυχική» ικανότητα που θα μπορούσε να εντοπιστεί, από την άλλη μεριά, στην αξιοθαύμαστη ενόραση του Σίγκμουντ Φρόιντ³⁵, ή, και με λιγότερη διάθεση εντυπωσιασμού, στην ενδόμυχη ικανότητα που γεννιέται στον άνθρωπο όταν κατορθώσει να συντονίσει τη ζωή του έτσι ώστε να εναρμονίζεται με τα πραγματικά του αισθήματα.

Η λέξη-κλειδί σ' αυτή τη θεώρηση της νοημοσύνης είναι το πολλαπλή. Το πρότυπο του Γκάρντνερ πηγαίνει πολύ πιο πέρα από τη σταθερή έννοια του ΔΝ ως μοναδικού και

²⁹ **Μάρθα Γκράχαμ** (1844 - 1959): Αμερικανίδα χορεύτρια και χορογράφος μοντέρνου χορού. Από τις 29 Οκτωβρίου 1954 έως το θάνατό της υπήρξε ο γηραιότερος άνθρωπος στον κόσμο.

³⁰ **Μάτζικ Τζόνσον** (1959 -): είναι Αμερικανός πρώην καλαθοσφαιριστής και ένας από τους σημαντικότερους Αμερικανούς αθλητές. Αγωνίστηκε στην ομάδα των Λος Άντζελες Λέικερς για 13 περιόδους. Είναι στη λίστα με τους πενήντα σημαντικότερους παίκτες στην ιστορία του NBA.

³¹ Ο **Βόλφγκανγκ Αμαντέους Μότσαρτ** (1756 - 1791) ήταν ένας από τους σημαντικότερους συνθέτες κλασικής μουσικής. Μαζί με τον Γιόζεφ Χάυντν, τον Λούντβιχ βαν Μπετόβεν και τον Φραντς Σούμπερτ αποτελούν τους σημαντικότερους εκπροσώπους του λεγόμενου βιεννέζικου κλασικισμού και της λεγόμενης «Πρώτης Σχολής της Βιέννης».

³² **The Beatles**: ήταν αγγλικό ροκ συγκρότημα (αναφέρονταν και ως «Σκαθάρια» στα ελληνικά) από το Λίβερπουλ, αποτελούμενο από τον τραγουδιστή και κιθαρίστα Τζον Λένον, τον τραγουδιστή και μπασίστα Πωλ ΜακΚάρτνεϋ, τον κιθαρίστα Τζωρτζ Χάρισον και τον ντράμερ Ρίτσκο Σταρ. Το συγκρότημα έκανε έντονη την παρουσία του κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 και γνώρισε μεγάλη επιτυχία σε ολόκληρο τον κόσμο.

³³ **Κάρλ Ρότζερς** (1902 - 1987): Αμερικανός ψυχολόγος, εκπρόσωπος της ανθρωπιστικής ψυχολογίας.

³⁴ **Μάρτιν Λούθερ Κινγκ ο νεότερος** (1929-1968): ήταν Αμερικανός ιερέας των Βαπτιστών, ειρηνιστής και ηγέτης του Αφροαμερικανικού Κινήματος για τα πολιτικά δικαιώματα των έγχρωμων ανθρώπων. Το 1968, και ενώ σχεδίαζε ακόμα μια πορεία προς την Ουάσινγκτον, την «Πορεία των Φτωχών», δολοφονήθηκε στις 4 Απριλίου στο Μέμφις (Τενεσσί).

³⁵ **Σίγκμουντ Φρόιντ** (1856 - 1939): ήταν Αυστριακός ιατρός, φυσιολόγος, ψυχίατρος και θεμελιωτής της ψυχανάλυσης.

αμετάβλητου παράγοντα. Αναγνωρίζει ότι τα τεστ που μας τυραννούσαν όταν πηγαίναμε στο σχολείο (από τις εξετάσεις που αποφάσιζαν ποιοι από εμάς θα φοιτούσαν στα τεχνικά λύκεια και ποιοι στα πανεπιστήμια, μέχρι τα τεστ SAT που καθόριζαν σε ποιο κολλέγιο θα μπορούσαμε, αν μπορούσαμε, να φοιτήσουμε) βασίζονται σε μία περιορισμένη ιδέα περί νοημοσύνης, που πόρρω απέχει από την πραγματική ποικιλία των ικανοτήτων και δεξιοτήτων που έχουν σημασία στη ζωή, πάνω και πέρα από το ΔΝ.

Ο Γκάρντνερ αναγνωρίζει ότι το 7 είναι ένας αυθαίρετος αριθμός για την ποικιλία των ειδών νοημοσύνης. Δεν υπάρχει μαγικός αριθμός για την πολλαπλότητα των ανθρωπινων ταλέντων. Σε κάποιο σημείο, ο Γκάρντνερ και οι συνεργάτες του στην έρευνα είχαν διευρύνει αυτά τα επτά σε είκοσι διαφορετικά είδη νοημοσύνης. Για παράδειγμα, η διαπροσωπική νοημοσύνη αναλυόταν σε τέσσερις ξεχωριστές ικανότητες: ηγετικό πνεύμα, ικανότητα στη σύναψη διαπροσωπικών σχέσεων και στη διατήρηση της φιλίας, ικανότητα επίλυσης διαφορών, καθώς και ικανότητα στο είδος της κοινωνικής ανάλυσης στο οποίο διέπρεπε η τετράχρονη Τζούντι³⁶.

Αυτή η πολυπρόσωπη άποψη της νοημοσύνης προσφέρει μία πιο πλουσιοπάροχη εικόνα της ικανότητας ενός παιδιού και του δυναμικού του για επιτυχία απ' ό,τι ο καθιερωμένος ΔΝ. Όταν οι φοιτητές του Φάσματος αξιολογήθηκαν σύμφωνα με την Κλίμακα Νοημοσύνης Στάνφορντ-Μπινέ (που κάποτε ήταν το χρυσό και αναντίρρητα ανώτερο τεστ νοημοσύνης) και στη συνέχεια από μία συστοιχία τεστ που είχε σχεδιαστεί για να εκτιμήσει το φάσμα νοημοσύνης κατά Γκάρντνερ, δεν διαπιστώθηκε ουσιαστική σχέση ανάμεσα στα αποτελέσματα των παιδιών στα δύο τεστ. Τα πέντε παιδιά με τους υψηλότερους ΔΝ (από 125 μέχρι 133 μονάδες) εμφάνισαν μια ποικιλία επιδόσεων στα δέκα σημεία υπεροχής που μετρήθηκαν από το τεστ του Φάσματος. Για παράδειγμα, από τα πέντε «εξυπνότερα» παιδιά, σύμφωνα με τα τεστ νοημοσύνης, ένα ήταν δυνατό σε τρία σημεία, τρία ήταν δυνατά σε δύο, κι ένα «ευφυές» παιδί είχε ένα μόνο σημείο υπεροχής σύμφωνα με το Φάσμα. Αυτά τα σημεία υπεροχής αναφέρονταν σε διαφορετικές ικανότητες: τέσσερα σημεία στα παιδιά αυτά είχαν επίκεντρο τη μουσική, δύο τις εικαστικές τέχνες, ένα την κοινωνική συνεργασία, ένα τη λογική, δύο τη γλώσσα. Κανένα από τα πέντε παιδιά με υψηλό ΔΝ δεν ήταν ιδιαίτερα ικανό στις κινητικές, τις αριθμητικές ή τις μηχανικές δεξιότητες. Η κίνηση και οι αριθμοί ήταν πράγματι τα αδύνατα σημεία σε δύο από τα πέντε αυτά παιδιά.

³⁶ Πρόκειται για μία περίπτωση που παρατίθεται στο βιβλίο: η τετράχρονη Τζούντι διακρίνεται για την ικανότητά της να διαβάσει τη συναισθηματική «ταυτότητα» των συμμαθητών και συμμαθητριών της και να την αξιοποιεί προς όφελος της ενίσχυσης της φιλίας μεταξύ τους.

Το συμπέρασμα του Γκάρντνερ ήταν ότι η «Κλίμακα Νοημοσύνης Στάνφορντ-Μπινέ δεν προέβλεψε επιτυχείς επιδόσεις σε κάποιο ουσιώδες πεδίο των δραστηριοτήτων του Φάσματος». Από την άλλη μεριά, οι βαθμοί του Φάσματος δίνουν στους γονείς και στους δασκάλους μια σαφή ιδέα γύρω από τους τομείς στους οποίους τα παιδιά θα εκδηλώσουν αυθόρμητα ενδιαφέρον, καθώς και για το που θα τα πάνε αρκετά καλά ώστε να αναπτύξουν το απαιτούμενο πάθος που μπορεί μία μέρα να οδηγήσει όχι απλώς στην καλή αλλά στην πραγματικότητα εξέχουσα επίδοση σε κάθε τομέα.

Η θεωρία του Γκάρντνερ σχετικά με την πολλαπλότητα της νοημοσύνης εξακολουθεί να βρίσκεται σε εξέλιξη. Δέκα περίπου χρόνια αφού δημοσίευσε τη θεωρία του για πρώτη φορά ο Γκάρντνερ έδωσε με δύο λόγια αυτούς τους ορισμούς για τα δύο είδη προσωπικής νοημοσύνης:

«Διαπροσωπική νοημοσύνη είναι η ικανότητα να καταλαβαίνουμε τους άλλους ανθρώπους: τι τους παρακινεί, πως εργάζονται και πως εμείς θα εργαστούμε σε αγαστή σύμπτωση μαζί τους. Πετυχημένοι πωλητές, πολιτικοί, δάσκαλοι, κλινικοί επαγγελματίες της υγείας και θρησκευτικοί ηγέτες είναι, χωρίς αμφιβολία, άτομα με υψηλό βαθμό διαπροσωπικής νοημοσύνης. Ενδοπροσωπική νοημοσύνη [...] είναι μία συσχετική ικανότητα που στρέφεται προς τα μέσα. Είναι η ικανότητα να σχηματίζουμε ένα ακριβές, γνήσιο πρότυπο του εαυτού μας και να μπορούμε να χρησιμοποιούμε αυτό το πρότυπο για να λειτουργούμε αποτελεσματικά στη ζωή μας».

Σε μία άλλη ερμηνεία του ο Γκάρντνερ σημείωσε ότι ο πυρήνας της διαπροσωπικής νοημοσύνης περιλαμβάνει «την ικανότητα του ατόμου να διακρίνει και να ανταποκρίνεται κατάλληλα στις διαθέσεις, στην ψυχοσύνθεση, στα κίνητρα και στις επιθυμίες των άλλων ανθρώπων». Στην ενδοπροσωπική νοημοσύνη, κλειδί για την αυτεπίγνωση, ο Γκάρντνερ συμπεριέλαβε την «πρόσβαση του ανθρώπου στα προσωπικά του αισθήματα και την ικανότητα να τα διακρίνει μεταξύ τους και να αντλεί από αυτά στοιχεία που θα καθοδηγούν τη συμπεριφορά του».

Daniel Goleman. (2015). Η συναισθηματική νοημοσύνη, μτφ. Άννα Παπασταύρου.
Αθήνα: Πεδίο.

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων
Ερωτήσεις-Δραστηριότητες 1 και 2
A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 3
A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 4

Ερωτήσεις-Δραστηριότητες

1. Ποιο είναι το βασικό θέμα του κειμένου; Ποια είναι η θέση που ο συντάκτης παίρνει απέναντι σε αυτό;
2. Σε ποιο είδος κειμένου ανήκει; Τεκμηριώστε την άποψή σας με στοιχεία από το κείμενο.
3. Στο κείμενο ο συντάκτης παραθέτει ιστορικά δεδομένα, απόψεις ειδικών, αποτελέσματα ερευνών, παραδείγματα. Με ποιον τρόπο λειτουργούν στο κείμενο και πώς υπηρετούν την πρόθεση του συντάκτη;
4. Συγκρίνετε το κείμενο 5 με το προηγούμενο (4). Πώς συνδέονται: α) μεταξύ τους και β) με το βασικό θέμα της ενότητας; Τι έχετε να παρατηρήσετε ως προς: το ύφος, την επιχειρηματολογία, την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα;

Οδηγία

Στη συνέχεια, οι μαθητές και οι μαθήτριες επεξεργάζονται μία συνέντευξη. Η συνέντευξη χαρακτηρίζεται από προφορικότητα (βλ. χαρακτηριστικά Π.Σ. για τη Γ΄ Λυκείου). Με άμεσο και εύλωτο τρόπο ο συνεντευξιαζόμενος διατυπώνει τις θέσεις του για το βασικό θέμα της ενότητας.

Κείμενο 6. Γιαν Τάλιν: Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να γίνει επικίνδυνη

«Σκεφτείτε ένα διαστημόπλοιο αρκετά μεγάλο να χωρέσει όλη την ανθρωπότητα. Η επιβίβαση έχει αρχίσει πριν ακόμα ολοκληρωθεί το χτίσιμό του και όλοι είναι πολύ ενθουσιασμένοι για το ταξίδι. Το διαστημόπλοιο φτιάχνεται άλλωστε τις τελευταίες

δεκαετίες, δισεκατομμύρια δολάρια έχουν δαπανηθεί και χιλιάδες μηχανικοί έχουν αφοσιωθεί στην κατασκευή και σχεδίασή του. Μια μικρή ομάδα ανθρώπων όμως προσπαθεί απεγνωσμένα να δείξει ότι υπάρχει ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα... δεν δουλεύει το τιμόνι. Η φωνή της ομάδας αυτής όμως δεν ακούγεται. Μερικοί μηχανικοί λένε ότι το τιμόνι θα ήταν άχρηστο, καθώς το διαστημόπλοιο δεν πρόκειται να απογειωθεί τα επόμενα 300 χρόνια, ενώ άλλοι ότι το διαστημόπλοιο είναι τόσο ισχυρό που θα πάει εκεί όπου θέλει να πάει, οπότε γιατί να χάσουμε χρόνο και ενέργεια σε ένα τιμόνι».

Αυτή είναι η ιστορία που μας διηγείται ο ιδρυτής του Skype, ο Εσθονός Γιαν Τάλιν, θέλοντας να κρούσει τον κώδωνα του κινδύνου για την γρήγορη εξέλιξη της τεχνητής νοημοσύνης. «Το πιο ντροπιαστικό κομμάτι στην ιστορία είναι ότι παρά τις διάφορες δικαιολογίες, η αλήθεια είναι ότι όλοι αυτοί οι μηχανικοί απλά ξέχασαν να ασχοληθούν με το τιμόνι», λέει, για να τονίσει έτσι ότι και στην περίπτωση της τεχνητής νοημοσύνης, οι προγραμματιστές μέχρι πολύ πρόσφατα δεν είχαν σκεφτεί το θέμα ασφάλειας και τον ορισμό ενός πλαισίου σε μια ραγδαία αναπτυσσόμενη τεχνολογία που μπορεί να αλλάξει τη ζωή στον πλανήτη μια για πάντα. Αφού πούλησαν αυτός και οι συνεταίροι του τη Skype στη Microsoft, ο Γιαν Τάλιν έχει αφοσιωθεί σε έναν σκοπό – να εξηγήει πράγματα που πολύ λίγοι μπορούν να καταλάβουν: τις πιθανές καταστροφές που μπορεί να προκύψουν με την ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης.

Κλείνει ένας κύκλος

«Είμαστε κοντά στο να κλείσει ένας κύκλος χιλίων ετών της ανθρωπότητας, η χιλιετία που το ανθρώπινο μυαλό ήταν η πιο ισχυρή δύναμη στον πλανήτη Γη», λέει ο Τάλιν. Υπάρχουν πολλοί που πιστεύουν ότι στην επόμενη φάση της ανθρωπότητας οι άνθρωποι δεν θα επιβιώσουν, καθώς «θα υπάρχει νοημοσύνη πιο έξυπνη από την ανθρώπινη και θα διαμορφώνει το μέλλον του πλανήτη. Θα εισάγουμε συστήματα στον πλανήτη που δεν θα χρειάζονται τη βοήθεια του ανθρώπου, θα τα κάνουμε καλύτερα από τον άνθρωπο», λέει χαρακτηριστικά. Και όταν αναφέρεται στο τέλος αυτού του κύκλου, τοποθετεί τη νέα αυτή εξέλιξη μέσα στον 21ο αιώνα.

Κάποιοι θα σκεφτούν ότι η τεχνητή νοημοσύνη είναι κάτι πολύ μακρινό από την καθημερινότητά μας – την έχουμε συνδέσει με ρομπότ με κόκκινα μάτια ή με σενάρια επιστημονικής φαντασίας. Η αλήθεια, όμως, είναι ότι πλέον η τεχνητή νοημοσύνη είναι στη ζωή μας καθημερινά. Σε αυτήν βασίζεται π.χ. η Siri, η προσωπική ηλεκτρονική βοηθός που έχουν τα τηλέφωνα και οι ταμπλέτες της Apple με τη φιλική φωνή, με την οποία επικοινωνούμε καθημερινά καθώς μας βρίσκει πώς να φτάσουμε στον προο-

ρισμό μας, ή στέλνει μηνύματα ενώ οδηγούμε. Αλλά και ο γνωστός ιστότοπος Netflix, ο οποίος μέσα από έναν συνεχώς αναπτυσσόμενο αλγόριθμο μπορεί να προβλέψει ποια θα είναι η επόμενη σειρά που θα μας αρέσει. Σε τεχνητή νοημοσύνη βασίζεται και η ιστοσελίδα Amazon που μας εμφανίζει προϊόντα που γνωρίζει ότι μας ενδιαφέρουν να αγοράσουμε μέσα από την εξέλιξη ενός αλγορίθμου που λαμβάνει υπόψη τις ιστοσελίδες που επισκεπτόμαστε, αυτές που κάνουμε like στο Facebook, τα άρθρα που μοιραζόμαστε, τα κείμενα που διαβάζουμε, κ.ο.κ.[...]

Το θέμα είναι πολύ σοβαρό θεωρεί ο Τάλιν. Γι' αυτό πριν από λίγα χρόνια αποφάσισε μαζί με έναν καθηγητή φιλοσοφίας και έναν αστροφυσικό να ιδρύσει ένα κέντρο ερευνών στο πανεπιστήμιο του Κέμбриτζ, με σκοπό να μειωθούν οι κίνδυνοι εξαφάνισης του ανθρώπινου είδους.[...]

Πώς μπορούμε να είμαστε ασφαλείς από την ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης, τον ρωτάμε. «Είναι σημαντικό να συμπεριφερόμαστε σαν να υπάρχει μεγάλη αβεβαιότητα. Και μεγάλη αβεβαιότητα δεν σημαίνει ότι δεν ξέρουμε τι να κάνουμε. Π.χ., εάν επιβιβαστείτε σε ένα αεροπλάνο και ανακοινωθεί ότι κάποιοι αξιωματούχοι πιστεύουν ότι υπάρχει βόμβα στο αεροσκάφος και κάποιοι πιστεύουν ότι δεν υπάρχει, τότε είναι ήδη σαφές τι πρέπει να γίνει σε αυτό το σημείο – να ψάξουμε για την ύπαρξη βόμβας». Γι' αυτό, τονίζει, καλύτερα να είμαστε ασφαλείς παρά μετανιωμένοι. Το 2017, έρευνα έδειξε ότι το 34% των ειδικών σε θέματα τεχνητής νοημοσύνης πιστεύει ότι οι κίνδυνοι που συνδέονται με τη δουλειά τους είναι σημαντικό πρόβλημα και το 5% το πιο σημαντικό πρόβλημα. «Φανταστείτε να είστε σε ένα αεροπλάνο και το 40% των ειδικών πει ότι υπάρχει μία βόμβα, δεν θα περιμένετε τους υπόλοιπους ειδικούς να πειστούν!».

Ελένη Βαρβιτσιώτη, Η Καθημερινή, 22-01-2018, (διασκευασμένο απόσπασμα)
<http://www.kathimerini.gr/944428/article/proswpa/synentey3eis/gian-talin-h-texnhth-nohmosynh-mporei-na-ginei-epikindynh>

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 1
A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 2

Ερωτήσεις-Δραστηριότητες

1. Ποιο είναι το θέμα της συνέντευξης και ποια η βασική θέση του Γιαν Τάλιν;
2. Ο Γιαν Τάλιν για να πείσει για τις θέσεις του καταφεύγει περισσότερο σε αποδεικτικά μέσα (δεδομένα, επιχειρήματα κ.λπ.) ή άλλου τύπου μέσα; Εντοπίστε στο κείμενο τα αντίστοιχα χωρία και εξηγήστε πώς λειτουργούν ως προς τις προθέσεις του πομπού.

Οδηγία

Οι μαθητές και οι μαθήτριες επεξεργάζονται ένα βίντεο. Με τον τρόπο αυτό ενισχύεται ο οπτικο-ακουστικός εγγραμματισμός τους (βλ. Π.Σ.).

Στο βίντεο επανέρχονται θέματα και ιδέες με τα οποία έχουν ήδη εξοικειωθεί από τις εικόνες και τα κείμενα που έχουν προηγηθεί. Όμως, η πραγμάτευσή τους πλέον γίνεται με επιστημονική γλώσσα και υπό επιστημονικό πρίσμα, με αποτέλεσμα το βασικό θέμα της ενότητας να πλαισιώνεται εκ νέου (μέσω της επιστήμης) και να εμπλουτίζεται έτι περαιτέρω η αναστοχαστικότητα των μαθητών και των μαθητριών.

Κείμενο 7. Βίντεο: Ιωάννης Τσαμαρντίνος [Tedx Πανεπιστήμιο Κρήτης]

<https://www.youtube.com/watch?v=suADo2-keeY>

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 1
A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 2
A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση των κειμένων
Ερώτηση-Δραστηριότητα 3

Ερωτήσεις-Δραστηριότητες

1. Ποιο είναι το βασικό θέμα του βίντεο;
2. Σε τι είδους πληροφορίες καταφεύγει ο ομιλητής, για να παρουσιάσει το θέμα του και να πείσει για τις θέσεις του; Το επιτυγχάνει; Τεκμηριώστε τη θέση σας.
3. Συγκρίνετε τα κείμενα 3, 4 και 6 που επεξεργαστήκατε με το βίντεο: Τι έχετε να παρατηρήσετε ως προς τον τρόπο που πραγματεύονται το βασικό θέμα της ενότητας (πληρότητα, εγκυρότητα, επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα κ.λπ.);

Οδηγία

Οι μαθητές και οι μαθήτριες, αφού έχουν επεξεργαστεί εικόνες, άρθρα, θεωρητικά κείμενα, συνέντευξη και βίντεο, έχουν σχηματίσει μία, κατά το δυνατόν, ολοκληρωμένη εικόνα για το βασικό θέμα της ενότητας. Μπορούν λοιπόν να προχωρήσουν σε Παραγωγή Λόγου.

Στην 8η ώρα αυτής της διδακτικής πρότασης μπορούν να καταγράψουν τα υπέρ και τα κατά της Τεχνητής Νοημοσύνης και στο σπίτι να αναπτύξουν το θέμα σε επικοινωνιακό πλαίσιο που θα δοθεί από τον/την διδάσκοντα/διδάσκουσα της τάξης.

Διαδικασίες αναστοχασμού για την ενότητα (ενδεικτικές ερωτήσεις)

Α. Ανάγνωση και κατανόηση κειμένων

- Τι μάθατε από την ενότητα (ιδέες, γλωσσικά στοιχεία κ.λπ.);
- Τι σας δυσκόλεψε (περιεχόμενο, γλώσσα, δομή κ.λπ.);
- Πώς προσπαθήσατε να ξεπεράσετε τις δυσκολίες (αναζήτηση εξωτερικής βοήθειας, συνεργασία με εκπαιδευτικό-συμμαθητή/-τρια κ.λπ.);
- Ποιες στρατηγικές εφαρμόσατε για την ανάγνωση και κατανόηση των κειμένων (υπογράμμιση, επανάληψη ανάγνωσης, ερώτηση, σημειώσεις κ.λπ.);
- Επηρεάστηκε η οπτική μου: ως προς τι και από ποιον παράγοντα (θέμα, γλώσσα, κειμενικό είδος κ.λπ.);

Β. Παραγωγή Λόγου

- Οργανώσατε την παραγωγή λόγου εκ των προτέρων; Ποιες στρατηγικές ακολουθήσατε;
- Τι σας δυσκόλεψε; Καταφέρατε να επιλύσετε το πρόβλημα; Πώς;
- Αναπτύξατε επαρκώς το θέμα; Είχε η παραγωγή λόγου την κατάλληλη δομή; Λάβατε υπόψη την επικοινωνιακή περίσταση;
- Η ανάγνωση των κειμένων σας βοήθησε στην παραγωγή λόγου; Με ποιο τρόπο;
- Βελτιωθήκατε ως «συγγραφείς» με την παραγωγή λόγου;

16^η Διδακτική πρόταση: Ζωγραφίζοντας το μέλλον

ΧΡΟΝΟΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: 4 διδακτικές ώρες

Δημιουργός: Γιάννης Ι. Πασσάς

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Η πρόταση βασίζεται στη ρουτίνα οπτικής σκέψης (visible thinking) «βλέπω, σκέφτομαι, αναρωτιέμαι» (see - think - wonder) που χρησιμοποιείται, για να ενεργοποιήσει τον προβληματισμό των μαθητών μέσω της επαφής τους με αυθεντικά έργα τέχνης και άλλες εικόνες. Οι καταγραφές τους αναρτώνται στην τάξη και θα αποτελέσουν την πηγή άντλησης ιδεών για την παραγωγή λόγου που θα ακολουθήσει.

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Α. Διαδικασίες κατανόησης κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών
Να παρατηρούν ένα εικαστικό έργο τέχνης και να κατανοούν τον τρόπο με τον οποίο βασικά στοιχεία του (γραμμές, χρώματα, σχήματα κ.τ.λ.) επιτρέπουν την έκφραση διαφορετικών όψεων της πραγματικότητας και συναισθηματικών καταστάσεων.
A2. Ερμηνεία
Να διατυπώνουν υποθέσεις σχετικά με την πρόθεση του δημιουργού, αξιοποιώντας στοιχεία του έργου.
A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση
Να τοποθετούνται κριτικά απέναντι στο περιεχόμενο και τη μορφή ενός εικαστικού έργου τέχνης.
Να συγκρίνουν διαφορετικά εικαστικά έργα τέχνης ως προς τις προθέσεις του δημιουργού, την τεχνοτροπία κ.τ.λ.
Να αποτιμούν τα αποτελέσματα της διαδικασίας κατανόησης ενός εικαστικού έργου τέχνης.

Β. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού λόγου

B2. Σύνθεση κειμένων
Να αξιοποιούν τις γνώσεις τους για τον επιχειρηματολογικό λόγο, για να συντάξουν τα δικά τους κείμενα ενταγμένα σε επικοινωνιακό πλαίσιο.
B4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές και την αποτελεσματικότητα των παραγόμενων κειμένων
Να εντοπίζουν τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν κατά τη διάρκεια παραγωγής γραπτού επιχειρηματολογικού λόγου και την αποτελεσματικότητα των στρατηγικών που χρησιμοποίησαν, για να τις ξεπεράσουν.

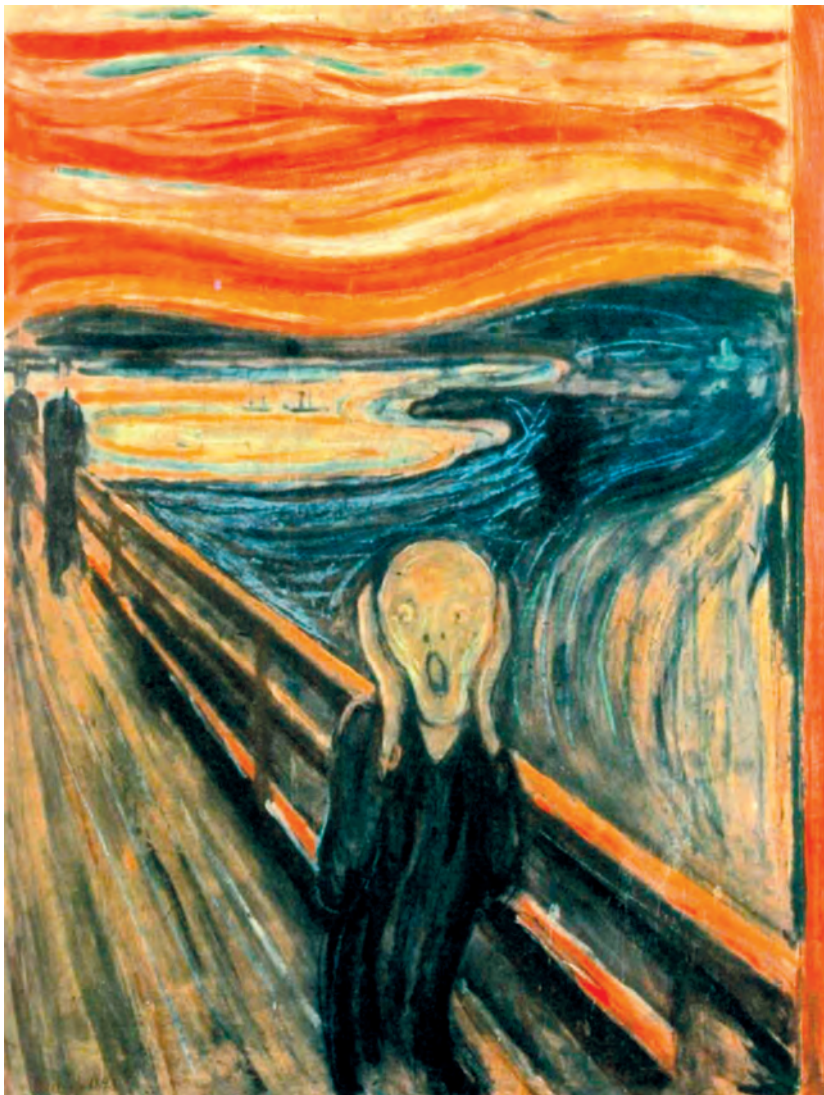
Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. Banský. (2002). *Balloon Girl* (γκράφιτι). Ανακτήθηκε από https://en.wikipedia.org/wiki/Balloon_Girl
2. Κόντε, Β. (χ.χ.). *Το κόκκινο μπαλόνι*. Ανακτήθηκε από http://www.mindthetrap.gr/to_nou_sas/item4285/To_κόκκινο_μπαλόνι
3. Munch, E. (1893). *Η Κραυγή* (λάδι σε καμβά). Όσλο: Εθνική Πινακοθήκη.
4. Πασσάς, Γ. (2018, 1 Απριλίου). *Ζωγραφίζοντας το μέλλον* (λεύκωμα φωτογραφιών). Ανακτήθηκε από <https://photos.app.goo.gl/MHFgY4pS4SKVq3QQ2>
6. Στεργιόπουλος, Α. (2015, 12 Δεκεμβρίου). «Κραυγή»: το ποίημα του Μουνκ. Ανακτήθηκε από <http://www.toperiodiko.gr/κραυγή-το-ποίημα-του-μουνκ-που-μας-σοκ/#.WsHTZS9hNmA>

1η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

[Edvard Munch, Η Κραυγή](#)

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Banksy, Το κόκκινο μπαλόνι

1η ΦΑΣΗ: Προετοιμασία

ΟΔΗΓΙΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Τα έργα τέχνης προβάλλονται στον πίνακα της «σκοτεινής» τάξης χωρίς καμία άλλη πληροφορία να τα συνοδεύει. Οι μαθητές αφήνονται για λίγα λεπτά να τα παρατηρήσουν σιωπηρά και να καταγράψουν τις σκέψεις και τα συναισθήματα που τους δημιουργούνται.	Παρατηρήστε σιωπηρά για 2-3 λεπτά τις δύο εικόνες. Ποιες σκέψεις και συναισθήματα σας γεννιούνται;

2η ΦΑΣΗ: Βλέπω	
ΟΔΗΓΙΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Οι μαθητές της τάξης χωρίζονται σε ομάδες των 3-4 ατόμων. Σε κάθε ομάδα δίνεται ένα αντίγραφο των έργων μαζί με έναν πίνακα σε χαρτί Α3 (βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ) που περιλαμβάνει τρεις κενές στήλες: βλέπω - σκέφτομαι - αναρωτιέμαι. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να παρατηρήσουν τα έργα προσεκτικά χωρίς να προχωρούν σε ερμηνείες και να καταγράψουν τις παρατηρήσεις τους στις αντίστοιχες γραμμές. Ίσως χρειαστεί να τους εξηγήσει ότι το «βλέπω» αφορά όσα μπορούν να δείξουν με το δάχτυλο πάνω στο έργο.	Παρατηρήστε προσεκτικά τις δύο εικόνες (μορφές, γραμμές, χρώματα, προοπτική κ.τ.λ.). Συζητήστε μεταξύ σας τι βλέπετε, χωρίς να ερμηνεύετε, και καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας στη β' στήλη του Πίνακα 1.

3η ΦΑΣΗ: Σκέφτομαι	
ΟΔΗΓΙΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Οι μαθητές καλούνται να ερμηνεύσουν τις παρατηρήσεις τους στη βάση κριτηρίων λογικών και αισθητικών. Ο εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τους μαθητές να τεκμηριώσουν τις θέσεις τους και όχι απλώς να τις καταγράψουν.	Προσπαθήστε να ερμηνεύσετε τις παρατηρήσεις που κάνατε. Τι νομίζετε πως συμβαίνει στις δύο εικόνες; Ποιες σκέψεις και συναισθήματα σας προκαλούνται; Στηρίξτε τις απόψεις σας με επιχειρήματα, συζητήστε μεταξύ σας και καταγράψτε τα συμπεράσματά σας στην γ' στήλη του Πίνακα 1.

4η ΦΑΣΗ: Αναρωτιέμαι	
ΟΔΗΓΙΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Οι μαθητές εκφράζουν ελεύθερα τους προβληματισμούς και τα ερωτήματα που γεννήθηκαν κατά τη διάρκεια της παρατήρησης και της ερμηνείας των δύο εικόνων. Ο εκπαιδευτικός τους εξηγεί πως ο προβληματισμός είναι γενικότερος από την ερμηνεία, καθώς γεννά νέες ιδέες και θέματα που δεν προκύπτουν άμεσα από το παρατηρούμενο αντικείμενο (π.χ. Σε ποια συναισθηματική κατάσταση βρίσκεται ο δημιουργός; Ποια συναισθήματα προσπαθεί να μας υποβάλει; Πώς προσλαμβάνει ο δέκτης σήμερα τα έργα αυτά;)	Ποια γενικότερα ερωτήματα και προβληματισμούς σας γέννησαν οι δύο εικόνες; Συζητήστε μεταξύ σας και καταγράψτε τα συμπεράσματά σας στην δ' στήλη του Πίνακα 1.

5η ΦΑΣΗ: Ολοκλήρωση	
ΟΔΗΓΙΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Οι μαθητές γράφουν μία λεζάντα για το έργο, που συμπυκνώνει τις σκέψεις και τους προβληματισμούς τους σχετικά με αυτό. Στο τέλος συγκρίνουν τις παρατηρήσεις, τις ερμηνείες και τους προβληματισμούς που προέκυψαν από τα δύο έργα και καταγράφουν τα συμπεράσματά τους στον πίνακα (βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ) που τους δίνεται από τον εκπαιδευτικό.	Σκεφτείτε ως ομάδα και καταγράψτε κάτω από το αντίγραφο καθεμιάς από τις εικόνες μία λεζάντα που να αποδίδει το περιεχόμενό της (το θέμα, το βασικό μήνυμα κ.τ.λ.), αυτό δηλαδή που θα θέλατε να θυμάστε από αυτές. Τέλος, συγκρίνετε τις παρατηρήσεις, τις ερμηνείες και τους προβληματισμούς που προέκυψαν από τις δύο εικόνες και καταγράψτε τα συμπεράσματά σας στον Πίνακα 2.

2η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

[«Κραυγή»: το ποίημα του Μουνκ](#)

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

[Το κόκκινο μπαλόνι](#)

Συζήτηση στην ολομέλεια	
ΟΔΗΓΙΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Όταν οι καταγραφές όλων των ομάδων ολοκληρωθούν, ο εκπαιδευτικός καλεί τους εκπροσώπους κάθε ομάδας να παρουσιάσουν τα συμπεράσματά της στην ολομέλεια. Οι πίνακες με τις παρατηρήσεις, τις ερμηνείες, τους προβληματισμούς και τις λεζάντες αναρτώνται στον πίνακα της τάξης. Ακολουθεί συζήτηση. Έπειτα ο εκπαιδευτικός μοιράζει στους μαθητές τα «Κείμενα 3 & 4», που αναφέρονται στις δύο εικόνες. Ακολουθεί συζήτηση για την επιβεβαίωση / αναθεώρηση των συμπερασμάτων των μαθητών.	Διαβάστε προσεκτικά τα δύο κείμενα που αναφέρονται στα έργα που μελετήσαμε. Με βάση αυτά και τη συζήτηση που προηγήθηκε, να επιβεβαιώσετε ή να αναθεωρήσετε τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η ομάδα σας.

3η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Ζωγραφίζοντας το μέλλον

Παραγωγή Λόγου (προσυγγραφικό & συγγραφικό στάδιο)	
ΟΔΗΓΙΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<i>Προβάλλεται στον πίνακα της τάξης ένα φωτογραφικό λεύκωμα με εικόνες που «συλλαμβάνουν» διαφορετικές πτυχές του σύγχρονου κόσμου. Το λεύκωμα αυτό μαζί με τα συμπεράσματα της συζήτησης που έχει προηγηθεί θα αποτελέσουν τις «γεννήτριες ιδεών» για την παραγωγή λόγου που θα ακολουθήσει. Ο εκπαιδευτικός υπενθυμίζει στους μαθητές πως πρέπει να οργανώσουν τις σκέψεις τους και να στηρίξουν τις θέσεις τους σε λογικά επιχειρήματα και αξιόπιστα τεκμήρια.</i>	Όπως παρατηρήσατε, μέσα από ένα έργο τέχνης οι προσωπικές ευαισθησίες ενός ανθρώπου, του καλλιτέχνη, μετατρέπονται σε ένα σχόλιο για τον κόσμο, που έχει συχνά τη δύναμη να τον αλλάξει. Ή, όπως γράφει ο Μπρεχτ, «η τέχνη δεν μπορεί να αλλάξει τον κόσμο, όμως μπορεί να κάνει τους ανθρώπους να συνειδητοποιήσουν ότι μπορούν να τον αλλάξουν». Με αφορμή τις παρατηρήσεις αυτές να καταθέσετε τους δικούς σας προβληματισμούς, τους φόβους και τις ελπίδες σας για τον κόσμο που γεννιέται, σε ένα κείμενο περίπου 200 λέξεων που θα μοιραστείτε με τους αναγνώστες του προσωπικού σας blog. Η ανάρτηση μπορεί να συνοδεύεται από φωτογραφίες, πίνακες κ.τ.λ. της δικής σας επιλογής, που ενισχύουν τον προβληματισμό σας.

4η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

Παραγωγή Λόγου (μετασυγγραφικό στάδιο)	
ΟΔΗΓΙΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ / ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Οι μαθητές καλούνται να αξιολογήσουν τα κείμενά τους (αυτοαξιολόγηση) στη βάση των κριτηρίων που δίνονται και επεξηγούνται από τον εκπαιδευτικό. Δίνεται χρόνος στους μαθητές να επανεκτιμήσουν την προσπάθειά τους, αν χρειαστεί και με την ενίσχυση του εκπαιδευτικού. Έτσι, γράφουν την τελική εκδοχή του κειμένου τους.	Με βάση τα κριτήρια αξιολόγησης που σας δόθηκαν, διαβάστε ξανά το κείμενό σας και προσπαθήστε να εντοπίσετε πιθανές αδυναμίες. Γράψτε την τελική εκδοχή του κειμένου σας, διορθώνοντας τα προβλήματα που εντοπίσατε. Παραδώστε το στον καθηγητή σας. Αναλογιστείτε τη διαδικασία παρατήρησης των έργων τέχνης και της παραγωγής λόγου. Συμπληρώστε με τα συμπεράσματά σας το «Φύλλο Αναστοχασμού» και παραδώστε το και αυτό στον καθηγητή σας.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΛΟΓΟΥ

Περιεχόμενο

- Αξιοποίησα επαρκώς τα δεδομένα που άντλησα από τις καταγραφές των Πινάκων «βλέπω - σκέφτομαι - αναρωτιέμαι» και τις πληροφορίες από το φωτογραφικό λεύκωμα;
- Τεκμηρίωσα επαρκώς τις θέσεις μου με λογικά επιχειρήματα και αξιόπιστα τεκμήρια;

Μορφή

- Χρησιμοποίησα το κατάλληλο ύφος για ένα στοχαστικό - επιχειρηματολογικό κείμενο;
- Υπήρχε στο κείμενό μου σαφήνεια στην έκφραση και ακρίβεια στο λεξιλόγιο;
- Τήρησα τους γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες, την ορθογραφία και τη στίξη;
- Ήταν ευανάγνωστο το κείμενό μου;
- (προαιρετικά) Συνοδεύτηκε το κείμενό μου με το κατάλληλο οπτικό υλικό;

Δομή

- Τήρησα τις συμβάσεις ενός κειμένου που δημοσιεύεται σε προσωπικό blog (π.χ. τίτλος, θεματικές ενότητες);
- Είχε ο λόγος μου συνοχή και συνεκτικότητα;

ΦΥΛΛΟ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΥ

- Τι με δυσκόλεψε στη διαδικασία παρατήρησης και ερμηνείας του έργου τέχνης;

- Τι με δυσκόλεψε στην παραγωγή γραπτού λόγου;

- Με ποιον τρόπο ξεπέρασα τις δυσκολίες αυτές;

- Ποια πρόσθετη βοήθεια χρειάζονται;

- Ποιες στρατηγικές χρησιμοποίησα;

- Ποιες από αυτές βρήκα αποτελεσματικές και γιατί;

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

	ΒΛΕΠΩ	ΣΚΕΦΤΟΜΑΙ	ΑΝΑΡΩΤΙΕΜΑΙ
ΕΙΚΟΝΑ 1			
ΕΙΚΟΝΑ 2			

ΒΛΕΠΩ - ΣΚΕΦΟΜΑΙ - ΑΝΑΡΩΤΙΕΜΑΙ			
ΒΛΕΠΩ	ΣΚΕΦΟΜΑΙ	ΑΝΑΡΩΤΙΕΜΑΙ	ΣΥΓΚΡΙΣΗ

17^η Διδακτική πρόταση: Το μέλλον της εκπαίδευσης

ΧΡΟΝΟΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: 4 διδακτικές ώρες

Δημιουργός: Γιάννης Ι. Πασσάς

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Η πρόταση εστιάζει στη διαδικασία ανάγνωσης και κατανόησης κειμένων με την αξιοποίηση της στρατηγικής «Σκέφτομαι μεγαλόφωνα» (Think A-Loud) και αξιολόγησης της πειστικότητας της επιχειρηματολογίας με την αξιοποίηση του μοντέλου επιχειρηματολογίας του Stephen Toulmin. Εκτείνεται σε δύο διδακτικά δίωρα, τα οποία όμως είναι ανεξάρτητα, επομένως ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει να διδάξει μόνο το πρώτο ή και τα δύο.

Μαθησιακές διαδικασίες / προσδοκώμενα αποτελέσματα

Α. Διαδικασίες κατανόησης κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων
Να εντοπίζουν πληροφορίες σχετικές με το επικοινωνιακό πλαίσιο (πομπός, δέκτης, περίσταση επικοινωνίας, σκοπός) και το περιεχόμενο ενός επιχειρηματολογικού κειμένου (επιχειρήματα).   Να αναγνωρίζουν το οργανωτικό πρότυπο και τη χρήση του λόγου ενός επιχειρηματολογικού κειμένου.
A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί κειμένων
Να διατυπώνουν υποθέσεις σχετικά με τις ιδεολογικές θέσεις που περιέχονται σε ένα κείμενο, αλλά και τις συμβάσεις του κειμενικού είδους της επιχειρηματολογίας.
A3. Κριτικός στοχασμός / αξιολόγηση κειμένων
Να αξιολογούν την ποιότητα της επιχειρηματολογίας που αναπτύσσεται σε ένα κείμενο.
A4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές κατανόησης κειμένων
Να στοχάζονται σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης, αλλά και τις νέες γνώσεις που απέκτησαν.

Β. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού λόγου

B2. Σύνθεση νέων κειμένων

Να παράγουν ιδέες για τα δικά τους κείμενα, χρησιμοποιώντας ως πηγή ένα επιχειρηματολογικό κείμενο.

Να αξιοποιούν τις γνώσεις τους για το κειμενικό είδος της επιχειρηματολογίας, προκειμένου να παράγουν τα δικά τους κείμενα.

Περιεχόμενα διδακτικής πρότασης

1. Γιαλκέτσος, Θ. (2013, 20 Οκτωβρίου). «Εκπαίδευση για τη δημοκρατία». *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε στις 08-04-2018 από <http://archive.efsyn.gr/?p=135437>
2. Σωτηρόπουλος, Δ.Π. (2014, 16 Νοεμβρίου). «Οι καλλιεργημένοι πολίτες «κλειδί» για την ανάπτυξη». Ανακτήθηκε στις 08-04-2018 από <http://www.kathimerini.gr/791847/article/politismos/vivlio/oi-kallierghmenoi--polites-kleidi-gia-thn-anapty3h>

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

«Οι καλλιεργημένοι πολίτες “κλειδί” για την ανάπτυξη»

MARTHA C. NUSSBAUM

ΟΧΙ ΓΙΑ

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ
ΣΠΟΥΔΕΣ ΠΡΟΑΓΟΥΝ
ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΤΟ ΚΕΡΔΟΣ

MARTHA C. NUSSBAUM. (2013). *Όχι για το κέρδος. Οι ανθρωπιστικές σπουδές προάγουν τη δημοκρατία*, μτφρ.: Γ. Χρηστίδης, επιμ. & προλ.: Χρ. Ν. Τσιρώνης. Αθήνα: Κριτική, σελ. 270

Ανάπτυξη, επιχειρηματικότητα, καινοτομία, εξωστρέφεια, διά βίου μάθηση: αυτές είναι οι λέξεις-κλειδιά γύρω από τις οποίες περιστρέφεται συνεχώς η συζήτηση όχι μόνο στην αγωνιούσα για ανάκαμψη Ελλάδα, αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη. Και φυσικά, η εκπαίδευση αποτελεί εδώ τη *sine qua non* προϋπόθεση για όλα τα παραπάνω. Αλλά ποια εκπαίδευση;

Υπάρχει μια απάντηση που έρχεται αμέσως στο στόμα: για να επιτευχθεί η ανάπτυξη χρειαζόμαστε στελέχη επιχειρήσεων, άρα πρέπει να ιδρύσουμε κι άλλες σχολές μάνατζμεντ, μάρκετινγκ κ.ο.κ. Η άποψη αυτή κρίνει την πρόοδο της κοινωνίας από ένα δείκτη και μόνο: το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ). Ό,τι αυξάνει αυτόν τον δείκτη είναι καλό, όλα τα άλλα είναι δευτερεύοντα. Η Κίνα και η Ινδία που αναπτύσσονται με

φρενήρεις ρυθμούς, αδιαφορώντας όμως για τις κολοσσιαίες ανισότητες και για τα στοιχειωδέστερα ατομικά δικαιώματα, θα ήταν λογικά το πρότυπο για την άποψη αυτή.

Υπάρχει όμως και μια πιο σύνθετη αντιμετώπιση των προκλήσεων αυτών. Είναι εκείνη που υποστηρίζει ότι, αν ομνύουμε στην αξία της σύγχρονης δημοκρατίας, η εκπαίδευση είναι ο βασικός πυλώνας για την προστασία των επιτευγμάτων της. Στην πραγματικότητα, το μεγάλο ρεύμα του Διαφωτισμού το οποίο αφιέρωσε ένα σοβαρό μέρος του στοχασμού του πάνω στον εκσυγχρονισμό των παιδαγωγικών μεθόδων (Ρουσσώ, Πεσταλότσι, Ντιούι κ.ά.) είχε ως στόχο του ακριβώς αυτό: να εναρμονίσει τις ανάγκες της αναδυόμενης δημοκρατίας με την υποχρέωση των εκπαιδευτικών συστημάτων να «παράγουν» ελεύθερους πολίτες. Σκοπός του ήταν δηλαδή η διαμόρφωση χειραφετημένων ατόμων που θα ήταν μεν κατηρημένοι «δρώντες της αγοράς», αλλά ταυτόχρονα θα σέβονταν τα δικαιώματα των άλλων και θα είχαν επαρκή ενσυναίσθηση για να αντιτίθενται σε ό,τι απειλεί τη δημοκρατική ισότητα.

Κι ωστόσο, η πορεία αυτή κάπου λοξοδρόμησε. Όπως επισημαίνει στο «πολεμικό» αυτό βιβλίο της η Μάρθα Νούσμπאουμ, καθηγήτρια Δικαίου και Ηθικής στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου, όλα αυτά δεν είναι γνώρισμα κάποιου ελιτισμού, αλλά η ουσία της δημοκρατικής ζωής. Η Νούσμπאουμ κρούει τον κώδωνα του κινδύνου για την υποτίμηση που γνωρίζουν οι ανθρωπιστικές σπουδές στην αμερικανική ανώτατη εκπαίδευση, παρότι η τελευταία είχε ακριβώς οργανωθεί εξ αρχής πάνω σε προγράμματα σπουδών όπου -ανεξαρτήτως αντικειμένου- τα μαθήματα της ιστορίας, της φιλοσοφίας, της Τέχνης κτλ. ήταν βασικά, στα πρώτα έτη τουλάχιστον. Για την Αμερικανίδα καθηγήτρια, που χρησιμοποιεί και τα πορίσματα της παιδοψυχολογίας για τα επιχειρήματά της, ένα δημοκρατικό εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να είναι προσανατολισμένο στην καλλιέργεια χαρακτηριστικών όπως η ενσυναίσθηση, η παρηρησία, η λογοδοσία, η φαντασία, η αυτογνωσία και η διαμόρφωση πολιτών του κόσμου. Η επαγγελματική κατάρτιση έρχεται κατόπιν, ως φυσικό αποτέλεσμα αυτής της παιδαγωγικής.

Η προσωπικότητα αναφοράς για τη Νούσμπאουμ είναι ο Ινδός παιδαγωγός και καλλιτέχνης Ταγκόρ που είχε τιμηθεί και με το Νομπέλ (1913). Το πρότυπο σχολείο του, στις αρχές του αιώνα στην Ινδία, είχε συγκεντρώσει το παγκόσμιο ενδιαφέρον. Ο Ταγκόρ προέκρινε δύο μεθόδους για την επίτευξη των παραπάνω εκπαιδευτικών στόχων: την εφαρμογή της σωκρατικής διδασκαλίας, ως μέσο αυτογνωσίας, προκειμένου να διαμορφώνει ανθρώπους που θα έχουν επίγνωση των ορίων τους. Και τη χρήση του παιχνιδιού αλλά και της Τέχνης ως μέσο, όχι κατάκτησης του υψηλού γούστου, αλλά για την ενίσχυση της φαντασίας (στις σχέσεις και την εργασία), όπως και της ευαισθησίας απέναντι στους διαφορετικούς ανθρώπους.

Ορθώς, πάντως, η Νούσμπאουμ θεωρεί ότι οι όποιοι μεταρρυθμιστές θα ματαιοπονούσαν, αν η εκπαίδευση του μικρού παιδιού δεν συμπληρωνόταν από την οικογένεια και από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα. Γονείς που διδάσκουν στα βλαστάρια τους ότι ο κυνισμός και ο άκρατος ατομικισμός είναι ο καλύτερος τρόπος επιβίωσης, και κοινωνίες

που προβάλλουν την υποτίμηση και την ανθρωποφαγία ως το βασικό μέσο επικράτησης επί όσων διαφέρουν ή διαφωνούν μαζί μας, είναι φανερό ότι υποσκάπτουν τα όποια επιτεύγματα της σχολικής εκπαίδευσης.

Η σημασία των επισημάνσεων αυτών είναι παραπάνω από αυτονόητη στην περίπτωση της ταλαιπωρημένης ελληνικής εκπαίδευσης. [...] Το πρόβλημα έγκειται στον τρόπο που τα σχετικά μαθήματα διδάσκονται ήδη από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Συνοπτικά, θα έλεγε κανείς ότι πρυτανεύει ο εθνοκεντρισμός και η αδιαφορία για την αυτεπίγνωση και την καλλιέργεια της φαντασίας. Ταυτόχρονα, οι κυρίαρχες μέθοδοι παραμένουν η *ex cathedra* διδασκαλία χωρίς την ενεργό συμμετοχή του διδασκόμενου, η μηχανική αποστήθιση και η κατήχηση (ηθικολογική ή θρησκευτική). [...] Έτσι -κι ενώ οπωσδήποτε οι εξαιρέσεις υπάρχουν-, θα πρέπει να συμβιβάζομαστε με ένα σύστημα που διαμορφώνει πολίτες οι οποίοι κατά κανόνα δεν ανέχονται τους διαφορετικούς (αλλόθρησκους, γκέι κτλ.) ως άτομα, που ομφαλοσκοπούν μονίμως ως έθνος, και φωνασκούν διαρκώς ως συνομιλητές και ομοτράπεζοι των πάνελ. Και βέβαια, ο μεγάλος υπονομευτής παραμένει η ελληνική οικογένεια και οι περιβάλλοντες κοινωνικοί θεσμοί που, ακόμη και σήμερα, εναγκαλίζονται ασφυκτικά και κρατούν στον κομπορρισμό ξεπερασμένων νορμών εκείνους που θα έπρεπε να πετούν με τα δικά τους φτερά.

Σωτηρόπουλος, Δ.Π.³⁷ (2014, 16 Νοεμβρίου). Οι καλλιεργημένοι πολίτες «κλειδί» για την ανάπτυξη. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε στις 08-04-2018 από <http://www.kathimerini.gr/791847/article/politismos/vivlio/oi-kallierghmenoi--polites-kleidi-gia-thn-anapty3h>

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Εκπαίδευση για τη δημοκρατία

MARTHA C. NUSSBAUM. (2013). *Όχι για το κέρδος. Οι ανθρωπιστικές σπουδές προάγουν τη δημοκρατία*, μτφρ.: Γ. Χρηστίδης, επιμ. & προλ.: Χρ. Ν. Τσιρώνης. Αθήνα: Κριτική, σελ. 271

Τον Μάρτιο του 2009, σε έναν λόγο του για την εκπαίδευση, ο πρόεδρος Ομπάμα έπλεξε το εγκώμιο σε χώρες της Άπω Ανατολής, όπως η Σιγκαπούρη, οι οποίες κατά τη γνώμη του έχουν ξεπεράσει την Αμερική στην τεχνολογική και την επιστημονική εκπαίδευση. Κατά τον

³⁷ Ο Δημήτρης Π. Σωτηρόπουλος είναι επίκουρος καθηγητής Σύγχρονης Πολιτικής Ιστορίας και Γραμματέας Σύσταξης της Νέας Εστίας.

Ομπάμα, αυτές οι χώρες «αφιερώνουν λιγότερο χρόνο διδάσκοντας πράγματα που δεν έχουν σημασία και περισσότερο χρόνο διδάσκοντας πράγματα που έχουν σημασία. Προετοιμάζουν τους μαθητές τους όχι μόνον για το γυμνάσιο, το λύκειο και το κολέγιο, αλλά και για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Εμείς δεν το κάνουμε αυτό».

Ο κοντόθωρος ωφελιμισμός των παιδαγωγικών αντιλήψεων του Ομπάμα θεωρεί σημαντικά στοιχεία της εκπαίδευσης εκείνα που «προετοιμάζουν για την επαγγελματική σταδιοδρομία». Υποτιμά επομένως τις ανθρωπιστικές σπουδές, δηλαδή εκείνα τα στοιχεία της εκπαιδευτικής διαδικασίας που μπορεί να μην αποδίδουν άμεσα χρηματικά κέρδη, αλλά προετοιμάζουν για την ενεργό συμμετοχή στην πολιτική ζωή, για την κριτική έρευνα και αμφισβήτηση, για την αναζήτηση μιας ζωής γεμάτης νόημα.

Η τάση αυτή δεν εκδηλώνεται μόνον στις ΗΠΑ. Οι μεταρρυθμίσεις που γίνονται στα εκπαιδευτικά συστήματα πολλών χωρών υποβαθμίζουν, συρρικνώνουν ή εγκαταλείπουν τη διδασκαλία των ανθρωπιστικών επιστημών. Ο στόχος της οικονομικής μεγέθυνσης και το κυνήγι του κέρδους στην παγκόσμια αγορά ενισχύουν τις τάσεις προς μια εκπαίδευση που υπηρετεί αποκλειστικά την αύξηση της παραγωγής και του πλούτου. Στην προοπτική της μεγιστοποίησης του οικονομικού κέρδους οι ανθρωπιστικές σπουδές θεωρούνται ανώφελες, υπερβολικά δαπανηρές ή ακόμη και αντιπαραγωγικές. Καθώς, μάλιστα, εξοπλίζουν τους πολίτες με κριτική συνείδηση, αποτελούν μια δυνητική απειλή για εκείνη την οικονομική «πρόοδο», η οποία αδιαφορεί για τις αδικίες και τις ανισότητες που τη συνοδεύουν.

Η Αμερικανίδα φιλόσοφος Μάρθα Νουσμπάουμ κρούει τον κώδωνα του κινδύνου: η κρίση των ανθρωπιστικών σπουδών μπορεί να μετατραπεί σε κρίση της δημοκρατίας, καθώς απειλούνται οι διανοητικές προϋποθέσεις που μπορούν να εγγυηθούν τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη. Απειλούνται, με άλλα λόγια, η ικανότητά μας να σκεφτόμαστε αυτόνομα και κριτικά, η ικανότητά μας να εξυψωνόμαστε πάνω από την τοπική μας πραγματικότητα και να κατανοούμε τα προβλήματα που είναι παγκόσμια, καθώς και η ικανότητά μας να συναισθανόμαστε και να συμπαθούμε τους άλλους, που είναι «ξένοι» και διαφορετικοί από μας. Μια δημοκρατία δεν μπορεί να μακροημερεύσει αν οι πολίτες της δε διαθέτουν και δεν καλλιεργούν αυτές τις τρεις ικανότητες.

Στο παιδαγωγικό σχέδιο της Νουσμπάουμ η ανθρωπιστική εκπαίδευση [...] πρέπει να καλλιεργεί την κριτική και ερευνητική σκέψη, καθώς και τη φαντασία. Η Νουσμπάουμ εμπνέεται από το σωκρατικό πρότυπο εκπαίδευσης, που προωθεί την ικανότητα κάθε προσώπου να αυτοεξετάζεται και να αυτοπροσδιορίζεται. Η σωκρατική μέθοδος στηρίζεται στον διάλογο, την αμφιβολία, την αμφισβήτηση και την ορθολογική επιχειρηματολογία. Ευνοεί επομένως μια δημόσια κουλτούρα στοχαστικής διαβούλευσης, χάρη στην οποία ελέγχουμε κριτικά κάθε είδους αυθεντία και επηρεαζόμαστε λιγότερο από την εξουσία ή από το κοινωνικό μας περιβάλλον. Αυτή η σωκρατική εκπαίδευση

στην αυτονομία είναι εξαιρετικά πολύτιμη για τη δημοκρατία, καθώς η κριτική και ερευνητική σκέψη είναι αναγκαία συνιστώσα μιας πολιτικής κουλτούρας ικανής να υποστηρίξει και να τροφοδοτεί τον δημόσιο δημοκρατικό διάλογο.

[...] Εκτός από την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, η δεύτερη μεγάλη αποστολή των ανθρωπιστικών σπουδών είναι η καλλιέργεια της ικανότητας να σκεφτόμαστε ως «πολίτες του κόσμου». Καθώς τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε είναι ήδη παγκόσμια, χρειάζεται να μάθουμε να σκεφτόμαστε υπεύθυνα για την τύχη όλης της ανθρωπότητας. Η εκπαίδευση πρέπει επομένως να προμηθεύει τις αναγκαίες γνώσεις για την ιστορία του κόσμου, για την παγκόσμια οικονομία, καθώς και για τις κυριότερες θρησκείες.

Η τρίτη θεμελιώδης επιδίωξη της ανθρωπιστικής εκπαίδευσης είναι η καλλιέργεια της αφηγηματικής φαντασίας και της συμπάθειας, της ικανότητας δηλαδή να κατανοούμε όχι μόνο τον εαυτό μας, αλλά και τις ανάγκες και τις προσδοκίες των άλλων. Χρειάζεται να διαθέτουμε εκείνη την «εσωτερική ματιά» που μας επιτρέπει να βλέπουμε τους άλλους ανθρώπους ως πλήρη ανθρώπινα όντα, ως ολοκληρωμένες προσωπικότητες με ίσο δικαίωμα στην αξιοπρέπεια.

Γιαλκέτσας, Θ. (2013, 20 Οκτωβρίου). Εκπαίδευση για τη δημοκρατία. *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε στις 08-04-2018 από <http://archive.efsyn.gr/?p=135437>

1η & 2η Διδακτική Ώρα (1ο Κείμενο)

ΠΡΟΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ (προϊδεασμός των μαθητών)

Ο εκπαιδευτικός προβάλλει τα δύο κείμενα στον πίνακα της τάξης και δίνει 2-3 λεπτά στους μαθητές να τα παρατηρήσουν, ζητώντας τους να δώσουν έμφαση στα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά (τίτλος, συνοδευτική εικόνα και πληροφορίες, αναφορά). Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια, στην οποία οι μαθητές καλούνται να εκφράσουν τη γνώμη τους σχετικά με τα ερωτήματα που ακολουθούν. Στόχος είναι οι μαθητές: α. Να κάνουν ορισμένες πρώτες υποθέσεις για το κειμενικό είδος, ώστε στη συνέχεια να χρησιμοποιήσουν προϋπάρχουσες γνώσεις τους (ή να αποκτήσουν νέες) για τις συμβάσεις του είδους. β. Να ανακαλέσουν προϋπάρχουσες γνώσεις και προβληματισμούς σχετικούς με το θέμα, ώστε να εμπλακούν ενεργά στη διαδικασία της ανάγνωσης. Οι γνώσεις των κειμενικών συμβάσεων και οι προηγούμενες γνώσεις για το θέμα είναι εργαλεία απαραίτητα για την παραγωγή νοήματος από έναν επαρκή αναγνώστη.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιο πιστεύετε πως είναι το θέμα που πραγματεύονται τα κείμενα; Τι γνωρίζετε σχετικά με αυτό; Σας έχει απασχολήσει προσωπικά;
2. Σε ποιο είδος πιστεύετε πως ανήκουν τα κείμενα; Ποια στοιχεία τους σας οδήγησαν στο συμπέρασμα αυτό;
3. Με βάση προηγούμενες γνώσεις σας για το κειμενικό αυτό είδος, ποιες υποθέσεις μπορείτε να κάνετε για το περιεχόμενο, τη γλώσσα και τη δομή των κειμένων;

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ

Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στους μαθητές το μοντέλο επιχειρηματολογίας του Stephen Toulmin και τη στρατηγική «Σκέφτομαι Μεγαλόφωνα» και τους εξηγεί ότι θα διαβάσει ο ίδιος το «Κείμενο 1» και θα προσπαθήσει να το κατανοήσει (εστιάζοντας στην επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται σε αυτό) με τη βοήθεια όλης της τάξης.

ΜΟΝΤΕΛΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ STEPHEN TOULMIN

Σύμφωνα με τον Toulmin (1958) τα επιχειρηματολογικά κείμενα έχουν μία τυπική οργανωτική δομή που περιέχει έξι δομικά συστατικά:

- Ισχυρισμός (claim): Πρόκειται για μία σαφώς διατυπωμένη θέση την οποία ο πομπός επιχειρεί να αποδείξει, η κατευθυντήρια ιδέα του επιχειρήματος. Όταν αποδειχθεί η αλήθεια της, αποτελεί και το συμπέρασμα του επιχειρήματος.
- Βαθμός βεβαιότητας (qualifiers): Είναι ο δείκτης που καθορίζει τη θέση του ισχυρισμού στο συνεχές με ακρότατα όρια την απόλυτη και την ελάχιστη ισχύ.
- Δεδομένα (data - grounds): Πρόκειται για τα στοιχεία (παραδείγματα, στατιστικά δεδομένα, πορίσματα ερευνών, εμπειρικές αλήθειες, λογικά επιχειρήματα, αποδείξεις κ.τ.λ.) στα οποία ο πομπός βασίζει την αλήθεια του ισχυρισμού του.
- Εγγυήσεις (warrants): Είναι οι απόψεις (γενικά αποδεκτές αλήθειες / αρχές / κανόνες / αξίες του πολιτισμού μας κ.τ.λ.) που συνδέουν τα Δεδομένα με τον Ισχυρισμό.
- Υποστήριξη (backing): Ο πομπός χρησιμοποιεί στοιχεία (παραδείγματα, στατιστικά δεδομένα, πορίσματα ερευνών, εμπειρικές αλήθειες, λογικά επιχειρήματα, αποδείξεις κ.τ.λ.), για να αποδείξει την ισχύ των Εγγυήσεων.
- Αντίκρουση (rebuttal): Ο πομπός καταγράφει (ή και αντικρούει) τον αντίλογο στο επιχείρημά του.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ «Σκέφτομαι Μεγαλόφωνα» (Think A-Loud)

1. Διαβάζω ένα απόσπασμα του κειμένου (συνήθως παράγραφο).
2. Σταματώ και αναρωτιέμαι: Βγάζει νόημα αυτό που διαβάζω; Μπορώ να το ξαναπώ με δικά μου λόγια, εστιάζοντας στις βασικές του λεπτομέρειες; Επιβεβαιώνονται οι προβλέψεις που είχα κάνει προηγουμένως ή χρειάζονται αναθεώρηση;
3. Αν οι απαντήσεις είναι θετικές, συνεχίζω την ανάγνωση. Αν όχι, τότε προχωρώ στο στάδιο 4.
4. Αναρωτιέμαι: σε ποιο σημείο έχασα τον ειρμό των σκέψεων του συγγραφέα;
5. Προσπαθώ να ανακαλύψω την αιτία του προβλήματος και να το επιδιορθώσω.
  - Έχω άγνωστες λέξεις / φράσεις; → Διαβάζω ολόκληρο το απόσπασμα και προσπαθώ από τα συμφραζόμενα να κατανοήσω το νόημά τους και να τις αντικαταστήσω με άλλες που να φαίνονται ταιριαστές. Ελέγχω ξανά το νόημα.
  - Έχασα τη συγκέντρωσή μου; → Διαβάζω ξανά το απόσπασμα. Το διαβάζω «φωναχτά» ή ζητώ από κάποιον άλλο (π.χ. τον συμμαθητή ή τον καθηγητή) να το διαβάσει «φωναχτά».
  - Διάβασα το συγκεκριμένο απόσπασμα πολύ βιαστικά; → Διαβάζω ξανά το απόσπασμα (ενδεχομένως «φωναχτά»), πιο αργά και προσεκτικά.
  - Δεν κατανοώ τη νοηματική σχέση όσων μόλις διάβασα με προηγούμενα αποσπάσματα του κειμένου; → Διαβάζω ξανά το προηγούμενο ή/και το επόμενο απόσπασμα και προσπαθώ να κατανοήσω τη συλλογιστική πορεία του συγγραφέα. Εντοπίζω τους κειμενικούς δείκτες (π.χ. διαρθρωτικές λέξεις / φράσεις) που χρησιμοποιούνται από τον συγγραφέα ως μέσα εξασφάλισης της συνοχής και συνεκτικότητας του αποσπάσματος αυτού με τα προηγούμενα.
  - Δεν έχω αρκετές προηγούμενες γνώσεις για να κατανοήσω όσα διαβάζω; → Προσπαθώ να ανακαλέσω στη μνήμη μου τι σχετικό ξέρω για το θέμα ή να σκεφτώ παραδείγματα από τις προσωπικές μου εμπειρίες. Χρησιμοποιώ κάποια πηγή πληροφόρησης (π.χ. ίντερνετ) ή ζητάω τη βοήθεια κάποιου (π.χ. συμμαθητή ή καθηγητή).
  - Δεν κατανοώ το οργανωτικό πρότυπο του κειμένου που διαβάζω και, επομένως, δεν μπορώ να κάνω βάσιμες υποθέσεις για τη συλλογιστική πορεία του συγγραφέα; → Προσπαθώ να ανακαλέσω στη μνήμη μου παρόμοια κείμενα που έχω διαβάσει και τον τρόπο με τον οποίο ήταν οργανωμένα. Χρησιμοποιώ τις γνώσεις μου για την οργάνωση της παραγράφου (π.χ. δομικά μέρη, τρόποι ανάπτυξης, μέσα συνοχής). Κάνω υποθέσεις για το οργανωτικό πρότυπο (διάγραμμα) που πιθανόν είχε σχεδιάσει ο συγγραφέας στο προσυγγραφικό του στάδιο.
6. Ελέγχω ξανά την κατανόηση. Αν το πρόβλημα διορθώθηκε, συνεχίζω την ανάγνωση, αν όχι, ζητώ τη βοήθεια κάποιου περισσότερο έμπειρου αναγνώστη.

§1

Ο εκπαιδευτικός διαβάζει την §1 του 1ου Κειμένου. Στο τέλος της ανάγνωσης συζητά με τους μαθητές στη βάση των ερωτημάτων που ακολουθούν. Στόχος των ερωτημάτων είναι να εντοπίσουν οι μαθητές τα βασικά σημεία της παραγράφου, καθώς και τις βασικές λειτουργίες ενός προλόγου σε αυτή (παρουσίαση της βασικής και κατευθυντήριας ιδέας του κειμένου, προσέλκυση του ενδιαφέροντος του αναγνώστη).

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Υπάρχει κάτι που σας δυσκόλεψε στην κατανόηση της παραγράφου;
2. Επιβεβαιώνονται στην παράγραφο αυτή οι υποθέσεις που κάνατε στο προαναγνωστικό στάδιο σχετικά με το θέμα του κειμένου;
3. Η παράγραφος ξεκινά με ένα ασύνδετο σχήμα. Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σας, ο συγγραφέας έκανε αυτή την επιλογή;
4. Ποιος είναι ο ρόλος του ερωτήματος με το οποίο ολοκληρώνεται η παράγραφος; Τι προσδοκίες σας δημιουργεί η ύπαρξή του για τη συνέχεια του κειμένου;
5. Μπορείτε να ξαναπείτε την παράγραφο με δικά σας λόγια;

§2

Ο εκπαιδευτικός διαβάζει την §2 του 1ου Κειμένου. Στο τέλος της ανάγνωσης συζητά με τους μαθητές στη βάση των ερωτημάτων που ακολουθούν. Στόχος των ερωτημάτων είναι να εντοπίσουν οι μαθητές τα βασικά σημεία της παραγράφου, καθώς και τη θέση της στη μακροδομή του επιχειρηματολογικού κειμένου (αντίλογος - αντίκρουση).

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Υπάρχει κάτι που σας δυσκόλεψε στην κατανόηση της παραγράφου;
2. Επιβεβαιώθηκε στην §2 η υπόθεση που κάνατε για τη σκοπιμότητα ύπαρξης του ερωτήματος στην §1;
3. Ποιος είναι ο βασικός ισχυρισμός (αποδεικτέα θέση) της §2; Σε ποια δεδομένα (τεκμήρια, παραδείγματα κ.τ.λ.), αλλά και εγγυήσεις στηρίζεται (αξιώματα, γενικές αρχές κ.τ.λ.);
4. Συμφωνεί ο συγγραφέας του κειμένου με την απάντηση που δίνεται στην §2 στο ερώτημα της §1; Από ποια στοιχεία της παραγράφου το καταλάβατε;
5. Σας πείθει η επιχειρηματολογία του αντιλόγου και η αντίκρουσή του από τον συγγραφέα; Απαντήστε, αξιολογώντας τα δεδομένα και τις εγγυήσεις που χρησιμοποιήθηκαν.
6. Μπορείτε να ξαναπείτε την παράγραφο με δικά σας λόγια;

§3

Ο εκπαιδευτικός διαβάζει την §3 του 1ου Κειμένου. Στο τέλος της ανάγνωσης συζητά με τους μαθητές στη βάση των ερωτημάτων που ακολουθούν. Στόχος των ερωτημάτων είναι να εντοπίσουν οι μαθητές τα βασικά σημεία της παραγράφου, καθώς και τη θέση της στη μακροδομή του επιχειρηματολογικού κειμένου (απόδειξη).

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Υπάρχει κάτι που σας δυσκόλεψε στην κατανόηση της παραγράφου;
2. Επιβεβαιώθηκε στην §3 η υπόθεση που κάνατε για τη σκοπιμότητα ύπαρξης του ερωτήματος στην §1;
3. Ποιος είναι ο βασικός ισχυρισμός (αποδεικτέα θέση) της §3; Σε ποια δεδομένα (τεκμήρια, παραδείγματα κ.τ.λ.) και εγγυήσεις τη στηρίζει (αξιώματα, γενικές αρχές κ.τ.λ.);
4. Σας πείθει η επιχειρηματολογία του συγγραφέα; Να απαντήσετε, αξιολογώντας τα δεδομένα και την εγγύηση που χρησιμοποιεί.
5. Το μεγαλύτερο μέρος της §3 περιέχει μία αναδρομή στην περίοδο του Διαφωτισμού. α. Ποια είναι η σκοπιμότητά της; β. Τι προσδοκίες σάς γεννά για τη συνέχεια του κειμένου;
6. Μπορείτε να ξαναπείτε την παράγραφο με δικά σας λόγια;

§4

Ο εκπαιδευτικός διαβάζει την §4 του 1ου Κειμένου. Στο τέλος της ανάγνωσης συζητά με τους μαθητές στη βάση των ερωτημάτων που ακολουθούν. Στόχος των ερωτημάτων είναι να εντοπίσουν οι μαθητές τα βασικά σημεία της παραγράφου, τη θέση της στη μακροδομή του επιχειρηματολογικού κειμένου (απόδειξη) και τη χρήση της αυθεντικής μαρτυρίας ενός τρίτου προσώπου στην επιχειρηματολογία.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Υπάρχει κάτι που σας δυσκόλεψε στην κατανόηση της παραγράφου;
2. Επιβεβαιώθηκε ή όχι στην §4 η υπόθεση που κάνατε στην §3;
3. Στην §4 ο συγγραφέας επικαλείται, για να στηρίξει τον βασικό ισχυρισμό του, τις θέσεις της Μάρθας Νούσμπασουμ; Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σας, έκανε αυτή την επιλογή;
4. Ποιος είναι ο βασικός ισχυρισμός (αποδεικτέα θέση) του επιχειρήματος της παραγράφου και σε ποια δεδομένα (τεκμήρια, παραδείγματα κ.τ.λ.) και εγγυήσεις

(αξιώματα, γενικές αρχές κ.τ.λ.) βασίζονται; Πόσο πειστική βρίσκετε την επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται στην παράγραφο αυτή;

5. Μπορείτε να ξαναπείτε την παράγραφο με δικά σας λόγια;

§5

Ο εκπαιδευτικός διαβάξει την §5 του 1ου Κειμένου. Στο τέλος της ανάγνωσης συζητά με τους μαθητές στη βάση των ερωτημάτων που ακολουθούν. Στόχος των ερωτημάτων είναι να εντοπίσουν οι μαθητές τα βασικά σημεία της παραγράφου, τη θέση της στη μακροδομή του επιχειρηματολογικού κειμένου (απόδειξη) και τη χρήση της αυθεντικής μαρτυρίας ενός τρίτου προσώπου στην επιχειρηματολογία.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Υπάρχει κάτι που σας δυσκόλεψε στην κατανόηση της παραγράφου;
2. Στην §5 ο συγγραφέας παρουσιάζει το εκπαιδευτικό πρότυπο του Ινδού παιδαγωγού Ταγκόρ, όπως παρατίθεται στο βιβλίο της Μάρθας Νουσμπάουμ. Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σας, έκανε αυτή την επιλογή;
3. Μπορείτε να ξαναπείτε την παράγραφο με δικά σας λόγια;

§6

Ο εκπαιδευτικός διαβάξει την §6 του 1ου Κειμένου. Στο τέλος της ανάγνωσης συζητά με τους μαθητές στη βάση των ερωτημάτων που ακολουθούν. Στόχος των ερωτημάτων είναι να εντοπίσουν οι μαθητές τα βασικά σημεία της παραγράφου και τη θέση της στη μακροδομή του επιχειρηματολογικού κειμένου (αντίλογος).

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Υπάρχει κάτι που σας δυσκόλεψε στην κατανόηση της παραγράφου;
2. Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σας, ο συγγραφέας του κειμένου παραθέτει στην §6 τον αντίλογο, την περίπτωση δηλαδή της αρνητικής εμπλοκής της οικογένειας και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος στην αποστολή της εκπαίδευσης;
3. Ποια είναι η αποδεικτέα θέση του επιχειρήματος αυτής της παραγράφου; Σε ποια δεδομένα (τεκμήρια, παραδείγματα κ.τ.λ.) και εγγυήσεις (αξιώματα, γενικές αρχές κ.τ.λ.) βασίζεται; Πόσο πειστικό το θεωρείτε;
4. Μπορείτε να ξαναπείτε την παράγραφο με δικά σας λόγια;

§7

Ο εκπαιδευτικός διαβάζει την §7 του 1ου Κειμένου. Στο τέλος της ανάγνωσης συζητά με τους μαθητές στη βάση των ερωτημάτων που ακολουθούν. Στόχος των ερωτημάτων είναι να εντοπίσουν οι μαθητές τα βασικά σημεία της παραγράφου και τη θέση της στη μακροδομή του επιχειρηματολογικού κειμένου (συμπεράσματα - επίλογος).

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Υπάρχει κάτι που σας δυσκόλεψε στην κατανόηση της παραγράφου;
2. Ποιος είναι ο στόχος του συγγραφέα στην §7; Από ποια στοιχεία της το καταλάβατε;
3. Μπορείτε να ξαναπείτε την παράγραφο με δικά σας λόγια;

Συνολική Αποτίμηση

Μετά το τέλος της ανάγνωσης ολόκληρου του κειμένου ο εκπαιδευτικός συζητά με τους μαθητές στη βάση των ερωτημάτων που ακολουθούν. Στόχος είναι να αντληθούν πληροφορίες σχετικά με το οργανωτικό πρότυπο και τη γλώσσα της επιχειρηματολογίας.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Παρατηρήστε τον τίτλο του κειμένου. Πόσο αποτελεσματικό τον κρίνετε με κριτήρια την πληροφορικότητα (παρουσίαση της επιχειρηματολογίας του κειμένου που θα ακολουθήσει) και την ενίσχυση του ενδιαφέροντος του αναγνώστη να το διαβάσει; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
2. Πώς κρίνετε το ύφος του συγκεκριμένου κειμένου (απλό / καθημερινό, σύνθετο, επιστημονικό, γλαφυρό); Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με αναφορές σε συγκεκριμένα χωρία του. Πόσο αποτελεσματικό θεωρείτε το συγκεκριμένο ύφος, αν λάβετε υπόψη σας το ακροατήριο στο οποίο απευθύνεται ο συγγραφέας και τον σκοπό που θέλει να υπηρετήσει; Παρατηρήστε ιδιαίτερα:
  - το λεξιλόγιο,
  - τη χρήση του λόγου (αναφορική - ποιητική),
  - τη σύνταξη (ενεργητική - παθητική),
  - τη σύνδεση προτάσεων (παράταξη - υπόταξη),
  - τις εγκλίσεις (οριστική - δυνητικές) κ.τ.λ.
3. Ποιος ήταν τελικά ο βασικός ισχυρισμός (σκοπός, αποδεικτέα θέση, κατευθυντήρια ιδέα) του συγγραφέα στο κείμενο που διαβάσατε; Σε ποια επιχειρήμα-

τα (δεδομένα & εγγυήσεις) τον βάσισε; Ποιους περιορισμούς αναγνώρισε στην ισχύ του ισχυρισμού του; Να αξιολογήσετε την πειστικότητα της επιχειρηματολογίας, αξιολογώντας τα δεδομένα, τις εγγυήσεις και τον αντίλογο που χρησιμοποιήθηκαν.

ΜΕΤΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ (Αναστοχασμός για την Ανάγνωση)

Ο εκπαιδευτικός δίνει χρόνο στους μαθητές, για να στοχαστούν σχετικά με τις γνώσεις που απέκτησαν από τη διαδικασία της ανάγνωσης, τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν, τις στρατηγικές που βρήκαν περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματικές κ.τ.λ.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Πόσο μεταβλήθηκαν οι προσωπικές σας απόψεις για τη σημασία της αποκατάστασης του ανθρωπιστικού προσανατολισμού της εκπαίδευσης μετά την ανάγνωση του κειμένου;
2. Κατανοήσατε το οργανωτικό πρότυπο και τη γλώσσα του συγκεκριμένου κειμένου;
3. Ποιες δυσκολίες αντιμετωπίσατε κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης; Ποιες στρατηγικές χρησιμοποιήσατε, για να τις υπερβείτε; Ποιες από αυτές ήταν αποτελεσματικές και ποιες όχι;

3η & 4η Διδακτική Ώρα (2ο Κείμενο)

Ο εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές το 2ο Κείμενο και τους ζητά να το διαβάσουν, ακολουθώντας τις οδηγίες της στρατηγικής «Σκέφτομαι Μεγαλόφωνα» και να απαντήσουν -μετά το τέλος της ανάγνωσης- γραπτά στις ερωτήσεις που ακολουθούν. Κάθε μαθητής μπορεί να ζητήσει βοήθεια από τον συμμαθητή του στο ίδιο θρανίο.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σας, ο ισχυρισμός (αποδεικτέα θέση / κατευθυντήρια ιδέα) τον οποίο επιχειρεί να αποδείξει ο συγγραφέας του 2ου Κειμένου; Σε ποια δεδομένα τον βασίζει και ποια εγγύηση παρέχει, για να συνδέσει τα δεδομένα αυτά με την αλήθεια του ισχυρισμού του;
2. Να αξιολογήσετε τον τίτλο καθενός από τα κείμενα με κριτήρια την πληροφορι-

- κότητα (απόδοση του σκοπού για τον οποίο γράφτηκε το κείμενο) και την προσέγκυση του ενδιαφέροντος του αναγνώστη.
3. Το 2ο Κείμενο ξεκινά με την αναφορά στις παιδαγωγικές αντιλήψεις του προέδρου Ομπάμα. Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σας, ο συγγραφέας έκανε αυτή την επιλογή; Πώς τις κρίνει ο ίδιος;
  4. Σε ένα επιχειρηματολογικό κείμενο ο συγγραφέας παραθέτει τον αντίλογο στις απόψεις του, τον οποίο συχνά αντικρούει. Να επιβεβαιώσετε την παρατήρηση αυτή, αντλώντας στοιχεία από το 2ο Κείμενο.
  5. Σε καθεμία από τις παραγράφους 5-7 («Στο παιδαγωγικό σχέδιο ... με ίσο δικαίωμα στην αξιοπρέπεια») του 2ου Κειμένου υπάρχει ένα «υπο-επιχείρημα». Να εντοπίσετε τον βασικό ισχυρισμό του καθενός, τα δεδομένα στα οποία βασίζεται και τις εγγυήσεις που προσφέρονται.
  6. Στις ίδιες παραγράφους να αναζητήσετε δεοντολογικές εκφράσεις και να δικαιολογήσετε τη χρήση τους από τον συγγραφέα.
  7. Να συγκρίνετε την επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται στα δύο κείμενα υπέρ της ενίσχυσης των ανθρωπιστικών σπουδών. Ποια από τις δύο κρίνετε ως περισσότερο πειστική; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
  8. Παρατηρήστε τα σημεία του 2ου Κειμένου στα οποία το ρηματικό πρόσωπο από γ' (ενικό ή πληθυντικό) μετατρέπεται σε α' πληθυντικό. Να ερμηνεύσετε την επιλογή του συγγραφέα σε σχέση με τον σκοπό που επιδιώκει να επιτύχει ο συγγραφέας στα συγκεκριμένα σημεία.
  9. Αναζητήστε στο 2ο Κείμενο τους συνδέτες (διαρθρωτικές λέξεις μεταξύ νοημάτων) με τη συχνότερη χρήση και καταγράψτε τα συμπεράσματά σας.
  10. Οι συγγραφείς και των δύο κειμένων παρατηρούν πως οι ανθρωπιστικές σπουδές υποβαθμίζονται προς όφελος της τεχνολογικής και επιστημονικής εκπαίδευσης. Ποια είναι η διαφορά στην οπτική τους γωνία; Πώς τοποθετείστε εσείς στην αντιπαράθεση των δύο αυτών εκπαιδευτικών προσανατολισμών; Να εκθέσετε τεκμηριωμένα τις απόψεις σας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Κατσαρού, Ε. (υπό δημοσίευση). Βιώνοντας τη Δημοκρατία στο Σχολείο: Προοπτικές από την αξιοποίηση διαδικασιών Έρευνας – Δράσης και Κριτικού Γραμματισμού. Αθήνα: ΚΡΙΤΙΚΗ. (απόσπασμα)

Τρόποι αξιοποίησης του Κριτικού Γραμματισμού για την ενίσχυση της Δημοκρατίας στο σχολείο

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί διατυπώνονται κάποιες αδρές προτάσεις για αξιοποίηση της θεωρίας και της πρακτικής του κριτικού γραμματισμού στη σχολική τάξη. Οι προτάσεις αυτές συνοδεύονται από παραδείγματα εφαρμογής και στοχεύουν να δώσουν μερικές ιδέες (ελπίζουμε έξυπνες) για τον εμπλουτισμό της γλωσσικής διδασκαλίας και την στενότερη συσχέτισή της με την ενίσχυση της δημοκρατίας στο σχολείο. Δε διατυπώνονται πολύ συγκεκριμένες και λεπτομερείς προτάσεις, γιατί, αν γινόταν κάτι τέτοιο ανεξάρτητα από το κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον υλοποίησης της διδασκαλίας και προέλευσης των μαθητών, αυτό θα αντέβαινε τις αρχές του κριτικού γραμματισμού που παρουσιάστηκαν πιο πάνω.

Για να επιτευχθεί ένα τέτοιο ιδανικό, όπως αυτό του κριτικού γραμματισμού, μέσα στο σχολείο μπορεί να ξεκινήσει μεθοδικά αποδόμηση λόγων που έχουν συγκροτηθεί στην κοινωνία (όπως και σε άλλες κοινωνίες, κοινότητες, ομάδες, κ.τ.λ.) με σκοπό να φωτιστούν σχέσεις ισχύος, ιδεολογικές θέσεις και λειτουργίες θεσμών. Μπορούν επίσης να γίνουν αναλύσεις που να αποκαλύπτουν τις καλυμμένες κοινωνιογλωσσικές ανισότητες και διακρίσεις. Στο πλαίσιο που παρουσιάστηκε αναλυτικά πιο πάνω, μπορούν να οργανωθούν διδακτικές δραστηριότητες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (Edelsky & Cherland, 2006): α) δραστηριότητες που αντιμετωπίζουν τα κυρίαρχα κοινωνικά συστήματα με αμφισβήτηση, που τα προβληματοποιούν και δεν τα θεωρούν φυσικά ούτε δεδομένα, αλλά τους ασκούν κριτική. Τέτοιες δραστηριότητες μπορούν να οδηγήσουν τους μαθητές να προσεγγίσουν τον κοινωνικό κόσμο όχι ως φυσική, δεδομένη και στατική πραγματικότητα, αλλά ως διαδικασία σε διαρκή μεταβολή και εξέλιξη, ως πεδίο διαπραγμάτευσης. β) Δραστηριότητες που βοηθούν τους μαθητές να αναγνωρίσουν και να συνειδητοποιήσουν τους σημειωτικούς τρόπους με τους οποίους τα κυρίαρχα συστήματα (κυρίως τα οικονομικά) λειτουργούν και διαμορφώνουν αδικίες, ανισότητες, διακρίσεις, κ.τ.λ. γ) Δραστηριότητες που ωθούν τους μαθητές να ενεργήσουν, να δράσουν δηλαδή, με στόχο την κοινωνική δικαιοσύνη και τη μείωση της εξουσίας των κυρίαρχων συστημάτων. Μέσα από τέτοιες δραστηριότητες οι μαθητές θα μπορέσουν να κατανοήσουν και να αναγνωρίσουν τις δημοκρατικές προοπτικές που υπάρχουν στα κείμενα, στο λόγο και την κοινωνία και να τις αξιοποιήσουν.

Πώς μπορούν όμως να πραγματωθούν όλα αυτά πιο συγκεκριμένα μέσα στη σχολική τάξη και μάλιστα με τρόπο που να ενισχύει τη δημοκρατική εκπαίδευση των μαθητών; Με συγκεκριμένες διδακτικές αρχές και στρατηγικές που αντλούνται από το θεωρητικό πλαίσιο που παρουσιάσαμε πιο πάνω. Αξίζει να δούμε πιο συγκεκριμένα μερικές τέτοιες διδακτικές αρχές και στρατηγικές ενδεικτικά.

Θα ξεκινήσουμε από μια βασική διδακτική αρχή του ΚΓ: τα κείμενα μέσα στη σχολική τάξη μελετώνται ως μέρος της ιεραρχικά και ιδεολογικά δομημένης πραγματικότητας, τοποθετημένα πάντα μέσα στο κοινωνικό (όχι απλώς το επικοινωνιακό) πλαίσιο παραγωγής και κατανάλωσής τους. Δεν εξετάζεται δηλαδή μόνο ποιος μιλάει σε ποιον και με ποιο σκοπό (π.χ. ένας εργαζόμενος στον εργοδότη του για να του ζητήσει αύξηση), αλλά και σε ποιο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο λαμβάνει χώρα το επικοινωνιακό αυτό συμβάν (π.χ. στην Ελλάδα κατά τις αρχές της δεκαετίας του 2000 ή στην Ελλάδα της κρίσης, μία δεκαετία αργότερα). Με αυτήν την πλαισίωση τα κείμενα αντιμετωπίζονται όχι μόνο ως γλωσσικές και νοηματικές δομές, αλλά και ως κοινωνικές και πολιτικές πράξεις, αλλά και ως ιδεολογικές κατασκευές. Υποστηρίζουν ή υπονομεύουν τη δημοκρατία, εφόσον πολιτικά ουδέτερα κείμενα –σύμφωνα με τις Νέες Σπουδές Γραμματισμού- δεν υπάρχουν.

Τι είδους κείμενα θα μπορούσαν να μελετηθούν στην τάξη για την καλλιέργεια του ΚΓ; Οποιαδήποτε κείμενα αντλημένα από τον κοινωνικό κόσμο των μαθητών που έχουν νόημα γι' αυτούς (ακόμα και κείμενα από τα media και τη λαϊκή κουλτούρα, κείμενα ευρείας κατανάλωσης) (Emdin, 2016) ή και συγκροτημένα από τους μαθητές, ομαδικά ή ατομικά, κείμενα πολυτροπικά ή μονοτροπικά (γλωσσικά), κυριολεκτικά ή μεταφορικά, πεζά ή ποιητικά (Inglis & Willinsky, 2006). Θα λέγαμε κείμενα που αφορούν άμεσα τους μαθητές και σχετίζονται με τα βιώματά τους, κείμενα που -καθώς θα μελετώνται στην τάξη- θα βοηθήσουν να ξεπεραστεί «η ανεπιθύμητη διάσταση ανάμεσα στην εμπειρία που αποκτήθηκε σε πιο άμεσες οργανώσεις και σε ό,τι αποκτήθηκε στο σχολείο» (Dewey, 1916: 9).

Κείμενα συγκροτημένα από τους μαθητές θα μπορούσαν, για παράδειγμα, να είναι μαθητικές εμπειρίες πολιτισμικών διαφοροποιήσεων, ανισοτήτων και αποκλεισμών· εμπειρίες (προφορικές ή γραπτές) πολιτισμικών, κοινωνικών και κοινωνιογλωσσικών διαφοροποιήσεων που έχουν βιώσει οι ίδιοι οι μαθητές (είτε έχουν συμβεί στους ίδιους είτε τις έχουν παρακολουθήσει ως μάρτυρες), όπως ο στιγματισμός εξαιτίας της χρήσης διαλεκτικών ή προφορικών στοιχείων σε επίσημες περιστάσεις ή ο αποκλεισμός κάποιου/ας ή κάποιων από μια κοινή δραστηριότητα λόγω καταγωγής. Οι εμπειρίες αυτές, τροφοδοτούμενες πιθανώς από διαφορετικές –σε σχέση με τις κυρίως αρχές- πολιτισμικές αξίες και πεποιθήσεις, μπορούν να γίνουν αντικείμενο (ανα)στο-

χασμού και ερμηνείας, με τη συνδρομή ερωτήσεων όπως: τι προκάλεσε την περιθωριοποίηση ή τον αποκλεισμό των ατόμων αυτών; Τι θα μπορούσε να κάνει η κοινωνία ή μια τοπική κοινότητα, για να αποφευχθεί ο αποκλεισμός τους; Τι μπορεί να κάνει για να επιφέρει δημοκρατικές αλλαγές; Δεν επαρκεί δηλαδή να μελετηθούν στην τάξη μαθητικές εμπειρίες κοινωνικών αδικιών και ανισοτήτων. Είναι απαραίτητο να συνοδεύονται από δραστηριότητες που θα εστιάζουν στις δημοκρατικές αρχές, πρακτικές και λόγους και στους τρόπους με τους οποίους προσκρούουν σε αυτές ή τις αναιρούν, όπως και δραστηριότητες που εμπλέκουν τους μαθητές σε συζητήσεις, που κρίνουν τη δικαιοσύνη διαδικασιών που προτείνονται και οργανώνουν συνεκτικές κοινωνικές δράσεις. Η κριτική υφιστάμενων αδικιών και ανισοτήτων, όπως και η ενθάρρυνση για δράση για κοινωνική αλλαγή μπορούν να οδηγήσουν σταδιακά στην ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης των μαθητών και τη διαμόρφωση ενός εναλλακτικού λόγου (Inglis & Willinsky, 2006· Αρχάκης & Τσάκωνα, 2011), ίσως πιο δημοκρατικού.

Η εστίαση στις ανισότητες και τους αποκλεισμούς στην παραπάνω δραστηριότητα δεν είναι προφανώς τυχαία. Η αναγνώριση των κοινωνικών εμποδίων και των ορίων που δημιουργούν διαχωρισμούς είναι σημαντική πρακτική κριτικού γραμματισμού. Τα εμπόδια και τα όρια ενθαρρύνουν αποκλεισμούς, στοιχεία αντιθετικά στο γραμματισμό και τη δημοκρατία που ενθαρρύνουν την ελεύθερη κυκλοφορία των ιδεών και τη συμπερίληψη των ανθρώπων. Είναι σημαντικό για τους μαθητές να μάθουν πώς (με ποιους γλωσσικούς ή γενικότερα σημειωτικούς μηχανισμούς) κυρίαρχα συστήματα που αφορούν κοινωνικές σχέσεις θεωρούν και καθιστούν άλλα άτομα μέλη τους κι άλλα ξένα. Ο διαχωρισμός των ανθρώπων με βάση τη φυλή, την εθνικότητα, το φύλο και το σεξουαλικό προσανατολισμό ενθαρρύνει τη διαμόρφωση άκαμπτων ορίων που εμποδίζουν την ανάπτυξη της δημοκρατικής πολιτιότητας. Είναι μέσω της διέλευσης αυτών των ορίων, τα οποία προκαλούν διαχωρισμούς και διακρίσεις, που ο πολιτισμικός πλουραλισμός, βασικό χαρακτηριστικό της δημοκρατίας, μπορεί να ευδοκιμήσει (Ciardiello, 2004: 143).

Στην κατεύθυνση, λοιπόν, της μελέτης στην τάξη κειμένων που θα έχουν διαμορφώσει οι ίδιοι οι μαθητές και θα αντανakλούν βιώματά τους, οι μαθητές μπορούν να λειτουργήσουν ως ερευνητές και συγγραφείς στις δικές τους γειτονιές ή τις κοινότητές τους (Kinloch, 2010). Ένα ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η μελέτη της συνοικίας/γειτονιάς του σχολείου³⁸ ως πρακτικής κριτικού γραμματισμού (Comber et al., 2001). Στο διδακτικό αυτό παράδειγμα οι μαθητές τοποθετούνται σε θέση ενεργών ερευνητών της καθημερινής ζωής και σε θέση ανθρώπων που μπορούν να συμμετέχουν στη

---

³⁸ Βεβαίως στη θέση της γειτονιάς μπορούν να μπουν πολλά άλλα θέματα, όπως η δημοφιλής στους μαθητές κουλτούρα, ο αθλητισμός, τα βιντεοπαιχνίδια, η διατροφή, κ.τ.λ.

ζωή της πόλης τους, ως ενεργοί κριτικοί πολίτες, παρόλο που βρίσκονται ακόμα στο σχολείο. Μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο ενός προγράμματος αστικής ανάπλασης της γειτονιάς του σχολείου, η εκπαιδευτικός εμπλέκει τους μαθητές της σε δραστηριότητες όπως: α) συναντήσεις με τους σχεδιαστές της ανάπλασης, για να δουν σχέδια, χρονοδιαγράμματα, κ.τ.λ., β) διατύπωση προτάσεων από τους μαθητές για το πάρκο που σχεδιάζεται να δημιουργηθεί, γ) διερεύνηση της τοπικής βλάστησης και πανίδας (ζώων και πουλιών) και των παραγόντων που τις απειλούν, δ) διαμόρφωση συγκεκριμένης πρότασης για τον υγρότοπο που μπορεί να δημιουργηθεί στο πάρκο, ε) διαμόρφωση χάρτη της γειτονιάς με σπίτια των μαθητών και δρόμους προς το σχολείο, στ) βόλτες στη γειτονιά και καταγραφή/ φωτογράφιση σημείων ενδιαφέροντος (δημοφιλής καφετέρια, σινεμά, κ.τ.λ.) και σημείων που απαιτούν βελτιώσεις (φθαρμένα πεζοδρόμια, χαλασμένοι κάδοι απορριμμάτων, κ.τ.λ.), ζ) διερεύνηση των απόψεων των κατοίκων για τη γειτονιά (την ασφάλειά της, την αισθητική της, κ.τ.λ.) μέσω ερωτηματολογίου, η) παραγωγή ενός πολυτροπικού βιβλίου με τις προοπτικές του τόπου και προτάσεις για παρεμβάσεις. Σε όλες αυτές τις δραστηριότητες οι μαθητές θεωρούνται ενημερωμένοι και οξυδερκείς παρατηρητές του τοπικού περιβάλλοντός τους. Οι κριτικές αναλύσεις τους (για παράδειγμα για τις συνθήκες των δρόμων και των πεζοδρομίων ή για τους κινδύνους που κρύβουν τα εγκαταλελειμμένα σπίτια) που δημοσιοποιήθηκαν μέσω του βιβλίου που διαμόρφωσαν στην τοπική κοινότητα τούς βοήθησαν να γίνουν όλο και πιο πειστικοί στην επικοινωνία τους και τα επιχειρήματά τους (Comber, 2006).

Μια άλλη εκδοχή παραγωγής κειμένων προς μελέτη στην τάξη από τους ίδιους τους μαθητές προκύπτει αν αυτοί λειτουργήσουν ως (αυτο) εθνογράφοι γραμματισμού στις οικογένειές τους ή στις κοινότητές τους καταγράφοντας τις πρακτικές γραμματισμού που χρησιμοποιούν τα μέλη σε διάφορες κοινωνικο-πολιτισμικές περιστάσεις (Egan-Robertson, et al., 2003). Προτείνεται μάλιστα και η συγκριτική (διακειμενική) ανάλυση των κειμένων που θα προκύψουν, εφόσον μπορεί να εμπλουτίσει με πολυφωνία και ποικιλότητα την εκπαιδευτική διαδικασία. Αν οι μαθητές συγκρίνουν τις πρακτικές και τους λόγους που θα καταγράψουν από ποικίλα πολιτισμικά περιβάλλοντα μεταξύ τους, και με αυτές που συνηθίζονται στο σχολείο, θα μπορέσουν να συνειδητοποιήσουν ότι δεν υπάρχει ένας γραμματισμός, αλλά πολλοί. Αυτό θα τους κάνει πιο ανεκτικούς στη διαφορετικότητα. Επιπλέον, θα καταλάβουν ότι οι γραμματισμοί περιβάλλονται από διαφορετικές κοινωνικές αξιολογήσεις (κατατάσσονται σε ανώτερους και κατώτερους) και ότι οι αξιολογήσεις αυτές προκύπτουν από διαφορετικές πολιτισμικές θεάσεις του κόσμου (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2011). Για παράδειγμα για το ελληνικό σχολείο ακόμα και στις μέρες μας, όπως και για αρκετές κοινωνικές ομάδες, η ανάγνωση ενός καλού λογοτεχνικού βιβλίου θεωρείται πιο υψηλή πρακτική γραμματισμού από την παρακολούθηση βίντεο ενός vlogger στο διαδίκτυο.

Επίσης, προσωπικές αφηγήσεις των μαθητών ή άλλων γνωστών ή αγνώστων, ή προφορική ιστορία της κοινότητας, όπως και λογοτεχνικές αφηγήσεις ή αφηγήσεις από τα ΜΜΕ, πολυτροπικές ή μονοτροπικές (γλωσσικές) και στη συνέχεια κριτική συζήτηση πάνω σε αυτές που βασίζεται στις γλωσσικές δομές κι άλλα γλωσσικά ή σημειωτικά στοιχεία τους, μπορούν να δώσουν σημαντικές ευκαιρίες δημοκρατικής εκπαίδευσης μέσω δραστηριοτήτων που κατατείνουν στην «ανάκτηση της ταυτότητας» (Ciardiello, 2004: 144). Η ταυτότητα ενός ατόμου συχνά διαμορφώνεται από ιδεολογικά συστήματα, όπως για παράδειγμα ο διαχωρισμός, οι διακρίσεις μεταξύ των ανθρώπων. Θύματα προκαταλήψεων και διακρίσεων συχνά εσωτερικοποιούν τις αρνητικές εικόνες που ο κυρίαρχος λόγος (όπως ένας λόγος που ευνοεί τις διακρίσεις στις σύγχρονες κοινωνίες δυτικού τύπου) τους αποδίδει και σταδιακά αρχίζουν να πιστεύουν την απεικόνιση που διαμορφώνει η κυρίαρχη ομάδα γι' αυτούς. Η διδασκαλία, λοιπόν, μπορεί να αξιοποιήσει αφηγήσεις ατόμων από περιθωριοποιημένες ομάδες που έχουν θεωρήσει δεδομένα αρνητικά χαρακτηριστικά που τους έχουν αποδώσει ισχυρές κοινωνικές ομάδες, ώστε να ξεκινήσει στην τάξη μια κριτική συζήτηση για τις επιπτώσεις των προκαταλήψεων στην αυτο-εικόνα των ατόμων και στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους.

Ήδη από τα προηγούμενα πρέπει να έχει γίνει σαφής η μεγάλη σημασία που έχουν οι διδακτικές διαδικασίες που οργανώνονται με βάση τα κείμενα που μελετώνται στην τάξη. Όσο επιτυχημένα κι αν είναι τα κείμενα που επιλέχθηκαν κι όσο κι αν έβαλαν τους μαθητές σε θέση ενεργητική, διερευνητική, συγγραφική, κ.τ.λ., είναι απαραίτητο να συνοδεύονται από δραστηριότητες κριτικού γραμματισμού, αλλιώς όλη η διαδικασία μπορεί να πάρει τελείως διαφορετικό προσανατολισμό. Αξίζει να δούμε ένα τέτοιο παράδειγμα που παρουσιάζουν οι Inglis & Willinsky (2006). Στο πλαίσιο του γλωσσικού μαθήματος και για τη συνειδητοποίηση ζητημάτων που αφορούν τις φυλετικές διακρίσεις και τη φτώχεια, οι συγγραφείς –παράλληλα με τη μελέτη σχετικών λογοτεχνικών και άλλων κειμένων- οργάνωσαν και υλοποίησαν με τους 15χρονους μαθητές τους δράση παροχής υπηρεσίας (παρασκευή και σερβίρισμα γεύματος) σε κέντρο αστέγων στο Βανκούβερ του Καναδά το 2000. Κατά την επίσκεψη οι μαθητές άκουσαν τις ιστορίες ζωής των αστέγων, έπαιξαν επιτραπέζια παιχνίδια και κουβέντιασαν μαζί τους. Στα κείμενα που έγραψαν οι μαθητές όταν επέστρεψαν στο σχολείο, οι περισσότεροι τόνισαν τη διαπίστωση ότι οι άστεγοι ήταν «κανονικοί άνθρωποι» σαν κι αυτούς, παρά τις προ της επίσκεψης αντιλήψεις τους για τους αστέγους που αντανakλούσαν περισσότερο κοινωνικά στερεότυπα. Επίσης, προέβαλαν την εκτίμηση της ποιότητας της ζωής που έχουν οι ίδιοι σε αντίθεση με τις συνθήκες στο κέντρο αστέγων. Αυτές οι κατανοήσεις και διαπιστώσεις τους, όμως, ανέπτυξαν στην τάξη έναν ρομαντισμό για τους άστεγους και έστρεψαν το ενδιαφέρον στην εμπειρία που είχαν οι μαθητές μαζί τους και το φιλανθρωπικό χαρακτήρα της, χωρίς να γίνει καμία αναφορά στο πώς τα

πράγματα θα μπορούσαν να είναι διαφορετικά για τους αστέγους ή στο τι θα μπορούσαν να κάνουν οι μαθητές, ώστε να συνεισφέρουν να επέλθει αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιμετωπίζει τους άστεγους. Διαπιστώθηκε με αυτόν τον τρόπο ότι δεν φτάνει η αφήγηση των εμπειριών των μαθητών –όσο έντονα κοινωνικό χαρακτήρα κι αν έχουν αυτές οι εμπειρίες. Εξίσου σημαντική με τη συγγραφή της εμπειρίας είναι και η δημιουργία χώρου και χρόνου -με τις κατάλληλες δραστηριότητες- για κάθε μαθητή να κάτσει και να σκεφτεί τι μπορεί να σημαίνει αυτό που έγραψε και ποιες άλλες κατευθύνσεις θα μπορούσε να πάρει, αν για παράδειγμα είχε αναρωτηθεί τις ευθύνες όλων σε σχέση με τους άστεγους. Ευκαιρίες για δημοκρατική μάθηση μπορούν να δημιουργήσουν ερωτήσεις επεξεργασίας των μαθητικών κειμένων του τύπου: Τι οδήγησε τους ανθρώπους αυτούς στη φτώχεια; Τι θα έπρεπε να κάνει μια κοινότητα για τη φτώχεια, έστω σε μικρή κλίμακα, προκειμένου να προκαλέσει δημοκρατικές αλλαγές;

Επίσης, κατά την επεξεργασία των κειμένων μια ιδιαίτερα δημοκρατική δραστηριότητα που θα μπορούσε να οργανωθεί στην τάξη θα μπορούσε να ονομαστεί «βρίσκοντας μιαν αυθεντική φωνή» (Ciardiello, 2004: 142). Ο όρος φωνή νοηματοδοτείται εδώ ως η ευκαιρία να εκφραστεί κανείς με ελευθερία, χωρίς σεβασμό ή φόβο προς την εξουσία. Οι θεωρητικοί του ΚΓ υποστηρίζουν ότι ο κοινωνικός κόσμος συντίθεται από διαφορετικούς και άνισους λόγους (Luke & Freebody, 1997). Αντιμέτωπες με άδικες κοινωνικές σχέσεις, κοινωνικές ομάδες που βρίσκονται στο όριο της περιθωριοποίησης συχνά έχουν την ανάγκη να ψάξουν και να βρουν τις δικές τους αυθεντικές φωνές. Αυτό όμως είναι κάτι πολύ δύσκολο, γιατί αυτοί που κατέχουν θέσεις κυριαρχίας επιβάλλουν σιωπή στις φωνές άλλων και ιδιαίτερα σε αυτές των ανίσχυρων. Πολλά λογοτεχνικά έργα, αλλά και καθημερινές ειδήσεις στα ΜΜΕ πραγματεύονται τέτοιους αγώνες, προσπάθειες ανίσχυρων να αρθρώσουν τη δική τους φωνή διεκδικήσεων απέναντι σε δυνάμεις καταστολής. Τέτοια κείμενα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ώστε οι μαθητές να αναπτύξουν ικανότητα ανίχνευσης της πειστικής επιρροής που ασκεί ο κυρίαρχος μέσα στην κοινωνία λόγος. Η ανάπτυξη τέτοιας ικανότητας μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να διακρίνουν μεταξύ των διαφορετικών πολιτικών και κοινωνικών ιδεολογιών που προσπαθούν να επηρεάσουν τις φωνές τους σε δημόσια θέματα. Είναι απαραίτητο οι μαθητές να μάθουν ότι οποιοδήποτε κείμενο που συναντούν μέσα και έξω από το σχολείο περιέχει τόσο κυρίαρχες όσο και σιωπηλές φωνές. Κι αυτοί οφείλουν να ακούσουν τις πολλαπλές φωνές μέσα στο κείμενο - εκείνες που υποστηρίζονται κι εκείνες που αποσιωπούνται. Αυτή η πρακτική κριτικού γραμματισμού είναι περισσότερο απαραίτητη στις μέρες μας που τα παιδιά έρχονται ολοένα και σε μεγαλύτερη επαφή με το Διαδίκτυο και τα ΜΜΕ από πολύ μικρή ηλικία.

Επίσης, κατά την επεξεργασία των κειμένων μπορούν να υλοποιηθούν κι άλλες εξίσου ενδιαφέρουσες –ως προς το δημοκρατικό προσανατολισμό τους- δραστηριότητες.

Ξεκινώντας από τις λέξεις, περνώντας από κοινωνικές πρακτικές λόγου και διαλόγου και φτάνοντας σε ευρύτερες πολιτικές και ιδεολογικές δομές, οι μαθητές μπορούν να κατανοήσουν τις άρρητες ή υπόρρητες σχέσεις εξουσίας, πώς διαμορφώνονται μέσω του λόγου σχέσεις ανισότητας ή καταπίεσης, συγκεκριμένες κοινωνικές ταυτότητες και ρόλοι και να σκεφτούν τι θα μπορούσε να αλλάξει στο λόγο, ώστε να αποτραπούν σχέσεις ανισότητας και να συγκροτηθούν άλλες που να αναπτύσσουν την ισότητα και την ισοτιμία ή να διαμορφώνουν άλλες, πιο δημοκρατικές, ταυτότητες και ρόλους. Οι μαθητές, δηλαδή, μπορούν να δράσουν μετασχηματιστικά στο κείμενο (π.χ. να αλλάξουν κάποιες εγκλίσεις ρημάτων) και να μελετήσουν τις αλλαγές που προκλήθηκαν στον τρόπο που αναπαρίσταται ο κόσμος, οι διαπροσωπικές σχέσεις, κ.τ.λ.

Θα μπορούσαν ακόμα να παρατηρήσουν οι μαθητές συστηματικά τις διαφορές μεταξύ των ρεπερτορίων που οι ίδιοι φέρνουν στην τάξη, οι οποίες, βέβαια, απηχούν διαφορές κοινωνικής ισχύος. Αντί τέτοιες διαφορές να απαλύνονται ή να αποσιωπώνται μέσω της σιωπηρής πρόκρισης των κυρίαρχων κοινωνιογλωσσικών και κειμενογλωσσικών προτύπων, αντίθετα μπορούν να αναδειχθούν και να αποτελέσουν αντικείμενο διαρκούς κριτικού (ανα)στοχασμού (Αρχάκης, 2016: 136-37). Ως ενδεικτικό παράδειγμα τέτοιας διδακτικής πρακτικής μπορούμε να αναφέρουμε τη σύγκριση μαθητικών ενδογλωσσικών μεταφράσεων από τους ίδιους τους μαθητές που τις διαμόρφωσαν, η οποία δοκιμάστηκε στο μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας σε Γυμνάσιο του Ηρακλείου Κρήτης (Κακαβελάκης & Κατσαρού, 2018). Πιο συγκεκριμένα, η συγκριτική ανάγνωση διαφορετικών μεταφραστικών εκδοχών του αρχαίου κειμένου που οι ίδιοι οι μαθητές επιχείρησαν έχει σκοπό να τους κάνει κριτικούς αναγνώστες, ικανούς να εντοπίζουν στις μεταφράσεις που διαβάζουν τους διαφορετικούς μεταφραστικούς λόγους που αυτές αποτυπώνουν και να διακρίνουν τις ιδεολογικές τους λειτουργίες. Με αυτό τον τρόπο οι μαθητές μελετούν και κατανοούν τη δική τους ερμηνεία για τον κόσμο μέσα από το δικό τους μεταφραστικό λόγο.

Ακόμα, οι μαθητές μελετώντας το κείμενο μπορούν να έρθουν σε επαφή με ποικίλα νοήματα που μπορεί να έχει, ανάλογα με τις προσωπικές αξίες, τα βιώματα και τις οπτικές κάθε αναγνώστη, εξετάζοντας βέβαια και τις δικές τους. Αυτή η πολλαπλότητα των προοπτικών ενός κειμένου ίσως βοηθήσει τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν αφενός ότι το κείμενο είναι μια ιδεολογική κατασκευή κι αφετέρου την σύγχρονη υπερποικιλότητα στην πρόσληψή του. Δίνεται έτσι ευκαιρία να συνειδητοποιήσουν ότι η τάξη τους, όπως και πολλά άλλα κοινωνικά περιβάλλοντα γύρω τους, δεν είναι απλώς πολυφωνικά, δηλαδή συνυπάρχουν σε αυτά ποικίλες φωνές, αλλά κυρίως ότι είναι ετερογλωσσικά πεδία (βλ. κεφ....), όπου διαφορετικοί γλωσσικοί και κειμενικοί πόροι βρίσκονται σε ανταγωνισμό λόγω των διαφορετικών ιδεολογικών και αξιακών τους συσχετίσεων (Στάμου, 2012: 24). Κι αυτή η συνειδητοποίηση είναι πολύ σημαντική

λόγω της δημοκρατικής προοπτικής της. Οι μαθητές κατανοούν ότι η πρόσληψη των κειμένων (όπως άλλωστε και η παραγωγή τους) συναρτάται με εναλλακτικούς (μερικές φορές και ανταγωνιστικούς) κοινωνικο-πολιτισμικούς προσανατολισμούς.

Επιπλέον, οι μαθητές μπορούν να κληθούν να ελέγξουν κριτικά το κοινωνικό πλαίσιο που παρήγαγε το συγκεκριμένο κείμενο, όπως και το πλαίσιο ανάγνωσής του, ερμηνεύοντας τα νοήματα μέσα και πέρα από ίδια τα κείμενα. Είναι απαραίτητο βέβαια να οργανωθούν διδακτικές δραστηριότητες που θα βοηθήσουν τους μαθητές να αντιληφθούν την έννοια της πλαισίωσης ως δυναμική και πολύπλοκη, με εστίαση στον τρόπο που διαφορετικά πλαίσια επενεργούν και συνδιαμορφώνονται παράλληλα με τη διαμόρφωση ενός κειμένου. Η έμφαση δίνεται στο πώς τα κείμενα μέσα από τις γλωσσικές επιλογές τους απηχούν, αλλά και επαναπροσδιορίζουν κοινωνικές διεργασίες (π.χ. λόγους) και συγκροτούν συγκεκριμένες οπτικές νοηματοδότησης του κόσμου. Το φύλο για παράδειγμα αποτελεί κοινωνική πρακτική που συγκροτείται μέσα από διάφορους λόγους (π.χ. φεμινιστικούς, πατριαρχικούς, κ.ά) που οι συγγραφείς επιλέγουν στα κείμενά τους. Μέσα από τις γλωσσικές και σημειωτικές τους επιλογές τα άτομα δομούν συγκεκριμένες αναπαραστάσεις του φύλου και, ως εκ τούτου, προτείνουν ή αποδέχονται συγκεκριμένες έμφυλες ταυτότητες. Η γλώσσα έχει δηλαδή συγκροτησιακό ρόλο, αφού -μέσα από τα κείμενα που δομούν- τα υποκείμενα δηλώνουν πώς τοποθετούνται απέναντι στα πλαίσια και τους λόγους που τα συγκροτούν. Τα πλαίσια αυτά προτείνουν επιλογές, χωρίς να προσδιορίζουν με τρόπο στατικό τη γλωσσική χρήση. Με την έννοια αυτή, η επικοινωνία μέσα από κείμενα συνιστά μια συνεχή διαδικασία διαπραγμάτευσης των πλαισίων που κάθε συνομιλητής/-τρια αξιοποιεί και το δημιουργικό ρόλο των συμμετεχόντων στην επικοινωνία (Κωστούλη & Στυλιανού, 2015). Αυτή η διαπίστωση υπογραμμίζει τον ενεργό και επομένως υπεύθυνο ρόλο των κοινωνικών υποκειμένων όσον αφορά τις γλωσσικές επιλογές. Με αυτές θα δημιουργήσουν ισότιμες ή άνισες σχέσεις, θα αντισταθούν ή θα υποταχθούν σε σχέσεις εξουσίας, κ.τ.λ.

Πέρα από την επεξεργασία των κειμένων, οι μαθητές εμπλέκονται σε δραστηριότητες συνοικοδόμησης νέων κειμένων (με τη συνδρομή του εκπαιδευτικού και των συμμαθητών), τα οποία ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις ποικίλων κοινωνικών πλαισίων και πραγματώνουν ποικίλα κειμενικά είδη, συνήθως μεικτού ή υβριδικού τύπου, όπως είναι, για παράδειγμα, μία αφήγηση με περιγραφικές και επιχειρηματολογικές λειτουργικές ενδείξεις. Στη συνέχεια, μπορούν να προχωρήσουν στη δημιουργία δικών τους κειμένων κάνοντας συνειδητές επιλογές γλωσσικών στοιχείων, σύμφωνες με τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που ορίζονται ή τις ιδεολογικές θέσεις που επιλέγουν. Τέλος, φτάνουν στην ανατροφοδότηση και την επακόλουθη αναθεώρηση των κειμένων τους βασισμένοι σε μία συνήθως πολυπαραγοντική κριτική, σε σχέση με την αποτελεσματικότητά τους, η

οποία καλύπτει τον σκοπό δόμησής τους και, παράλληλα, τα μέσα γλωσσικής πραγμάτωσής τους, σε συνάρτηση με το κοινωνικό γίνεσθαι (Χατζηλουκά-Μαυρή, 2010).

Οι διδακτικές δραστηριότητες κριτικού γραμματισμού καθόλη την πορεία της γλωσσικής διδασκαλίας, από την πρόσληψη κειμένων ως τη συγγραφή νέου κειμένου και την αναθεώρησή του, μπορούν να πάρουν τη μορφή μιας μαθητικής έρευνας (βλ. Χατζηλουκά-Μαυρή & Ιορδανίδου, 2009· Χατζηλουκά-Μαυρή, 2010). Η διατύπωση υποθέσεων και η εξαγωγή συμπερασμάτων, όσον αφορά στα κείμενα, η συλλογή δεδομένων για τις λεξικογραμματικές δομές τους (όπως και για άλλα τυχόν σημειωτικά μέσα επικοινωνίας), η αξιολόγησή τους και η διαμόρφωση προσωπικής θέσης γι' αυτά είναι ερευνητικές δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται με κριτικά εγγράμματος αναγνώστες και συγγραφείς.

Τέτοιες διδακτικές πρακτικές, όπως αυτές που αναφέρθηκαν πιο πάνω, ορίζουν ένα σύνολο σχέσεων μεταξύ των μελών της κοινότητας της σχολικής τάξης (μεταξύ μαθητών, μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικού) και υλοποιούνται μέσα από συνεργατικές δράσεις, διαδραστικούς διαλόγους και αναστοχαστικές κρίσεις, στο πλαίσιο των οποίων σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι «κουλτούρες» όλων των συμμετεχόντων (Κωστούλη, 2005), οι οποίες εκφράζονται και είναι πια νομιμοποιημένες. Οι συνεργασίες, συνομιλίες και κρίσεις που διατυπώνονται, όπως και οι σύστοιχες τους δραστηριότητες, είναι όχι μόνο κοινωνικά προσδιορισμένες, αλλά και διακειμενικά συγκροτημένες, άμεσα σχετικές, δηλαδή, με συνομιλίες που είτε προηγούνται είτε έπονται (Κωστούλη, 2002). Είναι κείμενα που μπορούν κι αυτά να αποδομηθούν με τη σειρά τους...

Πριν κλείσουμε την αναφορά σε ενδεικτικές στρατηγικές ανάπτυξης του ΚΓ στη σχολική τάξη με προσανατολισμό στη δημοκρατική εκπαίδευση, οφείλουμε να αναφέρουμε τη διαμόρφωση του ΠΣ της Κύπρου του 2010 για τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (αναφέρθηκε και πιο πάνω), το οποίο –όπως είπαμε– βασίστηκε στην παιδαγωγική του κριτικού γραμματισμού. Δυστυχώς, όμως, το συγκεκριμένο ΠΣ της Νέας Ελληνικής Γλώσσας γρήγορα αποσύρθηκε από τα σχολεία για λόγους πολιτικούς, και από το 2015 και από την ηλεκτρονική πλατφόρμα του Υπουργείου³⁹.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι οι διδακτικές πρακτικές κριτικού γραμματισμού επικεντρώνονται στην κατανόηση, παραγωγή και κριτική επεξεργασία αυθεντικών κειμένων

---

³⁹ Όμως υπάρχει διαθέσιμος ο Οδηγός εκπαιδευτικού όπου αναφέρεται πλήθος διδακτικών δραστηριοτήτων που υπηρετούν τον κριτικό γραμματισμό (βλ ηλεκτρονική διεύθυνση:

<http://srv-dide.tri.sch.gr/sxsymboyloi/wp-content/uploads/2014/03/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%9A%CF%8D-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82.pdf>).

από το κοινωνικό περιβάλλον, καθώς και στην επαναδιατύπωση των κειμένων από τους μαθητές. Τέτοιες διδακτικές πρακτικές αναμένεται να δώσουν νέα μετασχηματιστική διάσταση στη διδασκαλία του λόγου, γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού ως προς τις υπό συζήτηση παραμέτρους της (κείμενο, υποκείμενο, περικείμενο). Πρόκειται για αναγνωστικές και συγγραφικές πρακτικές που εξυπηρετούν την αποδόμηση και αναδόμηση κειμένων, στοχεύοντας στην αμφισβήτηση της όποιας αλήθειας και προβληματοποίηση όλων των παραδοχών που έχουν φυσικοποιηθεί στην κοινωνία. Τέτοιες εκπαιδευτικές δραστηριότητες έχουν ως απώτερο στόχο να καταστήσουν τους μαθητές ικανούς να συνδιαμορφώνουν στο μέλλον κριτικά το πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι. Ουσιαστικά αποτελούν άσκηση στη δημοκρατία και στην κριτική προσέγγισή της, εφόσον τους εξοικειώνουν με διαδικασίες διαρκούς κριτικής προσέγγισης της πραγματικότητας που μας περιβάλλει.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αρχάκης, Α. (2016). Διερευνώντας τις (καθημερινές) αφηγήσεις και τη θέση τους στην κριτική γλωσσική εκπαίδευση. Στο Ε. Χοντολίδου, Ρ. Τσοκαλίδου, Φ. Τεντολούρης, Α. Κυρίδης, Κ. Βακαλόπουλος (επιμ.) *Μνήμη Σωφρόνη Χατζησαββίδη: Γλωσσ(ο)λογικές & παιδαγωγικές προσεγγίσεις* (σσ. 132-156). Αθήνα: Gutenberg.

Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β. (2011). *Ταυτότητες, Αφηγήσεις και Γλωσσική Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδ. Πατάκη.

Ciardiello, V.A. (2004). Democracy's young heroes: An instructional model of critical literacy practices. *The Reading Teacher*, 58(2): 138-147.

Comber, B. (2006). Critical literacy educators at work: Examining dispositions, discursive resources, and repertoires of practice. In K. Cooper & R. E. White (Eds.), *The practical critical educator: Critical inquiry and educational practice* (pp. 51-65). Dordrecht, The Netherlands: Springer.

Comber, B., Thomson, P. & Wells, M. (2001) Critical Literacy Finds a 'Place': writing and social action in a neighborhood school, *Elementary School Journal*, 101(4): 451-464.

Dewey, J. (1916). *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education*. New York: MacMillan.

Edelsky, C. & Cherland, M. (2006). A critical issue in Critical Literacy: The "Popularity Effect". In K. Cooper & R. E. White (Eds.), *The practical critical educator: Critical inquiry and educational practice* (pp. 17-33). Dordrecht, The Netherlands: Springer.

Egan-Robertson, A. & Bloome, D. (επιμ.) (2003). *Γλώσσα και Πολιτισμός*. Μτφρ: Μα-
ντώ Καραλή. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Emdin, C. (2016). *For White folks who teach in the hood... and the rest of Y'all too: Reality pedagogy in urban education*. Boston, MA: Beacon Press.

Inglis, P. & Willinsky, J. (2006). Soup kitchen Democracy: Practical, critical lessons in theory. In K. Cooper & R. E. White (Eds.), *The practical critical educator: Critical inquiry and educational practice* (pp. 35–50). Dordrecht, The Netherlands: Springer.

Κακαβελάκης, Α. & Κατσαρού, Ε. (2018). Αξιοποιώντας Αρχαία Ελληνικά κείμενα στη σχολική τάξη: Έρευνα-δράση με προοπτική την κριτική γλωσσική επίγνωση των μαθη-
τών. Ανακοίνωση στο 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο ΠΔΕ Κρήτης: *Εκπαίδευση & Πολιτι-
σμός: Σχέσεις και Προοπτικές*, Ηράκλειο, 20-22 Απριλίου.

Kinloch, V. (2010). *Harlem on Our Minds. Place, Race, and the Literacies of Urban Youth*. New York & London: Teachers College Press.

Κωστούλη, Τ. (2002). Διακειμενικότητα και μάθηση στη σχολική τάξη. Στρατηγικές αλληλεπίδρασης και μάθηση στη σχολική τάξη. Στο C. Clarins (Ed.), *Πρακτικά 5ου Διε-
θνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας* (σσ. 317-320). Παρίσι: L' Harmattan.

Κωστούλη, Τ. (2005). Από τα προγράμματα γραμματισμού στο γραμματισμό της scho-
λικής τάξης: στατικοί και δυναμικοί τρόποι θεώρησης του κριτικού γραμματισμού. Στο
Κουτσογιάννης, Χαραλαμπίδης & Λιόσης (επιμ.). *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσ-
σα. Πρακτικά της 26ης Ετήσιας Συνάντησης Εργασίας του Τομέα Γλωσσολογίας*-Αρι-
στοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (σσ. 252-270), Θεσσαλονίκη.

Κωστούλη, Τ. & Στυλιανού, Μ. (2015). Διαμορφώνοντας νέες οπτικές για τη γλωσ-
σική εκπαίδευση στην εποχή της κρίσης: Γλωσσοδιδακτικοί Λόγοι και παιδαγωγικές
πρακτικές στα νέα Προγράμματα Σπουδών Ελλάδας και Κύπρου, Στο Γρόλλιος, Γ.,
Λιάμπας, Α. & Παυλίδης, Π. (επιμ.). *Πρακτικά 4ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Κριτική
Εκπαίδευση με θέμα: «Η Κριτική Εκπαίδευση στην Εποχή της Κρίσης»* (σελ. 617-649).
Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.eled.auth.gr/>

Luke, A., & Freebody, P. (1997). Shaping the social practices of reading. In S. Muspratt,
A. Luke, & P. Freebody (Eds.), *Constructing critical literacies: Teaching and learning
textual practice* (pp. 185-225). Cresskill, NJ: Hampton Press.

Στάμου Α.Γ. (2012). Αναπαραστάσεις της κοινωνιογλωσσικής πραγματικότητας στα
κείμενα μαζικής κουλτούρας: Αναλυτικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσι-
κής επίγνωσης. *Γλωσσολογία/Glossologia*, 20: 19-38.

Χατζηλουκά-Μαυρή, Ει. (2010). Δόμηση κειμένων και κριτικός γραμματισμός στο δημοτικό: Ο ρόλος του περικειμένου και της γραμματικής. Στο Π. Παπούλια-Τζελέπη & Α. Φτερνιάτη (επιμ.), Πρακτικά του 5ου Διεθνούς Συνεδρίου, *Γραφή και Γραφές στον 21ο αιώνα. Η πρόκληση για την εκπαίδευση*. Πάτρα: Ελληνική Εταιρεία Γλώσσας και Γραμματισμού & Τομέας Παιδαγωγικής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών.

Χατζηλουκά-Μαυρή, Ει., & Ιορδανίδου, Ά. (2009). Η κειμενοκεντρική διάσταση της διδασκαλίας της γραμματικής στο δημοτικό σχολείο: προτάσεις και προβληματισμοί. Στα Πρακτικά της 30ής Συνάντησης Εργασίας (Τομέας Γλωσσολογίας-Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο στην ηλεκτρον. διεύθυνση: http://archeia.moec.gov.cy/sd/288/mavri_thes_2009.pdf

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ

1ο ΜΕΡΟΣ: ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

1. Κειμενικά είδη⁴⁰

Τα κείμενα παράγονται και νοηματοδοτούνται πάντοτε μέσα σε ένα κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει το σύνολο των αντιλήψεων, των αξιών, των στάσεων κ.λπ. που φέρουν οι ομιλητές/-τριες στην κοινωνική τους αλληλεπίδραση. Ως προϊόντα μιας κοινωνικής διεργασίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε είδη, ανάλογα με τον σκοπό για τον οποίο παράγονται και χρησιμοποιούνται από τα μέλη ενός πολιτισμού για την επίτευξη της επικοινωνίας.

Σύμφωνα με τους Knapp και Watkins (2005), τα σχολικά κειμενικά είδη είναι πρωτίστως γενικές γλωσσικές διαδικασίες με σαφή κοινωνικό στόχο, που αποτυπώνονται σε αντίστοιχα προϊόντα - τύπους κειμένων (βλ. Πίνακα 1). Η κατηγοριοποίησή τους βασίζεται στην ικανότητα να εφαρμόζονται οι σχετικές κειμενικές και γραμματικές γνώσεις για να παραχθούν κατάλληλα κείμενα. Επομένως, για την εκπαίδευση γίνεται κεντρική η κατανόηση της τυπικής και της λειτουργικής πλευράς της γραμματικής (τι είναι πιθανό να ειπωθεί και πώς λειτουργεί). Σε αυτή την προοπτική, τα σχολικά κειμενικά είδη κατηγοριοποιούνται ως εξής:

A) Περιγραφή

Ως κοινωνική διαδικασία οργανώνει τα πράγματα σε καθημερινά και τεχνικά πλαίσια νοήματος· πραγματώνεται σε προσωπικές/κοινές και τεχνικές περιγραφές, σε πληροφοριακές και επιστημονικές εκθέσεις-αναφορές και ορισμούς.

Η δομή της περιγραφής

Η διαδικασία της περιγραφής ξεκινά συνήθως από την ονομασία του περιγραφόμενου αντικειμένου, ακολουθεί η ταξινόμησή του σε κάποιο γένος και καταλήγει στην παρουσίαση της εμφάνισης, των ιδιοτήτων, των λειτουργιών του κ.λπ.

⁴⁰ Σύμφωνα με τη σχολική Γραμματική της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, από τα γένη λόγου (αφήγηση, περιγραφή, επιχειρηματολογία) παράγονται τα «κειμενικά είδη» ή «είδη λόγου» (σ. 176 - 177). Ωστόσο, σύμφωνα με το ΠΣ, τα κειμενικά είδη (genres) καταγράφονται ως γενικές διαδικασίες αφήγησης, περιγραφής, εξήγησης, επιχειρηματολογίας και οδηγιών.

Η γλώσσα της περιγραφής

- **Ρήματα:** τα ρήματα στην περιγραφή, επειδή αυτή οργανώνεται στον άξονα του χώρου και όχι του χρόνου, βρίσκονται συνήθως στον ενεστώτα και είναι συχνότατα συνδυαστικά, όταν σκοπός είναι η ταξινόμηση και η παράθεση χαρακτηριστικών, δράσης για περιγραφή συμπεριφορών ή κρίσης για την απόδοση υποκειμενικών σχολίων.
- **Επίθετα:** αποτελούν το κυριότερο συστατικό της γλώσσας σε μια περιγραφική διαδικασία που πρέπει να χαρακτηρίζεται από ακρίβεια. Τα επίθετα λοιπόν αποδίδουν τις ιδιότητες των περιγραφόμενων αντικειμένων.
- **Συνδυετικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις:** κειμενικοί δείκτες, επιρρηματικοί προσδιορισμοί που δηλώνουν τον χώρο (πάνω, κάτω, μπροστά, πίσω, αριστερά, δεξιά κ.λπ.).

B) Εξήγηση

Ως κοινωνική διαδικασία ερμηνεύει, μέσω της ακολουθίας/διαδοχής, τα φαινόμενα σε σχέσεις χρονικότητας ή και αιτιότητας.

Η δομή της εξήγησης

Το εισαγωγικό στάδιο της εξήγησης περιλαμβάνει συνήθως την κατηγοριοποίηση και περιγραφή του φαινομένου, του γεγονότος ή της έννοιας. Το κυρίως επεξηγηματικό μέρος αποτελείται από τη διαδοχή των βημάτων/διαδικασιών που οργανώνονται σε χρονική ή αιτιολογική σειρά και αποδίδουν το «πώς» και το «γιατί» του φαινομένου. Το τελευταίο (συνήθως προαιρετικό) στάδιο περιέχει προσωπικές παρατηρήσεις, κρίσεις και ερμηνείες του πομπού.

Η γλώσσα της εξήγησης

Η γλώσσα της εξήγησης παρουσιάζει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

- **Κοινά ουσιαστικά** (συνήθως αφηρημένα), καθώς η εξήγηση αναφέρεται σε συγκεκριμένες διαδικασίες που αφορούν ευρύτερες κατηγορίες φαινομένων, γεγονότων ή εννοιών.
- **Ρήματα** (συνήθως σε ενεστώτα χρόνο) δράσης και ρήματα σκέψης.
- **Συνδυετικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις** που δηλώνουν χρονικές και αιτιολογικές σχέσεις.
- **Φράσεις πιθανολόγησης** (π.χ. μπορεί, ενδέχεται, ίσως), καθώς συχνά η εξήγηση παίρνει τον χαρακτήρα των οδηγιών ή της επιχειρηματολογίας.

Γ) Οδηγίες

Ως κοινωνική διαδικασία οι οδηγίες αποτελούν λογικές ακολουθίες, με τις οποίες καθοδηγούνται πράξεις ή συμπεριφορές· διακρίνονται σε διαδικαστικά (π.χ. οδηγίες χρήσης) και μη διαδικαστικά κείμενα (π.χ. συμβουλές για υποψήφιους/-ιες, που μπορεί να ανήκουν και στην επιχειρηματολογία).

Η δομή των οδηγιών

Οι διαδικαστικές οδηγίες ακολουθούν συνήθως ένα τυπικό οργανωτικό πρότυπο. Το κείμενο ξεκινά με την αναφορά στον στόχο της δράσης (συχνά και στον τίτλο) και ακολουθεί μία σύντομη εισαγωγή, η οποία άλλοτε εξηγεί το περιεχόμενο των οδηγιών, άλλοτε προτρέπει τον δέκτη να εστιάσει την προσοχή του στο περιεχόμενο των οδηγιών που θα ακολουθήσουν. Στη συνέχεια παρατίθεται μία λίστα με τα μέσα, συστατικά, υλικά κ.λπ., συνήθως με τη σειρά χρήσης τους. Το στάδιο αυτό συχνά παραλείπεται (π.χ. στις οδηγίες χρήσης μιας συσκευής). Το κείμενο ολοκληρώνεται με την αναφορά στην ακολουθία των βημάτων που καθορίζουν το «πώς» ο στόχος θα επιτευχθεί. Και τα τρία στάδια (στόχος - υλικά - εκτέλεση) μπορεί να συνοδεύονται από σχόλια ή εικόνες, σκίτσα κ.λπ. ή και να αριθμούνται.

Οι μη διαδικαστικές οδηγίες διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς την οργάνωσή τους κι έτσι, ό,τι τις χαρακτηρίζει είναι η ιδιαίτερη χρήση της γλώσσας. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι και σε αυτές η αρχική αναφορά στον στόχο. Ωστόσο η σειρά των προτροπών δεν φαίνεται να διαδραματίζει εδώ σημαντικό ρόλο, καθώς ο πομπός παρέχει στον δέκτη διαφορετικές προτάσεις και επιχειρήματα χωρίς αυστηρότητα και δογματισμό.

Η γλώσσα των οδηγιών

Τόσο οι διαδικαστικές όσο και οι μη διαδικαστικές οδηγίες παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά στη γλώσσα:

- Άμεσες ή έμμεσες (με τη χρήση αναφοράς ή έλλειψης) προσφωνήσεις.
- Ρήματα δράσης, για να αποδοθούν οι διαδικασίες που απαιτούνται για την επίτευξη του στόχου.
- Ρήματα σε ενεστώτα χρόνο (για να δημιουργεί η αίσθηση διαχρονικότητας) και (συχνά) σε έγκλιση προστακτική ή προτρεπτική υποτακτική.
- Α΄ πληθυντικό πρόσωπο, που δίνει έναν τόνο οικειότητας στο κείμενο και εντάσσει τον πομπό στην ίδια ομάδα ανθρώπων με τον δέκτη.
- Επιρρήματα που χρησιμοποιούνται, για να τροποποιηθούν σημασιολογικά τα ρήματα ή να προστεθούν πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο υλοποίησης του στόχου.

- Χρονικές διαρθρωτικές/συνδυαστικές λέξεις/φράσεις, που τοποθετούν τις ενέργειες στην ορθή σειρά και αιτιολογικοί προσδιορισμοί για την αποσαφήνιση των αιτίων.
- Συνδυαστικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις που δηλώνουν προϋπόθεση, για να αποδοθεί μία προκείμενη πάνω στην οποία βασίζεται μία εντολή ή δήλωση.
- Φράσεις πιθανολόγησης (π.χ. μπορεί, ενδέχεται, ίσως) και ρητορικά ερωτήματα που περιορίζουν τον βαθμό της υποχρέωσης να ολοκληρωθεί ο στόχος (συνήθως στις μη διαδικαστικές οδηγίες).
- Κοινά ουσιαστικά (συνήθως συγκεκριμένα) που αποδίδουν τα μέσα, τα υλικά, τα συστατικά κ.λπ.

Δ) Επιχειρηματολογία

Στην επιχειρηματολογία, ως διαδικασία ανάπτυξης μιας θέσης, ο στόχος είναι να πειστούν οι αναγνώστες/-τριες ή οι ακροατές/-τριες και να αποδεχθούν μια άποψη. Σε κάποιες περιπτώσεις η επιχειρηματολογία μοιάζει με εξήγηση/αιτιολόγηση, καθώς και τα δύο είδη έχουν να κάνουν με αιτιότητα. Η διαφορά είναι ότι η επιχειρηματολογία σχετίζεται κυρίως με άποψη και πειθώ, ενώ η εξήγηση στην αντικειμενική καταγραφή του «τι» και του «πώς». Τα κείμενα επιχειρηματολογίας διακρίνονται σε: δοκίμια (προβάλλεται μια άποψη και παρέχονται στοιχεία για τη στήριξή της), εκθέσεις, συζητήσεις/αντιπαραθέσεις (θεώρηση ενός θέματος από πολλές απόψεις), ερμηνείες κ.ά.

Η δομή της επιχειρηματολογίας

Η επιχειρηματολογία έχει λιγότερο ή περισσότερο τυπική δομή: ξεκινά από έναν ισχυρισμό/αποδεικτέα θέση, ακολουθούν επιχειρήματα και τεκμήρια που την υποστηρίζουν και καταλήγει σε ένα συμπέρασμα.

Η γλώσσα της επιχειρηματολογίας

Στα επιχειρηματολογικά κείμενα συναντάμε ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

- Σαφήνεια (κυριολεξία, αποφυγή της πολυσημίας, ακρίβεια στη χρήση του λεξιλογίου, ειδικοί όροι κ.λπ.)
- Ονοματοποίηση (βλ. παρακάτω)
- Παθητική σύνταξη (βλ. παρακάτω)
- Διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις που δηλώνουν σχέσεις χρόνου, αντίθεσης, αιτίου και αποτελέσματος, συμπεράσματος κ.λπ.
- Ρητορικά ερωτήματα

- Αποφαντικές (δηλωτικές) προτάσεις
- Επιστημική και δεοντική τροπικότητα (βλ. παρακάτω)
- Πλούσια στίξη

Η ρητορική της επιχειρηματολογίας

Σύμφωνα με τη Ρητορική του Αριστοτέλη, από τη στιγμή που κάθε μορφής επικοινωνία περιέχει τρεις κύριους παράγοντες (πομπός - δέκτης - μήνυμα), τότε οι τρόποι πειθούς δεν μπορεί παρά να αναφέρονται:

- στο ήθος του πομπού

Η πειθώ επιτυγχάνεται μέσω της επίκλησης στο ήθος του πομπού, όταν ο λόγος συγκροτείται, με σκοπό να καταστήσει τον ομιλητή/συγγραφέα αξιόπιστο στα μάτια του ακροατή/αναγνώστη: σώφρονα (γνώση του θέματος, λογικό, αντικειμενικό κ.λπ.), ηθικό χαρακτήρα και καλοπροαίρετο (σκέφτεται το καλό του δέκτη). Για τον ίδιο σκοπό επικαλείται κάποια αυθεντία (*επίκληση στην αυθεντία*) ή ανασκευάζει τα επιχειρήματα του αντιπάλου κάνοντας προσωπική επίθεση εναντίον του (*επίθεση στο ήθος του αντιπάλου*).

- στη συναισθηματική κατάσταση του δέκτη (πάθος)

Η επιτυχία της προσπάθειας επηρεασμού του δέκτη εξαρτάται και από τη συναισθηματική διάθεση του ακροατηρίου. Διότι οι άνθρωποι δεν κρίνουν με τον ίδιο τρόπο, όταν χαίρονται και θρηνούν, ή όταν είναι φιλικοί ή εχθρικοί. Γι' αυτό ο ομιλητής/συγγραφέας οφείλει να γνωρίζει τα συναισθήματα του κοινού (ακροατών/αναγνωστών) στο οποίο απευθύνεται, αλλά και τα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά του, τα διανοητικά (γνώσεις, εμπειρίες, ενδιαφέροντα), τα βουλευτικά (ανάγκες, προσδοκίες, επιδιώξεις) και υπαρξιακά (στάσεις, συμπεριφορές, νοοτροπίες).

- στο επιχείρημα καθαυτό (λόγος)

Ο λόγος της πειθούς επικαλείται τέλος την κοινή λογική με τη μορφή επιχειρημάτων. Υπάρχουν δύο τύποι: οι επαγωγές και οι παραγωγές. Στην επαγωγή χρησιμοποιούνται δεδομένα, η αλήθεια των οποίων μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά (π.χ. παραδείγματα), για να στηριχθεί μία γενίκευση, ενώ στην παραγωγή γενικές αρχές, αξιώματα κ.λπ. οδηγούν στην απόδειξη της υπεροχής ενός αξιολογικού ισχυρισμού. (βλ. Έκφραση - Έκθεση Γ' Λυκείου, Τεύχος Γ', σσ. 7-98).

Ε) Αφήγηση

Η διαδικασία της αφήγησης επιτυγχάνεται μέσω της ακολουθίας προσώπων και γεγονότων στον χώρο και στον χρόνο. Τα αφηγηματικά κείμενα διακρίνονται σε προσωπικές διηγήσεις, ιστορικές διηγήσεις, ιστορίες, μύθοι, παραμύθια, αφηγήσεις.

Η δομή της αφήγησης

Οι κειμενικοί τύποι που εντάσσονται στο είδος της αφήγησης είναι τόσοι και διαφορετικοί μεταξύ τους, ώστε να είναι δύσκολη η διαμόρφωση ενός προτύπου που να βρίσκει εφαρμογή στο σύνολό τους. Ένα από τα μοντέλα που έχουν προταθεί (και βρίσκει εφαρμογή και στις αντικειμενικές και στις υποκειμενικές αφηγήσεις) είναι αυτό των Labov & Waletzky (1967) που περιέχει τα εξής δομικά μέρη:

1. Προσανατολισμός: πληροφορίες για τους «ήρωες», τον χώρο και τον χρόνο· η αρχική κατάσταση.
2. Περιπέτεια: το πρόβλημα που εμφανίζεται, τα γεγονότα που ανατρέπουν την αρχική κατάσταση· η δράση για την επίλυσή του, τα εμπόδια και το αποτέλεσμα της δράσης.
3. Αξιολόγηση: σχολιασμός (ρητός ή με παραγλωσσικά μέσα) των γεγονότων από τον αφηγητή.
4. Λύση: η τελική έκβαση (συχνά ταυτίζεται με την αξιολόγηση).
5. Κατάληξη: καταληκτικές φράσεις, συμπεράσματα, επιμύθιο κ.λπ. με τα οποία γίνεται αναγωγή στον παρόντικό χρόνο, την αρχική κατάσταση.

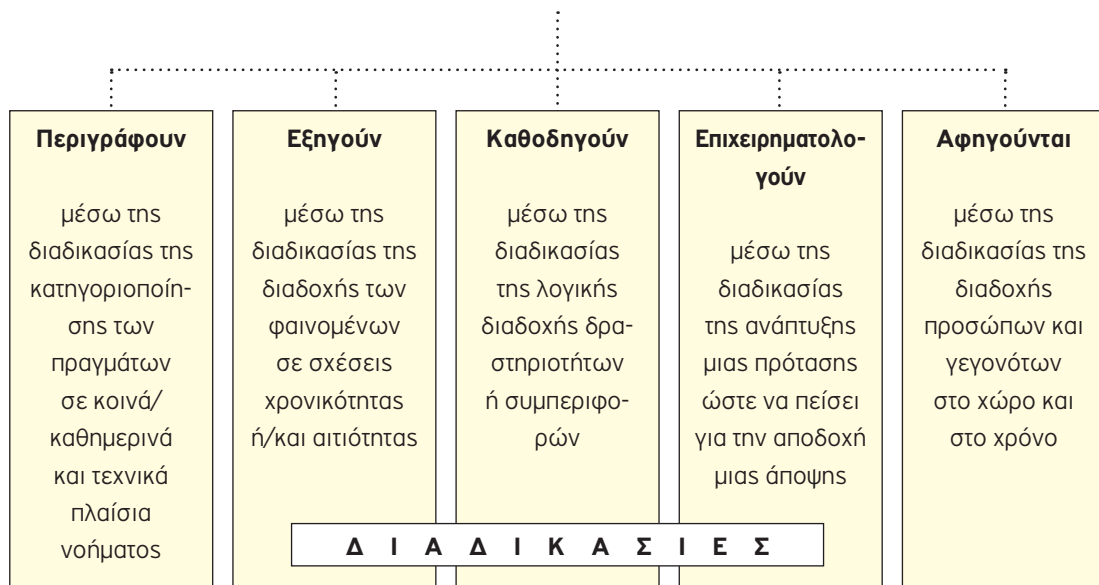
Η γλώσσα της αφήγησης

Στο είδος της αφήγησης παρουσιάζονται ορισμένα κοινά γλωσσικά χαρακτηριστικά:

- Ρήματα: συνήθως σε παρελθοντικούς χρόνους (κυρίως αόριστο), χωρίς να είναι σπάνιος και ο «ιστορικός ενεστώτας»· στην «περιπέτεια» χρησιμοποιούνται συνήθως ρήματα που δηλώνουν κίνηση/δράση, ενώ στον «προσανατολισμό», την «αξιολόγηση» και τη «λύση» ρήματα κρίσης/βούλησης κ.λπ.
- Διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις: δηλώνουν σχέσεις χρόνου, αιτίου και αποτελέσματος, σκοπού.
- Ρυθμός: επαναλήψεις, παρηχήσεις κ.λπ.

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ:

Κοινωνικές διαδικασίες που:

Χρησιμοποιούνται συνήθως σε:

Επιστημονικά πειράματα · Επιθεωρήσεις/Αξιολογήσεις · Ταξιδιωτικές εντυπώσεις · Σχόλια · Συνεντεύξεις · Επιστολές · Ειδήσεις/Νέα · Άρθρα · Ιστοσελίδες

Π Ρ Ο Ϊ Ο Ν Τ Α Σ Υ Ν Θ Ε Σ Η Σ Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ι Κ Ω Ν Ε Ι Δ Ω Ν

2. Η περίπτωση επικοινωνίας

Η περίπτωση επικοινωνίας αναφέρεται στο περιβάλλον μέσα στο οποίο παράγονται και ανταλλάσσονται τα νοήματα. Σύμφωνα με τη σύγχρονη γλωσσολογία, η περίπτωση επικοινωνίας καθορίζεται από τρεις αλληλοεξαρτώμενες παραμέτρους:

1. *Πεδίο*: Αφορά τη φύση και το θέμα της κοινωνικής δραστηριότητας και προσδιορίζει το περιεχόμενο του κειμένου (τι συμβαίνει, ποιο είναι το θέμα της επικοινωνίας). Για παράδειγμα, είναι διαφορετικό το πεδίο/θέμα μιας δραστηριότητας/ανακοίνωσης σε ένα ιατρικό συνέδριο και σε εκείνο της θεραπευτικής ιατρικής δραστηριότητας.
2. *Συνομιλιακοί ρόλοι*: Προσδιορίζουν τις κοινωνικές σχέσεις εκείνων που μετέχουν σε μια περίπτωση επικοινωνίας (ποιοι, με ποιες ιδιότητες συμμετέχουν). Οι συνομιλιακοί ρόλοι δομούν τις διαφορετικές κοινωνικές σχέσεις των συμμετεχόντων, τη συναισθηματική απόσταση, τη συχνότητα των επαφών τους (π.χ. επίσημο - ανεπίσημο ύφος, σχέσεις οικειότητας, σχέσεις ιεραρχίας κ.λπ.). Η πραγμάτωση των συνομιλιακών ρόλων γίνεται με διαφορετικές λεξιλογικές και φρασεολογικές επιλογές (π.χ. προσφωνήσεις, δείκτες ευγένειας κ.λπ.). Μπορούμε όμως να δούμε ότι βασίζονται σε δύο γραμματικά υποσυστήματα:
  - *Διάθεση*: μπορούμε να δίνουμε πληροφορίες (δηλώσεις, τυπικά με δηλωτικές προτάσεις), να ζητάμε πληροφορίες (ερωτήσεις, τυπικά με ερωτηματικές προτάσεις), να ζητάμε από τους άλλους να κάνουν κάτι (οδηγίες/εντολές, τυπικά με προστατικές προτάσεις). Ασφαλώς η πραγμάτωση αυτών των βασικών λειτουργιών μπορεί να γίνεται και με άλλες επιλογές, δηλαδή και με κοινωνικά προσδιορισμένους έμμεσους τρόπους.
  - *Τροπικότητα*: Διακρίνεται σε επιστημική, που σχετίζεται με τον βαθμό βεβαιότητας του ομιλητή (υπόθεση, δυνατότητα, πιθανότητα, βεβαιότητα), και δεοντική, που σχετίζεται με την αναγκαιότητα πραγματοποίησης αυτού για το οποίο γίνεται λόγος (επιθυμία, ευχή, πρόθεση, υποχρέωση). Εκφράζεται με ποικίλους τρόπους (επιρρήματα, απρόσωπα τροπικά ρήματα, συνδυασμοί μορίων, το ποιόν των ρηματικών ενεργειών, χρόνοι ή εγκλίσεις κ.λπ.) (βλ. ΓΝΕΛ 123-131).
3. *Τρόπος*: Αφορά τον τρόπο εκφοράς του λόγου, δηλαδή τους τρόπους που τα νοήματα γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης από τους συμμετέχοντες. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στο πώς μπορεί να πραγματοποιηθεί το μήνυμα, με ποιο μέσο και με ποιο δίαυλο επικοινωνίας, τι ρόλο διαδραματίζει η γλώσσα σ' αυτό. Για παράδειγμα, οι διαφορές ανάμεσα σε γραπτό, προφορικό ή πολυτροπικό λόγο αφορούν τα υλικά μέσα με τα οποία πραγματώνεται (δίαυλος), αλλά και το κατά πόσο οι συμμετέχοντες μπορούν να παρέμβουν κατά τη διάρκεια παραγωγής του μηνύματος (μέσο).

Σημαντική πτυχή είναι και ο ρόλος που διαδραματίζει η γλώσσα στην περίπτωση επικοινωνίας. Για παράδειγμα, σε ένα πολυτροπικό κείμενο ο ρόλος της γλώσσας είναι συμπληρωματικός στα άλλα συστήματα, σε ένα τυχερό παιχνίδι ο ρόλος της είναι βοηθητικός, ενώ σε ένα δοκίμιο η γλώσσα συγκροτεί το ίδιο το κείμενο.

Κάθε παράμετρος προβλέπει διαφορετικές λεξικογραμματικές και κειμενικές επιλογές. Ας σημειωθεί ότι οι παράμετροι είναι αμοιβαία εξαρτώμενες, με την έννοια ότι η αλλαγή σε κάθε μία από αυτές επιφέρει λίγο-πολύ αλλαγές και στις υπόλοιπες.

3. Συνοχή και Συνεκτικότητα

Μετά την εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι εξωτερικοί παράγοντες, το κειμενικό είδος και η επικοινωνιακή περίπτωση μορφοποιούν τη γλωσσική χρήση, ακολουθεί η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα κείμενα συγκροτούνται ως ολότητες και όχι απλώς ως ασύνδετα σύνολα λέξεων και παραγράφων. Στο επίπεδο αυτό ανάλυσης της γλώσσας κυρίαρχες είναι οι έννοιες της συνοχής και της συνεκτικότητας.

Η συνοχή αναφέρεται στο σύνολο των γλωσσικών μέσων με τα οποία οι γλωσσικές μονάδες (προτάσεις, περίοδοι, παράγραφοι κ.λπ.) συνδέονται μεταξύ τους, ώστε να αποτελέσουν μεγαλύτερες ενότητες λόγου. Τα μέσα αυτά ανήκουν σε τρεις κατηγορίες:

- Γραμματικά:

- Αναφορά: αφορά τη σχέση ενός κειμενικού στοιχείου με ένα άλλο που προηγείται ή έπεται (π.χ. με τη χρήση αντωνυμιών).
- Έλλειψη: αφορά την παράλειψη μιας λέξης ή φράσης που μπορεί να εννοηθεί εύκολα απ' όσα έχουν λεχθεί ή πρόκειται να λεχθούν.
- Υποκατάσταση: αφορά την αντικατάσταση κάποιου κειμενικού στοιχείου από άλλα, που κατευθύνουν στην αναζήτηση των πρώτων (π.χ. οι μεν ... οι δε).
- Σύζευξη: αφορά τη σύνδεση ενοτήτων λόγου με τη χρήση διαρθρωτικών λέξεων και φράσεων που δηλώνουν προσθήκη, αντίθεση, αιτία, χρόνο κ.λπ.
  - Λεξιλογικά: αφορούν τη σημασιολογική σύνδεση λέξεων (συνωνυμία, αντωνυμία, υπωνυμία, υπερωνυμία).
  - Φωνολογικά: αφορούν τον επιτονισμό σε προφορικά κείμενα.

Για να είναι όμως ένα κείμενο λογικά συγκροτημένο, χρειάζεται -εκτός από τη συνοχή ανάμεσα στις προτάσεις και τις παραγράφους- να είναι συνεπές και ως προς το θέμα, τον σκοπό, τους αποδέκτες του, την πολιτισμική γνώση που ενέχει. Η συνεκτικότητα αναφέρεται στη νοηματική σύνδεση των επιμέρους στοιχείων του κειμένου με το κειμενικό είδος στο οποίο τυπικά ανήκει.

4. Παράγραφος

Δομική μονάδα του κειμένου πάνω από το επίπεδο της πρότασης, με νοηματική αυτοτέλεια και εσωτερική οργάνωση, αλλά ταυτόχρονα εξαρτημένη από την ιεραρχία όλου του κειμένου. Σκοπός της είναι να διευκολύνει την ανάγνωση του κειμένου, ιεραρχώντας τα επιμέρους νοήματά του. Αποτελείται από τρία δομικά μέρη: τη θεματική πρόταση (εισάγει στο θέμα), τις λεπτομέρειες (αναπτύσσουν το θέμα) και την κατακλείδα (ανακεφαλαιώνει, συμπεραίνει κ.λπ.). Οι λεπτομέρειες μπορούν να αναπτύσσονται/οργανώνονται με διαφορετικούς τρόπους: με ορισμό, με διαίρεση/ταξινόμηση, με αντίθεση, με αναλογία, με αιτιολόγηση, με παραδείγματα, με αίτιο-αποτέλεσμα ή με συνδυασμό των τρόπων αυτών.

5. Παράταξη, Υπόταξη & Ασύνδετο σχήμα (βλ. ΓΝΕΛ, Κεφάλαιο Τρίτο, Ενότητα 5 «Σύνδεση προτάσεων»)

6. Γλωσσικές επιλογές/ Εκφραστικά μέσα

Οι γλωσσικές επιλογές του/της συγγραφέα αφορούν:

- α) στις γλωσσικές ποικιλίες (γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του ομιλητή ή συγγραφέα, γεωγραφικές, κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες, οπτικές της γλώσσας),
- β) στο λεξιλόγιο (κοινό – καθημερινό, εξειδικευμένο – τεχνικό),
- γ) στους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν διαφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, τρόπους απεύθυνσης,
- δ) στη στίξη που υιοθετεί σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου,
- ε) στα σχήματα λόγου, στη σύνδεση των προτάσεων (παρατακτική, υποτακτική) και τη σημασία των λέξεων με την οποία χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (κυριολεξία, μεταφορά, παρομοίωση, αντίθεση κ.ά.),
- στ) στην ονοματοποίηση:

Η διαδικασία μετατροπής ενός ρήματος ή ενός επιθετικού προσδιορισμού σε ουσιαστικό (π.χ. υπολογίζω > υπολογισμός, αλλάζω > αλλαγή, ικανός > ικανότητα, φτωχός > φτωχοποίηση). Η γραμματική αυτή μετατόπιση δεν αφορά μόνο την παραγωγή, αλλά έχει συνέπειες και στο νόημα, εφόσον οι ονοματοποιημένοι τύποι φέρουν τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά τόσο των ρηματικών διαδικασιών ή των ιδιοτήτων από όπου προέρχονται όσο και του αποτελέσματος αυτών των διαδικασιών ή των ιδιοτήτων. Η ονοματοποίηση χαρακτηρίζει τα επιστημονικά κείμενα και τα «ακαδημαϊκά» είδη λόγου, όπως το δοκίμιο ή οι τεχνικές αναφορές, που επεξεργάζονται αφηρημένες και τεχνικές έννοιες,

ζ) στη χρήση προσωπικής και απρόσωπης σύνταξης,

η) στη χρήση ευθέος ή πλαγίου λόγου,

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του κειμένου.

2ο ΜΕΡΟΣ: ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Αναπαράσταση

Είναι η «κατασκευή» μιας πραγματικότητας. Όταν γίνεται ένας φόνος, αυτό αποτελεί ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός, γιατί έχει θύμα και θύτη. Όταν όμως απαιτείται να γίνει αναπαράσταση του εγκλήματος (στις αίθουσες του δικαστηρίου ή το αστυνομικό τμήμα), τότε δεν συντελείται ένας δεύτερος φόνος, αλλά επαναλαμβάνεται το συμβάν, όπως περίπου έγινε· είναι σαν να το βλέπουμε. Αυτό το «σαν» είναι η αναπαράσταση στην τέχνη. Στη λογοτεχνία δεχόμαστε αυτό το «σαν», δεχόμαστε, δηλαδή, τη σύμβαση ότι διαβάζουμε μία κατασκευή μέσα από τα μάτια του/της συγγραφέα· αυτός/-ή επέλεξε συγκεκριμένα στοιχεία από την πραγματικότητα μέσα από μια συγκεκριμένη φιλοσοφική θεώρηση και στάση ζωής, για να αποδώσει αυτό που πιστεύει ότι συνέβη. Η επιλογή, λοιπόν, που κάνει ο/η συγγραφέας γίνεται μέσα από το είδος που θα προτιμήσει (π.χ. αστυνομικό μυθιστόρημα), τον τίτλο που θα δώσει, τη δομή του έργου, τα στοιχεία της πραγματικότητας που επιλέγει να περάσει στο έργο του (συγκείμενο), τα άλλα λογοτεχνικά έργα με τα οποία συνομιλεί ρητά ή άρρητα (διακειμενικότητα), τους χαρακτήρες που θα σκιαγραφήσει και θα παρουσιάσει, το ύφος του κειμένου, και κυρίως τα ερωτήματα που θέλει να προκαλέσει στους αναγνώστες και στις αναγνώστριες, που δίνουν τις δικές τους απαντήσεις κάθε φορά (αναγνωστική ανταπόκριση). Όλα τα προηγούμενα συγκροτούν την έννοια της αναπαράστασης στη λογοτεχνία.

Ανάλογα με τη στάση ζωής που κρατάει ένας/μία συγγραφέας απέναντι στην πραγματικότητα, η αναπαράσταση μπορεί να λάβει πολλές και διαφορετικές μορφές, σύμφωνα με τη φαντασία, την ευρηματικότητα και την πρωτοτυπία των συγγραφέων, όπως, για παράδειγμα, τη μορφή της αλληγορίας ή του συμβολισμού (με κριτήριο τον βαθμό απόκρυψης της πραγματικότητας), του ρεαλισμού ή του νατουραλισμού ή του υπερρεαλισμού (με κριτήριο τον βαθμό μεταμόρφωσης της πραγματικότητας) ή της ειρωνείας (με κριτήριο τον βαθμό απόκρυψης και μεταμόρφωσης της πραγματικότητας).

2. Αφηγηματικές Τεχνικές

Είναι οι τεχνικές που χρησιμοποιεί ένας συγγραφέας, προκειμένου να δώσει σε μια ιστορία τη μορφή της αφήγησης.⁴¹ Ορισμένες από αυτές είναι:

α) Ο αφηγητής: ανάλογα με τη σχέση του με την ιστορία που αφηγείται, ο αφηγητής⁴² μπορεί είτε να είναι πρωταγωνιστής (αυτοδιηγητικός) ή απλώς να συμμετέχει στην ιστορία (ομοδιηγητικός), είτε να αφηγείται την ιστορία κάποιου άλλου (ετεροδιηγητικός).

β) Η αφήγηση δεν ακολουθεί τη σειρά των γεγονότων όπως αυτά συνέβησαν στην ιστορία. Όταν διακόπτεται η σειρά των γεγονότων της ιστορίας και υπάρχει αναδρομή στο παρελθόν, αυτό ονομάζεται αναδρομική αφήγηση («ανάληψη»): όταν παρεμβάλλονται γεγονότα που θα συμβούν στο μέλλον, αυτό ονομάζεται προδρομική αφήγηση («πρόληψη»): όταν η αφήγηση αρχίζει από το μέσον της ιστορίας ή και παράλληλα με τα προηγούμενα, αυτό ονομάζεται *in medias res*.

γ) Η διάρκεια της ιστορίας δεν συμπίπτει με τη διάρκεια της αφήγησης. Όταν ο χρόνος της αφήγησης είναι μεγαλύτερος από τον χρόνο της ιστορίας, αυτό ονομάζεται επιβράδυνση (συνηθέστεροι τρόποι επιβράδυνσης είναι η περιγραφή και τα σχόλια του αφηγητή): όταν ο χρόνος της αφήγησης είναι μικρότερος από τον χρόνο της ιστορίας, αυτό ονομάζεται επιτάχυνση (συνηθέστεροι τρόποι επιτάχυνσης είναι οι περιλήψεις και οι ελλείψεις): όταν ο χρόνος της ιστορίας και ο χρόνος της αφήγησης ταυτίζονται, αυτό ονομάζεται σκηνή (διάλογος).

δ) Η συχνότητα της εμφάνισης ενός γεγονότος δεν συμπίπτει στην ιστορία και την αφήγηση. Όταν ένα περιστατικό της ιστορίας ή και ολόκληρη η ιστορία (συνήθως μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες) αναφέρεται περισσότερες φορές στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται επαναληπτική αφήγηση: όταν ένα γεγονός που συνέβη πολλές φορές στην ιστορία, αναφέρεται μια φορά στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται θαμιστική αφήγηση.

ε) Ο αφηγητής παρουσιάζει τα γεγονότα με συγκεκριμένη εστίαση κάθε φορά: όταν ο αφηγητής ξέρει περισσότερα από τα πρόσωπα-ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται μηδενική («παντογνώστης αφηγητής»): όταν ο αφηγητής ξέρει όσα και ένα πρόσωπο – ήρωας της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εσωτερική: όταν ο αφηγητής ξέρει λιγότερα από τα πρόσωπα – ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εξωτερική.

⁴¹ Ως *ιστορία* εννοείται μια γραμμική ακολουθία κάποιων γεγονότων (π.χ. οι περιπέτειες της επιστροφής του Οδυσσέα στην Ιθάκη) και ως *αφήγηση* εννοείται η κειμενική διευθέτηση των γεγονότων (π.χ. η *Οδύσσεια*).

⁴² Ο όρος *αφηγητής* χρησιμοποιείται στα αφηγηματικά κείμενα, ενώ ο όρος *ποιητικό υποκείμενο* χρησιμοποιείται στα ποιητικά κείμενα. Με τους όρους αυτούς δηλώνεται αυτός που εκφέρει τον λόγο.

3. Αφηγηματικοί Τρόποι

Είναι τα συστατικά στοιχεία που συναποτελούν μian αφήγηση. Πιο συγκεκριμένα, αφηγηματικοί τρόποι θεωρούνται: α) η αφήγηση γεγονότων και πράξεων, β) η περιγραφή, γ) ο διάλογος, δ) ο εσωτερικός μονόλογος και ε) το αφηγηματικό σχόλιο, η παρεμβολή δηλαδή σχολίων/σκέψεων του αφηγητή.

4. Γλωσσικές Επιλογές/ Εκφραστικά Μέσα

Οι γλωσσικές επιλογές του/της συγγραφέα αφορούν:

α) την επιλογή του λεξιλογίου (ως γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του αφηγητή και ως ιδιόλεκτο των ηρώων)·

β) τους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν διαφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, τρόπους απεύθυνσης·

γ) τη στίξη που υιοθετεί σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου·

δ) τα σχήματα λόγου, δηλαδή τις ιδιορρυθμίες του λόγου που αφορούν τη θέση των λέξεων και φράσεων στη σειρά του λόγου (σχήμα κύκλου, ασύνδετο/πολυσύνδετο, υπερβατό κ.ά.) και τη σημασία με την οποία χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (μεταφορά, παρομοίωση, αντίθεση κ.ά.).

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του έργου.

5. Δομή/Πλοκή

Είναι ο τρόπος με τον οποίο συντίθεται ένα ποιητικό ή αφηγηματικό έργο, ώστε το τελικό κείμενο να αποτελεί ένα οργανωμένο και αισθητικά αποτελεσματικό σύνολο.

Στα ποιητικά κείμενα, η δομή συνίσταται στην κατασκευή και τη στιχουργική τους (στροφικότητα, ομοιοκαταληξία/ελεύθερος στίχος, μέτρο/ρυθμός). Με τη μελέτη της δομής του ποιήματος φωτίζονται το νόημα, το συναίσθημα, ο τόνος και η πρόθεσή του.

Στα αφηγηματικά κείμενα, η δομή συνίσταται στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται τα γεγονότα της ιστορίας σε μια συγκεκριμένη σειρά (πλοκή). Υπάρχει μεγάλη ποικιλία στον τρόπο οργάνωσης και διευθέτησης της πλοκής. Ένα παράδειγμα είναι η αριστοτελική σειρά «αρχή-μέση-τέλος» (ή διαφορετικά: «αρχή και δέση, σταδιακή εξέλιξη και, τέλος, η λύση»). Η σύγχρονη αφηγηματολογία μάς εφοδιάζει με άλλες τυπολογίες συνδυασμών της πλοκής, που ονομάζονται λειτουργικά σχήματα. Ένα παράδειγμα είναι το σχήμα «αρχική κατάσταση, διαδικασία μετασχηματισμού (πρόκληση-δράση-τίμημα), τελική κατάσταση».

Βασικός μοχλός εξέλιξης της πλοκής είναι η δράση των χαρακτήρων (οι επιθυμίες, τα κίνητρα της δράσης τους, οι συγκρούσεις με το περιβάλλον, εμπόδια στην εκπλήρωση των επιθυμιών τους, καθώς και η τελική έκβαση της δράσης). Ό,τι δίνει ώθηση στην ιστορία ονομάζεται «στοιχείο πλοκής».

Η εξέταση της δομής, του τρόπου δηλαδή οργάνωσης μιας αφήγησης, υποστηρίζει την ερμηνεία.

6. Ερμηνεία

Είναι η διαδικασία απόδοσης νοήματος στο κείμενο με τη συνδρομή της κειμενικής κατασκευής του, στοιχείων του συγκεκριμένου, και της υποκειμενικής πρόσληψης του αναγνώστη/-τριας. Στον ερμηνευτικό διάλογο, σε σημαντικό παράγοντα για την παραγωγή της ερμηνείας αναδεικνύεται και η συνομιλία με τις ερμηνευτικές εκδοχές/υποθέσεις των συναναγνωστών. Τα σημαντικά λογοτεχνικά έργα αναγιγνώσκονται συνήθως σε πολλά επίπεδα και επομένως επιδέχονται πολλαπλές ερμηνείες. Πέρα από το πρώτο επίπεδο ανάγνωσης και ερμηνείας, το ενδιαφέρον είναι να αναζητήσει κάποιος στα λογοτεχνικά κείμενα ό,τι τον συνδέει με αυτά, επομένως, να τους δώσει ένα νέο δικό του νόημα. Βέβαια, κάθε αναγνώστης/-τρια έχει συγκροτήσει μια υποκειμενικότητα, που επηρεάζεται από πλήθος κριτηρίων (π.χ. αισθητικές προτιμήσεις, πολιτισμικό περιβάλλον, φύλο, πολιτική και ιδεολογική άποψη κ.ά.), για να διαμορφώσει την ερμηνεία του. Αλλά, όποια και αν είναι η καταγωγή και οι διαδρομές της ανάγνωσης που κάνει ο καθένας/η καθεμία, η πρωτοτυπία και η φαντασία στην ερμηνεία ενός κειμένου εδράζονται στον συνδυασμό κειμενικών και υποκειμενικών κριτηρίων.

7. Ερμηνευτικό Σχόλιο

Είναι ένα γραπτό σχόλιο, περιορισμένης έκτασης, που περιλαμβάνει την ανάπτυξη αφενός του βασικού, για τους/τις μαθητές/-τριες, ερωτήματος/θέματος του κειμένου και αφετέρου της ανταπόκρισής τους σε αυτό. Στο ερμηνευτικό σχόλιο, ο/η μαθητής/-τρια δεν περιορίζεται στο «τι λέει το κείμενο» αλλά επεκτείνεται στο «τι σημαίνει για τον/την ίδιον/-α». Με τη συγγραφή του ερμηνευτικού σχολίου, διευκολύνεται η ανάδυση του «εγώ» και «ελέγχεται» σύνθετα ο βαθμός εκπλήρωσης του γενικού και των ειδικότερων σκοπών διδασκαλίας του μαθήματος.

8. Ερώτημα/Θέμα

Είναι το ερώτημα που προκαλείται στον αναγνώστη/στην αναγνώστρια, όταν διαβάζει ένα λογοτεχνικό κείμενο και απορρέει από αυτό που ο καθένας πιστεύει ότι είναι το πιο κρίσιμο θέμα συζήτησης που θέτει το κείμενο. Το «ερώτημα» δεν είναι μια οποιαδήποτε ερώτηση, διευκρινιστικού, λ.χ., τύπου· η απάντησή του δεν περιέχεται συνήθως ούτε αποκλειστικά στο κείμενο. Αντίθετα, το «ερώτημα» παράγεται από έναν βαθύ

πυρήνα σιωπής μέσα στο κείμενο και επιδέχεται πολλές απαντήσεις. Ερώτημα, λ.χ., για το ποίημα *Περιμένοντας τους βαρβάρους* του Κ.Π. Καβάφη θα μπορούσε να είναι το «Ποιοι είναι οι βάρβαροι; Τι συμβολίζουν;» ή «Γιατί εκείνοι που τους περιμένουν δείχνουν να τους έχουν τόσο ανάγκη;»· όχι, όμως, «τι ήταν οι ύπατοι και οι συγκλητικοί;». Οι τοποθετήσεις των αναγνωστών/-τριών στο ερώτημα συνθέτουν σταδιακά μια πολλαπλή ερμηνεία. Για παράδειγμα, στο δεύτερο ερώτημα για το ποίημα *Περιμένοντας τους βαρβάρους* θα μπορούσαν να ακουστούν απόψεις, όπως: «για να τους βγάλουν από την αποχαύνωση του πολιτισμού» ή «για να αποτινάξουν τις ευθύνες τους για το αδιέξοδο στο οποίο περιήλθαν» κ.ά. Επειδή το θέμα συνδέεται με την οπτική και τα επίπεδα ανάγνωσης του καθενός και της καθεμιάς, τα θέματα είναι ρευστά και ποικίλλουν.

9. Κειμενικοί Δείκτες

Είναι τα μορφικά στοιχεία του κειμένου που συνιστούν το εξωτερικό περίβλημα αλλά και το σκελετό του. Περιλαμβάνουν το λογοτεχνικό γένος/είδος, τις γλωσσικές επιλογές, τους αφηγηματικούς τρόπους, τις αφηγηματικές τεχνικές, τη δομή, την πλοκή, τους χαρακτήρες κ.ά. Η συνδυαστική ερμηνεία των κειμενικών δεικτών μάς βοηθά να διερευνήσουμε τις ανταποκρίσεις μας στο κείμενο και να του αποδώσουμε νόημα.

10. Λογοτεχνικό Γένος/Είδος

Είναι η κατηγορία του λογοτεχνικού έργου που έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τυπολογία ή συμβάσεις, δηλαδή τυποποιημένα σχήματα που επαναλαμβάνονται στα έργα του ίδιου γένους ή είδους. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν αυτές τις συμβάσεις, άλλοτε υιοθετώντας τις πιστά, για να παρακολουθούν χωρίς παρανοήσεις οι αναγνώστες/-τριες την ιστορία, και άλλοτε επεμβαίνοντας δημιουργικά, για να αποφύγουν στερεοτυπικές επαναλήψεις.

Το γένος αναφέρεται στις βασικές μορφές της λογοτεχνίας (ποίηση, πεζογραφία, θέατρο), ενώ το είδος στις υποδιαιρέσεις του κάθε γένους (π.χ. το ιστορικό μυθιστόρημα είναι είδος στο γένος «πεζογραφία»). Η διάκριση του γένους ή είδους ορίζεται από κριτήρια:

δομής (π.χ. το σονέτο, το επιστολικό μυθιστόρημα)

έκτασης (π.χ. το διήγημα, η νουβέλα)

σκοπού ή αποτελέσματος (π.χ. κωμωδία, τραγωδία)

θέματος (π.χ. μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας).

Σε πολλές ταξινομήσεις αναφέρονται και ορισμένες ενδιάμεσες μορφές μεταξύ λογοτεχνίας και γραμματείας: δοκίμιο, βιογραφία, αυτοβιογραφία, απομνημονεύματα κ.λπ.

11. Μοτίβο

Είναι ένας ευδιάκριτος και στερεότυπα επαναλαμβανόμενος θεματικός τύπος ή φραστικός τρόπος που επανέρχεται σταθερά και αναλλοίωτα σε ένα λογοτεχνικό έργο ή στο έργο ενός/μιας συγγραφέα ή σε ένα σύνολο λογοτεχνικών έργων. Συχνά, το θεματικό μοτίβο χαρακτηρίζει τη λαϊκή λογοτεχνική δημιουργία μιας ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής, π.χ. των Βαλκανίων (π.χ. η θυσία ενός ανθρώπου στα θεμέλια ενός κτίσματος). Τα φραστικά ή εκφραστικά λογοτεχνικά μοτίβα λέγονται επίσης τυπικοί στίχοι, κοινοί τόποι ή κοινοί τύποι. Το λογοτεχνικό μοτίβο αντλεί κατευθείαν από τη δεξαμενή των λογοτεχνικών αναπαραστάσεων και δεν πρέπει να συνδέεται με το «θέμα» ή τη «θεματική» (π.χ. η «ξενιτιά» είναι θεματική, ο «γυρισμός του ξενιτεμένου» είναι λογοτεχνικό μοτίβο).

12. Συγκείμενο

Είναι το πλαίσιο αναφοράς του λογοτεχνικού έργου, δηλαδή τα ιστορικά, κοινωνικά και βιογραφικά/ιδεολογικά δεδομένα των συνθηκών της παραγωγής του. Τα στοιχεία του πραγματικού κόσμου που αναπαριστώνται στα λογοτεχνικά κείμενα αποτελούν το συγκείμενό τους και συμβάλλουν στην ερμηνεία τους. Τέτοια στοιχεία είναι, μεταξύ άλλων, η χωρο-χρονική τοποθέτηση (πού και πότε εκτυλίσσεται αυτό που διαβάζουμε), οι ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του χρόνου συγγραφής, η πολιτεία και το δίκαιό της (άγραφο ή γραπτό), ο πολιτισμός, η κουλτούρα και η θρησκεία, όπως μετουσιώνονται σε διαδεδομένες αντιλήψεις, παραδόσεις και ήθη. Όλα αυτά υποδηλώνονται στο κείμενο είτε συνδυαστικά είτε επιλεκτικά· αποτελούν βοηθητικά στοιχεία, για να καταλάβει ο αναγνώστης/η αναγνώστρια ότι αυτό που διαβάζει αποτελεί μια μικρή φέτα ζωής του πραγματικού κόσμου, όπως αυτός διαθλάται στο κείμενο μέσα από τη φιλοσοφική και ιδεολογική ματιά του/της συγγραφέα και από τις γλωσσικές του επιλογές. Με άλλα λόγια, διαβάζει συγκεκριμένους χαρακτήρες σε ένα συγκεκριμένο χρονικό και χωρικό περιβάλλον όχι με τρόπο πραγματικό και ρεαλιστικό, αλλά μέσα από το είδος της αναπαράστασης που κάνει ο/η συγγραφέας με τις επιλογές του. Ο αναγνώστης/η αναγνώστρια καλείται να λαμβάνει υπόψη όλα αυτά και να προβαίνει σε λεπτές διακρίσεις ανάμεσα στον πραγματικό κόσμο και το συγκείμενο.

13. Χαρακτήρες/Πρόσωπα

Είναι τα πλάσματικά πρόσωπα που συναντάμε στα λογοτεχνικά έργα, κυρίως στα πεζογραφικά και τα θεατρικά. Στα αφηγηματικά έργα οι χαρακτήρες αναπαριστώνται με τη δράση και τα λόγια τους, τις σχέσεις που αναπτύσσουν με άλλους χαρακτήρες, το πώς οι άλλοι τους βλέπουν, με την κατανόηση της ονοματοδοσίας τους και με την περιγραφή ή και τα σχόλια του αφηγητή. Για να παρακολουθήσει ο αναγνώστης/η αναγνώ-

στρια την εξέλιξη ενός χαρακτήρα στην πορεία της πλοκής, μπορεί να αναζητήσει τις επιθυμίες και τα κίνητρα της δράσης του, την τακτική που ακολουθεί, την ηθική διαδρομή του, τις καταστάσεις ή τα πρόσωπα με τα οποία συνεργάζεται ή συγκρούεται, για να πετύχει τον στόχο του. Ο κεντρικός χαρακτήρας μέσα από τον οποίο παρακολουθούμε την πλοκή ονομάζεται πρωταγωνιστής. Σε σύγχρονες αφηγήσεις υπάρχουν πολλοί πρωταγωνιστές, και τα πρόσωπα συμπληρώνουν το ένα το άλλο.

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

